DICKENS

TIMPURI GRELE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

Charles Dickens
HARD TIMES
J. M. Dent & Sons Ltd.
London

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

CHARLES DICKENS

TIMPURI GRELE

Din englezește de
VALERIA și TEODORA SADOVEANU

București — 1964

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Cuvînt înainte

La 1 august 1854, ziarul *New York Tribune* publica, sub semnătura lui Marx, un articol intitulat *Clasa mijlocie din Anglia.* Vorbind despre „strălucita şcoală... de romancieri din Anglia", articolul releva faptul că paginile „fine şi elocvente" ale acestor scriitori „au dezvăluit lumii mai multe adevăruri politice şi sociale decît toţi politicienii, publiciştii şi moraliştii de profesie la un loc." [1] Sîntem convinşi că, în ceea ce-l priveşte pe Dickens (al cărui nume e citat aici alături de cele ale lui Thackeray, Charlotte Brontë şi Elizabeth Gaskell), aprecierea lui Marx era prilejuită, în mare măsură, de apariţia, în cursul aceluiaşi an. 1854, a romanului *Timpuri grele.*

Într-adevăr, în nici unul dintre romanele dickensiene nu e sezisată mai exact contradicţia fundamentală a societăţii capitaliste britanice, nicăieri nu e desenat cu mai multă precizie portretul mercantilismului şi filistinismului burghez, într-o perioadă în care trădarea conducătorilor chartismului dusese la înfrîngerea mişcării şi la înăsprirea reacţiunii burgheze. Fără îndoială, nu se poate afirma că romanul ar conţine o analiză viguroasă a capitalismului ca sistem ; dar, în acelaşi timp, nu poate fi contestată exactitatea cu care scriitorul a surprins principalul conflict al vremii sale : ciocnirea dintre burghezie şi proletariat. Martor la marile mişcări chartiste, Dickens nu rămăsese nici pînă atunci indiferent faţă de luptele sociale ale vremii lui. Literatura sa mărturisise o profundă simpatie faţă de categoria largă a celor „săraci şi oropsiţi", o ură înverşunată împotriva bogătaşilor nemilostivi. Dar dacă pînă la *Timpuri grele,* societatea engleză era împărţită, în concepţia scriitorului, în *săraci* şi *bogaţi,* în romanul scris în 1854 clasele sociale sînt delimitate în funcţie de locul lor în producerea bunurilor : opoziţia, de data aceasta, se face între muncitori şi capitalişti.

E adevărat că nici acum Dickens nu a înfrînt complet teoriile reformiste care îl determinaseră să afirme posibilitatea „convertirii" celor

[1] Marx-Engels, *Despre artă şi literatură,* E.P.L.P., 1953, p. 293

bogaţi, a transformării lor în „oameni buni" care îi salvează pe cei săraci. Perspectiva utopică a împăcării între clase îl mai ispiteşte încă pe autorul *Colindei de Crăciun*. Dar întreaga logică a subiectului, realismul cu care sînt desenate portretele personajelor, contrazic categoric ideile reformiste la care, după cît se pare, romancierul n-a avut puterea să renunţe.

Critica lui Dickens se îndreaptă, şi de această dată, împotriva filozofiei utilitariste a discipolilor lui Bentham, în virtutea căreia binele şi frumosul sînt apreciate în funcţie de folosul pe care îl aduc clasei capitaliste. Urîţirea vieţii, transformarea complexelor legi ale naturii în simple contabilizări statistice, repudierea oricărui amănunt poetic, înecarea lui „în apa rece ca gheaţa" a filozofiei Faptului, constituie tot atîtea obiective ale atacurilor lui Dickens.

Acţiunea romanului se desfăşoară într-un oraş simbolic, Coketown, care seamănă cu oricare centru industrial din Anglia de la mijlocul veacului trecut. Coketown, cu casele sale de cărămidă înnegrită de funingine, ca aerul otrăvit de fumul coşurilor de fabrică, cu zgomotul asurzitor al maşinilor, e o alegorie a întregii Anglii industriale. Întreaga viaţă a oraşului unde străzile şi casele, construite după unicul principiu al folosului pe care îl pot aduce, seamănă între ele pînă la disperare, e monotonă, oamenii sînt numai nişte simple cifre în imensa contabilitate a proprietarilor de bănci şi de fabrici. Totul se exprimă în cifre şi procente, valorează un preţ sau altul, nimic nu scapă acestor principii înguste şi unilaterale ale utilitarismului.

Thomas Gradgrind, „omul realităţii", al „faptelor", al calculelor, este un produs tipic al societăţii capitaliste britanice. După opinia lui, orice crîmpei al naturii, inclusiv natura omenească, se măsoară, se cîntăreşte, se evaluează conform unei scări a valorilor foarte precisă în care preţul cel mai mare îl au lucrurile cele mai utile sporirii propriei averi. Totul se cumpără şi se vinde : munca, situaţia în societate, sentimentele. Adeziunea la aceste concluzii, demonstrează Dickens, duce, fie la dezumanizare şi la lichelism (cazul lui Bitzer, elevul preferat al lui Gradgrind), fie chiar desăvîrşirea unor fapte penale (aşa cum se întîmplă cu Thomas Gradgrind-junior, care comiţînd un furt calificat, nu pregetă să arunce vina asupra altcuiva). Gradgrind însuşi, care şi-a educat copiii în cultul „Faptului", în spiritul renunţării la „visuri şi închipuiri", îşi vinde de fapt fiica, silind-o să se căsătorească cu bogătaşul Bounderby. Pentru ea, nu existau sentimente, deci nu putea să-l iubească pe tomnatecul ei soţ, dar nici pe altcineva. Dar, pe măsură ce desluşeşte josnicia caracterului lui Bounderby, educaţia utilitaristă, în sensul respectului pentru faptul rece şi precis, îşi pierde eficacitatea, şi tînăra Louisa învaţă un sentiment pe care sistemul preconizat de tatăl ei nu-l prevedea : ura.

Nu e singurul eşec pe care-l suferă filozofia lui Gradgrind ; el însuşi descoperă pe rînd teama, dragostea paternă oarbă, în virtutea căreia încearcă să-şi salveze fiul de consecinţa implacabilă a „Faptului". Convertirea bogătaşului, deşi mai motivată psihologiceşte decît aceea a lui Scroage (din *Colindă de Crăciun)* sau a eroului titular din *Dombey şi fiul,* poartă încă pecetea convenţionalismului dickensian.

Logica întregii construcţii epice a romanului contrazice argumentele filozofiei lui Gradgrind. Sissy Jupe (fetiţa numărul douăzeci), care e, în mare măsură, purtătoarea ideilor lui Dickens însuşi, nu crede că, aşa cum susţine „gînditorul" utilitarist, valoarea venitului naţional e un indiciu al bunăstării întregii naţiuni. Pentru că mult mai importantă e stabilirea persoanelor *care au primit* aceşti bani. Dickens nu e de acord cu afirmaţiile primului ministru Gladstone după care procentul relativ mic al oamenilor morţi literalmente de foame pe străzile Londrei ar fi o dovadă a prosperităţii Angliei. E adevărat că, aşa cum demonstrau statisticile oficiale, în deceniul al şaselea al veacului al XIX-lea venitul naţional crescuse şi, că mortalitatea ca urmare a subalimentării scăzuse întrucîtva. Dar însuşi Gladstone se vedea silit să recunoască în public : „din 1842 pînă în 1852 venitul impozabil din această ţară a crescut cu 6%... Faptul acesta este atît de uimitor, încît e aproape de necrezut. Această *ameţitoare sporire de bogăţie şi de putere...* este *limitată* în întregime la *clasele posedante,* dar... dar ea trebuie să constituie un *avantaj indirect* pentru clasa muncitoare, pentru că ea ieftineşte articolele de consum general... Că *extremele sărăciei s-au redus* nu îndrăznesc să spun." Ceea ce l-a făcut pe Marx să comenteze ironic : „Dacă *extremele sărăciei* nu s-au redus, ele au sporit, pentru că extremele bogăţiei au sporit." [1]

Punctul de vedere al oficialităţii britanice e reprezentat în roman de Bounderby, industriaş pentru care muncitorii sînt numai nişte „braţe" necesare îmbogăţirii lui. Orice revendicare a muncitorilor e socotită o încercare a celor „nerecunoscători" de a intra în stăpînirea unor averi fabuloase, sau, după expresia lui preferată, „de a mînca supă de broască ţestoasă cu o lingură de aur."

Dickens a sezisat împărţirea naţiunii engleze în clase diferite, cu alte idei şi obiceiuri, cu alte principii morale şi politice. Aici, depăşindu-şi propriile opinii, scriitorul s-a apropiat în mod impresionant de adevăr. Aristocraţia (reprezentată în *Timpuri grele* de doamna Sparsit, această intrigantă şi arivistă care o aminteşte atît de pregnant pe Becky Sharp din *Bîlciul deşertăciunilor* al lui Thackeray), ocupă locul pe care începuse să-l aibă şi în viaţa socială a ţării : la uşa de serviciu a burgheziei.

---

[1] Marx, *Capitalul,* vol. I, ed. a II-a, Ed. P.M.R., 1948, pag. 583.

Muncitorimea, prezentată pe de o parte într-o imagine colectivă, pe de altă parte în portrete puternic individualizate (Stephen Blackpool și Rachael), e posesoarea unui cod moral superior oricărei filozofii a „Faptului", oricăror încercări legiferate de parvenire ale lui Bounderby, Gradgrind sau Sparsit.

Mitingul chartist înfățișat în romanul lui Dickens e un excelent prilej pentru scriitor de a-și demonstra sentimentele de profundă simpatie față de muncitori. Nobleţea sufletească, curajul, sentimentul dreptății sînt tot atîtea însușiri ale acestor oameni pe care înspăimîntătoarele condiții de viață și de muncă nu i-au doborît. Ei sînt decișî să-și revendice drepturile, pornind la luptă deschisă împotriva asupritorilor. Dickens e încă tributar reformismului, el nu crede în nici un fel în rolul violenței în istorie ; Slackbridge, reprezentant al curentului „forței fizice" e înfățișat ca un demagog lipsit de scrupule. Cu toate acestea, independent de intențiile pe care i le atribuie scriitorul, Slackbridge înflăcărează masa de muncitori a căror răbdare a ajuns la capăt.

În mijlocul acestor oameni, Stephen e un însingurat. Nimeni nu se îndoiește de corectitudinea lui ; dar, din punctul de vedere al muncitorilor, atitudinea lui reprezintă o trădare. Moartea sa tragică simbolizează, parcă, sfîrșitul inevitabil al celor care se despart de clasa căreia aparțin. Conflictul prezentat de roman e mult prea puternic pentru a putea fi aplanat cu mijloacele preconizate de Stephen. Cu toată încrederea pe care o păstrează în puterea de convingere, cu toate că-l determină pe Blackpool, eroul său preferat, să îndemne la resemnare și la folosirea „forței morale", Dickens nu poate ocoli adevărul : în lupta dintre cele două clase, teoriile socialismului creștin propovăduite de Stephen nu au de fel sorți de izbîndă.

De altminteri, din clipa în care Stephen Blackpool devine purtătorul acestor idei, figura lui își pierde aproape complet vigoarea și autenticitatea, Dickens renunțînd la el pentru restul acțiunii. Cînd Stephen se revoltă făţiș împotriva lipsei de omenie a lui Bounderby, cînd prin intermediul său cititorul află opiniile lui Dickens referitoare la adevăraţii vinovați de suferințele muncitorilor, portretul său cîștigă în valoare.

Romanul prezintă și un alt grup social, care se bucură de simpatia scriitorului : artiștii vagabonzi de circ, oamenii care au izbutit să evite mlaștina filozofiei „Faptului" ce își pusese pecetea pe întreaga viață a Coketown-ului. Cinstiți, sinceri, asemenea muncitorilor din oraș, ei își păstrează, în contact cu natura, prospețimea sentimentelor, încrederea în viață. În acest mediu s-a putut dezvolta un caracter atît de luminos ca acel al lui Sissy Jupe. Replică scînteietoare la portretul Louisei Gradgrind, a cărei cinste sufletească a fost schilodită de o educație stupidă, Sissy completează galeria vastă a chipurilor de copii din opera

lui Dickens. Împreună cu David Cooperfield, cu mica Nell, cu Pip, cu Nicholas Nickleby, ea reprezintă puritatea sufletească în opoziţie cu falsitatea filistină a celor pentru care unicul scop în viaţă e înavuţirea cu orice preţ.

Coloritului sumbru al acţiunii îi corespunde un ton voit amar, lipsit de orice undă de veselie. Descrierile întunecate, epitetele aspre, sugerează viaţa lipsită de orice bucurii din societatea contemporană cu scriitorul, descurajarea pricinuită de descifrarea tot mai exactă a tendinţelor burgheziei însetate de avere.

Tonalitatea aceasta, faptul că Dickens părăseşte încrederea în „inima omenească", împins de urîţenia lumii în care trăia, l-a făcut, de pildă, pe Macauley să-l proclame pe scriitor „un socialist mohorît".

Romanul s-a bucurat de atenţia unor largi categorii de cititori. John Ruskin, de exemplu, scria : „Oricine se interesează de probleme sociale, trebuie să citească *Timpuri grele*, a cărui temă e de interes naţional." La rîndul său, Cernîşevski recurgea la cartea lui Dickens pentru a demonstra efectul distrugător al relaţiilor capitaliste asupra vieţii oamenilor simpli : „În Apus se produce o cotitură grea ; Franţa a cunoscut cîteva crize lente şi grave, care au zguduit pînă în temelii bunăstarea întregului popor ; cine vrea să se convingă că şi în Anglia se petrece ceva asemănător, să citească romanul *Timpuri grele* al lui Dickens... dacă nu vrea să citească monografii despre chartism."

Ni se pare elocvent faptul că prima traducere integrală în limba romînă a unui roman dickensian e tocmai tălmăcirea *Timpurilor grele ;* şi că ea vede lumina tiparului într-o publicaţie muncitorească. Începînd din numărul 1 al ziarului *Lumea nouă* (2 noiembrie 1894), sub semnătura Sofiei Nădejde, versiunea romînească era pusă la îndemîna muncitorilor din ţara noastră care vor fi descoperit în marele scriitor englez un prieten sincer, luptător devotat pentru idealurile generoase ale tuturor popoarelor.

Dan Grigorescu

CARTEA ÎNTÎI • SEMĂNATUL

Capitolul I

SINGURUL LUCRU FOLOSITOR

— Fapte, iată ceea ce doresc eu ! Învăţătura pe care le-o vei da băieţilor şi fetelor de aici să cuprindă numai Fapte. În viaţă n-ai nevoie decît de Fapte. Să nu sădeşti nimic altceva, şi toate celelalte smulge-le ! Numai cu ajutorul Faptelor poţi forma mintea unui animal cugetător ; nimic altceva nu le poate fi de folos vreodată ! Acesta-i principiul după care îmi educ propriii mei copii şi, de asemenea, şi principiul după care educ copiii de aici. Aşa că rămîi strict la Fapte, domnule !

Scena se petrecea într-o sală de clasă urîtă, goală, mohorîtă ca un cavou, iar oratorul accentua importanţa fiecărei sentinţe, subliniind-o cu degetu-i arătător, de formă pătrată, pe mîneca învăţătorului.

Importanţa vorbelor era sporită şi de fruntea vorbitorului — asemenea unui zid pătrat, avînd ca bază sprîncenele, pe cînd ochii îşi găsiseră adăpost în două peşteri întunecoase, ferite în umbra zidului. Mai era sporită de gura vorbitorului — mare, cu buze subţiri, strînse cu hotărîre. Mai era sporită de vocea vorbitorului — seacă, monotonă, dictatorială. Mai era sporită şi de părul vorbitorului, ce sta zburlit la periferia capului pleşuv ca o perdea de brazi, ocrotind de vînt suprafaţa-i strălucitoare, plină de umflături, ca şi coaja unei plăcinte cu prune, de parcă faptele consistente înmagazinate în cap cu greu îşi mai găseau un locşor înăuntru. Înfăţişarea-i încăpăţînată, haina pătrată, picioarele pătrate, umerii pătraţi, ba chiar şi cravata-i parcă dresată anume să-i ţină gîtul într-o îmbrăţişare incomodă, ca un fapt îndărătnic ce era, toate îi sporeau importanţa vorbelor.

În viaţă avem nevoie numai de Fapte, domnule, numai de Fapte !

Oratorul, învăţătorul şi a treia persoană matură aflată de faţă se dădură puţin înapoi, să poată cuprinde dintr-o privire rapidă întregul plan înclinat unde erau aşezate la rînd ulcioraşele omeneşti, în care trebuiau turnate ocalele de fapte pînă vor fi pline ochi.

Capitolul II

UCIDEREA PRUNCILOR

Thomas Gradgrind, domnule. Omul realităţilor. Omul faptelor şi al calculelor. Omul care porneşte de la principiul că doi şi cu doi fac patru, doar atît, şi pe care nici un raţionament nu-l va putea îndupleca vreodată să îngăduie o excepţie cît de neînsemnată. Thomas Gradgrind, domnule — categoric Thomas ! — Thomas Gradgrind. Cu linia, cele două talere ale balanţei şi tabla înmulţirii, nelipsite din buzunar, domnule, e gata să-ţi cîntărească şi să-ţi măsoare orice material uman şi să-ţi spună exact valoarea lui. Este numai o chestiune de cifre, o simplă operaţie aritmetică. Ai putea nădăjdui să vîri cine ştie ce idee absurdă în capul lui George Gradgrind, ori al lui Augustus Gradgrind, ori al lui John Gradgrind, ori al lui Joseph Gradgrind (toate persoane presupuse, închipuite), însă în capul lui Thomas Gradgrind, nu, domnule !

În astfel de termeni se prezenta întotdeauna în gînd domnul Gradgrind, fie cercului său de cunoştinţe, fie publicului în general. În aceiaşi termeni, dar, bineînţeles, înlocuind cuvîntul „domnule“ cu „băieţi şi fete“, prezenta acum Thomas Gradgrind pe Thomas Gradgrind ulcioraşelor din faţa lui, care trebuiau umplute ochi cu fapte.

În adevăr, aşa cum îşi scînteiază spre ei privirea-i ageră din peşterile mai sus menţionate, parcă ar fi un fel de tun încărcat pînă la gură cu fapte şi gata pregătit să-i spulbere dintr-o singură lovitură de pe meleagurile copilăriei. Mai seamănă şi cu o baterie galvanică încărcată cu un oribil preparat chimic, destinat să înlocuiască frageda imaginaţie copilărească ce trebuie numaidecît izgonită.

— Fata numărul douăzeci, spune domnul Gradgrind, arătînd hotărît direcţia cu degetu-i pătrat. N-o cunosc pe fata numărul douăzeci ! Cum o cheamă pe fata asta ?

— Sissy Jupe, domnule, lămuri numărul douăzeci, înroşindu-se, sculîndu-se în picioare şi făcînd o reverenţă.

— Sissy nu-i un nume, spuse domnul Gradgrind. Nu te cheamă Sissy, te cheamă Cecilia.

— Tata aşa îmi spune, Sissy, domnule, răspunse fetiţa cu voce tremurîndă, făcînd din nou o reverenţă.

— Asta n-are nici un sens, spuse domnul Gradgrind. Să-i spui că nu trebuie să mai continue să-ţi spună astfel. Cecilia Jupe. Să vedem. Ce-i tatăl tău ?

— Face parte din trupa de călăreţi, vă rog, domnule.

Domnul Gradgrind se încruntă, şi cu un gest al mîinii alungă departe de el denumirea aceea nepotrivită.

— Nu vrem să ştim nimic despre aşa ceva aici ! Nu se cade să ne vorbeşti despre asemenea lucruri aici. Tatăl tău este îmblînzitor de cai, nu-i aşa ?

— Da, domnule, vă rog. Cînd se găsesc cai de îmblînzit, sînt îmblînziţi în arenă, domnule.

— Nu trebuie să pomeneşti de arenă aici. Aşa, foarte bine. Ne descrii pe tatăl tău drept un îmblînzitor de cai. Se pricepe să îngrijească şi cai bolnavi, probabil ?

— A, da, domnule.

— Aşa, foarte bine. E veterinar, potcovar şi îmblînzitor de cai. Spune-mi cum defineşti un cal.

(Sissy Jupe e cuprinsă de o spaimă grozavă la această întrebare.)

— Fata numărul douăzeci nu-i în stare să definească un cal ! spuse domnul Gradgrind pentru lămurirea generală a tuturor ulcioraşelor. Fata numărul douăzeci nu cunoaşte nici un fapt în legătură cu unul dintre cele mai cunoscute animale ! Unul dintre băieţi să-mi dea definiţia calului. Bitzer, dumneata !

Degetul pătrat, mişcîndu-se încolo şi încoace, se abătu deodată asupra lui Bitzer, poate din pricină că se nimerise să stea în aceeaşi rază de soare, ce pătrundea printr-una din ferestrele goale ale sălii cu pereţii de o albeaţă orbitoare, luminînd-o pe Sissy ; căci băieţii şi fetele erau aşezaţi pe suprafaţa planului înclinat în două grupe compacte, despărţite la mijloc printr-o cărare îngustă, şi Sissy, care stătea la capătul unui şir din partea însorită, primea începutul razei de soare, pe cînd Bitzer, aflîndu-se în capătul altui

rînd, din cealaltă parte, şi cu cîteva rînduri mai în faţă, prindea sfîrşitul ei. Dar pe cînd fata avea ochii şi părul aşa de negri încît soarele, luminîndu-le, părea că le sporeşte culoarea şi strălucirea, băiatul avea ochii aşa de palizi şi părul aşa de bălai, încît lui aceeaşi rază îi lua cu totul şi urma de culoare ce-o mai avea. Ochii lui reci nici n-ai fi putut spune că-s ochi dacă genele scurte, provocînd un contrast cu împrejurimile şi mai palide, nu le-ar fi conturat forma. Părul tuns scurt putea fi luat drept continuarea pistruilor gălbui care-i acopereau fruntea şi obrazul. Pielea era atît de lipsită de culoarea naturală a sănătăţii, încît dădea impresia că ar fi sîngerat alb dacă, din întîmplare, s-ar fi tăiat.

— Bitzer, spuse Thomas Gradgrind, cum defineşti dumneata calul ?

— Patruped. Ierbivor. Patruzeci de dinţi, şi anume : douăzeci şi patru de molari, patru canini şi doisprezece incisivi. Primăvara îşi schimbă părul, în ţinuturile mlăştinoase îşi schimbă şi copitele. Are copite tari, ce trebuie potcovite cu fier. Vîrsta se cunoaşte după anumite semne din gură.

Astfel (mai adăugînd încă multe) vorbi Bitzer.

— Acum, fata numărul douăzeci, spuse domnul Gradgrind, ştii ce este un cal.

Fetiţa făcu din nou o reverenţă şi ar fi roşit mai tare dacă ar fi putut roşi mai tare decît roşise tot timpul. Bitzer, după ce clipi iute dintr-amîndoi ochii deodată spre Thomas Gradgrind, aşa încît vîrfurile genelor îi tremurară în lumina soarelui ca antenele unor gîze harnice, îşi duse pumnul închis la fruntea-i pistruiată şi se aşeză în bancă.

Înaintă atunci cel de al treilea personaj. Grozav om mai era domnul acesta cînd se apuca să despice firul în patru. Funcţionar de stat ; de felul său (şi al multor altora) un pugilist de profesie ; mereu în antrenament, veşnic cu cîte un sistem pe care să-l vîre publicului pe gît cu sila, ca pe o doctorie, veşnic perorînd la tribuna micului său birou oficial, gata să se ia la luptă cu toată Anglia. Ca să continuăm în termeni de box, avea un talent remarcabil să provoace lupta orişiunde şi pentru orişice, dovedindu-se un individ periculos. Cum intra pe ring, ataca orice oponent printr-o directă de dreapta, urmată de un croşeu de stînga, schimbînd garda, ripostînd, pînă îşi înghesuia adversarul în frînghii (se lupta mereu cu toată Anglia), prăbuşindu-se cu precizie peste el. Plin de siguranţă, îl trimitea la podea, năucindu-l,

tăindu-i respiraţia, încît nefericitul adversar devenea surd la numărătoarea timpului. Aşa că fusese însărcinat de înalte autorităţi să grăbească venirea marelui mileniu al birocratismului, cînd conţopiştii vor domni aici pe pămînt.

— Foarte bine, spuse domnul acesta cu un zîmbet plin de vioiciune, încrucişîndu-şi braţele pe piept. Iată ce-i calul ! Acum o să vă întreb, copii : aţi tapeta voi o cameră cu imagini de cai ?

După o pauză, jumătate din copii strigară în cor : „Da, domnule !" Apoi, cealaltă jumătate, văzînd pe chipul domnului că „da" nu era răspunsul cel bun, strigară şi ei în cor : „Nu, domnule !" cum se obişnuieşte la asemenea examinări.

— Desigur că nu ! Şi de ce nu ?

Pauză. Un băiat umflat şi molîu, ce scotea un soi de şuierat cînd respira, îndrăzni să răspundă că el n-ar pune nici un fel de tapet în cameră, ci ar picta-o.

— Dar *trebuie* s-o tapetezi, spuse domnul, enervîndu-se puţin.

— *Trebuie* s-o tapetezi, zise Thomas Gradgrind, îţi place ori nu-ţi place ! Nouă nu ne spui că n-o tapetezi. Ce înseamnă asta, băiete ? !

— Atunci am să vă explic eu, spuse domnul, după o altă pauză lugubră, de ce nu trebuie să tapetaţi o cameră cu imagini de cai. Aţi văzut voi vreodată cai care să umble în sus şi în jos pe perete ? Aţi văzut în realitate asemenea faptă, hai ?

— Da, domnule ! răspunse o jumătate.

— Nu, domnule ! răspunse cealaltă jumătate.

— Desigur că nu, zise domnul, aruncînd o privire indignată jumătăţii care greşise. Prin urmare, nu trebuie să vedeţi altceva decît ceea ce vedeţi de fapt, şi nu trebuie să aveţi niciodată altceva decît ceea ce aveţi de fapt. Ce numim noi Gust este numai altă denumire pentru Fapt.

Thomas Gradgrind dădu din cap în semn de aprobare.

— Acesta este un principiu nou, o descoperire, o mare descoperire ! urmă domnul. Şi acum am să vă mai pun la o încercare. Să presupunem că trebuie să aşezaţi un covor într-o cameră. Aţi alege un covor cu desene de flori pe el ?

Cum între timp se formase convingerea generală că : „Nu, domnule !" era întotdeauna răspunsul potrivit pentru

domnul acela, corul de: „Nu!" izbucni cu putere. Numai cîţiva răzleţi sfioşi rostiră: „Da", printre care şi Sissy Jupe.

— Fata numărul douăzeci, rosti domnul, zîmbind cu calma superioritate a ştiinţei.

Sissy se îmbujoră şi se sculă în picioare.

— Va să zică, ţi-ai pune în cameră — sau în camera soţului tău, dacă ai fi mare şi ai avea un soţ — un covor cu desene de flori, da? zise domnul. De ce?

— Mi-s foarte dragi florile, domnule, răspunse copila.

— Şi din pricina asta ai pune mese şi scaune peste ele şi ai privi cum le calcă în picioare oamenii, cu ghete grele?

— Nu le-ar face nici un rău, domnule. Nu s-ar strica şi nu s-ar veşteji, vă rog. Ar fi doar imaginile unor lucruri nespus de frumoase şi de plăcute, şi aş putea să-mi închipui...

— Aha! Dar vezi că nu trebuie să-ţi închipui! strigă domnul, încîntat că o nimerise atît de bine chiar unde voise să ajungă. Tocmai asta-i! Nu trebuie niciodată să-ţi închipui!

— Nu trebuie, Cecilia Jupe, repetă solemn Thomas Gradgrind, nu trebuie să faci asta.

— Fapte, fapte, fapte, spuse domnul.

— Fapte, fapte, fapte, repetă şi Thomas Gradgrind.

— În orice împrejurare trebuie să te laşi călăuzit şi stăpînit de fapte, zise domnul. Curînd, sperăm să avem un consiliu al faptelor, format din consilieri ai faptelor, care vor sili poporul să fie un popor al faptelor, şi numai al faptelor. Trebuie să izgoneşti pentru totdeauna cuvîntul închipuire. N-ai ce face cu el. Nici unul din obiectele tale folositoare ori de podoabă să nu fie în contradicţie cu faptele. De fapt, nu calci pe flori, deci nu-ţi poate fi îngăduit să umbli pe florile covorului. Nu vezi niciodată păsări şi fluturi din ţări străine venind să se aşeze pe vasele tale de faianţă; aşa că nu ţi-e îngăduit să pictezi păsări şi fluturi din alte ţinuturi pe vasele de faianţă. Nu întîlneşti niciodată patrupede plimbîndu-se în sus şi în jos pe pereţi; deci nu trebuie să reprezinţi patrupede pe pereţi. Pentru asemenea scopuri, spuse domnul, trebuie să foloseşti combinaţii şi variaţii (în culori simple) ale figurilor matematice, ce pot fi verificate şi demonstrate. Aceasta-i noua descoperire. Asta înseamnă fapt. Asta înseamnă gust.

Fetiţa făcu o reverenţă şi se aşeză. Era foarte tînără şi părea speriată de aspectul prozaic sub care-i fusese înfăţişată lumea.

— Şi acum, spuse domnul, dacă domnul M'Choakumchild binevoieşte să predea aici prima lecţie, aş fi încîntat, domnule Gradgrind, să vă împlinesc dorinţa studiindu-i metoda.

Domnul Gradgrind se simţi recunoscător.

— Domnule M'Choakumchild, aşteptăm să începeţi.

Şi domnul M'Choakumchild începu în stilul său cel mai desăvîrşit. Domnia-sa, şi încă vreo sută patruzeci de institutori fuseseră de curînd fasonaţi în acelaşi timp, în aceeaşi fabrică, după aceleaşi principii, ca şi cum ar fi fost vorba de o serie de picioare de pian. Trecuse prin nenumărate viteze de lucru şi răspunsese la volume întregi de întrebări, care de care mai încurcate. Ortografia, etimologia, sintaxa, prozodia, biografia, astronomia, geografia, muzica vocală şi desenul după model — le avea pe toate în vîrful celor zece degete ale lui reci ca gheaţa. Muncind din greu, izbutise pînă la sfîrşit să asimileze Lista B a preaonoratului consiliu privat al majestăţii-sale [1], şi se înfruptase din roadele ramurilor celor mai înalte: matematica şi ştiinţele fizice, franceza, germana, latina şi greaca. Ştia totul despre bazinele apelor din întreaga lume (indiferent care), despre toate istoriile tuturor popoarelor, numele tuturor rîurilor şi a tuturor munţilor, cunoştea toate produsele, moravurile şi obiceiurile tuturor ţărilor, toate hotarele şi poziţiile lor faţă de cele treizeci şi două de direcţii ale busolei. Ah, cam întrecuse măsura M'Choakumchild ! Dacă el personal ar fi învăţat un pic mai puţin, cu cît mai bine şi mai mult i-ar fi putut învăţa pe alţii !

Se apucă de treabă la lecţia aceasta pregătitoare întocmai ca şi Morgiana din *Cei patruzeci de hoţi* [2], cercetînd toate ulcioarele aranjate în faţa lui, unul după altul, ca să vadă ce conţin. Spune-mi, stimate M'Choakumchild, cînd din rezervorul domniei-tale vei umple cu ulei fierbinte fiecare ulcior pînă la gură, crezi că întotdeauna vei izbuti să ucizi cu desăvîrşire hoţul Imaginaţiei, ascuns înăuntru ? Nu cumva cîteodată îl vei schilodi şi-l vei desfigura numai ?

[1] In Lista B erau cuprinse toate disciplinele ştiinţifice pe care trebuia să le cunoască un profesor.

[2] Poveste din *O mie şi una de nopţi*.

Capitolul III

O FISURĂ

Domnul Gradgrind se întorcea acasă de la şcoală cît se poate de mulţumit. Era şcoala lui şi avea intenţia să facă din ea o şcoală model. Voia ca fiecare elev să fie un model, la fel ca tinerii Gradgrind, care erau cu toţii nişte modele.

Existau cinci tineri Gradgrind, şi fiecare din ei era un model. Fuseseră puşi la învăţătură de la cea mai fragedă vîrstă ; urmaseră atîtea cursuri cîte curse face un iepuraş. De cum putuseră alerga singuri, fuseseră dirijaţi să alerge spre sala de cursuri. Primul obiect cu care avuseseră de-a face, primul de care îşi aminteau, era o tablă neagră, pe care un căpcăun sfrijit desena cu creta nişte figuri albe, fioroase.

Nu că ar fi cunoscut, după denumire sau din experienţă, ceva despre căpcăuni — să ne ferească faptul ! Mă folosesc de cuvîntul acesta numai ca să reprezint un monstru într-o cetate şcolară, avînd dumnezeu ştie cîte capete, conduse toate de unul singur, luînd copilăria prizonieră şi tîrînd-o de păr în mohorîtele peşteri ale statisticii.

Nici unul dintre micuţii Gradgrind nu văzuse vreodată un chip în lună ; ştiau ce-i cu luna înainte de a putea vorbi corect. Nici unul dintre micuţii Gradgrind nu învăţase cîntecelul naiv *Steluţă ce străluceşti, cît aş vrea să ştiu ce eşti !* Nici unul dintre micuţii Gradgrind nu simţise cea mai slabă curiozitate în privinţa aceasta ; fiecare micuţ Gradgrind, la vîrsta de 5 ani, studiase tot atît de amănunţit Ursa-Mare ca şi un profesor de astronomie, şi condusese Carul-Mare ca un adevărat mecanic de locomotivă. Nici unul dintre copiii Gradgrind nu se gîndise să facă o apropiere între o vacă de pe cîmp şi vestita vacă cu coarnele răsucite, care împunsese cîinele, chinuise pisicuţa, ucisese şoarecele, mîncase orzul, sau cealaltă vacă şi mai vestită, care-l înghiţise pe Tom Thumb [1]. Nici unul nu auzise de asemenea celebrităţi, şi vaca le fusese prezentată doar ca un patruped ierbivor, rumegător, cu mai multe stomacuri.

Către această locuinţă a realităţilor, ce se numea Stone Lodge, îşi îndrepta paşii domnul Gradgrind. De fapt, se retrăsese din comerţul *en gros* de mărunţişuri înainte de a

[1] Personaj din basmele englezeşti (n.t.).

clădi Stone Lodge, şi acum aştepta o împrejurare potrivită ca să facă o figură aritmetică în Parlament. Stone Lodge era aşezată într-o cîmpie aridă, la o milă sau două depărtare de un oraş mare, pe care-l vom numi Coketown [1] în cartea de faţă, pentru o orientare cît mai fidelă.

Stone Lodge se încadra ca o figură foarte regulată în aspectul general al ţinutului. Nici o deghizare nu umbrea şi nu îndulcea acest fapt atît de bine reliefat în peisaj. O casă mare, pătrată, cu un portic impozant ce întuneca ferestrele principale, la fel cum umbreau sprîncenele groase ochii stăpînului. O casă bine chibzuită, construită, echilibrată şi verificată. Şase ferestre de o parte a uşii, şase de partea cealaltă ; total : douăsprezece ferestre în această aripă ; total : douăsprezece ferestre în cealaltă aripă ; rezultă douăzeci şi patru de ferestre în faţă şi-n spate. O peluză, o grădină şi o alee pentru copii, toate orînduite ca într-un registru de contabilitate botanică. Gaz şi ventilaţie, canalizare şi instalaţie de apă, toate de prima calitate, scoabe şi tiranţi de fier, apărare desăvîrşită de sus pînă jos împotriva incendiului ; ascensoare mecanice pentru slujnice, cu măturile şi periile lor ; într-un cuvînt, tot ceea ce-ţi doreşte inima.

Tot ? Da, aşa cred. Micuţii Gradgrind aveau chiar şi dulăpioare pentru diferitele ramuri ale ştiinţei. Aveau un dulăpior pentru colecţia de scoici, un dulăpior rezervat pentru metalurgie şi altul pentru mineralogie. Toate specimenele erau aranjate şi etichetate, iar fragmentele de pietre şi minereuri păreau că fuseseră rupte din roca-mamă de nişte instrumente tot atît de formidabil de dure ca şi numele lor. Într-un cuvînt, ca să parafrazăm legenda absurdă a lui Peter Piper, legendă care nu izbutise niciodată să pătrundă în odaia copiilor, dacă micii şi nesăţioşii Gradgrind aspirau la mai mult decît atît, „atunci, pentru numele lui dumnezeu, ce-ar fi putut dori mai mult micii Gradgrind ?"

Tatăl lor îşi urma calea într-o stare de bună dispoziţie şi deplină mulţumire. În felul lui, era un tată iubitor ; el însă s-ar fi descris fără îndoială (dacă ar fi fost silit, ca Sissy Jupe, să dea o definiţie) ca un tată „eminamente practic". Simţea o deosebită mîndrie cînd i se acorda epitetul de „eminamente practic". În orişice întrunire publică

[1] *Coketown* înseamnă în englezeşte *oraşul cocsului.*

ce avea loc în Coketown, şi oricare ar fi fost scopul întrunirii, întotdeauna se găsea vreun cetăţean al oraşului care nu pierdea ocazia de a face aluzie la domnul Gradgrind, prietenul său, un om eminamente practic. Aceasta îi făcea întotdeauna plăcere prietenului eminamente practic. Ştia că i se cuvine de drept, şi era un drept pe care şi-l primea.

Ajunsese în acea zonă neutră din marginea oraşului care nu-i nici oraş, nici cîmp, şi totuşi este şi una, şi alta, sub o formă nereuşită, cînd deodată sunetele unei muzici îi pătrunseră în urechi. Zăngănelile şi bufniturile orchestrei aparţinînd arenei de călărie, ce se stabilise într-o baracă de scînduri, erau în plină dezlănţuire. Un steag ce flutura în vîrful acelui templu anunţa lumea că „arena de călărie a lui Sleary" îi solicită sufragiile.

Chiar Sleary în persoană, masivă statuie modernă, cu o casetă de bani alături, instalat într-o gheretă cu aspect de amvon de veche arhitectură gotică, lua banii. Domnişoara Josephine Sleary, după cum anunţau nişte benzi foarte înguste de afişe tipărite, deschidea chiar atunci reprezentaţia cu graţiosul ei număr de călărie *Floarea tiroleză*. Printre alte minunăţii distractive, dar totdeauna foarte morale, ce trebuie văzute pentru a fi crezute, *signor* Jupe va arăta în această după-amiază „nemaipomenitele isprăvi ale cîinelui său de înaltă dresură, Labă-sprintenă". El va prezenta, de asemenea, „numărul său extraordinar de aruncare în viteză şi fără întrerupere, în jurul capului, a şaptezeci şi cinci de chintale de fier, astfel ca ele să formeze în aer o fîntînă solidă de metal, ispravă care n-a mai fost niciodată încercată nici în ţara aceasta, nici în vreo altă ţară, şi care a smuls aplauze atît de furtunoase publicului entuziast, încît nu poate fi trecută sub tăcere". Acelaşi *signor* Jupe trebuia să „înveselească din cînd în cînd acest spectacol variat cu nevinovate glume şi replici shakespeareene". La sfîrşit, drept încheiere a spectacolului, va apărea, în rolul său preferat, domnul William Button de pe strada Tooley, „în cea mai nouă şi mai veselă *hippo-comedietta:* Călătoria croitorului la Brentford".

Bineînţeles că Thomas Gradgrind nu dădu nici o atenţie acestor fleacuri, ci îşi urmă drumul aşa cum trebuie să şi-l urmeze un om practic, măturînd din gînd insectele acelea zgomotoase, ori trimiţîndu-le la casa de corecţie. Dar o co-

titură a drumului îl aduse în spatele barăcii, şi acolo, în spatele barăcii, o droaie de copii stăteau grămădiţi în feluri te atitudini furişate, cercînd să zărească ceva din minunile ascunse ale localului.

Asta îl făcu să se oprească.

— Ia te uită la vagabonzii ăştia cum momesc toate haimanalele unei şcoli model ! zise el.

Cum un teren cu iarbă veştedă şi gunoi uscat îl despărţea de haimanale, îşi scoase ochelarii din jiletcă să vadă dacă nu recunoaşte pe vreunul dintre copii şi să-i poruncească apoi să plece imediat. Un fenomen aproape de necrezut i se înfăţişă atunci limpede înaintea ochilor : zări chiar pe Louisa lui cea metalurgică iţindu-se cît se putea printr-o gaură a unei scînduri şi pe Thomas al lui, matematicianul, tupilat la pămînt, ca să întrezărească măcar o copită din încîntătorul număr ecvestru *Floarea tiroleză !*

Mut de uimire, domnul Gradgrind se apropie de locul unde familia lui se dezonora în halul acela şi, punînd mîna pe amîndoi copiii lui cei rătăciţi, rosti :

— Louisa ! Thomas !

Amîndoi se ridicară, roşii şi zăpăciţi.

Louise însă îl privi pe tatăl ei cu mai multă îndrăzneală decît Thomas. La drept vorbind, Thomas nici nu se uită la el, ci se lăsă condus acasă ca o maşină.

— Dar asta-i culmea nebuniei şi a lenii ! zise domnul Gradgrind trăgîndu-i după el de mînă. Ce făceaţi aici ?

— Voiam să văd cum arată, răspunse scurt Louisa.

— Cum arată ?

— Da, tată.

Amîndoi copiii aveau un aer plictisit şi posac, mai ales fata ; totuşi, în ciuda nemulţumirii ce i se citea pe chip, se întrezărea la ea o flacără care parcă n-avea ce lumina, un foc care n-avea ce consuma, o imaginaţie înfometată ce abia se mai ţinea în viaţă, toate înviorîndu-i expresia. Nu era vorba de vioiciunea naturală a veseliei tinereţii, ci de vagi pîlpîiri avide şi nesigure, ce aveau ceva dureros în ele, aducînd cu schimbările de pe faţa unui orb ce-şi bîjbîie drumul.

Avea cam 15 ori 16 ani şi era încă un copil, dar se simţea că în curînd va deveni dintr-o dată femeie. Aşa gîn-

dea tatăl ei uitîndu-se la dînsa. Era drăgălaşă. Ar fi putut deveni îndărătnică (gîndea el în felul lui eminamente practic) dacă ar fi fost crescută altfel.

— Thomas, cu toate că mă aflu în faţa unui fapt împlinit, îmi vine greu să cred că tu, cu educaţia şi calităţile tale, ai putut s-o duci pe sora ta la un asemenea spectacol.

— Eu l-am dus, tată, spuse iute Louisa. Eu l-am îndemnat să vină.

— Îmi pare rău să aud asemenea lucru şi mă supără foarte tare. Lui Thomas nu-i uşurează vina, iar ţie, Louisa, ţi-o agravează.

Copila îşi privi din nou tatăl, dar nici o lacrimă nu-i alunecă pe obraz.

— Tocmai tu ! Tu şi cu Thomas, pentru care e deschisă larg poarta ştiinţelor ; tu şi cu Thomas, care puteţi fi consideraţi nişte tineri îndopaţi cu fapte ; tu şi cu Thomas, deprinşi cu exactitatea matematică, tu şi cu Thomas, aici ! exclamă domnul Gradgrind. Într-o atitudine atît de umilitoare ! Sînt uimit !

— M-am simţit obosită, tată. De multă vreme sînt obosită, zise Louisa.

— Obosită ? De ce ? întrebă mirat tatăl.

— Nu ştiu de ce ; de toate cred.

— Nici o vorbă mai mult ! replică el. Astea-s copilării. Nu vreau să mai aud nimic !

Nu mai spuse nimic, dar după ce merseră astfel în tăcere vreo jumătate de milă, domnul Gradgrind exclamă deodată pe un ton grav :

— Ce-or să spună cei mai buni prieteni ai voştri, Louisa ? Nu ţii de loc la părerea lor ? Ce are să spună domnul Bounderby ?

Auzind acel nume, copila îi aruncă pe furiş o privire neobişnuit de serioasă şi pătrunzătoare. Tatăl nu observă nimic, căci, înainte de a o privi, ea îşi şi plecase ochii în jos.

— Ce are să spună domnul Bounderby ? repetă el după o clipă.

Tot drumul pînă la Stone Lodge, ducîndu-i plin de indignare pe cei doi vinovaţi, tot repeta din cînd în cînd : „Ce are să spună domnul Bounderby ?“ ca şi cum domnul Bounderby ar fi fost simandicoasa doamnă Grundy [1].

[1] Personificarea găunoasei respectabilităţi burgheze în comedia *Doamne ajută* a scriitorului englez Thomas Morton (1764—1838).

Capitolul IV

DOMNUL BOUNDERBY

Dacă nu era vorba de simandicoasa doamnă Grundy, atunci *cine* era domnul Bounderby ?

Ei bine, domnul Bounderby era un prieten atît de apropiat al domnului Gradgrind, pe cît putea fi un om cu desăvîrşire lipsit de sentiment într-o legătură spirituală cu un alt om cu desăvîrşire lipsit de sentiment. Iată cît de apropiat prieten era domnul Bounderby, sau, dacă cititorii preferă, cît de depărtat.

Era om bogat : bancher, comerciant, fabricant şi nu mai ştiu ce. Era înalt, gălăgios, cu ochi holbaţi şi rîs metalic. Un om croit dintr-un material grosolan, ce părea că fusese bine întins ca să-l poată cuprinde. Un om cu cap şi frunte bombată, cu vine umflate la tîmple, cu pielea obrazului atît de întinsă, încît părea că-i ţine ochii căscaţi şi-i ridică în sus sprîncenele. Un om care îţi da întotdeauna impresia că-i un balon umflat, gata să-şi ia zborul. Un om care numai prididea niciodată lăudîndu-se că-i ridicat prin propriile-i merite. Un om care-şi proclama mereu, cu vocea-i de trompetă stridentă, neştiinţa şi sărăcia de altădată. Un fanfaron care făcea pe umilul.

Deşi cu un an ori doi mai tînăr decît prietenu-i „eminamente practic", domnul Bounderby părea mai bătrîn ; la cei 47 ori 48 de ani ai lui ai mai fi putut adăuga încă o dată 7 ori 8 ani, fără ca cineva să se mire. Păr nu mai avea mult. Îţi venea să crezi că-şi luase zborul smuls de curentul vorbelor lui, iar cît mai rămăsese sta ridicat vîlvoi din pricină că era necontenit expus suflării vijelioase a lăudăroşeniei.

În salonul solemn de la Stone Lodge, domnul Bounderby sta în picioare pe covorul din faţa căminului şi se încălzea la foc, adresînd doamnei Gradgrind o seamă de observaţii referitoare la aniversarea naşterii lui, ce cădea în ziua aceea. Stătea în faţa focului, pe de o parte fiindcă era o după-amiază de primăvară rece, cu toate că soarele strălucea ; pe de altă parte, fiindcă în Stone Lodge stăruia vag acea veşnică răcoare pricinuită de mortarul umed ; şi,

în al treilea rînd, fiindcă ocupa astfel o poziţie avantajoasă, de unde o putea domina pe doamna Gradgrind.

— N-aveam ghete în picioare. Cît priveşte ciorapii, nu cunoşteam nici măcar după nume asemenea articol. Mi-am petrecut ziua într-un şanţ, iar noaptea, într-o cocină de porci. Iată cum mi-am sărbătorit cea de-a zecea aniversare a naşterii mele. Să nu vă închipuiţi că un şanţ era o noutate pentru mine, căci m-am născut într-un şanţ.

Doamna Gradgrind, un fel de boccea de şaluri, mică, slabă, palidă, cu ochii roşii, o făptură de o slăbiciune nemaipomenită la trup şi la minte, ce lua veşnic doctorii fără nici un folos şi care, ori de cîte ori vădea vreun simptom de revenire la viaţă, era invariabil doborîtă de greutatea vreunui fapt ce se prăbuşea peste dînsa, doamna Gradgrind nădăjduia că şanţul era cel puţin uscat.

— Da' de unde ! O adevărată mocirlă ! Apa era de-o palmă într-însul, spuse domnul Bounderby.

— Un copilaş ar fi putut răci, constată doamna Gradgrind.

— Răci ? M-am născut cu inflamaţie la plămîni ; ba şi la toate celelalte regiuni capabile de inflamaţie, cred, răspunse domnul Bounderby. Ani de-a rîndul, doamnă, am fost una dintre cele mai nenorocite haimanale din cîte s-au văzut vreodată. Eram aşa de bolnăvicios, că într-una mă văietam şi gemeam. Aşa de zdrenţăros şi de murdar, că nu-ţi venea să mă atingi nici cu cleştele !

Doamna Gradgrind îşi întoarse privirile-i lîncede spre cleştele de la foc, ca şi cum ar fi fost cel mai nimerit lucru pe care îl putea face în starea ei de imbecilitate.

— Cum am izbutit să învîng toate acestea, nu ştiu, spuse Bounderby. Probabil că am fost tare. Mai tîrziu, în viaţă, am dovedit un caracter dîrz, şi se vede că aşa eram şi pe atunci. În tot cazul, iată unde am ajuns, doamnă Gradgrind, şi pentru starea mea de-acum n-am a mulţumi nimănui decît mie.

Doamna Gradgrind nădăjduia cu voce slabă şi blajină că mama lui...

— Mama mea ! A şters-o, doamnă, spuse Bounderby.

Ca de obicei, lovitura o doborî pe doamna Gradgrind, care rămase buimăcită şi nu mai putu spune nimic.

— Mama m-a lăsat în grija bunicii, urmă domnul Bounderby, şi după cît îmi pot aminti, bunica era cea mai rea şi mai stricată babă din cîte au trăit vreodată. Dacă

aveam norocul să capăt vreo pereche de ghete, mi le scotea din picioare şi le vindea pentru băutură. De cîte ori n-am văzut-o pe bunică-mea stînd în pat şi bîndu-şi cele patrusprezece pahare de rachiu înaintea dejunului!

Doamna Gradgrind, zîmbind doar palid şi fără să dea alt semn de viaţă, părea (ca întotdeauna) o mică umbră chinezească, executată fără meşteşug şi prost luminată din spate.

— Ţinea o dugheană de mărunţişuri, urmă Bounderby, iar pe mine mă ţinea într-o ladă de ouă. Iată care a fost leagănul meu de copil: o ladă veche de ouă! Cum am ajuns destul de mare ca să pot fugi de acolo, am luat-o la sănătoasa. Apoi am devenit un mic vagabond. Şi în locul unei singure babe care să mă bată şi să mă lase flămînd, o lume întreagă, de la mic la mare, mă bătea şi mă lăsa flămînd. Aveau dreptate; de ce ar fi făcut altfel? Eram o pacoste, un încurcă-lume, o lepră! Îmi dau perfect seama.

Atît de mîndru se simţea că obţinuse într-un moment al vieţii sale înalta distincţie socială de a fi socotit o pacoste, un încurcă-lume şi o lepră, încît nu se potoli decît după trei repetări răsunătoare a acelor titluri cu care se fălea.

— Se vede că am fost sortit să răzbesc, doamnă Gradgrind. Oi fi fost ori n-oi fi fost sortit, vorba-i că am izbutit să răzbesc. Am izbutit să ies deasupra, deşi nimeni nu mi-a întins o mînă de ajutor. Întîi vagabond, apoi comisionar, iar vagabond, salahor, hamal, conţopist, director, mic asociat, şi Josiah Bounderby din Coketown. Iată antecedentele şi punctul culminant. Josiah Bounderby din Coketown a învăţat a cunoaşte literele pe firmele prăvăliilor, doamnă Gradgrind, şi a citit orele studiind cadranul orologiului de la biserica St. Giles din Londra, sub îndrumarea unui schilod, beţiv, hoţ de profesie şi vagabond înnăscut. Orice i-aţi spune lui Josiah Bounderby din Coketown despre şcolile voastre de stat, despre şcolile model, despre şcolile normale şi despre toate ghiveciurile voastre de şcoli, Josiah Bounderby din Coketown are să vă răspundă pe şleau: toate-s bune şi frumoase, el însă n-a profitat de asemenea înlesniri. Dar ia să-mi faceţi mie oameni practici cu mînă tare! Educaţia care l-a format pe dînsul nu se potriveşte oricui, o ştie el bine; totuşi, aşa cum vă spun, asta i-a fost educaţia, şi mai degrabă l-aţi putea convinge să înghită grăsime clocotită decît să-şi tăinuiască faptele vieţii sale.

Ajungînd înfierbîntat la acel punct culminant, Josiah Bounderby din Coketown se opri. Se opri chiar în clipa cînd intră pe uşă prietenu-i eminamente practic, însoţit de cei doi tineri vinovaţi. Prietenul eminamente practic, văzîndu-l, se opri de asemenea şi aruncă Louisei o căutătură dojenitoare, ce spunea limpede : Uite, îl vezi pe Bounderby al tău ?

— Ei, tună domnul Bounderby, dar ce s-a întîmplat ? ! De ce-i aşa de pleoştit tînărul nostru Thomas ?

Vorbea despre Thomas, dar se uita la Louisa.

— Priveam pe furiş la circ, murmură Louisa pe un ton semeţ, fără să-şi ridice ochii, şi tata ne-a prins.

— Da, doamnă Gradgrind, rosti solemn soţul, spun drept că nu m-aş fi mirat mai tare nici dacă i-aş fi găsit pe copii citind poezii.

— Vai de mine, se jelui doamna Gradgrind, cum se poate, Louisa şi Thomas ! ? Nu-mi vine a crede ! Adevărul e că sînteţi în stare să faceţi pe cineva să-i fie lehamite că are copii ! Chiar îmi vine să spun că mai bine n-aş fi avut. Aş vrea să ştiu, ce aţi fi făcut *atunci ?*

Domnul Gradgrind nu părea impresionat de forţa acestor argumente. Se încruntă nerăbdător.

— Ca şi cum n-aţi putea, cînd mie îmi huruie capul aşa de tare azi, să vă duceţi să vă uitaţi la scoici, la minerale şi la toate celelalte cîte vi s-au pus la dispoziţie, în loc să priviţi la circuri ! spuse doamna Gradgrind. Ştiţi tot aşa de bine ca şi mine că tinerii n-au profesori de circ, nici colecţii de circuri şi nici nu li se ţin cursuri de circologie. Aş vrea să ştiu, atunci, ce poate să vă intereseze la circuri ?! Doar aveţi prea de ajuns cu ce vă ocupa, dacă asta vă trebuie. În aşa hal mă doare capul, că nu pot să-mi amintesc nici măcar jumătate din denumirile faptelor pe care le aveţi de studiat !

— Tocmai asta e pricina, răspunse îmbufnată Louisa.

— Mie să nu-mi spui că asta e pricina, pentru că nici nu poate fi vorba de aşa ceva, răspunse doamna Gradgrind. Duceţi-vă şi apucaţi-vă imediat de vreo ologie !

Doamna Gradgrind nu avea aptitudini ştiinţifice şi obişnuia să-şi trimită copiii la învăţătură cu acea vagă recomandare, lăsîndu-i astfel liberi să aleagă ce voiau.

La drept vorbind, provizia de fapte a doamnei Gradgrind era în general jalnic de sărăcăcioasă ; dar domnul Gradgrind, ridicînd-o la înalta-i poziţie matrimonială, fusese influenţat de două motive : mai întîi, nu lăsa nimic de dorit

în privinţa cifrelor, şi apoi nu umbla niciodată cu *fleacuri*. Prin fleacuri domnul Gradgrind înţelegea fantezie ; probabil era atît de lipsită de orice aliaj de genul acesta, cît putea fi o fiinţă omenească ce încă n-a ajuns la perfecţia unui idiot absolut.

Simpla perspectivă de a rămîne singură cu soţul ei şi cu domnul Bounderby era de ajuns ca s-o doboare din nou pe această admirabilă doamnă, fără să mai fie nevoie de o ciocnire între ea şi un fapt oarecare. Aşa că se topi iar în nefiinţă, şi nimeni n-o mai băgă în seamă.

— Bounderby, spuse domnul Gradgrind trăgîndu-şi un scaun lîngă foc, întotdeauna ai arătat mult interes pentru copiii mei, mai ales pentru Louisa, aşa că îţi mărturisesc, fără să mă mai scuz, că descoperirea aceasta m-a supărat foarte tare. M-am ocupat sistematic (după cum ştii) să educ raţiunea copiilor mei. Raţiunea (după cum ştii) este singura facultate căreia trebuie să i se adreseze educaţia. Şi, totuşi, Bounderby, s-ar părea, din întîmplarea neaşteptată de astăzi, deşi neînsemnată în aparenţă, că ceva s-a strecurat în mintea lui Thomas şi a Louisei, ceva care este — sau mai degrabă care nu este — nu ştiu dacă mă pot exprima mai limpede decît spunînd : ceva care nu prevăzusem că s-ar putea dezvolta şi la care raţiunea lor nu participă.

— Desigur că n-are nici un rost să priveşti cu interes o adunătură de vagabonzi, răspunse Bounderby. Cînd eram şi eu un vagabond, nimeni nu se uita cu interes la *mine*. Ştiu prea bine asta.

— Acum se pune întrebarea, spuse tatăl eminamente practic, cu ochii aţintiţi în foc, ce a putut stîrni această curiozitate vulgară ?

— Să-ţi spun eu ce. O imaginaţie frivolă.

— Sper că nu, spuse personajul prin excelenţă practic ; mărturisesc, însă, că în drum spre casă m-am temut la un moment dat că ar putea fi şi asta.

— O imaginaţie frivolă, Gradgrind, repetă Bounderby. Un lucru foarte rău pentru orişicine, dar al naibii de rău pentru o fată ca Louisa. Ar trebui să cer scuze doamnei Gradgrind pentru asemenea expresii tari, dar ea ştie foarte bine că eu nu sînt un om rafinat. Cine se aşteaptă să găsească rafinament la mine va rămîne dezamăgit. N-am avut o educaţie rafinată.

— Nu cumva, reflectă Gradgrind, cu mîinile în buzunare şi cu ochii lui cavernoşi aţintiţi în foc, nu cumva vre-

unul dintre profesori sau dintre servitori să le fi dat vreo idee? Nu cumva Louisa sau Thomas vor fi citit ceva? Nu cumva, cu toate precauţiile luate, să se fi strecurat în casă vreo carte cu poveşti frivole? Căci în mintea lor, formată din leagăn după o metodă practică, cu rigla şi compasul, asta apare ca ceva atît de curios şi de neînţeles!

— Stai o clipă! strigă Bounderby, care rămăsese tot timpul acesta în picioare înaintea căminului, împroşcînd parcă mobilierul din jur cu umilinţa-i explozivă. Ai în şcoală unul dintre copiii comedianţilor acelora?

— O fată, pe care o cheamă Cecilia Jupe, spuse domnul Gradgrind aruncînd prietenului său o privire oarecum vinovată.

— Ia stai o clipă! strigă din nou Bounderby. Cum a ajuns acolo?

— Drept să-ţi spun, am văzut-o pe fată astăzi pentru prima oară. Nefiind din oraşul nostru, a venit chiar aici, acasă, să ne roage să fie primită la şcoală şi... da, ai dreptate, Bounderby, ai dreptate!

— Ia stai o clipă! mai răcni încă o dată Bounderby. Louisa a văzut-o cînd a venit?

— Desigur că a văzut-o, căci ea mi-a făcut cunoscută cererea fetei. Dar fără îndoială că Louisa a văzut-o în prezenţa doamnei Gradgrind.

— Vă rog, doamnă Gradgrind, întrebă Bounderby, cum a fost?

— Vai de capul meu! răspunse doamna Gradgrind. Fetiţa voia să înveţe la şcoală, iar domnul Gradgrind doreşte ca fetiţele să înveţe la şcoală; Louisa şi Thomas au spus amîndoi că fetiţa dorea să înveţe şi că domnul Gradgrind dorea ca fetiţele să înveţe, şi cum puteam eu să-i contrazic, cînd faptul se prezenta în felul acesta?

— Îţi spun eu ce-i de făcut, Gradgrind! zise domnul Bounderby. Dă-i răvaş de drum fetei, şi totul s-a isprăvit!

— Sînt cu totul de părerea dumitale.

— Nu lăsa lucrul de azi pe mîine, spuse Bounderby, a fost deviza mea de mic copil. Cînd mi-am pus în cap să fug din lada de ouă şi de bunică-mea, am făcut-o imediat. Fă şi dumneata la fel. Ce te-ai hotărît să faci, fă imediat!

— Ce zici de o plimbare? îl întrebă prietenul său. Ştiu adresa tatălui ei. Cred că n-ai nimic împotrivă să faci o plimbare cu mine pînă în oraş?

— Departe de mine aşa ceva, spuse domnul Bounderby, dacă într-adevăr vrei să iei imediat măsuri.

Acestea fiind zise, domnul Bounderby îşi trînti pălăria pe cap (întotdeauna şi-o trîntea, ca şi cum ar fi vrut să arate că el e un om care a fost din cale-afară de ocupat să-şi croiască un drum în viaţă ca să mai fi avut timp să înveţe cum să-şi poarte pălăria) şi, cu mîinile în buzunare, îşi făcu vînt pe uşă, în vestibul. „Nu port niciodată mănuşi", obişnuia el să spună. „Nu am urcat scara socială cu mănuşi. N-aş fi ajuns atît de sus dacă aş fi purtat."

Avînd timp să se vînture prin vestibul cîteva minute în aşteptarea domnului Gradgrind, care se suise la etaj pentru a lua adresa, domnul Bounderby deschise uşa sălii de studiu a copiilor şi privi în încăperea luminoasă, cu pereţii tapetaţi, care avea mai degrabă aparenţa unui salon de coafură, deşi era mobilată cu biblioteci, colecţii ştiinţifice şi o droaie de aparate savante şi filozofice. Louisa stătea rezemată de fereastră, privind absentă afară, fără să vadă nimic, pe cînd tînărul Thomas se smîrcîia, aruncînd focului priviri răzbunătoare. Adam Smith şi Malthus [1], cei doi Gradgrind mai tineri, erau plecaţi sub escortă la o lecţie, iar Jane cea mică, după ce-şi fabricase pe obraji un strat considerabil de lut umed cu ajutorul creionului de ardezie şi al lacrimilor, adormise pînă la urmă deasupra unor fracţii ordinare.

— Toate s-au sfîrşit cu bine, Louisa ; toate sînt în ordine, Thomas, zise domnul Bounderby, dar să nu mai faceţi niciodată aşa ceva. Vă dau cuvîntul meu că tata n-are să vă mai certe. Ce zici, Louisa, nu merită asta o sărutare ?

— Dacă doriţi, vă puteţi lua singur sărutarea, domnule Bounderby, răspunse Louisa după o tăcere îngheţată, şi străbătînd încet camera, ridică spre el obrazul, în silă, întorcîndu-şi faţa în altă parte.

— Eşti tot răsfăţata mea, nu-i aşa, Louisa ? zise domnul Bounderby. La revedere, Louisa !

După ce plecă, ea rămase locului, frecîndu-şi cu batista obrazul sărutat, pînă ce se înroşi ca focul. Cinci minute mai tîrziu, încă şi-l mai freca.

— Ce înseamnă asta, Loo ? o mustră cu voce posacă fratele ei. Ai să-ţi faci o gaură în obraz.

— Dacă vrei, poţi tăia bucata cu briceagul tău, Tom, şi nici n-am să plîng măcar !

---

[1] Copiii fuseseră astfel numiţi în cinstea economiştilor burghezi Adam Smith şi Thomas Malthus.

Capitolul V

NOTA DOMINANTĂ

Coketown, spre care se îndreptau acum domnii Bounderby şi Gradgrind, era un triumf al faptului ; nu găseai în el mai multă fantezie decît la doamna Gradgrind. Şi acum, înainte de a ne urma cîntecul, Coketown să ne dea tonul.

Era un oraş construit din cărămidă roşie, adică din cărămidă care ar fi trebuit să fie roşie dacă fumul şi cenuşa i-ar fi îngăduit ; dar astfel stînd lucrurile, era un oraş colorat nefiresc în roşu şi negru, parcă ar fi fost chipul zugrăvit al unui sălbatic. Era un oraş al maşinăriilor şi coşurilor înalte, din care izvorau fără încetare şerpi nesfîrşiţi de fum, ce nu mai ajungeau niciodată să se descolăcească. Avea un canal negru şi un rîu ce-şi rostogolea apele înroşite de o vopsea rău mirositoare, apoi vaste îngrămădiri de construcţii pline de ferestre, care răsunau de zgomote şi vibrau cît e ziua de lungă şi în care pistonul maşinii cu abur se mişca monoton în sus şi în jos, parcă era capul unui elefant cuprins de o nebunie melancolică. Avea mai multe străzi mari, toate foarte asemănătoare una cu alta, şi o mulţime de străzi mici, şi mai asemănătoare între ele, locuite de oameni la fel de asemănători unul cu altul, care plecau şi se întorceau la aceleaşi ore, făcînd să răsune aceleaşi pavaje sub aceiaşi paşi, ca să facă aceeaşi muncă, şi pentru care fiece zi era aidoma celei de ieri şi de mîine, şi fiece an, imaginea celui trecut, ori celui viitor.

Aceste caracteristici ale oraşului erau în general strîns legate de industria care-l întreţinea ; în schimb, toate îşi găseau compensare în faptul că de aici se răspîndeau în toată lumea mijloace de confort şi lux necesare vieţii civilizate, de care profita, nici nu mai spunem cît, nobila doamnă [1], ce abia putea suporta să audă rostit numele acelui loc. Celelalte caracteristici ale oraşului erau mai mult sau mai puţin locale. Iată-le :

Nu vedeai nimic în Coketown care să nu aibă un aspect strict practic. Dacă membrii unei secte religioase ridicau acolo o biserică — aşa cum făcuseră membrii a optsprezece secte religioase — construiau un fel de magazie de rugăciuni din cărămidă roşie, care avea, uneori (dar numai la acele

[1] Aluzie la regina Angliei.

exemplare cu un stil excesiv de ornamentat), un clopot într-un fel de colivie aşezată în vîrful ei. Singura excepţie era Biserica Nouă, un edificiu cu pereţi acoperiţi cu stuc şi cu o clopotniţă pătrată deasupra porţii, terminîndu-se cu patru turnuleţe scurte ca nişte picioare de lemn ornamentate. Toate inscripţiile publice din oraş erau scrise la fel, cu litere severe, vopsite negru pe alb. Închisoarea ar fi putut tot aşa de bine să fie spital, spitalul ar fi putut să fie închisoare, primăria ar fi putut fi oricare dintre ele, sau amîndouă, sau oricare alt edificiu, căci nici una dintre clădiri nu vădea vreo caracteristică în graţioasa ei construcţie. Fapt, fapt, fapt vădea pretutindeni oraşul din punct de vedere material ; fapt, fapt, fapt, pretutindeni şi din punct de vedere spiritual. Şcoala M'Choakumchild era numai fapt, şi şcoala de desen era tot numai fapt, şi relaţiile dintre patron şi lucrător erau numai fapt, şi totul era numai fapt, de la maternitate pînă la cimitir, iar tot ce nu se putea evalua în cifre sau se dovedea că nu putea fi cumpărat la preţul cel mai scăzut şi vîndut la preţul cel mai ridicat nu exista şi n-avea să existe niciodată, în vecii vecilor, amin !

Un oraş atît de închinat faptului, pe care-l proclama într-un mod atît de triumfător, de bună seamă că trebuia să fie înfloritor, nu-i aşa ? Ei bine, nu era chiar aşa. Nu ? Cum se poate ?

Nu. Coketown nu ieşea din cuptoarele lui tot atît de curat ca aurul trecut prin foc. Mai întîi, cel mai uimitor mister al locului era : cine făcea parte din cele optsprezece secte religioase ? Căci oricare vor fi fost adepţii, cei din clasa muncitoare în nici un caz nu erau. Foarte ciudat ţi se părea cînd te plimbai prin oraş duminica dimineaţa, să observi cît de puţini oameni răspundeau dangătului barbar al clopotelor, ce scotea din minţi pe cei nervoşi şi bolnavi. Puţini erau şi aceia care-şi părăseau cartierele sau camerele nesănătoase, ca să hoinărească pe la colţul străzilor, privind cu un aer plictisit la activitatea bisericilor şi capelelor, ca şi cum treaba asta nu-i privea de loc. Dar nu numai străinii observau asta ; exista chiar în Coketown o asociaţie locală, iar membrii ei puteau fi auziţi în Camera Comunelor, în fiecare sesiune, cerînd cu indignare un act al Parlamentului care să-i silească prin forţă pe acei oameni să fie religioşi. Apoi venea la rînd societatea de temperanţă, care se plîngea că aceiaşi oameni aveau obiceiul să se îmbete, arătînd în referate statistice că într-adevăr se îmbătau şi dovedind la întruniri unde se bea

numai ceai că nici un argument omenesc sau divin (afară de o medalie) nu i-ar putea convinge să se lase de băutură. Apoi mai erau farmacistul şi droghistul, care veneau cu alte statistici, arătînd că atunci cînd nu se îmbătau, luau opiu. Mai venea la rînd preotul închisorii, om plin de experienţă, cu şi mai multe statistici, ce le întreceau pe toate celelalte de mai înainte, arătînd că aceiaşi oameni aveau obiceiul să frecventeze localuri de perdiţie ascunse de ochii lumii, unde ascultau cîntece ruşinoase şi priveau dansuri ruşinoase, la care uneori chiar se alăturau. Astfel, A.B., în vîrstă de 24 de ani, condamnat la optsprezece luni închisoare, mărturisise el singur (fără să se fi arătat vreodată vrednic de o deosebită încredere) că acele localuri îl atraseseră pe calea pierzaniei, fiind perfect convins că altfel ar fi rămas un exemplar moral de prima calitate. Şi mai veneau la rînd domnul Gradgrind şi domnul Bounderby, care în momentul de faţă străbat Coketown-ul, două persoane eminamente practice, care puteau, la nevoie, să furnizeze şi alte statistici, pe baza experienţei lor personale şi cu exemplificări de cazuri ştiute şi văzute, din care apărea limpede — pe scurt, era singurul lucru limpede în toată afacerea — că toţi oamenii erau nişte ticăloşi, domnilor ; că poţi să faci orişice pentru ei şi n-au să vă poarte recunoştinţă, domnilor ; sînt într-una neliniştiţi, domnilor, şi nu ştiu ce vor ; se hrănesc cu ce-i mai bun şi nu cumpără decît unt proaspăt ; au pretenţie la cafea Moca, nu vor decît carne de prima calitate şi, cu toate acestea, sînt nemulţumiţi şi neascultători. Pe scurt, morala era aceeaşi ca în vechea istorioară pentru copii :

Se povestea cîndva de-o babă
Că nu făcea vreo altă treabă
Decît să tot mănînce şi să bea...
Cu toate astea, veşnic bombănea.

Mă întreb dacă nu cumva era vreo asemănare între cazul populaţiei din Coketown şi cazul micilor Gradgrind. Oare mai e nevoie să ni se spună acum nouă, celor cu bun-simţ şi obişnuiţi cu cifrele, că unul dintre elementele esenţiale în existenţa muncitorilor din Coketown a fost anume înlăturat cu totul de zeci de ani ? Că aveau şi ei o oarecare fantezie, care cerea să fie cultivată ca să se dezvolte liber, în loc să se zbată în întuneric ? Căci, cu cît le era munca mai lungă şi mai monotonă, cu atît creştea în ei dorinţa unei recreaţii

fizice, a unei destinderi care să-i predispună la bună dispoziţie, la veselie şi să le dea posibilitatea unei evadări ; de pildă, vreo sărbătoare oficială, chiar dacă n-ar fi făcut altceva decît să dănţuiască cuviincios în sunetele unui taraf zgomotos ; sau uneori cîte o petrecere modestă, în care nici chiar domnul M'Choakumchild să nu-şi poată vîrî nasul. Acele aspiraţii fi-vor oare satisfăcute cum e drept, ori totul va merge rău înainte, fără putinţă de schimbare, pînă ce şi legile Creaţiei vor fi desfiinţate ?

— Omul acela locuieşte la Pod's End, şi eu nu prea cunosc cartierul, spuse domnul Gradgrind. Poate ştii dumneata pe unde-i, Bounderby ?

Domnul Bounderby ştia că e undeva prin partea de jos a oraşului, dar atîta tot. Se opriră deci o clipă şi priviră în jur.

Aproape în acelaşi timp, de după colţul străzii izbucni, alergînd speriată, o fetiţă, pe care domnul Gradgrind o recunoscu imediat.

— Hei ! exclamă el. Stai ! Unde alergi ? Stai !

Fata numărul douăzeci se opri atunci, gîfîind, şi-i făcu o reverenţă.

— De ce goneşti aşa pe străzi ? o întrebă domnul Gradgrind. Ce înseamnă purtarea asta nepotrivită ?

— Mă... mă urmărea cineva, domnule, răspunse fata, răsuflînd greu, şi fugeam ca să scap.

— Te urmărea ? repetă domnul Gradgrind. Cine putea să fugă după *tine ?*

Întrebarea primi răspuns imediat şi neaşteptat în persoana decoloratului Bitzer, care, apărînd de după colţ într-o viteză nebunească şi neaşteptîndu-se să întîlnească o piedică pe trotuar, se izbi de jiletca domnului Gradgrind şi ricoşă tocmai în mijlocul uliţei.

— Ce înseamnă asta, băiete ?! exclamă domnul Gradgrind. Ce te-a apucat ? Cum îndrăzneşti să te izbeşti în... orişicine, în felul ăsta ?

Bitzer îşi culese de jos şapca, ce-i zburase din cap în clipa ciocnirii, după aceea, făcînd un pas înapoi şi salutînd cu pumnul la frunte, se scuză, lămurind că fusese un accident.

— Ăsta-i băiatul care te fugărea, Jupe ? întrebă domnul Gradgrind.

— Da, domnule, răspunse fata cam în silă.

— Nu-i adevărat, domnule ! strigă Bitzer. Ea a început întîi să fugă de mine. Pe călăreţii ăştia de circ nu poţi să-i crezi niciodată ce spun, domnule, sînt vestiţi în privinţa asta. Ştii foarte bine că pe călăreţii de circ nu-i poţi crede niciodată, se adresă el lui Sissy. Aş putea spune, domnule, că asta e aşa de cunoscut în tot oraşul pe cît... pe cît le e de necunoscută tabla înmulţirii călăreţilor de circ. Bitzer încerca să-l cîştige astfel pe domnul Bounderby.

— M-a speriat foarte tare, spuse fata. Se strîmba aşa de urît la mine !

— Ce ? strigă Bitzer. Ce ? Nu eşti şi tu la fel ca ei ? Nu eşti o călăreaţă de circ ? Nici nu mi-a trecut prin cap să mă uit la ea, domnule ! Am întrebat-o doar dacă mîine are să ştie definiţia calului şi i-am propus să i-o spun din nou, iar ea a luat-o la fugă, şi eu am fugit după ea, domnule, s-o învăţ cum să răspundă cînd va fi întrebată. Nu ţi-ar fi trecut prin cap să spui asemenea minciună dacă n-ai fi fost călăreaţă de circ !

— Pare-mi-se că profesia ei e tare bine cunoscută printre copii, observă domnul Bounderby. Într-o săptămînă ai fi găsit toată şcoala înşirată în jurul circului, zgîindu-se înăuntru.

— În adevăr, cred că ai dreptate, îi răspunse prietenul. Bitzer, stînga-mprejur şi şterge-o acasă ! Jupe, stai o clipă. Şi dacă te mai prind alergînd aşa vreodată, băiete, ai să auzi de mine prin directorul şcolii ! Înţelegi ce vreau să spun. Hai, pleacă !

Băiatul se opri din clipitu-i des, duse din nou pumnul la frunte, aruncă o privire lui Sissy, se întoarse şi bătu în retragere.

— Acum, fetiţo, spuse domnul Gradgrind, să ne conduci pe mine şi pe domnul acesta la tatăl tău. Ne duceam la el. Ce ai în sticla aceea ?

— Rachiu, spuse domnul Bounderby.

— O, nu, domnule ! Sînt cele nouă unsori.

— Cum ai spus ? strigă domnul Bounderby.

— Cele nouă unsori, domnule. Ca să-l frec pe tata.

— Dar de ce dracu îl freci pe taică-tău cu nouă unsori ? se miră atunci domnul Bounderby, cu un rîs scurt şi zgomotos.

— Ai noştri le folosesc întotdeauna, domnule, cînd se lovesc în arenă, răspunse fata, privind peste umăr, să se încredinţeze că urmăritorul ei plecase. Se rănesc cîteodată destul de rău.

— Aşa le trebuie, zise domnul Bounderby, fiindcă-s nişte leneşi !

Copila privi în sus la chipul lui cu un amestec de uimire şi spaimă.

— Ei comedie ! zise domnul Bounderby. Eu eram cu patru-cinci ani mai tînăr decît tine şi aveam lovituri atît de rele, încît nici zece unsori, nici douăzeci de unsori, nici patruzeci de unsori nu le-ar fi putut vindeca. Şi nu le căpătasem făcînd figuri, ci mîncînd bătaie. Nu dansam pe frînghie, ci mă făceau alţii să dansez pe pămîntul gol, cu lovituri de frînghie.

Domnul Gradgrind era un om destul de sever, dar nici pe departe atît de aspru ca domnul Bounderby. La drept vorbind, nici nu era rău la suflet, ba chiar ar fi putut fi foarte bun dacă n-ar fi săvîrşit o gravă eroare aritmetică în privinţa caracterului său cu mulţi ani în urmă.

În timp ce coborau pe o ulicioară, spuse pe un ton ce voia să fie încurajator :

— Va să zică, aici este Pod's End, Jupe ?

— Da, domnule, aici, şi, dacă nu vă supăraţi, iată şi casa.

Şi în vreme ce se lăsa înserarea, fetiţa se opri la poarta unei cîrciumioare mizerabile, înăuntrul căreia se zăreau nişte lumini slabe, roşiatice. Atît era de prăpădită şi de ticăloasă acea cîrciumă, de parcă, din lipsă de clientelă, se apucase să-şi bea singură marfa, şi se ducea încotro se duc toţi beţivii, adică de rîpă.

— Trebuie numai să treceţi prin local, să urcaţi scările, domnule, vă rog, şi să aşteptaţi acolo o clipă pînă aduc o lumînare. Dacă o să auziţi cumva lătrînd un cîine, să ştiţi că nu poate fi decît Labă-sprintenă, domnule, care nu muşcă niciodată.

— Labă-sprintenă şi nouă unsori ! zise domnul Bounderby, care intrase ultimul, dînd drumul unui rîs metalic. Halal, n-am ce zice, frumoase lucruri pentru un om care s-a ridicat singur !

Capitolul VI

INALTA ŞCOALĂ DE CĂLĂRIE A LUI SLEARY

Cîrciuma se numea „Armele lui Pegas“ [1]. Poate că ar fi fost mai nimerit să se numească picioarele lui Pegas [2]; dar sub calul înaripat de pe firmă se putea citi, scris cu caractere romane, „Armele lui Pegas“. Mai jos, sub acea inscripţie, pe un sul desfăşurat, pictorul trăsese cu pensula următoarele rînduri :

De-i orzul bun şi berea-i bună,
Intraţi, s-o tragem împreună.
De-i vinul vechi şi drojdia-i bătrînă,
Poftiţi la noi, că-i la-ndemînă.

Aşezat într-o ramă şi atîrnat în peretele din spatele tejghelei mici şi întunecoase se mai afla încă un Pegas, un Pegas teatral, cu aripile de voal adevărat, cu trupul presărat cu stele de aur şi frîiele cereşti făcute din mătase roşie.

Cum între timp se întunecase prea tare afară ca să se mai poată vedea firma, iar înăuntru nu se făcuse destulă lumină ca să se poată zări tabloul, domnii Gradgrind şi Bounderby n-avură ocazia să se simtă jigniţi de aceste fantezii. O urmară pe fetiţă, suind cîteva trepte abrupte, fără să întîlnească pe nimeni, şi se opriră în întuneric, pe cînd Sissy se ducea să caute o lumînare. Aşteptau din clipă în clipă să-l audă hămăind pe Labă-sprintenă, dar fetiţa apăru, împreună cu lumînarea, înainte ca acel cîine savant să fi dat glas.

— Tata nu e în camera noastră, domnule, zise ea, şi pe chip i se citea o mare uimire. Dar vă rog să intraţi, căci îl găsesc îndată.

Intrară, iar Sissy, după ce le aduse două scaune, se îndepărtă, grăbită, cu pas uşor. Se aflau într-o biată cameră sărăcăcioasă, cu un singur pat. Într-un cui atîrna o scufie albă, împodobită cu două pene de păun şi o coadă de perucă încîrligată în sus, ce fusese purtată de *signor* Jupe chiar în după-amiaza aceea, cînd înveselise variatele numere de circ

[1] După legenda mitologică, *Pegas* este un armăsar înaripat care simbolizează inspiraţia poetică.

[2] Joc de cuvinte intraductibil, *arms* însemnînd în englezeşte şi arme şi braţe.

cu „nevinovate glume şi replici shakespeareene“ ; însă, în afară de asta, nu se mai zărea nicăieri vreun alt articol de garderobă, sau vreun cît de mic indiciu asupra acelei persoane şi a îndeletnicirilor ei. Cît despre Labă-sprintenă, aşa de puţin se auzea şi se simţea prezenţa lui la „Armele lui Pegas“, de parcă strămoşul acelui preasavant cîine fusese din întîmplare lăsat pe dinafara Arcei, cînd îşi îmbarcase Noe animalele.

Auziră deschizîndu-se şi închizîndu-se uşile la camerele de deasupra, în vreme ce Sissy îl căuta pe tatăl ei din una în alta ; răsunară apoi glasuri mirate. Fetiţa coborî din nou în goană, deschise un cufăr vechi, jerpelit şi scorojit, şi văzînd că-i gol, privi în jur înspăimîntată, acoperindu-şi obrajii cu palmele.

— Tata trebuie să se fi dus înapoi la baracă, domnule. Nu ştiu de ce s-o fi dus acolo, dar acolo trebuie să fie ; îl aduc într-un minut !

Într-o clipă şi plecase, fără pălărie, cu părul lung şi negru fluturîndu-i copilăreşte pe spate.

— Ce-a spus ? zise domnul Gradgrind. Că se întoarce într-un minut ? Dar e mai mult de o milă pînă acolo !

Înainte ca domnul Bounderby să fi putut răspunde, în uşă apăru un tînăr ce se prezentă singur cu următoarele vorbe : „Îmi permiteţi, domnilor ?“ Apoi intră cu mîinile în buzunare. Obrazul lui ras cu îngrijire, slab şi palid, era umbrit de o cantitate impresionantă de păr negru, pieptănat sul în jurul capului, cu cărare la mijloc. Avea picioare foarte vînjoase, dar mai scurte decît ar fi trebuit ca să fie bine proporţionate. Pe cît de scurte îi erau picioarele, pe atît de late îi erau pieptul şi spatele. Era îmbrăcat cu o vestă de călărie, pantaloni strîmţi şi purta un şal înfăşurat în jurul gîtului. Mirosea a gaz, paie, coajă de portocală, nutreţ de cai, rumeguş şi părea un soi foarte original de centaur, o combinaţie de grajd şi teatru. Unde începea unul şi unde se termina celălalt, nimeni n-ar fi putut spune cu precizie. Acel domn figura pe afiş cu numele de d-l E.W.B. Childers, pe bună dreptate renumit pentru primejdiosu-i număr de salt acrobatic în rolul vînătorului sălbatic din preriile Americii de Nord. La acea reprezentaţie populară, un băieţaş subţire, cu figură de bătrîn, care în momentul de faţă îl întovărăşea, apărea ca fiul lui nevîrstnic, fiind purtat cu capul în jos pe umărul tatălui său, care-l ţinea de un singur picior, sau cu capul aşezat în palma acestuia şi picioarele în sus, în

felul cam brutal pe care-l folosesc, după cum se ştie bine, vînătorii sălbatici pentru a-şi dezmierda odraslele. Costumat, cu cîrlionţi, cunună, aripi, dat cu alb de bismut şi carmin, acest tînăr de viitor se transforma într-un Cupidon destul de graţios pentru a face deliciul categoriei materne a spectatorilor. În viaţa particulară, însă, unde se evidenţia printr-o jachetă de o croială pretenţioasă, nepotrivită cu vîrsta, şi o voce nemaipomenit de răguşită, era cît se poate de jocheu.

— Îmi permiteţi, domnilor, zise E.W.B. Childers, aruncînd o privire în jur prin cameră. Dumneavoastră, dacă nu mă înşel, doriţi să-l vedeţi pe Jupe.

— Da, noi, răspunse domnul Gradgrind. Fiica lui s-a dus să-l caute, eu însă nu-l pot aştepta, aşa că v-aş ruga să-i transmiteţi o comunicare din partea mea.

— Cred că-ţi dai seama, prietene, interveni domnul Bounderby, că noi sîntem dintre oamenii care cunosc valoarea timpului, iar dumneata eşti dintre oamenii care nu cunosc valoarea timpului.

— N-am onoarea să vă cunosc, replică domnul Childers după ce îl cercetă pe domnul Bounderby din cap pînă-n picioare ; dar dacă cu asta vreţi să spuneţi că vă pricepeţi să faceţi mai mulţi bani cu timpul dumneavoastră decît pot face eu cu al meu, aş fi dispus, judecînd după aparenţă, să cred că nu vă înşelaţi.

— Ba eu aş zice că te pricepi să-i şi păstrezi după ce-i faci, zise Cupidon.

— Kidderminster, gura ! spuse domnul Childers. (Numele pămîntesc al lui Cupidon era maestrul Kidderminster.)

— Aşa ? Atunci de ce vine aici să-şi rîdă de noi ? strigă maestrul Kidderminster, dînd la iveală un temperament foarte irascibil. Dacă ai chef să-ţi rîzi de noi, abuleşte mai întîi gologanul la casă, şi distrează-te apoi cît vrei !

— Kidderminster, făcu domnul Childers ridicînd tonul, gura ! Domnule, se întoarse el apoi către Gradgrind, eu dumitale m-am adresat. Ştiţi, ori poate nu ştiţi (căci s-ar putea să nu fi frecventat prea des reprezentaţiile noastre), că de un timp încoace Jupe dădea foarte des chics.

— Dădea... ce ? întrebă domnul Gradgrind, aruncînd o privire de ajutor atotputernicului Bounderby.

— Dădea chics.

— Noaptea trecută a încercat de patru ori flic-flac, şi n-a reuşit nici măcar o dată, spuse maestrul Kidderminster. A dat chics şi la steguleţe, iar la cabolă a fost prea moale.

— N-a izbutit să facă ce trebuia. Salturile erau prea joase, şi tumbele, mizerabile ! traduse domnul Childers.

— A, spuse domnul Gradgrind, va să zică asta înseamnă a da chics !

— Da, în general cam asta înseamnă a da chics, răspunse domnul E.W.B. Childers.

— Nouă unsori, Labă-sprintenă, chics, flic-flac, steguleţe şi cabolă. Ha, ha ! explodă Bounderby, cu rîsul lui formidabil. Ciudată tovărăşie, n-am ce zice, pentru un om ca mine, care s-a ridicat atît de sus singur !

— N-ai decît să cobori atunci ! ripostă Cupidon. Ei, doamne ! Dacă te-ai ridicat singur chiar aşa de sus, cearcă, rogu-te, de mai coboară un pic.

— Ce băiat impertinent ! spuse domnul Gradgrind, întorcîndu-se şi încruntîndu-se la el.

— De ! Dacă am fi ştiut că veniţi, făceam rost de un filfizon să vă primească, replică maestrul Kidderminster fără a se lăsa intimidat. Păcat că nu anunţaţi o reprezentaţie specială dacă sînteţi aşa de grozavi ! Desigur că lucraţi numai la drot întins, nu ?

— Ce vrea să spună băiatul ăsta necioplit cu drot întins ? întrebă domnul Gradgrind, privindu-l cu un fel de disperare.

— Hai, cară-te, cară-te ! zise Childers, împingîndu-şi tînărul prieten afară din cameră cam după moda preriilor. Drot întins sau drot moale nu înseamnă altceva decît coardă întinsă şi coardă moale. Doreaţi să comunic ceva lui Jupe ?

— Da.

— În cazul acesta, urmă repede domnul Childers, părerea mea e că n-are să primească niciodată această comunicare. Îl cunoaşteţi bine ?

— Nu l-am văzut în viaţa mea.

— Atunci, mă îndoiesc că o să-l mai vedeţi vreodată.

— Vrei să spui că şi-a părăsit fiica ?

— Da, răspunse domnul Childers dînd din cap, cred că a şters-o. I s-a făcut galerie noaptea trecută, i s-a făcut galerie şi alaltăieri noapte, i s-a făcut şi azi. În ultima vreme, ce face, ce drege, mereu îl fluieră publicul, şi el nu mai poate îndura.

— Şi de ce i se face aşa de mare... galerie ? întrebă domnul Gradgrind, scoţînd greu cuvîntul şi rostindu-l cu multă gravitate şi scîrbă.

— Pentru că încheieturile au început să-i înţepenească şi s-a cam hodorogit, zise Childers. Cu gargara mai are încă ceva haz, dar numai cu asta n-o poate scoate la capăt.

— Cu gargara ! repetă Bounderby. Poftim, iar începe !

— Ca povestitor, dacă domnul preferă, spuse domnul E.W.B. Childers, aruncînd cu dispreţ peste umăr această explicaţie, pe care o întovărăşi cu o scuturare din cap ce făcu să i se scuture dintr-o dată tot păru-i lung. Lucru de mirare, domnule, cum omul acesta suferea mai mult de faptul că fiica lui ştia de fluierăturile pe care le încasa decît că era silit să le îndure.

— Bravo ! întrerupse domnul Bounderby. Frumos lucru, Gradgrind ! Un om care îşi iubeşte aşa de tare fata, că o părăseşte ! Straşnic lucru ! Ha ! Ha ! Acum, să-ţi spun ceva, tinere. Eu n-am avut niciodată rangul pe care-l ocup acum, aşa că mă pricep la asemenea treburi. Ai să te miri poate cînd am să-ţi spun că pe *mine* mama m-a părăsit şi a plecat.

La aceasta, E.W.B. Childers răspunse ironic că nu se miră de loc de aşa ceva.

— Foarte bine, zise Bounderby. M-am născut într-un şanţ, şi mama mea m-a părăsit. Credeţi că-i găsesc vreo scuză pentru ce-a făcut ? Nu. Credeţi c-am iertat-o vreodată ? Nici gînd ! Cum o numesc pentru fapta ei ? Probabil cea mai rea femeie de pe lume, în afară de beţivana de bunică-mea. Eu n-am mîndrie de familie şi nu umblu cu fantezii şi fleacuri sentimentale. Eu cazmaua o numesc cazma, şi pe mama lui Josiah Bounderby din Coketown o numesc, fără să-mi fie frică şi fără părtinire, cum aş fi numit-o dacă ar fi fost mama unui oarecare Dick Jones din Wapping. La fel mă port şi faţă de acest om, şi-l declar un dezertor, un potlogar şi un vagabond, cum se spune pe limba voastră.

— Mi-e perfect egal ce-o fi ori ce n-o fi, pe limba noastră ori pe cea franţuzească, îi întoarse vorba domnul E.W.B. Childers, făcîndu-i faţă şi înfruntîndu-l. I-am spus prietenului dumitale cum stau lucrurile ; dacă nu-ţi face plăcere să asculţi, n-ai decît să te duci să iei aer ! Ştii, ai făcut destulă gură aici, mai fă gură şi acasă la dumneata, dacă poţi ! obiectă E. W. B. Childers cu o severă ironie. Dar aici să nu faci gură pînă nu eşti mai întîi poftit ! Îmi închipui că-i fi avînd casa dumitale, nu-i aşa ?

— Te pomeneşti ! răspunse domnul Bounderby, sunîndu-şi banii în buzunar şi izbucnind în rîs.

— Atunci te-aş ruga să faci gură acasă la dumneata, spuse iar Childers. Căci, vezi dumneata, clădirea asta nu-i prea solidă, şi dacă te vîri prea tare într-însa, s-ar putea să-ţi cadă în cap!

Şi după ce îl măsură din nou din cap pînă-n picioare pe domnul Bounderby, îi întoarse spatele, ca şi cum terminase definitiv cu el; apoi se adresă domnului Gradgrind:

— Nu-i nici o oră de cînd Jupe a trimis fetiţa să-i facă un comision, şi apoi a fost zărit strecurîndu-se afară din cameră, cu pălăria trasă pe ochi, cu o boccea legată într-o basma sub braţ. Copila n-are să creadă niciodată că tatăl ei a putut să fugă şi s-o părăsească.

— Te rog, lămureşte-mă, spuse domnul Gradgrind, de ce n-are să poată crede niciodată asta despre el?

— Pentru că erau ca unul singur. Pentru că erau nedespărţiţi. Pentru că pînă astăzi părea că îşi adoră copila, zise Childers, făcînd cîţiva paşi ca să se uite în cufărul gol.

Domnul Childers ca şi maestrul Kidderminster, avea un fel foarte ciudat de a merge, cu picioarele mult mai depărtate unul de altul decît majoritatea oamenilor şi cu o ţepeneală a genunchilor ce se vedea prea bine că-i afectată. Acest fel de a merge era obişnuit la toţi membrii de parte bărbătească a trupei „Sleary", şi voia să arate că sînt oameni ce-şi petrec viaţa călare.

— Biata Sissy! Mai bine ar fi dat-o la ucenicie... spuse Childers, provocînd o nouă scuturătură a părului cînd îşi ridică privirile de la cufărul gol. Aşa, a lăsat-o de izbelişte, şi fata nu-şi poate găsi nici un rost în viaţă.

— Asemenea părere îţi face cinste dumitale, care n-ai fost niciodată ucenic, răspunse domnul Gradgrind pe un ton aprobator.

— *Eu* n-am fost niciodată ucenic? De la şapte ani mi-am început ucenicia!

— Adevărat? spuse domnul Gradgrind, puţin cam înciudat, ca şi cum asta îi strica buna părere ce şi-o făcuse. Nu ştiam că-i obiceiul să facă tinerii ucenicie la...

— Trîndăvie! completă domnul Bounderby cu un rîs zgomotos. Nici eu, drăcia dracului, nici eu nu ştiam!

— Tatăl ei îşi vîrîse în cap, reluă Childers, ignorînd cu totul prezenţa lui Bounderby, că Sissy trebuie să capete o educaţie aleasă, să înveţe dracu mai ştie ce! Cum de i-a intrat asemenea idee în cap, nu ştiu. Atîta ştiu, că nu i-a mai ieşit. În ultimii şapte ani i-a făcut rost într-un loc să

învețe a citi puțin, în alt loc să învețe puțin a scrie, în altă parte să deprindă a socoti puțin...

Domnul E. W. B. Childers își scoase din buzunar una dintre mîini și-și mîngîie obrazul și bărbia, privind pe domnul Gradgrind cu multă îndoială și prea puțină speranță. De la început încercase să cîștige simpatia acestui domn, în interesul fetiței părăsite.

— Cînd Sissy a fost primită aici la școală, urmă el, tatăl ei era vesel ca un pițigoi. Mărturisesc că nu prea înțelegeam de ce, deoarece noi nu sîntem stabili aici, fiind veșnic călători din loc în loc. Presupun că mai demult își pusese în gînd să facă figura asta. Totdeauna i-a lipsit o doagă, și în felul ăsta a socotit că și-a aranjat fata. Dacă cumva ai venit astă-seară aici cu intenția de a-i spune că ai de gînd să-i faci vreo mică înlesnire fetiței lui, spuse domnul Childers mîngîindu-și din nou fața și privindu-l în același fel, ar fi foarte bine venit și la momentul potrivit ; *foarte* bine venit și la momentul potrivit !

— Dimpotrivă ! răspunse domnul Gradgrind. Am venit să-i spun că mediul în care trăiește fata face ca prezența ei să fie nedorită în școală, și că nu se poate s-o mai frecventeze. Totuși, dacă tatăl ei într-adevăr a părăsit-o, fără vreo înțelegere cu dînsa... Bounderby, vreau să-ți spun două cuvinte.

Atunci, domnul Childers se retrase politicos, cu mersu-i ecvestru, pe coridorul din fața ușii, și rămase acolo, mîngîindu-și fața și fluierînd încetișor. În timp ce era astfel ocupat, auzea frînturi de fraze, și vocea domnului Bounderby spunînd : „Nu. Îți spun că nu. Nu te sfătuiesc. În nici un caz !“ Și vocea lui Gradgrind, mult mai domoală, răspundea : „Chiar de ar fi numai să-i demonstrez Louisei unde duc și cum se sfîrșesc îndeletnicirile acelea care i-au stîrnit ei o curiozitate atît de vulgară. Caută să privești chestiunea din acest punct de vedere, Bounderby.“

Între timp, feluriții membri ai trupei „Sleary“ coborîseră unul cîte unul din regiunile superioare unde își aveau locuințele și se strînseseră pe coridor, șoptind între ei sau cu domnul Childers, apoi, pe nesimțite, se strecurară în cameră. Printre ei se aflau vreo două-trei femei tinere și chipeșe, cu cei vreo doi-trei bărbați ai lor, cu cele vreo două-trei mame și cu cei vreo opt-nouă prunci, care erau folosiți, cînd se ivea prilejul, în feerii. Tatăl unei familii obișnuia să țină în echilibru pe tatăl altei familii în vîrful unei prăjini lungi,

tatăl celei de-a treia familii forma adeseori cu ceilalţi doi taţi o piramidă, maestrul Kidderminster fiind vîrful, iar el, baza. Toţi taţii puteau să danseze pe butoaie ce se rostogoleau, să stea în echilibru pe sticle, să jongleze cu cuţite şi mingi, să învîrtă farfurii pe degete, să călărească pe orice şi să sară peste orice, fără să se ţină de nimic. Toate mamele ştiau să danseze, şi chiar dansau pe sîrmă moale ori pe coardă întinsă, executau figuri rapide pe cai neînşeuaţi, şi nici una dintre ele nu simţea nici cea mai mică jenă să-şi arate picioarele, iar una, singură într-un car grecesc, conducea cu o singură mînă şase cai, de fiecare dată cînd intrau într-un oraş. Toţi îşi dădeau aere de şmecheri şi dezmăţaţi, hainele lor de toate zilele nu prea erau îngrijite, nu erau de loc ordonaţi la treburile casnice, şi toată erudiţia trupei, adunată la un loc, n-ar fi fost în stare să înjghebe nici măcar cîteva rînduri despre vreun subiect oarecare. Totuşi, simţeai că sînt nişte oameni deosebit de blînzi şi de copilăroşi, cu o totală lipsă de aptitudini pentru înşelătorie şi cu o neistovită bunăvoinţă de a se ajuta şi mîngîia unul pe altul, calităţi ce merită adesea tot atîta respect şi sînt la fel de generoase ca şi virtuţile obişnuite ale oricărei clase de oameni din lumea întreagă.

Cel din urmă apăru domnul Sleary. Era, cum v-am mai spus, un om solid, cu un ochi fix şi altul care-i fugea, cu o voce (dacă o putem numi astfel) ce hîrîia ca o pereche de foale vechi şi stricate, cu o faţă fleşcăită şi un cap buimac, ce nu era niciodată nici treaz, nici beat.

— Hluga dumneavoahtră, domnule, zise domnul Sleary, ce suferea de astmă, din care pricină respira atît de greu şi de precipitat, că nu putea pronunţa unele litere. H-a întîmplat ceva foarte neplăcut. Aţi auzit că clovnul meu he pare că a hterh-o, împreună cu cîinele lui.

Se adresase domnului Gradgrind, care îi răspunse :

— Da.

— Atunci, domnule, urmă el, scoţîndu-şi pălăria din cap şi ştergîndu-şi căptuşeala cu batista ce o ţinea înăuntrul ei anume în scopul acesta, aveţi de gînd hă faceţi ceva pentru biata fată, domnule ?

— Aş vrea să-i propun ceva, cînd se va întoarce, spuse domnul Gradgrind.

— Mă bucur, domnule. Nu că ah vrea hă hcap de copil, dar nici n-ah vrea hă-i htau în cale... Hînt gata h-o iau ucenică, dehi la vîrhta ei e tîrziu. Vocea mea e puţin cam

răguhită, domnule, hi cei care nu mă cunohc mă înţeleg cam greu ; dar dacă ai fi foht hi dumneata ca mine, răcorit hi înfierbîntat, înfierbîntat hi răcorit, răcorit hi înfierbîntat în arenă cînd erai tînăr, de atîtea ori ca mine, nici vocea dumitale n-ar fi rezihtat mai mult ca a mea, domnule.

— Aşa cred şi eu, răspunse domnul Gradgrind.

— Ce-aţi dori hă luaţi, domnule, pînă una-alta ? Poate lichior ? Alegeţi, domnule ! spuse domnul Sleary cu un aer primitor.

— Nu iau nimic, mulţumesc, spuse domnul Gradgrind.

— Nu mă refuzaţi, domnule. Dar prietenul dumnea-voahtră ce hpune ? Dacă nu v-aţi ohpătat încă, luaţi un pahar de bere.

Fata lui, Josephine (o blondă drăguţă, de 18 ani, care la vîrsta de 2 ani fusese legată de un cal, iar la 12 ani îşi făcuse testamentul pe care îl purta întotdeauna la ea şi în care îşi arăta ultima dorinţă : să fie condusă la locul de veci de cei doi ponei bălţaţi), strigă în clipa aceea :

— Taci, tată ! S-a întors !

Atunci Sissy Jupe intră în cameră alergînd la fel cum plecase. Şi cînd îi văzu pe toţi cei adunaţi cum o privesc, şi cînd văzu că tatăl ei nu-i acolo, izbucni într-un plînset deznădăjduit şi se refugie la pieptul unei doamne neîntrecute în evoluţiile pe coardă întinsă (ea însăşi pe cale de a deveni mamă), care îngenunche pe podea ca s-o mîngîie şi să-i plîngă de milă.

— Ce ruhine ! Ahta-i nemaipomenit, pe onoarea mea ! spuse Sleary.

— Tată, dragă tată, unde-ai plecat ? Ştiu că ai plecat încercînd să-mi faci un bine ! Sînt sigură că din dragoste pentru mine ai plecat. Cît de nenorocit şi de părăsit ai să fii fără mine, sărmane tată, pînă te vei întoarce !

Era atît de mişcător s-o auzi rostind o mulţime de vorbe de felul acesta, cu faţa întoarsă în sus, cu mîinile întinse înainte, ca şi cum încerca să oprească umbra lui fugară şi s-o cuprindă în braţe, încît nimeni nu rosti un cuvînt, pînă cînd domnul Bounderby (pierzîndu-şi răbdarea) interveni cu autoritate :

— Ascultaţi, oameni buni, zise el, asta-i adevărată pier-dere de timp. Să-i lămurim fetei care-i adevărul. Dacă vreţi, pot să i-l spun chiar eu, care am fost un copil lepădat. Ei,

ascultă, tu, cum te cheamă ! Tatăl tău a fugit, te-a părăsit, şi să nu-ţi închipui că ai să-l mai vezi vreodată în viaţa ta !

Atît de puţin preţuiau oamenii aceia adevărul spus pe şleau, şi în asemenea hal de deprimare se aflau în urma celor petrecute, încît în loc să fie impresionaţi de puternicul bun-simţ al oratorului, găsiră prilejul să se înfurie grozav. Bărbaţii murmurară : „Ruşine !“, şi femeile : „Brută !“, iar Sleary se grăbi să-i dea domnului Bounderby următorul sfat confidenţial :

— Ahcultă, domnule, îţi hpun hincer părerea mea, c-ar fi mai bine hă încetezi hi hă nu te mai amehteci ! Oamenii mei hînt foarte blînzi din fire, dar h-au obihnuit hă fie iuţi în mihcări ; hi dacă n-ahculţi de hfatul meu, hă fiu afurihit dacă nu hînt în htare hă te arunce pe fereahtră afară !

Domnul Bounderby fiind calmat de această delicată insinuare, domnul Gradgrind găsi ocazia să-şi expună punctul său de vedere eminamente practic asupra chestiunii :

— N-are nici o importanţă pentru moment, zise el, dacă e cu putinţă ca persoana aceea să se întoarcă sau nu. A plecat, şi deocamdată nu-i nici o speranţă să se întoarcă. Cred că în privinţa asta sîntem cu toţii de acord.

— De acord, domnule, ziceţi-i înainte, făcu Sleary.

— Bine. Am venit aici să înştiinţez pe tatăl bietei fetiţe, Jupe, că nu-i mai pot primi de-acum înainte copila la şcoală, deoarece există anumite considerente de ordin practic, despre care nu e cazul să vorbim, ce se împotrivesc la primirea copiilor ai căror părinţi au anumite profesiuni ; dat fiind însă întorsătura pe care au luat-o lucrurile, m-am hotărît să fac o propunere. Sînt dispus să am grijă de tine, Jupe, să-ţi fac educaţia şi să te întreţin. Singura condiţie pe care ţi-o pun (pe lîngă o foarte bună conduită) este să te hotărăşti acum, pe loc, dacă mergi cu mine sau rămîi aici. De asemenea, dacă mă însoţeşti acum, rămîne bine stabilit că nu vei mai avea nimic de-a face cu prietenii tăi care sînt aici de faţă. Iată expunerea completă a cazului.

— În acelahi timp, domnule, spuse Sleary, ah vrea hă-mi hpun hi eu cuvîntul meu, aha ca hă putem privi lucrul pe amîndouă feţele. Dacă vrei, Cecilia, hă intri la ucenicie, cunohti ce fel de muncă te ahteaptă, îţi cunohti hi tovarăhii. Emma Gordon, care în momentul de faţă te htrînge la pieptul ei, are hă-ţi fie ca o mamă, iar Johephine, o horă. N-am

pretenție că ah fi bun ca pîinea cea caldă și n-ah pune mîna-n foc că dacă ai hă grehehti cumva n-am hă mă hupăr și n-am hă te ocărăhc. Un lucru htiu, domnule, că bine hau rău dihpuh, n-am lovit niciodată un cal, cel mult l-am înjurat, hi nu cred că acum, la vîrhta mea, am hă încep a mă purta altfel, hi încă față de o călăreață ! N-am foht niciodată un orator, domnule, am hpuh doar ce aveam de hpuh.

Ultima parte a acestui discurs era adresată domnului Gradgrind, care o ascultă înclinînd cu gravitate capul, și apoi răspunse :

— Asupra unui singur lucru îți mai atrag atenția, Jupe, pentru a te ajuta să iei o hotărîre : că este foarte de dorit să capeți o educație serioasă și practică, și că însuși tatăl tău (după cîte înțeleg), în ceea ce te privește, și-a dat seama și dorea asta.

Ultimele cuvinte avură un efect vădit asupra ei. Încetă să mai plîngă în hohote și se îndepărtă puțin de Emma Gordon, privindu-și drept în față protectorul. Toți tovarășii ei băgară de seamă acea bruscă schimbare și scoaseră în același timp un lung oftat, ce spunea limpede : „Are să plece !"

— Gîndește-te bine înainte de a lua o hotărîre, Jupe, o preveni domnul Gradgrind. Atîta îți spun : gîndește-te bine înainte de a lua o hotărîre !

— Și cînd are să se întoarcă tata, strigă copila, izbucnind din nou în lacrimi, după o clipă de tăcere, cum are să mă mai găsească dacă eu plec ?

— Poți să fii fără grijă, zise liniștit domnul Gradgrind (mînuia întreaga afacere întocmai ca pe o operație aritmetică), poți fi fără grijă, Jupe, în privința asta. Dacă se întîmplă așa ceva, presupun că tatăl tău are să-l caute pe domnul...

— Hleary. Numele meu ehte Hleary, hi nu mi-i ruhine de el ! Hi e cunohcut în toată Anglia ca nume de încredere.

— Are să-l caute pe domnul Sleary, care are să-i spună la cine te afli. Nu voi avea dreptul să te țin împotriva voinței lui, și, bineînțeles, lui nu-i va fi de loc greu să-l găsească pe domnul Thomas Gradgrind din Coketown. Sînt bine cunoscut.

— Bine cunohcut! aprobă domnul Sleary rotindu-şi ochiul care-i fugea mereu. Hînteţi dintre aceia, domnule, care împiedică hă intre în caha mea o grămadă de bani. Dar în momentul de faţă ahta n-are nici o importanţă.

Se făcu din nou tăcere; apoi Sissy strigă, plîngînd şi acoperindu-şi faţa cu mîinile:

— Daţi-mi hainele, daţi-mi hainele, şi lăsaţi-mă să plec, că mi se rupe inima de durere!

Femeile se grăbiră mîhnite să-i adune hăinuţele, treabă pe care o isprăviră îndată, căci nu avea multe, şi i le aşezară într-un paner, ce făcuse multe călătorii împreună cu ei. În vremea asta Sissy rămase la pămînt, suspinînd într-una, cu mîinile la ochi. Domnul Gradgrind şi prietenul său Bounderby se retraseseră lîngă uşă, aşteptînd s-o ia cu ei. Domnul Sleary sta în mijlocul încăperii, înconjurat de bărbaţii trupei, întocmai cum ar fi stat în mijlocul arenei în timpul unui număr executat de fiica sa Josephine. Nu-i lipsea decît biciul.

După ce îi aşezară în tăcere lucrurile în paneraş, îi aduseră boneta şi, netezindu-i părul zburlit, i-o puseră pe cap. Apoi se îngrămădiră în jurul ei, aplecîndu-se asupră-i în atitudini foarte naturale, sărutînd-o şi îmbrăţişînd-o; aduseră apoi şi copiii ca să-şi ia rămas bun de la ea. Ah, cît de simple, cît de duioase şi de inimoase erau femeile acelea!

— Şi acum, Jupe, dacă te-ai hotărît, spuse domnul Gradgrind, haide!

Sissy însă mai avea să-şi ia rămas bun de la bărbaţii trupei, care, rînd pe rînd, îşi deschiseră larg braţele (în prezenţa domnului Sleary toţi îşi luau poze profesionale) şi-i dădură sărutul de despărţire. Numai maestrul Kidderminster, a cărui tînără natură vădea o oarecare doză de mizantropie, fiind ştiut, pe lîngă asta, că mai nutrea şi anumite planuri matrimoniale, făcu excepţie de la regulă, retrăgîndu-se îmbufnat. Domnul Sleary îşi rezervă scena finală. Deschizîndu-şi larg braţele, o apucă de amîndouă mînuţele, vrînd s-o salte în sus, după obiceiul profesorilor de călărie cînd felicită pe tinerele doamne ce descalecă la sfîrşitul unui exerciţiu de viteză, dar nu găsi nici un fel de elasticitate la Sissy, care rămase înaintea lui plîngînd.

— Adio, draga mea, spuse Sleary. Nădăjduiehc că ai hă-ţi faci un drum în viaţă, hi-ţi garantez că nici unul din

bieţii nohtri oameni n-are hă te necăjeahcă vreodată. Era mai bine dacă tatăl tău nu lua cîinele ; nu-mi prea convine hă hcot cîinele de pe afih. Dar, la drept vorbind, n-ar fi putut hă-hi joace numărul fără htăpînul lui, aha că totuna-i !

După aceste vorbe, o privi atent cu ochiul cel fix, supraveghindu-şi în acelaşi timp trupa cu ochiul care umbla, apoi o sărută, clătină din cap şi o prezentă domnului Gradgrind ca şi cum ar fi prezentat-o unui cal :

— Iat-o, domnule, spuse el învăluind-o într-o privire profesională, de parcă o aşezase în şa, ai hă fii mulţumit de ea. Adio, Cecilia !

— Adio, Cecilia ! Adio, Sissy ! Domnul să te aibă în paza lui, drăguţo ! se auziră felurite voci prin cameră.

Dar maestrul de călărie, zărind cu ochiul ager la pieptul fetiţei sticla cu nouă unsori, interveni iar :

— Lahă hticla, drăguţă. E prea mare ca h-o porţi cu tine ; hi, apoi, nu-ţi mai ehte de nici un foloh acum. Dă-o încoace !

— Nu, nu ! rosti copila izbucnind din nou în lacrimi. Vai, lasă-mă, te rog, s-o păstrez pentru tata, cînd o să se întoarcă ! Are să aibă nevoie de ea cînd s-o întoarce. Nu se gîndea de loc să plece cînd m-a trimis să i-o aduc. Te rog, lasă-mă să i-o păstrez.

— Fie, cum vrei, copila mea. (Vedeţi cum e hituaţia, domnule...) Adio, Cecilia ! Îţi dau cel din urmă hfat : Hă-ţi îndeplinehti îndatoririle pe care le ai, hă-l ahculţi pe domnul, iar pe noi, uită-ne. Iar dacă, atunci cînd vei fi mare, măritată hi bogată, vei întîlni vreodată o trupă de călăreţi acrobaţi, nu-ţi întoarce faţa de la ei, nu-i judeca ahpru, ci mai bine comandă-le o reprezentaţie, dacă îţi dă mîna, şi gîndehte-te că ar fi putut hă-ţi meargă hi ţie mai rău. Oamenii trebuie hă he dihtreze într-un fel hau în altul, domnule, urmă Sleary, care de atîta vorbă gîfîia mai tare ca întotdeauna ; nu pot munci într-una, nici învăţa într-una. Căutaţi hă vedeţi ce-i bun la noi, nu numai ce-i rău. De cînd mă htiu, mi-am cîhtigat exihtenţa de pe urma reprezentaţiilor de călărie, dar hocot că vă lămurehc ahtfel latura filozofică a problemei, hpunîndu-vă, domnule : căutaţi hă vedeţi ce-i bun în noi, nu numai ce-i rău !

Filozofia aceea slearyană le fu oferită pe cînd coborau scările, iar ochiul fix al filozofiei, împreună cu celălalt ochi care-i fugea pierdură curînd din vedere cele trei şiluete şi panerul, ce se topeau în întunericul străzii.

Capitolul VII

DOAMNA SPARSIT

Domnul Bounderby fiind celibatar, o doamnă în vîrstă îi patrona gospodăria, în schimbul unei anumite retribuţii anuale. Numele doamnei era Sparsit ; şi era un personaj de vază printre cei care însoţeau carul triumfal al domnului Bounderby, pe cînd înainta purtîndu-l pe acel fanfaron al umilinţei.

Căci doamna Sparsit nu numai că văzuse zile mai bune, dar avea şi rude în înalta societate. Avea o mătuşă care trăia încă şi se numea *lady* Scadgers. Răposatul domn Sparsit, a cărui văduvă era, fusese dinspre partea mamei lui ceea ce doamna Sparsit numea încă „un Powler". Se întîmpla cîteodată ca străini inculţi şi grei de cap să nu ştie ce înseamnă un Powler, ba chiar să aibă aerul că se întreabă dacă cuvîntul acela nu indică o firmă, un partid politic sau o sectă religioasă. Minţile mai luminate, însă, n-aveau nevoie să fie informate că Powlerii erau de viţă veche şi că-şi puteau urmări strămoşii atît de departe în urmă, încît nu era de mirare dacă se mai pierdeau pe drum, ceea ce, de altfel, li se întîmpla adeseori cu ajutorul curselor de cai, a ruletelor, a cămătarilor şi a falimentelor.

Răposatul domn Sparsit, ce se trăgea după mamă din Powleri, se căsătorise cu această doamnă, ce se trăgea după tată din Scadgersi. *Lady* Scadgers (o babă colosal de grasă, cu o poftă nesăţioasă de carne şi un picior misterios ce refuza de patruzeci de ani să coboare din pat) pusese la cale căsătoria într-o vreme cînd Sparsit abia împlinise vîrsta de însurătoare, remarcîndu-se mai cu seamă prin trupu-i deşirat, prost sprijinit pe două proptele lungi şi subţiri, avînd deasupra un cap despre care nici nu merită să amintim. Moştenise o avere frumoasă de la unchiul lui, pe care o amanetase toată înainte de a intra în posesia ei, mai cheltuind-o încă de două ori imediat după aceea. Aşa că atunci cînd muri, la vîrsta de 24 de ani (locul unde s-a săvîrşit din viaţă : Calais ; pricina : alcoolul), nu-i lăsă văduvei sale, de care se despărţise îndată după luna de miere, o situaţie materială prea strălucită. Neconsolata soţie, cu cincisprezece ani mai mare decît el, se certă la cuţite îndată după aceea cu singura ei rudă, *lady* Scadgers ; şi, pe de o parte, ca să-i facă în ciudă senioriei-sale, pe de alta, ca să-şi susţină existenţa, se angajă

ca salariată. Şi iat-o acum, spre bătrîneţe, cu nasu-i în stil Coriolan [1] şi sprîncenele-i stufoase şi negre cu care îl fermecase pe Sparsit, pregătind ceaiul domnului Bounderby, pe cînd acesta îşi ia dejunul.

Bounderby n-ar fi putut face mai multă vîlvă decît obişnuia să facă în jurul doamnei Sparsit nici dacă ar fi fost un cuceritor, iar ea o prinţesă captivă, tîrîtă după el pentru a-i împodobi alaiul triumfal. După cum vanitatea îl mîna să-şi ponegrească originea, tot vanitatea îl făcea s-o preamărească pe-a doamnei Sparsit. În aceeaşi măsură în care nu admitea nici o singură împrejurare favorabilă în propria-i tinereţe, căuta să înfrumuseţeze tinereţea doamnei Sparsit cu tot ce era posibil, presărînd pretutindeni în calea acelei *lady* care încărcate de trandafiri fragezi.

— Şi, totuşi, domnule, obişnuia el să încheie, cum s-a sfîrşit totul pînă la urmă ? Iat-o aici, cu o sută de lire pe an (îi dau o sută, sumă pe care binevoieşte s-o numească generoasă), conducînd gospodăria lui Josiah Bounderby din Coketown !

Arăta atît de des lumii acel contrast, încît şi alţii îşi însuşiră sistemul, mînuindu-l în unele împrejurări cu destulă abilitate. Era una dintre cele mai nesuferite însuşiri ale lui Bounderby ; nu numai că-şi cînta singur osanale, ci mai îndemna şi pe alţii să i le cînte. În vecinătatea lui te molipseai îndată de boala lăudăroşeniei. Străini, care în alte părţi se arătaseră modeşti, se porneau deodată, la banchetele din Coketown, să-l ridice în slavă pe Bounderby într-un stil din cele mai extravagante. Îl asemuiau cu stema regală, stindardul ţării, *Magna charta* [2], John Bull [3], *Habeas Corpus* [4], drepturile omului, casa englezului este cetatea sa, biserica şi statul şi imnul regal, toate amestecate împreună. Şi de cîte ori vreun orator dintre aceştia (şi se întîmpla foarte des) cita în discursul lui versurile :

A prinţilor splendoare uşor se va topi,
Căci suflul ce-i înalţă îi poate nimici... [5]

[1] Nas acvilin.

[2] *Magna charta libertatum* — document semnat în 1215 de regele Ioan-Fără-de-Ţară. Reprezintă primul document cu caracter constituţional prin care se îngrădesc prerogativele monarhiei.

[3] Personaj care apare în pamfletele politice ale scriitorului iluminist John Arbuthnot (începutul sec al XVIII-lea), simbolizînd trăsăturile cetăţeanului burghez din Anglia.

[4] Unul din actele constituţionale de bază ale Angliei, editat de Parlament în anul 1679, în perioada revoluţiei burgheze.

[5] Versuri din poemul *Satul părăsit* de Oliver Goldsmith.

toţi cei de faţă rămîneau mai mult ori mai puţin convinşi că-i vorba de doamna Sparsit.

— Domnule Bounderby, în dimineaţa asta vă prelungiţi neobişnuit de mult dejunul, spuse doamna Sparsit.

— Drept să-ţi spun, doamnă, mă gîndesc la capriciul lui Tom Gradgrind (Tom Gradgrind rostit pe un ton foarte brusc şi degajat, parcă cineva ar fi cercat mereu să-l ispitească oferindu-i sume colosale ca să rostească Thomas, şi el nu ceda). I s-a năzărit aşa, din senin, doamnă, să crească fata saltimbancului !

— Fata tocmai ar vrea să ştie, spuse doamna Sparsit, dacă trebuie să se ducă direct la şcoală sau la Stone Lodge.

— Trebuie să mai aştepte, doamnă, răspunse Bounderby, pînă am să ştiu eu mai întîi. Cred că dintr-o clipă în alta trebuie să sosească aici Tom Gradgrind. Dacă vrea ca fata să mai rămînă o zi, două aici, bineînţeles că poate să mai rămînă, doamnă.

— Desigur că poate să mai rămînă, dacă doriţi dumneavoastră, domnule Bounderby.

— I-am propus lui Tom Gradgrind aseară s-o lase peste noapte la mine, ca el să aibă vreme să reflecteze, înainte de a îngădui Louisei asemenea tovărăşie.

— Într-adevăr, domnule Bounderby ? Foarte înţelept din partea dumneavoastră.

Nasul coriolanesc al doamnei Sparsit suferi o uşoară dilatare a nărilor, iar sprîncenele negre se încruntară în timp ce sorbea o înghiţitură de ceai.

— Pentru *mine* este destul de limpede, spuse Bounderby, că pisicuţa nu poate trage mare folos din asemenea relaţii.

— Vorbiţi de tînăra domnişoară Gradgrind, domnule Bounderby ?

— Da, doamnă, de Louisa vorbesc.

— Observaţia dumneavoastră referindu-se numai la „pisicuţă", spuse doamna Sparsit, şi fiind vorba de două fetiţe, nu ştiam la care din ele făceaţi aluzie în felul acesta.

— Louisa, repetă domnul Bounderby, Louisa, Louisa.

— Sînteţi într-adevăr un al doilea tată pentru Louisa, domnule.

Doamna Sparsit mai sorbi puţin ceai şi, cînd îşi aplecă din nou sprîncenele încruntate deasupra ceştii aburinde, figura-i clasică părea că invocă zeităţile infernului.

— Dacă ai fi spus că sînt un al doilea tată pentru Tom, tînărul Tom vreau să spun, nu prietenul meu Tom Gradgrind,

ai fi fost mai aproape de adevăr. Am de gînd să-l iau pe tînărul Tom la birou la mine. Va sta sub aripa mea ocrotitoare, doamnă.

— Într-adevăr ? Dar nu e încă prea tînăr pentru asta, domnule ?

Acel „domnule" pe care-l adresa doamna Sparsit domnului Bounderby era un cuvînt foarte ceremonios, destinat mai degrabă să-i sporească ei demnitatea decît să-l onoreze pe el.

— N-am de gînd să-l iau chiar acum ; cînd îşi va isprăvi învăţătura şi o să fie tobă de carte, spuse Bounderby. Ei comedie, cred că o să-i ajungă cu vîrf şi îndesat ! Ce ochi ar mai căsca băiatul dacă ar afla cît de puţină învăţătură aveam în căpăţîna *mea* cînd eram de vîrsta lui ! (Între noi fie zis, băiatul probabil că ştia lucrul acesta, căci îl auzise destul de des.) Nemaipomenit de greu îmi vine să discut de la egal la egal cu oricine despre o droaie de subiecte. Uite, de pildă, în dimineaţa asta ţi-am vorbit de saltimbanci. Ce ştii *dumneata* despre saltimbanci ? Pe vremea cînd mie mi s-ar fi părut că am prins norocul de coadă, ori c-am cîştigat lozul cel mare dacă mi s-ar fi oferit să fac pe saltimbancul în noroiul străzilor, dumneata te aflai la Opera Italiană. Ieşeai de la Opera Italiană înveşmîntată în satin alb, plină de giuvaeruri, strălucind în toată splendoarea, pe cînd eu n-aveam o leţcaie să cumpăr o făclie cu care să-ţi luminez calea !

— E adevărat, domnule, răspunse doamna Sparsit cu o tristă dar senină demnitate, că am cunoscut Opera Italiană de la o vîrstă foarte fragedă.

— Şi eu la fel, doamnă, pe cuvîntul meu, zise Bounderby, numai vezi că mă aflam de cealaltă parte a porţii ! Te asigur că pavajul de sub arcadele ei era un pat destul de tare. Oameni ca dumneata, doamnă, obişnuiţi din pruncie să doarmă numai în puf, nu-şi pot închipui, dacă n-au încercat, cît de tare poate fi piatra pavajului. Nu, nu, n-are nici un rost să-ţi vorbesc dumitale despre saltimbanci. Mai bine ţi-aş vorbi despre dansatori străini, despre cartierele elegante ale Londrei, despre lorzi, nobili şi nobile doamne.

— Cred că nu-i nevoie, domnule, spuse doamna Sparsit cu o demnă resemnare, să faceţi aşa ceva. Cred că am ajuns să mă obişnuiesc cu valurile vieţii. Iar dacă mă interesează cu deosebire experienţele dumneavoastră instructive, pe care nu mă mai satur să le ascult, nu-mi găsesc cu asta vreun merit, fiind încredinţată că toată lumea simte la fel.

— Ei, doamnă, zise stăpînul casei, poate că există oameni amabili care spun că le place să asculte, cu toată forma ei grosolană, istorisirea încercărilor prin care a trecut Josiah Bounderby din Coketown. Dar trebuie să mărturiseşti că dumneata te-ai născut în sînul bogăţiei. Haide, haide, ştii prea bine că te-ai născut în sînul bogăţiei !

— Nu pot să neg, domnule, răspunse doamna Sparsit clătinînd din cap ; nu pot să neg asta.

Domnul Bounderby fu obligat să se scoale de la masă şi să se proptească cu spatele la foc, ca s-o privească, atît de mult se simţea pus în valoare de această doamnă.

— Şi frecventai societatea cea mai aleasă. A dracului de înaltă societate ! zise el, încălzindu-şi picioarele.

— Foarte adevărat, domnule, răspunse doamna Sparsit cu o umilinţă afectată, cu totul contrară celei afişate de domnul Bounderby, şi prin urmare nepunîndu-l în primejdia de a fi concurat.

— Făceai parte din crema societăţii, cu toate mofturile ei, spuse domnul Bounderby.

— Da, domnule, răspunse doamna Sparsit, cu un aer de văduvie socială. Fără îndoială că e adevărat.

Domnul Bounderby se îndoi din genunchi şi-şi îmbrăţişă pur şi simplu picioarele într-un acces de supremă mulţumire, rîzînd în gura mare. Anunţîndu-se însă sosirea domnului şi domnişoarei Gradgrind, le ieşi în întîmpinare, primind pe cel dintîi cu o strîngere de mînă, şi pe cea de-a doua, cu o sărutare.

— Poţi s-o chemi pe Jupe aici, Bounderby ? întrebă domnul Gradgrind.

— Desigur.

Şi Jupe fu chemată acolo. După ce intră, făcu întîi o reverenţă domnului Bounderby, apoi prietenului său Tom Gradgrind, de asemenea şi Louisei ; dar, din nefericire, în emoţia ei, o trecu cu vederea pe doamna Sparsit. Băgînd de seamă asta, grozavul Bounderby îi făcu următoarea observaţie :

— Ascultă, fetiţo, am să-ţi spun un lucru. Doamna care stă lîngă ceainic se numeşte doamna Sparsit. Această doamnă ţine loc de stăpînă a casei şi este o doamnă cu relaţii înalte. Prin urmare, dacă se mai întîmplă să intri în vreuna din încăperile casei mele şi nu te porţi cu tot respectul cuvenit faţă de doamna, să ştii că n-ai să rămîi mult aici. Nu-mi pasă nici cît negru sub unghie cum te porţi faţă de *mine*, deoarece

n-am pretenţia că sînt cineva. Nu numai că n-am neamuri cu vază, dar n-am de loc neamuri, şi mă trag din drojdia societăţii. Ţin însă foarte mult să te porţi cum trebuie cu doamna aceasta, adică să-i dai tot respectul şi stima ce i se cuvin ; de nu, n-ai ce căuta aici !

— Sper, Bounderby, zise domnul Gradgrind cu voce împăciuitoare, că n-a fost decît o scăpare din vedere.

— Prietenul meu Tom Gradgrind este de părere, doamnă Sparsit, zise Bounderby, că n-a fost decît o scăpare din vedere. Foarte probabil. Dar ştiţi prea bine, doamnă, că nu îngădui faţă de dumneavoastră nici măcar o scăpare din vedere.

— Sînteţi prea bun, domnule, răspunse doamna Sparsit cu umilinţa-i pompoasă. Nici nu merită să vorbim despre asta.

Sissy, care tot timpul acesta îşi ceruse iertare cu voce stinsă şi ochii în lacrimi, fu trimisă de stăpînul casei, printr-un gest al mîinii, către domnul Gradgrind. Fetiţa rămase în picioare în faţa lui, privindu-l atentă, iar Louisa stătea alături, cu o expresie îngheţată pe chip, cu ochii în jos, în timp ce tatăl ei începu astfel :

— Jupe, m-am hotărît să te iau la mine în casă. Cît timp n-ai să fii ocupată cu şcoala, o vei ajuta pe doamna Gradgrind, care-i cam bolnavă. I-am explicat domnişoarei Louisa, aceasta-i domnişoara Louisa, sfîrşitul nenorocit, dar firesc, al carierei tale de pînă acum ; trebuie să înţelegi mai cu seamă că tot ce a fost a trecut şi să nu mai faci niciodată vreo aluzie la asta. Viaţa ta începe de astăzi. Ştiu că eşti lipsită de învăţătură.

— Da, domnule, sînt foarte neştiutoare, răspunse ea făcînd o reverenţă.

— Voi avea satisfacţia să-ţi dau o educaţie adevărată şi vei fi un exemplu viu pentru cei ce te vor cunoaşte, dovedind avantajele instrucţiunii pe care o vei primi. Te vom corecta şi te vom forma. Nu-i aşa că aveai obiceiul să-i citeşti tatălui tău şi oamenilor printre care te-am găsit ? întrebă domnul Gradgrind făcîndu-i semn să vină mai aproape şi coborînd vocea.

— Numai tatii şi lui Labă-sprintenă, domnule. Adică vreau să spun că numai tatii, fiindcă Labă-sprintenă era întotdeauna cu noi.

— Lasă-l în pace pe Labă-sprintenă, Jupe, spuse domnul Gradgrind, încruntîndu-se uşor. Nu te-am întrebat de el. Va să zică, obişnuiai să-i citeşti tatălui tău ?

— Da, domnule, de mii de ori. O, au fost cele mai fericite clipe pe care le-am petrecut împreună!

Louisa o privi pentru întîia oară în clipa aceea, cînd durerea ei izbucnise.

— Şi ce anume îi citeai tatălui tău? întrebă domnul Gradgrind coborînd şi mai mult vocea.

— Poveşti cu zîne, domnule, cu pitici, cu Statu-Palmă şi cu duhuri, suspină ea, şi cu...

— Sst, făcu domnul Gradgrind, destul! Să nu cumva să mai sufli vreodată o vorbă despre prostiile acestea primejdioase. Iată un caz care cere o educaţie severă, Bounderby, şi-l voi urmări cu interes.

— Mă rog, îi răspunse Bounderby, eu ţi-am spus părerea mea; n-aş proceda ca dumneata. Dar, foarte bine, foarte bine! Dacă ţii la asta, *foarte* bine!

Şi, astfel, domnul Gradgrind şi fiica sa o luară pe Cecilia Jupe cu ei la Stone Lodge; pe drum, Louisa nu scoase nici o vorbă, bună ori rea. Domnul Bounderby plecă la ocupaţiile lui obişnuite, iar doamna Sparsit se retrase îndărătul sprîncenelor ei şi medită toată seara în întunecimea acelui adăpost.

Capitolul VIII

SĂ NU TE MIRI NICIODATĂ

Să dăm din nou tonul, înainte de a ne urma cîntecul.

Pe cînd era cu vreo şase ani mai mică, Louisa fusese surprinsă adresînd fratelui ei Tom următoarele cuvinte, la începutul unei discuţii: „Tom, mă mir că...“ şi în clipa aceea domnul Gradgrind, fiind persoana ce surprinsese acest început de conversaţie, păşise în lumină, spunînd:

— Louisa, să nu te miri niciodată!

Asta era cheia şi mecanismul artei misterioase de a educa mintea, fără a te înjosi să cultivi sentimente şi afecţiuni. Niciodată să nu te miri. Cu ajutorul adunării, scăderii, înmulţirii şi împărţirii se poate rezolva orice, într-un fel oarecare, şi nu trebuie să te miri niciodată. „Aduceţi-mi, de pildă, un copil care de-abia ştie să meargă, zicea M'Choakumchild, şi vă garantez că-l voi face să nu se mire niciodată.“

Dar vezi că, pe lîngă o mulţime de prunci care abia ştiau să meargă, se întîmplase să mai fie în Coketown o întreagă populaţie de copii porniţi pe drumul ce duce către eternitate de douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci de ani, şi chiar mai mult. Aceşti monştri de copii fiind făpturi prea periculoase pentru a fi lăsate să se plimbe în libertate în vreo societate omenească, cele optsprezece secte nu mai conteneau să-şi zgîrie feţele şi să se tragă de păr între ele, sub pretext că vor să se înţeleagă asupra măsurilor ce trebuie luate pentru a-i aduce pe calea cea bună, ceea ce nu izbutiseră niciodată ; lucru foarte de mirare cînd te gîndeşti ce minunat de potrivite erau mijloacele pentru scopul urmărit. Totuşi, deşi se deosebeau din toate punctele de vedere, închipuite şi neînchipuite (mai ales neînchipuite), erau perfect de acord asupra unui singur punct : că aceşti nefericiţi copii nu trebuiau să se mire niciodată. Secta numărul unu le spunea că totul trebuie privit prin prisma credinţei. Secta numărul doi le spunea că totul trebuie judecat după teoriile economiei politice. Secta numărul trei scria pentru ei broşurele indigeste, în care se arăta cum copiii mari şi cuminţi ajung fără greş să aibă depuneri la casa de economii, pe cînd copiii mari şi răi ajung fără greş la deportare. Secta numărul patru, care făcea lugubre sforţări de a fi amuzantă (de fapt era ceva lamentabil), întindea curse ştiinţifice prost camuflate, în care aceşti copii trebuiau atraşi şi prinşi... Dar toate sectele împreună erau de acord că nu trebuiau niciodată să se mire.

Există în Coketown o bibliotecă la îndemîna oricui. Domnul Gradgrind îşi frămînta mereu mintea cercînd să-şi dea seama ce vor fi citind oamenii în biblioteca de-acolo. Preocuparea aceasta stîrnea rîuri întregi de tablouri statistice, ce se revărsau la epoci fixe în acel ocean furtunos al statisticii în care nimeni n-a putut vreodată să se scufunde şi să iasă iar teafăr la suprafaţă. Era un fapt descurajator şi jalnic că pînă şi cititorii bibliotecii acesteia se încăpăţînau să se mire. Se minunau de natura omenească, de pasiunile omeneşti, de speranţele şi îndoielile omeneşti, de luptele, victoriile şi înfrîngerile, de grijile, plăcerile, durerile, de viaţa şi moartea unor bărbaţi şi femei de rînd ! Uneori, după cincisprezece ore de muncă, se aşezau să citească nişte născociri despre oameni şi femei cu care semănau mai mult ori mai puţin şi despre copii care semănau mai mult ori mai puţin

cu ai lor. Strîngeau la piept pe Daniel Defoe[1], în loc să-l strîngă pe Euclid[2] şi păreau mai încîntaţi de Goldsmith[3] decît de un manual de aritmetică. Zadarnic studia mereu domnul Gradgrind, în cele scrise şi nescrise, problema aceea curioasă, că tot nu izbutea să-ţi explice cum se putea ajunge la un asemenea rezultat uimitor.

— Mi-e silă de viaţa pe care o duc, Loo. Ba chiar o urăsc, şi urăsc pe toată lumea, afară de tine! spuse denaturatul tînăr Thomas Gradgrind, în timp se se lăsa înserarea în încăperea ce semăna a salon de coafură.

— Pe Sissy însă n-o urăşti, Tom, nu-i aşa?

— Nu pot să sufăr că sînt silit să-i spun Jupe! Şi, apoi, ea mă urăşte, spuse Tom cu voce posacă.

— Sînt sigură că nu-i adevărat, Tom!

— Ba-i adevărat! spuse Tom. E normal să nu ne poată suferi, ba chiar să urască toată banda noastră. N-au s-o lase în pace pînă n-o dau gata cu totul. Deja a început să fie galbenă ca ceara şi întunecată... ca mine.

Tînărul Thomas mărturisea aceste sentimente stînd călare pe un scaun în faţa focului, cu braţele pe spetează şi cu chipu-i morocănos rezemat pe braţe. Sora lui se afla în cel mai întunecos ungher de lîngă foc, privind cînd la tovarăşul ei, cînd la scînteile luminoase, urmărindu-le cum cad pe vatră.

— Iar eu, spuse Tom cu o voce ursuză, zburlindu-şi în fel şi chip părul cu mîinile, nu-s decît un măgar; da, asta sînt! Îndărătnic ca un măgar, mai prost ca un măgar, nu mă distrez nici cît un măgar, şi măcar de-aş putea lovi şi eu cu copita, ca un măgar!

— Dar cred că nu pe mine, Tom?

— Nu, Loo. De tine nu m-aş atinge. De la început pe tine te-am socotit o excepţie. Nu ştiu ce m-aş face în mizerabila asta de temniţă mucegăită (aici Tom făcu o pauză, în căutarea de laude mai potrivite şi mai evocatoare la adresa căminului părintesc, apoi păru că deocamdată se mulţumeşte cu comparaţia găsită) fără tine, sfîrşi el.

— Adevărat, Tom? Vorbeşti serios şi sincer?

— Da, desigur. Dar la ce bun să mai vorbim de asta?!

---

[1] Daniel Defoe (1660—1731), unul dintre întemeietorii romanului realist englez, autorul celebrului „Robinson Crusoe".

[2] Celebru matematician din sec. al III-lea î.e.n., fondatorul geometriei care îi poartă numele.

[3] Oliver Goldsmith (1728—1774), scriitor englez, autorul romanului „Vicarul din Wakefield" şi a numeroase poeme.

răspunse Tom frecîndu-şi faţa cu mîneca hainei, parcă ar fi vrut să-şi chinuiască trupul pentru a-l aduce la unison cu mintea.

— Ştii, Tom, spuse sora lui, după ce privi un răstimp în tăcere scînteile, cu cît trece vremea şi cresc mai mare, stînd adeseori aici, în faţa focului, mă gîndesc tot mai mult şi cu părere de rău că nu sînt în stare să-ţi îndulcesc mai mult viaţa de acasă. Nu ştiu nimic din cîte cunosc celelalte fete. Nu mă pricep să-ţi cînt din nici un instrument şi nici măcar din gură. Vorbele mele nu-s în stare să-ţi alunge urîtul, căci n-am văzut niciodată spectacole distractive şi n-am citit cărţi distractive despre care să-ţi pot povesti ca să te amuz şi să te liniştesc cînd eşti obosit.

— Şi eu la fel. În privinţa asta nu sînt mai înaintat decît tine ; şi, pe deasupra, eu mai sînt şi un catîr, pe cînd tu, nu. Dacă tata s-a hotărît să facă din mine ori un pedant, ori un catîr, cum pedant nu sînt, atunci e de la sine înţeles că nu-mi rămîne decît să fiu un catîr. Asta şi sînt... încheie cu deznădejde Tom.

— Ce păcat, Tom... spuse Louisa cu un aer visător, din ungherul întunecos, după un alt răstimp de tăcere. Ce păcat ! E foarte trist pentru noi amîndoi...

— A, tu eşti fată, Loo, zise Tom, şi o fată se descurcă totdeauna mai bine decît un băiat. Pentru mine ai toate calităţile. Tu eşti singura mea mîngîiere, poţi înveseli pînă şi încăperea asta, şi poţi face cu mine ce vrei.

— Eşti un frate nepreţuit, Tom ; şi deoarece crezi că-ţi pot face viaţa mai dulce, nu mai regret atît că nu ştiu mai multe, deşi am învăţat multe lucruri, Tom, pe care îmi pare foarte rău că le ştiu.

Se apropie de el şi-l sărută, apoi se întoarse în ungheru-i întunecos.

— Aş vrea să pot aduna grămadă toate „Faptele“ cu care ni se împuiază urechile, zise Tom scrîşnind din dinţi de ciudă, şi toate „Cifrele“, şi pe toţi oamenii care le-au scornit ; să pun o mie de butoaie cu praf de puşcă dedesubtul lor şi să-i spulber pe toţi şi pe toate de pe suprafaţa pămîntului ! Dar lasă, că mă răzbun eu după ce mă instalez la domnul Bounderby !

— Să te răzbuni, Tom ?

— Vreau să spun că am să mă distrez şi eu cîte puţin, ducîndu-mă să mai văd şi să aud cîte ceva. Am să mă despăgubesc singur pentru felul în care am fost crescut.

— Nu-ţi face iluzii zadarnice, Tom. Domnul Bounderby are aceleaşi idei ca şi tata, şi e cu mult mai aspru. Nici pe departe n-are bunătatea tatii.

— Ei ! zise Tom rîzînd. Nici nu-mi pasă ! Lasă, că ştiu eu foarte bine cum să-l îmblînzesc şi să-l duc de nas pe bătrînul Bounderby !

Umbrele lor se conturau pe zid, iar umbrele dulapurilor înalte din cameră se învălmăşeau laolaltă pe pereţi şi pe tavan, închizînd ca într-o peşteră sumbră pe frate şi pe soră. Poate că o imaginaţie bogată (dacă asemenea trădare putea să aibă loc acolo) ar fi putut presupune că-i umbra convorbirii lor, prevestitoare a unui viitor ameninţător.

— Şi care-i metoda aceea grozavă de a-l îmblînzi şi de a-l duce de nas, Tom ? E o taină ?

— Ei, răspunse Tom, dacă-i taină, nu-i departe. Tu eşti. Eşti răsfăţata lui, favorita lui, şi pentru tine e în stare să facă orice. Cînd are să-mi spună ceva care n-are să-mi placă, am să-i răspund : „Sora mea, Loo, are să fie jignită şi dezamăgită, domnule Bounderby. Întotdeauna îmi spunea că veţi fi mai binevoitor cu mine decît văd că vă arătaţi.“ Dacă nici cu asta nu reuşesc, atunci nimic pe lume nu-l poate muia.

Aşteptă un timp şi, văzînd că nu primeşte nici un răspuns, Tom reveni plictisit în prezent, începînd a se răsuci pe picioarele scaunului, căscînd şi zburlindu-şi părul din cap din ce în ce mai tare. În cele din urmă ridică brusc ochii şi întrebă :

— Ai adormit, Loo ?

— Nu, Tom. Privesc la foc.

— Mi se pare că descoperi într-însul mai multe lucruri decît aş putea eu vreodată să văd, spuse Tom. Bănuiesc că-i încă unul din avantajele fetelor.

— Tom, întrebă sora lui cu voce scăzută şi pe un ton ciudat, ca şi cum întrebarea o citea în foc dar nu vedea limpede ce-i scris, aştepţi cu plăcere să te instalezi la domnul Bounderby ?

— Singurul lucru care contează, răspunse Tom, sculîndu-se şi împingînd la o parte scaunul, este că voi pleca de acasă.

— Singurul lucru care contează, repetă Louisa cu aceeaşi voce ciudată, este că vei pleca de acasă. Da.

— Să nu crezi că nu-mi pare foarte rău, Loo, că te părăsesc şi că te las aici. Ştii prea bine că trebuie să plec,

vrînd-nevrînd. Şi-i mai bine să mă duc acolo unde-mi poate fi de folos influenţa ta decît aiurea, unde n-aş avea asemenea avantaj. Înţelegi ?

— Da, Tom.

Răspunsul se lăsă aşa de mult aşteptat, deşi nu se simţea nici urmă de ezitare în el, încît Tom veni să se rezeme de spătarul scaunului Louisei, ca să contemple din acelaşi unghi focul ce absorbea într-atîta atenţia fetei, cercînd să vadă dacă n-ar putea descoperi şi el ceva acolo.

— Nu-i decît un foc, spuse Tom, şi-l găsesc la fel de stupid şi lipsit de sens ca tot ce ne înconjoară. Ce vezi în el ? Nu cumva un circ ?

— Nu văd nimic deosebit în el, Tom. Dar tot uitîndu-mă, m-au furat gîndurile şi m-am întrebat cu mirare ce vom ajunge noi doi cînd vom fi mari.

— Iar te miri ! zise Tom.

— Am gînduri pe care nu le pot ţine în frîu, răspunse sora lui, şi care se miră singure.

— Te rog, Louisa, spuse doamna Gradgrind, care deschisese uşa pe nesimţite, pentru numele lui dumnezeu, să nu mai faci una ca asta, copil nesocotit, că n-am să mai am linişte niciodată cu tatăl tău ! Iar tu, Thomas, cînd ştii ce tare mă doare într-una capul, nu ţi-e ruşine, băiat crescut cum ai fost, cu o educaţie care a costat o groază de bani, să te găsesc încurajînd pe sora ta să se mire, cînd ştii că tatăl ei i-a pus în vedere că n-are voie ?

Louisa luă asupra ei întreaga vină, dezvinovăţindu-l pe Tom, dar mama o întrerupse cu o replică irezistibilă :

— Louisa, cum poţi să-mi spui asemenea vorbe, cînd ştii în ce hal e sănătatea mea ? Fără să fi fost încurajată, nu-i cu putinţă nici moraliceşte, nici fiziceşte să faci una ca asta !

— Nu m-a încurajat nimeni, mamă, decît doar scînteile roşii ce săreau din foc şi pe care le priveam căzînd, albindu-se şi murind. M-au făcut să mă gîndesc cît de scurtă e în definitiv viaţa mea şi cît de puţină speranţă pot avea să realizez ceva.

— Fleacuri ! spuse doamna Gradgrind, devenind aproape energică. Fleacuri ! Cum te apuci să-mi spui în faţă asemenea prostii, Louisa, cînd ştii prea bine că n-aş mai avea tihnă dacă asta ar ajunge la urechile tatălui tău ? După ce ai fost crescută cu atîta grijă ! După ce ai urmat atîtea cursuri şi ai asistat la atîtea experienţe ! După ce te-am auzit chiar eu, pe vremea cînd îmi amorţise toată partea

dreaptă a trupului, cum îi vorbeai profesorului despre calcinaţie, evaporaţie, congelaţie şi o mulţime de alte aţii, care pot zăpăci de cap pe o biată invalidă, să-mi spui mie asemenea absurdităţi despre scîntei şi cenuşă ! Îmi vine să cred, scînci doamna Gradgrind lăsîndu-se pe un scaun şi lansînd argumentul suprem înainte de a sucomba sub acele umbre de fapte, da, zău, îmi vine să cred că mai bine era dacă n-aveam copii ! Aş fi vrut să văd atunci ce aţi fi făcut voi fără mine !

Capitolul IX

SISSY FACE PROGRESE

Sissy Jupe ducea o viaţă destul de chinuită între domnul M'Choakumchild şi doamna Gradgrind, şi în primele luni ale supunerii ei la acea încercare cu greu îşi putu stăpîni violentul îndemn de-a fugi. Asemenea grindină de fapte se abătea asupra ei cît era ziua de lungă, şi viaţa toată i se înfăţişa în chipul unui caiet de socoteli ţinut cu atîta străşnicie, încît cu siguranţă ar fi fugit în lume dacă n-ar fi oprit-o un anumit motiv.

E trist de mărturisit, dar motivul care o oprea nu era rezultatul unei operaţii aritmetice ; dimpotrivă, era o hotărîre luată fără amestecul calculelor şi în contradicţie totală cu toate tabelele probabilităţilor pe care le-ar fi putut înjgheba un specialist după premisele date. Fata era încredinţată că tatăl ei nu o părăsise ; trăia cu speranţa că într-o zi se va întoarce şi cu convingerea că ar fi mai fericit dacă ar şti că ea a rămas acolo.

Jalnica neştiinţă în care se încăpăţîna să stăruie Jupe, agăţîndu-se de asemenea consolare şi respingînd satisfacţia superioară a cunoaşterii pe o bază aritmetică, sănătoasă, că tatăl ei era un vagabond fără inimă, umplea de milă pe domnul Gradgrind. Dar ce era de făcut ? M'Choakumchild îi raportase că era foarte grea de cap la socoteli ; că de îndată ce căpătase o noţiune generală a globului pămîntesc, nu mai arătase nici urmă de interes să-i cunoască dimensiunile precise ; că memora extrem de greu datele şi nu le reţinea decît pe acelea care erau în legătură cu cine ştie ce

întîmplări vrednice de dispreţ ; că izbucnea în lacrimi cînd i se cerea să răspundă repede (metoda mintală) cît costă două sute patruzeci şi şapte de bonete de muselină a patrusprezece *pence*[1] bucata ; că era elementul cel mai slab din întreaga şcoală ; că după ce studiase opt săptămîni principiile economiei politice, chiar ieri fusese corectată de-o puştancă numai de-o şchioapă, fiindcă la întrebarea : „Care-i primul principiu al acestei ştiinţe ?“ răspunsese absurd : „Să fac celorlalţi ceea ce aş vrea să-mi facă şi ei mie“.

Domnul Gradgrind remarcă atunci, clătinînd din cap, că asta era foarte trist ; că se vădea necesitatea de a-i pune mintea la un neîntrerupt măcinat în moara ştiinţei, în virtutea sistemelor, statuetelor, rapoartelor oficiale şi tabelelor statistice de la A pînă la Z, şi că Jupe „trebuie ţinută din scurt“. Aşa că Jupe fu ţinută din scurt şi, drept urmare, deveni mai tristă, fără să devină mai savantă.

— Ce n-aş da să fiu în locul dumitale, domnişoară Louisa, spuse ea într-o seară, pe cînd Louisa încerca să-i mai lămurească puţin ce nu putea pricepe din lecţia pe a doua zi.

— Adevărat ?

— Aş şti atîtea lucruri, domnişoară Louisa ! Tot ce mi se pare acum atît de greu ar fi deodată atît de simplu !

— Dar poate că n-ai fi mai în cîştig, Sissy.

— Cred însă că nici în pierdere, domnişoară Louisa, conveni Sissy după o uşoară ezitare.

La care Louisa răspunse :

— Ştiu eu ?

Cele două fete avuseseră atît de puţin prilejul să se cunoască, mai întîi pentru că viaţa de la Stone Lodge se scurgea monoton, şi apoi din cauza interdicţiei ce i se hotărîse lui Sissy de a aminti de trecutul ei, încît rămăseseră aproape străine una faţă de alta. Sissy, cu ochii ei negri aţintiţi pe chipul Louisei, sta în cumpănă dacă să mai adauge ceva ori să tacă.

— Eşti mai de folos mamei. Te arăţi mai bine dispusă faţă de ea decît aş putea fi eu vreodată. Eşti mai bine dispusă şi cu tine însăţi decît sînt eu cu mine.

— Vai, domnişoară Louisa, protestă Sissy, dar eu sînt... ah, sînt atît de proastă !

Louisa, cu un rîs mai luminos ca de obicei, o încredinţă că în curînd va deveni savantă.

---

[1] Monedă divizionară în Anglia.

— Nici nu-ţi închipui, zise Sissy aproape plîngînd, cît de proastă sînt ! În orele de clasă fac mereu numai greşeli. Domnul şi doamna M'Choakumchild îmi pun mereu întrebări la care dau îndeobşte răspunsuri greşite, şi n-am încotro. Îmi vin aşa, deodată, ca de la sine.

— Îmi închipui, Sissy, că domnul şi doamna M'Choakumchild nu greşesc niciodată.

— A, nu ! răspunse ea cu vioiciune. Ei ştiu totul.

— Povesteşte-mi cîteva greşeli de-ale tale.

— Mi-e cam ruşine, spuse Sissy cu silă. Astăzi, de pildă, domnul M'Choakumchild ne explica despre prosperitatea naturală.

— Naţională cred că a spus, o corectă Louisa.

— Da, asta era. Dar nu-i acelaşi lucru ? întrebă ea timid.

— Dacă el a spus naţională, e mai bine să spui ca dînsul, răspunse Louisa cu tonul ei sec şi rezervat.

— Prosperitatea naţională. „Să zicem că şcoala, de pildă, este o naţiune, a spus el. Naţiunea aceasta are cincizeci de milioane de bani numerar. Este ori nu o naţiune prosperă ? Fata numărul douăzeci, răspunde dacă-i o naţiune prosperă şi dacă te afli într-o situaţie strălucită !"

— Şi ce ai răspuns ? întrebă Louisa.

— Am spus că nu ştiu, domnişoară Louisa. Că nu puteam să-mi dau seama dacă-i o naţiune prosperă ori nu, şi dacă mă aflam într-o situaţie strălucită, pînă nu voi şti cine avea banii şi dacă îmi aparţinea şi mie o parte din ei. Dar asta n-avea nimic de-a face cu problema. N-avea nici o legătură cu cifrele, zise Sissy ştergîndu-şi ochii.

— Ai făcut o mare greşeală, observă Louisa.

— Da, domnişoară Louisa, îmi dau seama acum. Apoi domnul M'Choakumchild a spus că mai face o încercare cu mine : „Şcoala aceasta, a spus el, este un oraş colosal, şi în el se află un milion de locuitori, din care numai douăzeci şi cinci mor de foame pe străzi în decursul unui an. Ce ai de răspuns în privinţa acestei prosperităţi ?" Şi răspunsul meu a fost — căci n-am putut găsi unul mai bun — că cei care mureau de foame erau tot atît de nenorociţi, indiferent dacă ceilalţi erau un milion ori un milion de milioane. Răspunsul meu a fost greşit şi de data asta.

— Se înţelege.

— Apoi domnul M'Choakumchild a spus că mă mai pune încă la o probă. „Să luăm, de pildă, artistica", zise el.

— Statistica, o corectă Louisa.

— Da, domnişoară Louisa (întotdeauna îmi vine în minte artistica, şi asta-i încă una dintre greşelile pe care le fac), statistica accidentelor pe mare. „Găsesc în ea, zice domnul M'Choakumchild, că într-un timp dat pleacă în călătorie lungă pe mare o sută de mii de persoane, din care numai cinci sute pier înecate ori arse. Care-i procentajul?" Iar eu am răspuns, domnişoară (aici Sissy se porni pe plîns de-a binelea, ca şi cum voia să arate că se căieşte amarnic de cea mai mare greşeală cu putinţă), am răspuns că asta nu înseamnă nimic.

— Nimic, Sissy.

— Da, domnişoară, nu însemna nimic pentru rudele şi prietenii celor care pieriseră. N-am să pot învăţa niciodată, spuse Sissy. Şi mai rău ca toate este că deşi tata dorea aşa de mult să învăţ şi deşi am atîta dorinţă să mă instruiesc, din pricină că asta era şi dorinţa lui, mă tem că nu mi-i dragă cartea.

Louisa contemplă, fără să spună nimic, capul acela drăgălaş şi modest ce se aplecase ruşinat înaintea ei, pînă cînd Sissy îl ridică şi-o privi drept în faţă. Atunci o întrebă :

— Îmi închipui că tatăl tău era un om instruit, de asta dorea să primeşti şi tu o educaţie serioasă, Sissy ?

Sissy ezită înainte de-a răspunde, şi Louisa, citind cu uşurinţă pe chipul ei că se gîndeşte la domeniul oprit pe care-l încălcau, adăugă :

— Nimeni nu ne aude ; de altfel, chiar dacă ne-ar auzi, sînt sigură că nimeni n-ar putea găsi ceva de spus împotriva unei întrebări atît de nevinovate.

— Nu, domnişoară Louisa, răspunse Sissy la această încurajare, clătinînd din cap ; tata nu ştia mai nimic. Abia dacă putea să scrie, şi cei mai mulţi dintre oameni abia erau în stare să-i înţeleagă scrisul, deşi eu îl descifram cu uşurinţă.

— Dar mama ta ?

— Tata îmi spunea că era foarte instruită. A murit la naşterea mea. Era... (Sissy se tulbură făcînd teribila mărturisire) era dansatoare.

— Tatăl tău o iubea ?

Louisa punea întrebările cu acea curiozitate vie, nestăpînită şi lacomă care îi era caracteristică ; o curiozitate ce umbla haihui, asemenea unei fiinţe izgonite care caută să se aciueze prin locuri singuratice.

— A, da ! Tot aşa de tare ca şi pe mine. Tata mă iubea în primul rînd din pricina ei. Mă lua cu el peste tot cînd eram numai de-o şchioapă. De atunci nu ne-am mai despărţit niciodată.

— Şi totuşi te-a părăsit acum, Sissy...

— Numai pentru binele meu. Nimeni nu-l înţelege ca mine ; nimeni nu-l cunoaşte cum îl cunosc eu. Cînd m-a părăsit pentru binele meu — nu m-ar fi lăsat niciodată pentru binele lui — sînt sigură că i se rupea inima de durere. N-are să fie fericit nici o clipă pînă nu vine înapoi.

— Mai spune-mi ceva despre el, zise Louisa. Îţi făgăduiesc că n-am să te mai întreb niciodată. Unde locuiaţi ?

— Călătoream prin ţară şi n-aveam locuinţă fixă. Tata este... (Sissy rosti în şoaptă cuvîntul groaznic) un clovn.

— Care face lumea să rîdă ? spuse Louisa, dînd din cap a înţeles.

— Da. Dar uneori oamenii nu rîdeau, şi atunci tata plîngea. În vremea din urmă se întîmpla foarte des să nu rîdă, şi tata se întorcea mereu acasă deznădăjduit. Tata nu seamănă cu ceilalţi oameni. Cei care nu-l cunoşteau aşa de bine ca mine şi nu-l iubeau cum îl iubesc eu puteau crede că nu-i tocmai întreg la minte. Uneori îi jucau feste, şi nimeni nu ştia cît sînge rău îşi făcea şi cum îl apuca disperarea cînd rămînea singur cu mine ! Era cu mult mai timid decît credeau ei.

— Şi erai mîngîierea tuturor necazurilor sale ?

Sissy dădu din cap, pe cînd lacrimi îi alunecau de-a lungul obrajilor.

— Aşa spunea tata, şi cred că-i adevărat. Tocmai din pricină că devenise cu vremea aşa de fricos şi de sperios, socotindu-se un om de nimic, slab, neştiutor şi neputincios (astea erau cuvintele lui), dorea atît de tare să ştiu eu multă carte şi să nu-i semăn lui. Adeseori îi citeam, ca să-l încurajez, şi-i plăcea foarte mult să mă asculte. Aveam nişte cărţi proaste, de care nici nu mi-i îngăduit să amintesc aici, dar noi habar n-aveam că-n ele se ascundeau lucruri urîte.

— Şi-i plăceau ? întrebă Louisa, aţintind-o tot timpul pe Sissy cu priviri iscoditoare.

— Da, foarte mult ! De cîte ori nu i-am îndepărtat gîndurile chinuitoare ! Cîte nopţi, cîte nopţi în şir nu şi-a uitat necazurile aşteptînd, plin de curiozitate, să afle dacă sultanul îi va îngădui doamnei să-şi urmeze istorisirea, sau îi va tăia capul înainte de-a o sfîrşi.

— Şi tatăl tău a fost întotdeauna bun cu tine? Pînă la sfîrşit? întrebă Louisa, din ce în ce mai curioasă, fără să mai ţină de loc seama că încalcă marele principiu.

— Întotdeauna, întotdeauna! răspunse Sissy, împreunîndu-şi mîinile. Atît de bun era, nici nu pot spune cît de bun! S-a supărat numai o singură dată, într-o seară, şi nu pe mine, ci pe Labă-sprintenă, mărturisi ea pe şoptite adevărul îngrozitor. Este cîinele lui dresat.

— De ce s-a supărat pe cîine? întrebă Louisa.

— Tata, îndată după ce s-au întors amîndoi de la reprezentaţie, i-a spus lui Labă-sprintenă să sară pe două scaune şi să se ţină în echilibru pe spetezele lor; e unul dintre numerele lui. El s-a uitat la tata şi nu s-a grăbit să-l asculte. Toate-i merseseră anapoda tatii în seara aceea, şi publicul nu fusese de loc mulţumit de el. Deodată a prins să strige că pînă şi cîinele lui îşi dă seama că nu mai este bun de nimic şi nici n-are pic de milă faţă de el. Şi s-a apucat să-l bată, iar mie mi-a fost frică şi am strigat: „Tată, tată, te rog, nu-l bate, ştii doar ce mult te iubeşte! Pentru numele lui dumnezeu, tată, opreşte-te!" Atunci s-a oprit, dar cîinele era tot plin de sînge. Apoi tata s-a aşezat jos pe podele cu cîinele în braţe şi a început să plîngă, iar cîinele îl lingea pe faţă.

Louisa, văzînd că plînge cu hohote, se apropie, o sărută, o luă de mîini şi se aşează alături de ea.

— Povesteşte-mi pînă la sfîrşit, Sissy, cum te-a părăsit tatăl tău. Tot te-am întrebat atît de multe, vreau să ştiu cum s-a terminat. Dacă există vreo vină, e a mea, nu a ta.

— Dragă domnişoară Louisa, rosti Sissy printre suspine, acoperindu-şi ochii cu mîna, în după-amiaza aceea, cînd m-am întors acasă de la şcoală, l-am găsit pe bietul tata care şi el de-abia se întorsese de la circ. Stătea pe un scaun în faţa focului, legănîndu-se, parcă îl durea ceva. „Te-ai lovit, tată?" l-am întrebat (i se întîmpla şi lui ca şi celorlalţi să se lovească uneori), şi el mi-a răspuns: „Puţin, scumpa mea". Şi cînd m-am aplecat şi i-am privit faţa, am văzut că plîngea. Cu cît îi vorbeam, cu atît îşi ascundea faţa mai tare; la început tremura din tot trupul şi nu spunea nimic altceva decît: „Scumpa mea... draga mea..."

În clipa aceea Tom intră păşind alene şi contemplă pe cele două fete cu o privire rece, ce arăta că numai propria-i

persoană avea privilegiul să-l intereseze, şi că în momentul de faţă nu-l prea interesa nici acel privilegiu.

— Îi pun cîteva întrebări lui Sissy, Tom, îl lămuri sora lui. Nu-i nevoie să pleci ; dar te rog să nu ne întrerupi încă vreo două clipe, dragă Tom.

— A, foarte bine ! răspunse Tom. Dar să ştii că tata l-a adus la noi pe bătrînul Bounderby şi aş dori să vii şi tu în salon. Dacă te arăţi, sînt multe şanse să mă invite la masă bătrînul Bounderby ; iar dacă nu vii, n-am nici una.

— Vin numaidecît.

— Te aştept aici, zise Tom, pentru mai multă siguranţă.

Sissy urmă cu voce mai înceată :

— Pînă la urmă bietul tata mi se tîngui că nici în ziua aceea nu putuse mulţumi publicul, şi că nu va mai fi în stare să-l mulţumească niciodată, că a ajuns de rîsul şi batjocura tuturor şi că m-aş fi descurcat în viaţă mult mai bine fără el. L-am mîngîiat cu vorbele cele mai drăgăstoase pe care le-am găsit în inima mea şi, încetul cu încetul, s-a liniştit. Atunci m-am aşezat lîngă el şi i-am povestit tot ce s-a întîmplat la şcoală, toate cîte se spuseseră şi se făcuseră acolo. Cînd n-am mai avut ce povesti, tata şi-a trecut braţul pe după gîtul meu şi m-a sărutat de nenumărate ori. Pe urmă m-a rugat să-i aduc puţin leac dintr-acela pe care-l lua de obicei ca să-şi vindece locul unde se lovise puţin, şi să i-l cumpăr de la prăvălia cea mai bună, aflată la celălalt capăt al oraşului. Apoi m-a mai sărutat încă o dată şi m-a lăsat să plec. Am coborît scările, dar m-am întors înapoi să-i mai ţin încă un pic tovărăşie ; crăpînd uşa, l-am întrebat : „Tată dragă, să nu-l iau şi pe Labă-sprintenă cu mine ?“ Tata a clătinat din cap şi mi-a răspuns : „Nu, Sissy, nu ; nu lua cu tine nimic din ce se ştie că-mi aparţine, drăguţa mea“. Aşa că l-am lăsat pe scaun în faţa focului. Desigur că atunci trebuie să-i fi venit gîndul, bietul, bietul tata ! să plece în lume pentru binele meu, deoarece cînd m-am întors, nu l-am mai găsit.

— Ascultă, Loo ! Hai mai repede la bătrînul Bounderby ! spuse Tom cu reproş.

— Nu mai am ce povesti, domnişoară Louisa. Îi păstrez sticluţa cu nouă unsori ; sînt sigură că într-o bună zi se va întoarce. De cîte ori văd o scrisoare în mîna domnului Gradgrind, mi se taie răsuflarea şi mi se împăienjenesc ochii,

căci trag nădejde să fie de la tata, ori de la domnul Sleary, cu veşti despre el. Domnul Sleary mi-a făgăduit să-mi scrie imediat ce va auzi ceva despre tata, şi am încredere în el că-şi va ţine cuvîntul.

— Hai mai repede la bătrînul Bounderby, Loo ! spuse Tom, fluierînd nerăbdător. Are să plece dacă nu te grăbeşti !

Din ziua aceea, de cîte ori Sissy făcea o reverenţă domnului Gradgrind de faţă cu copiii, întrebînd cu glas ce tremura puţin : „Vă rog să nu vă supăraţi, domnule, că îndrăznesc să vă plictisesc tot întrebîndu-vă... dar... n-aţi primit vreo scrisoare pentru mine ?" Louisa îşi întrerupea ocupaţia, oricare ar fi fost, pentru o clipă şi aştepta răspunsul tot atît de nerăbdătoare ca şi Sissy. Şi de fiecare dată, la răspunsul neschimbat al domnului Gradgrind : „Nu, Jupe, n-am primit aşa ceva, tremurul buzelor lui Sissy se reflecta pe chipul Louisei, şi ochii ei o urmăreau plini de compătimire pînă la uşă. De obicei, după ce pleca Jupe, domnul Gradgrind profita de ocazie pentru a face observaţia că dacă ar fi fost educată cum se cuvine din fragedă pruncie, ar fi putut să-şi demonstreze singură, bazîndu-se pe principii sănătoase, netemeinicia acelor speranţe iluzorii. Şi totuşi se părea (dar el habar n-avea de asta) că nişte speranţe iluzorii pot avea tot atîta putere asupra spiritului ca şi faptele adevărate.

Constatarea aceasta se referă exclusiv la fiica lui. Cît priveşte pe Tom, ajunsese, ca mulţi alţii dinaintea lui, să rezolve cu succes toate calculele referitoare la numărul unu, adică la el însuşi. Iar doamna Gradgrind, dacă atingea vreodată subiectul acesta, spunea, desfăcîndu-se puţin din învelitorile în care sta ghemuită ca o larvă :

— Doamne, apără-mă ! Mi-i capul năucit şi mă doare de nu mai pot de atîta cît întreabă mereu şi cu asemenea îndărătnicie fata asta, Jupe, de scrisorile ei plicticoase ! Zău, pe cuvîntul meu, îmi vine să cred că sînt sortită, blestemată şi condamnată să trăiesc în mijlocul unor întîmplări pe care nu le voi vedea niciodată sfîrşindu-se. Spun drept, cel mai extraordinar lucru este impresia pe care o am, că n-am să ajung niciodată să văd ceva sfîrşindu-se !

Cînd ajungea cam în acest punct, ochiul domnului Gradgrind se fixa asupră-i şi, sub înrîurirea acelui fapt glacial, cădea din nou în toropeala ei.

Capitolul X

STEPHEN BLACKPOOL

Sînt obsedat de ideea ciudată că poporul englez este tot aşa de crunt exploatat ca şi oricare alt popor de sub soare. Mărturisesc că această ridicolă slăbiciune este pricina ce mă face să le acord acestor oameni un rol puţin mai mare.

În cartierul cel mai industrial din Coketown, chiar în inima fortificaţiilor hîdei cetăţi, unde construcţiile de cărămidă alungaseră natura, dar reţinuseră prizoniere miasmele şi gazele otrăvitoare ; în mijlocul acelui labirint de curţi strîmte, îngrămădite unele în altele, şi străzi înghesuite peste străzi ce luaseră fiinţă rînd pe rînd, fiecare din ele într-o grabă nebună pentru a satisface nevoia cutărui sau cutărui om, formînd împreună o familie monstruoasă care se înghiontea, se strivea şi în care se înăbuşeau unii pe alţii de moarte ; în cotlonul cel mai afund al acestui uriaş recipient secătuit, unde hornurile, ca să poată prinde puţin aer pentru tiraj, erau construite într-o mare varietate de forme, care de care mai rahitice şi mai strîmbe, ca şi cum fiecare casă exprima prin astfel de semne ce soi de oameni te puteai aştepta să se nască acolo ; în mulţimea din Coketown, numită cu un termen general „braţe", o rasă de oameni care ar fi găsit mai multă trecere în ochii anumitor persoane dacă soarta ar fi socotit mai potrivit să-i facă numai cu braţe, sau ca pe unele fiinţe inferioare ce populează ţărmul mării, numai cu braţe şi stomac, trăia un oarecare Stephen Blackpool, în vîrstă de 40 de ani.

Stephen părea mai bătrîn ; avusese însă o viaţă grea. Se spune că fiecare viaţă are trandafirii şi spinii ei ; în cazul lui Stephen, însă, părea că fusese o întîmplare nenorocită ori o greşeală, că altcineva primise trandafirii lui, iar el se alesese şi cu spinii acestuia într-adaus la ai lui. Avusese nenorociri cu duiumul, cum zicea el. De asta i se şi spunea „unchiul Stephen", ca un fel de omagiu al acelor oameni simpli pentru suferinţele îndurate.

Puţin aplecat de spate, cu sprînceana încruntată, cu un chip gînditor şi un cap sever şi cam masiv, încadrat de păr lung, cărunt şi rar, unchiul Stephen ar fi putut trece drept un om deosebit de inteligent printre cei de condiţia lui. Şi totuşi nu era. Nu făcea parte dintre acele „braţe" remarcabile care, adunînd bucată cu bucată ani de zile rarele

momente de răgaz, izbutiseră să posede ştiinţe complicate şi să adune un bagaj de cunoştinţe cu totul deosebit. Nu se afla nici printre acele „braţe" care ştiu să rostească discursuri şi să conducă întruniri. Oricînd se găseau unii dintre camarazii lui care puteau vorbi mult mai bine decît el. Era un bun ţesător la războiul mecanic şi un om de o integritate desăvîrşită. Dacă ar mai fi ceva de spus despre el, dacă se mai afla ceva ascuns înlăuntrul lui, să-l lăsăm să ne-o arate singur.

Luminile care noaptea dădeau marilor fabrici aspectul unor palate din poveşti (cel puţin aşa spuneau călătorii ce treceau pe acolo cu expresul) tocmai se stinseseră toate; clopotele sunaseră sfîrşitul zilei de muncă, aşa că amorţiseră apoi şi „braţele" — bărbaţi şi femei, băieţi şi fete se îndreptau tropăind grăbiţi către casă. Unchiul Stephen se oprise în stradă, stăpînit de acea stranie senzaţie pe care i-o stîrnea întotdeauna oprirea maşinăriilor, senzaţia că ele lucraseră şi se opriseră chiar în capul lui.

„Încă n-o văd pe Rachael!" îşi spuse el.

Era o noapte ploioasă, şi o mulţime de grupuri de femei tinere treceau pe lîngă el cu şalurile puse pe cap şi strînse bine sub bărbie, ca să se apere de ploaie. Se vede că o cunoştea bine pe Rachael, deoarece era de ajuns o singură privire asupra unui grup ca să-şi dea seama că nu se găsea printre ele. Pînă la urmă, cînd nu mai trecu nimeni, plecă şi el, rostind cu voce dezamăgită:

— Va să zică, iar am scăpat-o!

Dar nu străbătuse mai mult de trei străzi, cînd zări înaintea lui o formă înfăşurată în şal, pe care o privi atît de pătrunzător, încît pentru a o recunoaşte i-ar fi fost poate de ajuns să vadă numai umbra ei vag reflectată pe pavajul ud, fără de silueta ce înainta de la un felinar la altul, devenind cînd luminoasă, cînd întunecoasă. Începînd imediat să meargă cu pas mult mai iute şi mai sprinten, zori pînă ajunse din urmă silueta aceea; atunci îşi reluă pasul obişnuit şi strigă:

— Rachael!

Femeia, care tocmai se afla sub lumina unui felinar, se întoarse şi, ridicîndu-şi puţin gluga, dădu la iveală un obraz oval, plăcut, cu ten brun delicat, luminat de nişte ochi nespus de blînzi, puşi şi mai mult în valoare de părul negru strălucitor, pieptănat cu multă grijă. Faţa ei nu mai avea strălucirea primei tinereţi; era o femeie de 35 de ani.

— A, tu erai, băiatule ? !

După ce rosti vorbele acestea cu un surîs ce i se putea uşor ghici doar privindu-i ochii dulci, căci numai ei se vedeau, îşi trase iar gluga pe faţă şi porniră mai departe împreună.

— Am crezut că eşti în urma mea, Rachael.

— Nu.

— Eşti grăbită în seara asta, draga mea ?

— Uneori plec ceva mai devreme, Stephen, alteori ceva mai tîrziu. Nu pot fi sigură niciodată de ora cînd mă întorc acasă.

— Şi nici cînd pleci de acasă, pare-mi-se, nu-i aşa, Rachael ?

— Aşa-i, Stephen.

Se uită la dînsa, şi pe chip i se putea citi o oarecare dezamăgire, dar totdeauna o respectuoasă şi neclintită convingere că ea trebuia să aibă dreptate în tot ce făcea. Expresia aceea nu-i scăpă lui Rachael, căci îşi aşeză uşor mîna pe braţul lui o clipă, ca şi cum îi mulţumea pentru asta.

— Sîntem atît de buni prieteni, băiete, atît de vechi prieteni, şi acum începem şi noi să îmbătrînim...

— Nu, Rachael, tu ai rămas la fel de tînără ca întotdeauna.

— Ce încurcătură ar fi pentru noi, Stephen, să îmbătrînim unul fără celălalt, cît mai sîntem în viaţă, răspunse ea rîzînd. În tot cazul, sîntem prieteni atît de vechi, încît ar fi păcat şi ruşine să nu ne spunem unul altuia adevărul în faţă. Ar fi mai cuminte să nu prea umblăm împreună. Doar rar, cîteodată. Ar fi într-adevăr prea greu să nu ne mai vedem de loc, spuse ea cu o dulce voioşie, pe care încerca să o comunice şi tovarăşului ei.

— Oricum, tot e greu, Rachael.

— Cearcă să nu te gîndeşti, şi are să-ţi fie mai uşor.

— De multă vreme tot încerc, şi nu-mi merge mai bine. Ai însă dreptate, oamenii ar putea scorni vorbe, chiar şi pe socoteala ta. Ştii doar, Rachael, că tu ai fost mîngîierea mea atîta amar de ani ; mi-ai făcut atît de mult bine, redîndu-mi curajul cu vorbele tale inimoase, încît cuvîntul tău e lege pentru mine. Ah, fată dragă, bună şi blîndă lege ! Mai bună decît unele legi adevărate !

— Nu-ţi mai frămînta mintea cu ele, Stephen, răspunse ea repede, aruncînd o privire îngrijorată pe chipul lui. Lasă legile în pace.

— Da, zise el, clătinînd uşor din cap de cîteva ori. Să le lăsăm în pace. Să lăsăm totul în pace, în voia soartei. Totul e o mizerie, asta-i !

— Iarăşi mizerie ? spuse Rachael, atingîndu-i din nou uşurel braţul, ca să-l trezească din gîndurile care-l furaseră, pe cînd mergea înainte muşcînd de capetele lungi ale fularului înfăşurat larg în jurul gîtului.

Atingerea avu un efect instantaneu. Dînd drumul capetelor fularului, întoarse spre ea un chip zîmbitor şi spuse, izbucnind într-un hohot de rîs plin de voie bună :

— Da, Rachael, draga mea, mereu mizeria ! Se ţine scai de mine. Degeaba mă zbat de atîta timp în fel şi chip să scap de ea, că nu izbutesc.

Merseseră o bucată bună de drum, aşa că se aflau acum aproape de locuinţele lor. Întîi ajunseră la casa ei. Era pe una din numeroasele ulicioare cărora antreprenorul de pompe funebre la modă (ce scotea o sumă frumuşică de la înmormîntările mizere din împrejurimi) le rezerva o scară neagră, care ajuta celor ce sfîrşiseră cazna suitului şi coborîtului zilnic pe treptele strîmte să alunece mai uşor afară din lumea asta necăjită pe ferestre. Rachael se opri la colţul străzii şi, dîndu-i mîna, îi ură noapte bună.

— Noapte bună, draga mea ; noapte bună.

Rachael coborî strada întunecoasă cu ţinuta-i simplă dar îngrijită şi mersu-i modest, feminin, iar el rămase privind în urma ei pînă ce o văzu intrînd într-una din căsuţele acelea umile. Poate că nici cea mai uşoară fluturare a şalului ei ieftin nu era lipsită de interes în ochii omului aceluia ; şi poate că nu exista sunet al vocii ei care să nu-i răscolească ecouri în adîncul inimii.

După ce o pierdu din vedere, îşi urmă drumul spre casă privind din cînd în cînd cerul, pe care se alungau nori repezi şi mînioşi. Dar iată că norii încep a se împrăştia, ploaia încetează, şi luna se iveşte strălucitoare, privind prin coşurile înalte din Coketown pînă în adîncul furnalelor, aruncînd umbrele uriaşe ale maşinăriilor în repaos pe zidurile între care stăteau închise. Omul păru că se însenineză o dată cu noaptea, în timp ce păşea mai departe.

Locuinţa lui, de pe altă stradă, aidoma celei dintîi, doar ceva mai îngustă, se afla deasupra unei prăvălioare. Cum puteau exista oare oameni care găseau că merită să cumperi ori să vinzi jucărioarele jalnice îngrămădite în ferestrele ei laolaltă cu ziare ieftine şi carne de porc (se vedea şi o pulpă

de porc, ce trebuia pusă la loterie a doua zi) nu ne interesează aici. Stephen îşi luă capătul lui de lumînare de pe poliţă, îl aprinse de la alt capăt de lumînare de pe tejghea, fără s-o trezească pe stăpîna prăvăliei, adormită în odăiţa ei, şi, urcîndu-se pe scări, intră în cameră.

Era o încăpere ce cunoscuse şi ea pe vremuri, sub feluriţi chiriaşi, scara cea neagră ; în clipa de faţă părea însă bine îngrijită, bineînţeles pe cît putea fi îngrijită o asemenea locuinţă. Într-un colţ, pe un birou vechi, se aflau cîteva cărţi şi nişte foi scrise ; mobila era modestă, dar îndestulătoare, şi cu toate că domnea un aer viciat, camera era curată.

Cînd păşi spre cămin, să aşeze lumînarea pe o măsuţă rotundă cu trei picioare ce se afla alături, se împiedică de ceva. Se dădu îndărăt, privind în jos ; atunci acel ceva se ridică singur, luînd aspectul unei femei ce zăcea pe podele.

— Doamne, apără-mă ! Tu eşti, femeie ? strigă el dîndu-se îndărăt din faţa arătării. Ai venit iar înapoi ?

Vai, ce femeie ! O fiinţă pierdută, beată, ce abia era în stare să se ţină în capul oaselor, sprijinindu-se de podea cu o mînă murdară, în timp ce cu cealaltă se străduia zadarnic să-şi dea la o parte de pe faţă părul încîlcit, izbutind numai să-şi acopere şi mai tare vederea cu noroiul de care-i era plină mîna. Era o viziune respingătoare prin zdrenţele, murdăria şi petele de noroi ce o acopereau, dar părea şi mai respingătoare din pricina ticăloşiei morale, încît îţi era ruşine s-o priveşti.

După ce slobozi înciudată vreo două înjurături şi se zgîrie singură, prosteşte, cu mîna pe care n-o folosea ca sprijin, izbuti să-şi îndepărteze îndeajuns părul din ochi, încît să-l poată zări pe Stephen. Apoi, rămînînd mai departe pe jos, începu să se legene încolo şi încoace, făcînd cu braţu-i neputincios gesturi ce păreau a avea intenţia să acompanieze un hohot de rîs, cu toate că faţa urma să-i rămînă adormită şi nepăsătoare.

— Ei, băiete ! Va să zică tu erai ? Cu greu izbutiră să iasă din gîtlejul ei cîteva sunete răguşite, ce voiau să exprime cuvintele acestea pe un ton batjocoritor, apoi capul îi căzu în piept.

— Iar înapoi ? ţipă ea ascuţit după cîteva minute, ca şi cum Stephen rostise în clipa aceea cuvintele. Da ! Şi am să mă întorc iar. Am să mă întorc mereu, mereu, tot mai des. Înapoi ? Da, înapoi ! Şi de ce nu ?

Trezită de violența nebunească cu care strigase acele vorbe, izbuti să se ridice anevoie în picioare și rămase așa, rezemîndu-se cu spatele de perete, bălăbănind într-o mînă, de capetele șnururilor, o bucată de bonetă parcă scoasă din gunoi, încercînd să-l privească dispreţuitor.

— Am să-ţi vînd iar tot ce ai, și după asta am să-ţi vînd din nou tot ce ai, și am să-ţi vînd tot ce ai de nenumărate ori! răcni ea făcînd o mișcare ce semăna mai mult cu începutul unui dans răzbunător decît cu o amenințare furioasă. Cară-te de pe pat! (Stephen se lăsase pe marginea patului, cu fața ascunsă în mîini.) Șterge-o de-acolo! E patul meu și am dreptul să mă culc în el!

Cînd se apropie împleticindu-se, Stephen se feri într-o parte, cutremurîndu-se, apoi, tot cu fața ascunsă în mîini, trecu de partea cealaltă a camerei. Femeia se trînti greoaie pe pat și începu îndată a sforăi tare. Stephen se lăsă pe un scaun și nu se mișcă de acolo decît o singură dată în tot timpul nopții: atunci cînd luă o cuvertură și o aruncă peste ea, ca și cum mîinile cu care își acoperea fața nu i-o ascundeau îndeajuns nici pe întuneric.

Capitolul XI

NICI O PORTIȚĂ DE SCĂPARE

Palatele fermecate se luminară dintr-o dată înainte ca palidele zori să fi dat la iveală șerpii monstruoși de fum ce se tîrau pe deasupra Coketown-ului. Tropăieli de saboți pe pavaj, un sunet grăbit de clopot, și toți elefanții aceia care sufereau de o nebunie melancolică, proaspăt unși și lustruiți pentru monotona muncă a zilei, își reîncepură gimnastica lor greoaie.

Stephen stă aplecat pe războiul lui, calm, atent, neclintit. Formează un contrast ciudat, laolaltă cu toți ceilalți oameni din pădurea aceea de războaie unde muncește el, cu huruiala, izbiturile și violența mașinăriei la care lucrează. Nu vă temeți, oameni buni, care sînteți din fire mai sperioși, că ar putea vreodată Arta să ne facă să dăm uitării Natura. Puneți oriunde alături creația naturii și creația omului, și veți vedea că prima, chiar dacă s-ar întîmpla să fie numai un

grup de braţe fără nici o importanţă, va cîştiga în demnitate prin comparaţie.

Într-un atelier sînt atîtea sute de braţe şi atîtea sute de cai-putere. Se ştie că se poate socoti aproape pînă la un milimetru de ce este în stare maşina ; dar toţi calculatorii datoriei naţionale puşi laolaltă n-ar fi în stare să-mi spună cît rău ori bine, cîtă ură ori iubire, cît patriotism ori revoltă, cîtă forţă de prefacere a virtuţii în viciu şi invers poate fi în stare să cuprindă numai într-o clipă sufletul unuia dintre liniştiţii slujitori, cu chipuri cuminţi şi gesturi precise, ai acelor maşini. Căci nu există nici o taină într-o maşinărie, dar există o taină de-a pururi nepătrunsă în cel mai sărman dintre oamenii aceia. N-ar fi oare mai bine să folosim aritmetica noastră la lucruri materiale şi să căutăm alte mijloace pentru a putea dirija acele teribile forţe necunoscute ?

Ziua crescu, şi contururile de afară începură a se distinge, în ciuda luminilor strălucitoare din fabrică. Lămpile fură stinse, şi lucrul continuă. Ploaia cădea într-una, şi şerpii de fum, supunîndu-se vechiului blestem ce se abătuse asupra neamului lor, prinseră a se tîrî pe pămînt. Afară, în curtea de deşeuri, aburul ţevii de eşapament, resturile de butoaie şi fierării vechi, grămezile lucitoare de cărbuni şi cenuşa împrăştiată pretutindeni erau învăluite într-o pînză de ceaţă şi ploaie.

Truda continuă pînă la sunetul clopotului de amiază. Alte tropăieli pe pavaje. Războaiele, roţile şi „braţele", toate fură scoase din angrenaj pentru o oră.

Stephen ieşi din căldura atelierului în vîntul umed, pe străzile ude şi reci, buimac şi istovit. Se îndepărtă de tovarăşii şi de cartierul lui, neluînd nimic altceva în drum decît o bucată de pîine, în timp ce se îndrepta spre colina unde îşi avea locuinţa patronul. Era o casă roşie, cu obloane negre pe dinafară şi storuri verzi pe dinăuntru, o poartă neagră, la care ajungeai urcînd două trepte albe, o placă de bronz pe care scria Bounderby (cu litere ce-i semănau), şi sub placă, un mîner rotund de bronz, ca un punct de bronz.

Domnul Bounderby îşi lua dejunul. Stephen contase pe asta. Binevoia slujitorul să-l anunţe pe stăpîn că unul dintre „braţe" cerea voie să-i vorbească ? Răspunsul vine : se cerea numele acelui muncitor. Stephen Blackpool. Nu există nici o pricină de nemulţumire împotriva lui Stephen Blackpool ; da, poate să intre.

Iată-l pe Stephen Blackpool în sufragerie. Domnul Bounderby (pe care-l cunoştea numai din vedere) se ospătează cu cotlete şi vin de Xeres. Doamna Sparsit tricotează lîngă foc, parcă ar călări pe o şa de amazoană, sprijinindu-şi un picior într-o scară de aţă. Atît serviciul, cît şi demnitatea doamnei Sparsit nu-i îngăduiau să prînzească. Prezida cina în calitate oficială, dar dădea a înţelege prin atitudinea măreţei sale persoane că socotea prînzul drept o slăbiciune.

— Ei, Stephen, zise domnul Bounderby, ce te aduce pe aici ?

Stephen salută înclinîndu-se. Dar nu se înclină slugarnic. Deşi din categoria „braţelor", el n-ar face niciodată una ca asta ! Nu, domnule, nu l-ai putea prinde, doamne fereşte, făcînd asemenea lucru nici dacă ar sta douăzeci de ani cu dumneata ! Dar în semn de bună-cuviinţă faţă de doamna Sparsit, îşi vîrî capetele fularului în jiletcă.

— Ei, zise domnul Bounderby, gustînd puţin Xeres, după cîte ştiu, n-am avut niciodată neplăceri cu dumneata ; n-ai facut niciodată parte dintre cei neînţelegători. Cred că n-aştepţi, ca atîţia alţii, să fii purtat în caleaşcă cu şase cai şi hrănit cu supă de broască-ţestoasă şi vînat, cu o lingură de aur ! (Domnul Bounderby pretindea întotdeauna că acesta ar fi ţelul unic, urgent şi direct al acelor „braţe" care nu se arătau pe deplin mulţumite.) Aşa încît sînt pe deplin încredinţat că n-ai venit aici ca să te plîngi. Să ştii că sînt sigur de asta dinainte.

— Nu, domnule, fără îndoială că n-am venit pentru aşa ceva.

Cu toată convingerea pe care şi-o exprima, domnul Bounderby păru agreabil surprins.

— Foarte bine ! răspunse el. Eşti un muncitor vrednic, nu m-am înşelat. Şi acum să auzim despre ce este vorba. Deoarece nu-i ceea ce am pomenit, să auzim despre ce e vorba. Ce ai de spus ? Dă-i drumul, băiete !

Stephen se uită ca din întîmplare spre doamna Sparsit.

— Dacă doriţi, domnule Bounderby, eu pot să mă retrag, spuse doamna aceea întotdeauna gata de sacrificiu, făcînd o mişcare ca să-şi scoată piciorul din scară.

Domnul Bounderby o opri, întîrziind înghiţirea unei bucăţi de cotlet şi întinzînd mîna stîngă. Apoi, retrăgîndu-şi mîna şi înghiţind bucata de cotlet, se adresă lui Stephen :

— Află că doamna aceasta respectabilă este o doamnă de viţă nobilă, o doamnă din lumea mare. Să nu cumva să-ţi

închipui că dacă îmi gospodăreşte casa, n-a fost pe vremuri o persoană foarte sus pusă, da, cît se poate de sus pusă ! Ei, acum, dacă ai de spus ceva ce nu se cade să rosteşti în faţa unei doamne de viţă nobilă, atunci doamna va părăsi camera. Dar dacă ce ai de spus se *poate* spune în faţa unei doamne de viţă nobilă, atunci doamna va rămîne la locul ei.

— Domnule, cred că în viaţa mea n-am spus ceva ce nu se cade să audă urechile unei doamne nobile, veni răspunsul, întovărăşit de o uşoară roşeaţă a obrazului.

— Foarte bine, zise domnul Bounderby, împingînd la o parte farfuria şi lăsîndu-se pe spate. Dă-i drumul !

— Am venit, începu Stephen după o clipă de gîndire, ridicîndu-şi ochii din podea, să vă cer un sfat. Am mare nevoie de el. M-am căsătorit într-o luni, de Paşti, să tot fie de atunci şaisprezece ani, lungi şi grei. Am luat o fată tînără, destul de frumuşică şi cu reputaţie bună. Ei, ce credeţi ? N-a trecut mult, şi a luat-o pe drumul cel rău. Nu din pricina mea. Dumnezeu mi-e martor că n-am fost un soţ rău.

— Am mai auzit despre toate astea, spuse domnul Bounderby. S-a apucat să bea, a părăsit lucrul, a vîndut mobila şi a amanetat pînă şi hainele ; cu alte cuvinte, şi-a făcut de cap !

— Am fost răbdător cu dînsa.

(„Asta mă face să cred că eşti un prost", se adresă confidenţial paharului său de vin domnul Bounderby.)

— Am fost foarte răbdător cu dînsa. Am încercat de nenumărate ori s-o întorc pe calea cea bună. Am încercat una, am încercat alta, am încercat în toate felurile. De cîte ori, întorcîndu-mă acasă, n-am găsit dispărute toate cîte agonisisem la sufletul meu, iar pe dînsa, beată moartă, întinsă pe jos. Şi asta nu mi s-a întîmplat o dată, de două ori, ci de douăzeci de ori !

În timp ce vorbea, toate cutele feţei i se adînciră şi mai tare, aducînd o dureroasă mărturie a suferinţelor îndurate.

— Din rău în mai rău şi din mai rău în şi mai rău. M-a părăsit. A ajuns cea din urmă dintre fiinţele decăzute în toate privinţele. S-a întors, şi iar s-a întors, şi iar s-a întors, Ce puteam face ca s-o împiedic ? Decît să mă mai întorc acasă, umblam hoinar pe străzi nopţi de-a rîndul. M-am dus o dată pînă la pod, cu gîndul să mă arunc în apă şi să sfîrşesc cu toate. Atîtea am îndurat, încît am îmbătrînit de tînăr.

Doamna Sparsit, înaintînd agale în buestru cu andrelele de împletit, îşi ridică sprîncenele-i coriolaneşti şi clă-

tină din cap, ca şi cum ar fi spus : „Şi cei mari pot avea necazuri, nu numai cei mici. N-ai decît să-ţi întorci privirea ta umilă spre *Mine*".

— I-am dat bani să scap de ea. De cinci ani o plătesc. Am izbutit să-mi agonisesc iar ceva mobilă în casă. Viaţa mea a fost grea şi tristă, dar cel puţin nu-mi mai era ruşine şi groază în fiecare clipă. Aseară, cînd m-am întors acasă, am găsit-o zăcînd jos lîngă cămin. Şi acum e acolo !

Nenorocirea ce-l copleşea izbucnise cu atîta forţă şi suferinţa-i era atît de vie, încît pentru o clipă uită de sine şi ridică fruntea cu semeţie. O clipă numai, apoi îşi reluă atitudinea pe care o avusese tot timpul, cu umerii gîrboviţi cum avea obiceiul. Chipu-i gînditor, îndreptat către domnul Bounderby, avea o ciudată expresie, pe jumătate şireată, pe jumătate nedumerită, ca şi cum mintea lui se căznea să descurce o problemă foarte grea : în mîna stîngă, rezemată în şold, îşi ţinea strîns pălăria, în timp ce cu mîna dreaptă întărea cele ce spunea prin gesturi pline de energie şi hotărîre, şi chiar cînd făcea cîte o pauză, mîna-i rămînea mereu întinsă puţin înainte, parcă continua să spună mai departe ceva.

— Află că de mult ştiam despre toate acestea, zise domnul Bounderby, afară de ultima întîmplare. Ce să spun ? Urîtă afacere ! Mai bine te-ai fi mulţumit să rămîi cum erai, şi să nu te însori. Dar acum nu mai are nici un rost să spunem asta.

— Nu cumva, domnule, era o căsătorie nepotrivită în ce priveşte vîrsta ? întrebă doamna Sparsit.

— Auzi ce întreabă doamna ? Era o căsătorie nepotrivită în ce priveşte vîrsta afacerea asta nenorocită a dumitale ? spuse domnul Bounderby.

— Nici măcar atît. Eu aveam douăzeci şi unu de ani, şi ea, aproape douăzeci.

— Într-adevăr, domnule ? se adresă doamna Sparsit cu mult calm către patronul ei. Am presupus că pricina unei căsătorii atît de nenorocite trebuie să fie diferenţa de vîrstă.

Domnul Bounderby aruncă acelei doamne cumsecade o privire pătrunzătoare, în care se putea citi o ciudată stingherealâ. Se îmbărbătă apoi gustînd iar puţin Xeres.

— Ei ? De ce nu continui ? întrebă el atunci, întorcîndu-se cam enervat spre Stephen Blackpool.

— Am venit să vă întreb, domnule, cum aş putea să scap de femeia asta ?

Expresia complexă de pe chipul atent al lui Stephen căpătă şi mai multă gravitate. Doamna Sparsit scoase o uşoară exclamaţie, ca şi cum ar fi primit un şoc moral.

— Ce înseamnă asta ? spuse Bounderby, sculîndu-se ca să se rezeme cu spatele de cămin. Ce vrei să spui ? Ai luat-o doar cum spune preotul, şi la bine, şi la rău.

— Trebuie să scap de ea ! Nu mai pot îndura ! Dacă am putut-o duce atîta timp, apoi asta o datoresc numai milei şi vorbelor de încurajare ale celei mai bune fiinţe care a existat vreodată pe lumea asta. Norocul meu, căci fără ea aş fi ajuns nebun de legat.

— Am impresia, domnule, că vrea să fie liber ca să se căsătorească cu femeia despre care vorbeşte, observă doamna Sparsit cu voce scăzută, foarte întristată de imoralitatea poporului.

— Da, aşa e. Doamna are dreptate. Asta vreau. Aici voiam să ajung. Am citit în ziare că cei din lumea mare (foarte bine fac, n-am nimic împotriva lor !) nu se leagă atît de tare la bine şi la rău încît să nu se poată elibera dintr-o căsătorie nenorocită şi să se căsătorească din nou. Cînd nu se înţeleg, avînd caractere nepotrivite, au mai multe camere decît le trebuie în casele lor, ca să poată trăi despărţiţi. Noi, cei din popor, n-avem decît o cameră, şi nu putem face asta. Lor, dacă nu le convine nici aşa, au aur sau alte bogăţii şi pot spune : asta-i pentru tine şi asta-i pentru mine, apoi poate pleca fiecare în drumul lui. Noi nu putem. Pe lîngă astea, ei se pot despărţi pentru motive mai puţin grave decît al meu. Aşa că trebuie să scap de femeia asta, şi vreau să ştiu în ce chip.

— În nici un chip, răspunse domnul Bounderby.

— Dacă o lovesc, domnule, este o lege care să mă pedepsească ?

— Desigur că este.

— Dacă o părăsesc, este o lege care să mă pedepsească ?

— Desigur că este.

— Dacă mă căsătoresc cu cea care mi-i dragă, este o lege care să mă pedepsească ?

— Desigur că este.

— Dacă aş trăi cu ea fără să mă căsătoresc, presupunînd că s-ar putea una ca asta, deşi n-are să se întîmple niciodată,

căci ea e un suflet prea drept, este o lege care să mă pedepsească, lovind în copiii nevinovaţi pe care i-aş avea ?

— Desigur că este.

— Atunci, pentru numele lui dumnezeu, spuse Stephen Blackpool, arătaţi-mi legea care mă poate ajuta !

— Hm ! Această legătură socială este oarecum sfinţită, spuse domnul Bounderby, şi... şi... trebuie păstrată.

— Nu, nu, domnule, nu spuneţi una ca asta ! Nu poate fi păstrată în felul acesta. Nu în felul acesta. În felul acesta se distruge. Sînt un ţesător şi lucrez în fabrică de cînd eram copil, dar am urechi de auzit şi ochi de văzut. Urmăresc în ziare fiecare sesiune, fiecare şedinţă a tribunalului. Şi dumneavoastră citiţi, ştiu bine ! — cu groază — că aşa-zisa neputinţă de a se elibera din lanţurile căsătoriei într-un fel oarecare, în orice chip şi cu orice preţ, face să sîngereze ţara asta, provocînd în căsniciile celor de rînd bătăi, crime şi morţi năprasnice. Trebuie să înţelegem bine asta. Cazul meu e grav şi aş vrea, dacă binevoiţi, să cunosc legea care poate să-mi vină în ajutor.

— Ei, atunci ascultă ce-ţi spun ! zise domnul Bounderby, vîrîndu-şi mîinile în buzunare. Asemenea lege există !

Stephen, revenind la atitudinea lui calmă, cu întreaga atenţie încordată, încuviinţă din cap.

— Dar nu-i de loc făcută pentru dumneata. Costă bani. Costă o grămadă de bani.

— Cît de mult ar putea să coste ? întrebă cu linişte Stephen.

— Mai întîi ar trebui să intentezi o acţiune la tribunalul pentru problemele de familie, să mai intentezi încă una la tribunalul cetăţenesc, şi apoi să intentezi o a treia la Camera Lorzilor, după care ar trebui să obţii un act al Parlamentului care să-ţi dea voie să te recăsătoreşti, şi te-ar costa, dacă treburile ar merge strună, cred, cam între o mie şi o mie cinci sute de lire, zise domnul Bounderby. Ba poate chiar dublu.

— Şi nu este altă lege ?

— Desigur că nu.

— Dacă-i aşa, domnule, zise Stephen pălind şi făcînd un gest cu mîna dreaptă ca şi cum voia să spulbere totul în cele patru vînturi, atunci e mare mizerie ! Totu-i o mizerie, şi cu cît am să mor mai degrabă, cu atît are să fie mai bine !

(Doamna Sparsit se întristează din nou de lipsa de evlavie a oamenilor de jos.)

— Ei, ei ! Nu vorbi prostii, omule, zise domnul Bounderby, despre lucruri pe care nu le înţelegi şi nu mai numi instituţiile ţării tale nişte mizerii dacă nu vrei să ţi se întîmple şi ţie o mizerie adevărată într-una din zilele astea. Instituţiile ţării tale nu-s treaba ta, şi cel mai bun lucru pe care îl ai de făcut este să-ţi vezi de muncă. Nu ţi-ai luat nevastă ca s-o păstrezi ori ca s-o arunci după cheful tău, ci ca să trăieşti cu ea la bine şi la rău. Dacă ea a luat-o pe drumul cel rău, ei, nu putem spune altceva decît că s-ar fi putut s-o ia şi pe drumul cel bun.

— Ce mizerie ! zise Stephen, clătinînd din cap, pe cînd păşea spre uşă. Ce mizerie !

— Ia ascultă ! începu domnul Bounderby un fel de discurs de despărţire. Cu părerile dumitale, pe care eu le-aş numi nişte ticăloşii, ai scandalizat-o foarte tare pe doamna, care, după cum ţi-am mai spus, este de viţă nobilă şi, după cum nu ţi-am spus încă, a avut şi ea nenorocirile ei casnice, ce s-au ridicat la zeci de mii de lire, zeci de mii de lire ! repetă el cu mare satisfacţie. Deşi pînă acuma te-am socotit întotdeauna un muncitor vrednic, părerea mea este, îţi spun pe şleau, că ai apucat pe drumul cel rău. Se vede că ai ascultat pe vreunul dintre străinii aceia care seamănă revoltă şi care veşnic dau tîrcoale pe aici, dar cel mai bun lucru ce-ţi rămîne de făcut este să-ţi vîri minţile-n cap ! Să ştii (aici trăsăturile domnului Bounderby căpătară o extraordinară fineţe) că sînt în stare să văd mai departe decît mi-i lungul nasului ; mai departe decît mulţi alţii, poate pentru că mi-a fost mult ascuţit nasul la tocilă în tinereţile mele. Întrezăresc parcă amestecîndu-se aici ceva supă de broască-ţestoasă, vînat şi lingură de aur ! Da, le întrezăresc ! strigă domnul Bounderby, clătinînd din cap cu o şiretenie îndîrjită. Pe cuvîntul meu că le întrezăresc !

Clătinînd şi el din cap, dar cu totul în alt chip şi oftînd adînc, Stephen răspunse :

— Vă mulţumesc, domnule ; rămîneţi cu bine.

Şi îl lăsă pe domnul Bounderby umflîndu-se de mîndrie în faţa portretului său din perete, de parcă avea de gînd să facă explozie, iar pe doamna Sparsit, care tot mai călărea agale cu un picior în scară, arătînd nespus de întristată de viciile poporului.

Capitolul XII

BĂTRÎNA

Unchiul Stephen închise în urma lui uşa cea neagră cu placă de bronz, trăgînd de mînerul de bronz, căruia îi dădu un lustru de bun rămas cu mîneca hainei, fiindcă observase că mîna-i fierbinte îl aburise, coborî cele două trepte albe şi trecu strada. Mergea aşa, cu ochii aţintiţi în pămînt, copleşit de întristare, cînd deodată simţi că o mînă îl atinge pe braţ.

Nu era atingerea de care ar fi simţit nevoie în momentul acela — atingerea care putea linişti apele furtunoase ale sufletului său, aşa precum mîna înălţată a iubirii şi răbdării sublime poate îmblînzi furia mărilor — era totuşi o mînă de femeie. Oprindu-se locului şi întorcîndu-se, zări o bătrînă înaltă şi încă în putere, deşi veştejită de vreme. Era îmbrăcată foarte simplu şi cuviincios, iar ghetele aveau noroi de la ţară pe ele, ca şi cum abia sosise de la drum. Felul ei agitat de a se comporta în mijlocul zgomotului neobişnuit al străzii, al doilea şal ce-l purta împăturit pe braţ, umbrela grea şi paneraşul, mănuşile largi, cu degete prea lungi, cu care mîinile ei nu erau obişnuite, toate arătau că-i o bătrînă de la ţară, îmbrăcată în hainele ei bune de sărbătoare, pentru care călătoria la Coketown era un eveniment rar. Stephen Blackpool observă totul dintr-o singură privire, cu acea pătrunzătoare agerime caracteristică pentru clasa lui, şi îşi aplecă faţa atentă să audă mai bine ce-l întreba, cu aerul obişnuit tuturor celor de meseria lui care, lucrînd îndelungat cu ochii şi mîinile în mijlocul unui vacarm îngrozitor, capătă expresia aceea concentrată ce apare de obicei numai pe chipul surzilor.

— Vă rog, domnule, spuse bătrîna, mi s-a părut că aţi ieşit din casa de colo... şi arătă înapoi către locuinţa domnului Bounderby. Cred că dumneavoastră eraţi. Te pomeneşti însă că am avut ghinionul să pierd din vedere persoana pe care o urmăream !

— Da, doamnă, răspunse Stephen, eu eram.

— Aţi văzut cumva... iertaţi curiozitatea unei bătrîne... aţi văzut cumva pe stăpînul casei ?

— Da, doamnă.

— Cum arăta, domnule ? Părea sănătos şi voios, ţanţoş, inimos şi plin de curaj ?

În timp ce îşi îndrepta statura şi îşi înălţa capul potrivindu-şi atitudinea după cuvinte, Stephen avu impresia că o mai văzuse cîndva pe bătrîna aceea şi nu-i fusese prea simpatică.

— Da, răspunse el privind-o mai atent. Arăta întocmai cum spui.

— Şi sănătos, urmă bătrîna, ca vremea cea bună?

— Da, răspunse Stephen. Se ospăta şi bea, şi-i gras şi gălăgios ca un bărzăun.

— Îţi mulţumesc! zise bătrîna, nespus de încîntată. Îţi mulţumesc!

Cu siguranţă că o vedea pentru prima oară pe bătrînă. Si totuşi în mintea lui stăruia o vagă amintire, ca şi cum visase în repetate rînduri o bătrînă ca aceea.

Păşea alături de el, şi lucrătorul, din delicateţe, se sili să ia acelaşi ton de bună dispoziţie întrebînd-o dacă nu găsea că Coketown era un oraş aglomerat. De bună seamă, i se părea grozav de aglomerat, răspunse ea. Desigur că venea de la ţară, întrebă el iar, la care bătrîna răspunse afirmativ.

— Cu trenul parlamentar [1], azi-dimineaţă. Am călătorit patruzeci de mile cu parlamentarul în dimineaţa asta, şi după masă străbat iar patruzeci de mile înapoi. Am mers pe jos nouă mile pînă la gară dis-de-dimineaţă, şi dacă nu găsesc la întors pe nimeni în drum care să mă ia în căruţă o bucată de cale, astă-seară, merg pe jos încă nouă mile pînă acasă. Nu-i rău, la vîrsta mea, domnule! spuse guraliva bătrînă, şi ochii îi străluceau de plăcere.

— Adevărată ispravă! Dar să n-o repeţi prea des, doamnă.

— Nu, nu! O dată pe an, răspunse ea clătinînd din cap. Pe asta îmi cheltuiesc economiile în fiecare an. Vin regulat să mă plimb pe străzi şi să-l văd pe domnul acela.

— Numai ca să-l vezi? întrebă Stephen.

— Mi-i de ajuns, răspunse ea cu multă însufleţire şi interes. Nu cer mai mult! Am tot dat tîrcoale prin partea aceea a uliţei ca să-l văd pe domnul care locuieşte acolo, spuse ea întorcînd capul şi privind iar către locuinţa domnului Bounderby. Dar anul acesta văd că întîrzie aşa de mult, că n-am să apuc să-l văd. În locul lui ai ieşit dumneata. La urma urmei, dacă o să fiu silită să plec fără a-l zări — nu doresc decît să-l zăresc — atunci am să mă mulţumesc că te-am văzut pe dumneata, care ai fost la el şi l-ai văzut.

[1] În acea epocă existau trenuri suplimentare, cu tarif redus, aprobate printr-un act al Parlamentului. De aici şi denumirea.

Rostind vorbele acestea, îl privi pe Stephen ca şi cum voia să-şi întipărească în minte trăsăturile lui, iar ochii ei îşi mai pierdură din strălucire.

Deşi era un om cu multă înţelegere faţă de ciudăţeniile gusturilor şi supus întru totul faţă de patricienii Coketown-ului, i se părea totuşi un lucru atît de extraordinar să se intereseze cineva în asemenea măsură de persoana domnului Bounderby, încît se simţea intrigat. Dar tocmai atunci treceau prin faţa bisericii şi, cînd Stephen văzu cît arăta ceasul, iuţi pasul.

Se ducea la lucru ? întrebă bătrîna, grăbindu-şi şi ea pasul cu multă uşurinţă. Da, de-abia avea vreme să ajungă la timp. Cînd îi spuse unde lucra, bătrîna deveni şi mai ciudată decît pînă atunci.

— Nu eşti fericit ? îl întrebă ea.

— Ştiţi... în lumea asta fiecare om îşi are necazurile lui, doamnă.

Evită răspunsul, fiindcă bătrîna părea încredinţată că era cu neputinţă să nu fie foarte fericit, şi nu avea inimă s-o dezamăgească. Stephen ştia prea bine că lumea aceasta e plină de necazuri ; dar dacă bătrîna, care trăise aşa de mult, putea să-şi închipuie că el fusese cruţat, cu atît mai bine pentru ea, iar el nu pierdea nimic.

— Da, da ! Ai cumva nemulţumiri acasă ? zise ea.

— Uneori. Din cînd în cînd, răspunse el vag.

— Dar muncind la asemenea stăpîn desigur că nu te urmăresc necazurile şi la fabrică ?

Nu, nu. Nu-l urmăreau pînă acolo, răspunse Stephen. Acolo totul era în ordine. Toate în perfectă armonie. (Nu merse atît de departe încît să-i mărturisească, pentru a-i face plăcere, că acolo domnea un fel de drept divin ; de altfel, în ultima vreme am mai auzit de unele pretenţii aproape tot atît de măreţe.)

Se aflau acum în întunecoasa ulicioară dosnică ce ducea la fabrică, plină de muncitori ce soseau în grupuri. Clopotul suna, şarpele devenise un şarpe foarte încolăcit, iar elefantul se pregătea să pornească. Pe ciudata bătrînă totul o încînta, pînă şi sunetul clopotului. N-auzise niciodată un clopot sunînd mai frumos, spunea ea, şi mai măreţ !

Cînd, înainte de a intra, Stephen se opri să-i strîngă prietenos mîna, bătrîna îl întrebă de cîtă vreme lucra acolo.

— De doisprezece ani, îi spuse el.

— Se cade să sărut mîna, zise ea, care a lucrat doisprezece ani în fabrica aceasta ! Şi, cu toată împotrivirea lui, ridicîndu-i mîna pînă la buze, i-o sărută.

În ciuda vîrstei şi simplităţii ei, femeia aceea părea că răspîndeşte în juru-i un farmec tainic, de care ea însăşi nu-şi dădea seama, căci pînă şi gestul acela straniu părea nimerit şi la locul lui ; aveai impresia că nimeni nu l-ar fi putut săvîrşi cu atîta seriozitate şi naturaleţe şi cu un aer atît de înduioşător.

Se scursese mai bine de o jumătate de oră de cînd tot ţesea cu gîndul la bătrînă, cînd, trebuind să se scoale şi să umble în jurul războiului ca să-l mai aranjeze, îşi aruncă întîmplător ochii pe fereastra ce se afla în colţul unde lucra şi o văzu pe bătrînă stînd în acelaşi loc şi privind în sus la clădirile fabricii, ca într-un extaz. Fără să-i pese de fum şi noroi, de umezeală şi oboseala celor două călătorii lungi, stătea locului contemplînd edificiul, de parcă huruitul monoton ce se auzea de la nenumăratele etaje era pentru ea o muzică de care se simţea mîndră.

Nu mult după aceea dispăru, şi ziua dispăru în urma ei, luminile se aprinseră iar, expresul trecu în viteză prin faţa Palatului Fermecat, peste viaductul din vecinătate, aproape nebăgat în seamă din pricina puternicelor vibraţii ale maşinăriilor şi abia auzit în mijlocul trosniturilor şi huruielilor. Cu mult înainte de asta gîndurile lui Stephen se întoarseră către lugubra cameră de deasupra prăvălioarei şi către făptura infamă culcată în pat, inertă ca o piatră, şi care-i apăsa pe suflet mai greu decît o piatră.

Maşinăria îşi încetineşte mişcarea, bate tot mai slab, parcă ar fi un puls ce se pierde ; apoi se opreşte. Din nou clopotul ; luminile orbitoare şi căldura dispar. Siluetele greoaie ale fabricilor se zăresc doar vag estompate în noaptea neagră şi umedă, cu coşurile lor înalte ridicîndu-se în văzduh ca nişte turnuri Babel ce s-au luat la întrecere.

E drept că abia cu o seară înainte vorbise cu Rachael şi mersese puţin cu ea ; de atunci însă se abătuse o nouă nenorocire asupra lui, pe care nimeni afară de ea nu i-o putea alina nici o clipă ; pentru asta şi pentru că simţea nevoia să-i audă vocea, căci nici o voce afară de a ei nu era în

stare să-i potolească mînia, socoti că-şi poate îngădui să treacă peste hotărîrea ei şi s-o aştepte iar. O aşteptă, dar ea se ferise din nou din calea lui. Plecase. În nici o seară, cît e anul de lung, nu-i lipsise atît de mult chipul ei blînd.

— O ! Mai bine să n-ai nici un cămin unde să-ţi odihneşti capul decît să ai un cămin la care să-ţi fie groază să te întorci pentru un astfel de motiv. Mîncă şi bău, căci era frînt de oboseală, dar fără să ştie şi fără să-i pese ce mănîncă. Hoinări în neştire prin ploaia rece, gîndindu-se, gîndindu-se mereu, meditînd şi iar meditînd.

Între ei nu fusese niciodată vorba despre o nouă căsătorie ; cu mulţi ani în urmă Rachael se arătase plină de milă faţă de el, şi de atunci numai ei îşi deschisese inima-i zăvorîtă, mărturisindu-i mereu necazurile. Ştia foarte bine că dacă ar fi fost liber şi ar fi putut-o cere în căsătorie, ea ar fi primit. Se gîndea la căminul spre care s-ar fi putut îndrepta în clipa aceea, fericit şi mîndru ; la omul cu totul diferit care ar fi ptut fi el în noaptea asta ; la veselia care ar fi înlocuit tristeţea apăsătoare din pieptu-i ; la onoarea, respectul de sine însuşi şi liniştea sufletească distruse, pe care şi le-ar fi recăpătat. Se gîndea cum îşi risipise cei mai frumoşi ani ai vieţii, cum i se schimba în rău firea zi de zi ; cît de groaznică viaţă ducea, ca legat de mîini şi de picioare, lîngă o femeie moartă şi chinuit de un demon cu chipul ei. Se gîndea la Rachael, atît de tînără, cînd urmările căsătoriei lui îi apropiaseră prima oară unul de altul, şi atît de matură acum, atît de aproape de vîrsta îmbătrînirii. Se gîndea cîte fete şi femei văzuse ea căsătorindu-se, cîte căminuri pline de copii ce crescuseră mari în jurul ei, cît de mulţumită îşi urmase calea singuratică şi liniştită — de dragul lui — şi cum uneori zărise pe chipul binecuvîntat o umbră de melancolie, care-l aruncase în adîncul deznădejdii şi al remuşcărilor. Evocă portretul ei ca să-l pună alături de imaginea infamă din noaptea trecută şi se întrebă dacă-i cu putinţă ca existenţa pămîntească a unei făpturi atît de blînde, de bune, de devotate să fie jertfită unei creaturi atît de ticăloase !

Împovărat de acele gînduri, atît de împovărat încît avea senzaţia bolnăvicioasă că devine tot mai mare, că lucrurile pe lîngă care trece iau în ochii lui un aspect nou şi ciudat, iar cercul de lumină din jurul fiecărui felinar ceţos ia o culoare roşie, se întoarse acasă, căutîndu-şi tot acolo un adăpost.

Capitolul XIII

RACHAEL

O lumînare pîlpîia slab în fereastra de care fusese adeseori rezemată scara cea neagră ca să poată aluneca în josul ei tot ce era mai de preţ pe lumea asta pentru o soţie chinuită şi o droaie de prunci flămînzi, şi Stephen adăugă la celelalte gînduri trista constatare că dintre toate nenorocirile vieţii noastre pămînteşti nici una nu ne este mai nedrept împărţită decît moartea. Diferenţa din naştere nu înseamnă nimic pe lîngă asta. Să presupunem că pruncul unui rege şi pruncul unui ţesător se nasc amîndoi în aceeaşi clipă în noaptea asta ; se poate asemui inegalitatea dintre ei cu moartea ce răpeşte o fiinţă omenească de ajutor ori dragă altora şi lasă în viaţă o creatură pierdută ?

De afară trecu în casă cu obrazul posomorît, ţinîndu-şi răsuflarea şi păşind încet. Sui scările pînă la uşă, o deschise şi păşi în cameră.

Înăuntru era linişte şi pace. Rachael se afla acolo, pe scaun, lîngă pat.

Îşi întoarse capul, şi chipul ei luminos străluci în noaptea neagră a minţii lui Stephen.

Şedea lîngă pat, veghind şi îngrijind pe soţia lui. De fapt, întrezărise pe cineva stînd întins în pat şi ştia prea bine că nu putea fi decît ea ; dar mîinile Rachaelei agăţaseră o perdea în aşa fel încît s-o ascundă ochilor lui. Zdrenţele mizerabile fuseseră scoase afară, şi în cameră se vedeau numai cîteva haine de-ale Rachaelei. Toate erau în ordine, la locul lor, aşa cum obişnuia el întotdeauna să-şi aşeze lucrurile. Focul abia aţîţat ardea molcom, şi vatra fusese de curînd măturată. I se păru că toate acestea le vedea pe faţa Rachaelei, fără a mai avea nevoie să privească în jur. Dar în timp ce o privea, lacrimile duioase ce-i împăienjeniră ochii o ascunseră privirilor lui, însă nu înainte de a fi putut zări că ea se uita îngrijorată la dînsul şi ochii îi sînt de asemenea plini de lacrimi.

Rachael se întoarse iar spre pat şi, după ce se încredinţă că totul era liniştit acolo, spuse cu voce scăzută, calmă şi voioasă :

— Sînt bucuroasă că te-ai întors, în sfîrşit, Stephen. Vii tare tîrziu.

— Am umblat aşa, în neştire.

— Mi-am închipuit. Dar e prea urît afară în astă noapte. Plouă foarte tare şi a prins a bate vîntul.

Vîntul. Adevărat. Bate foarte tare.

Auzi-l cum răbufneşte pe horn, vuind ca valurile înfuriate. Să stai afară pe asemenea vînt şi să nu-ţi dai seama ce tare suflă!

— Am mai fost încă o dată aici, astăzi, Stephen. Proprietăreasa a venit să mă caute la ora mesei. Era cineva aici care avea nevoie de îngrijiri, mi-a spus ea. Şi, într-adevăr, avea dreptate. Sărmana, aiurează şi nu mai ştie ce-i cu ea, Stephen. Pe lîngă asta e şi rănită şi plină de vînătăi.

Stephen se îndreptă încet către un scaun şi, lăsîndu-se pe el, îşi aplecă fruntea înaintea Rachaelei.

— Am venit s-o ajut şi eu pe cît pot, Stephen, în primul rînd fiindcă am lucrat împreună în tinereţe, fiindcă i-ai făcut curte şi te-ai căsătorit cu ea pe vremea cînd eram prietene...

Cu un geamăt înăbuşit, el îşi lăsă în palme fruntea brăzdată.

— Şi apoi îţi cunosc inima şi sînt pe deplin încredinţată că eşti prea milos ca s-o laşi să moară, sau chiar numai să sufere, fără să-i vii în ajutor. Ştii cine a spus: „Acela dintre voi care-i fără de păcat să arunce primul cu piatra." S-au găsit destui să facă asta. Tu nu eşti omul care să arunce ultima piatră asupra ei, Stephen, cînd o vezi cît de jos a coborît.

— O, Rachael, Rachael!

— Ai îndurat suferinţe cumplite, cerul să te răsplătească! spuse ea cu glas plin de compătimire. Sînt sărmana ta prietenă din toată inima şi cu tot sufletul!

Rănile despre care vorbise păreau să fie în jurul gîtului acelei femei decăzute. Rachael se apucă să i le panseze, continuînd s-o ferească pe bolnavă de privirile lui. Muie o bucată de pînză într-un lighean în care turnase puţin lichid dintr-o sticlă, apoi o aşeză cu o mînă blîndă pe rană. Măsuţa cu trei picioare era trasă chiar lîngă pat, şi pe ea se aflau două sticle. Dintr-una din ele turnase.

Stephen nu se afla atît de departe încît să nu poată citi, pe cînd urmărea cu ochii mîna Rachaelei, ce era scris cu litere mari pe sticlă. Se făcu palid ca un mort, şi o groază de nedescris păru că pune stăpînire pe el.

— Am să rămîn aici, Stephen, zise ea aşezîndu-se din nou liniştită pe scaun, pînă ce clopotul va suna ceasurile

trei. La ora aceea trebuie să-i schimb pansamentul, şi apoi nu mai are nevoie de altceva pînă mîine dimineaţă.

— Dar tu ai nevoie de odihnă ca să poţi munci mîine, draga mea.

— Am dormit bine noaptea trecută. Pot veghea nopţi de-a rîndul cînd este nevoie. Mai multă trebuinţă ai tu de odihnă, după cît te văd de palid şi de obosit. Cearcă să dormi pe scaun cît stau eu de veghe. Nu mai încape nici o îndoială că n-ai dormit de loc noaptea trecută. Munca zilei de mîine este cu mult mai grea pentru tine decît pentru mine.

Ascultînd vîntul care vuia şi urla afară, lui Stephen i se păru că în el e cuprinsă mînia lui de adineauri şi că încerca să pătrundă înăuntru, pînă la el. Rachael o alungase şi n-o lăsa să se mai apropie de el ; i se încredinţa ei ca să-l apere împotriva lui însuşi.

— Ştii, Stephen, că nici nu mă recunoaşte. Bolboroseşte buimacă vorbe fără şir şi se uită în jur fără să vadă. Am cercat să-i vorbesc în repetate rînduri, dar nu mă aude ! Poate-i mai bine aşa. Cînd are să fie din nou cu mintea întreagă, habar n-are să aibă că eu am făcut pentru ea tot ce-am putut.

— Cîtă vreme se presupune că va mai rămîne în starea asta, Rachael ?

— Doctorul spune că s-ar putea să-şi vină în simţiri chiar mîine.

Ochii lui se opriră din nou asupra sticlei, şi un fior îl străbătu, făcîndu-l să tremure din toate mădularele. Rachael crezu că răcise din pricina ploii. Nu, răspunse el, nu era asta. Avusese o spaimă.

— O spaimă ?

— Da, da ! Cînd mă întorceam. Pe cînd veneam încoace. Pe cînd mă gîndeam. Pe cînd...

Din nou îl străbătu un fior ; se ridică în picioare şi, sprijinindu-se de poliţa căminului, îşi netezi părul umed şi rece cu o mînă ce tremura ca de paralizie.

— Stephen !

Rachael veni către dînsul, dar Stephen întinse mîna, oprind-o.

— Nu, nu te apropia. Te rog, nu te apropia. Vreau să te văd şezînd acolo lîngă pat. Să te văd cît eşti de bună şi de iertătoare. Să te văd aşa cum te-am văzut cînd am intrat

aici. Niciodată ochii mei n-or să te poată vedea într-o lumină mai frumoasă. Niciodată, niciodată, niciodată!

Din nou îl scutură un fior violent, apoi se prăbuşi pe scaunul lui. După un răstimp, izbutind să-şi recapete stăpînirea de sine, îşi rezemă cotul de un genunchi şi, sprijinindu-şi capul în mînă, putu să se uite spre Rachael. Privind-o prin lumina slabă a lumînării şi prin lacrimile ce-i înceţoşau ochii, i se părea că zăreşte o aureolă luminoasă în jurul capului ei. Parcă o vedea chiar aievea. Da, o vedea cu adevărat, pe cînd vijelia de afară zguduia fereastra, zgîlţîia uşa de jos şi se învîrtea în jurul casei urlînd şi gemînd.

— Cînd se va mai însănătoşi, Stephen, să sperăm că are să te lase în pace şi n-are să-ţi mai pricinuiască necazuri. În orice caz, să nădăjduim că va fi aşa. Şi de acum am să tac, căci vreau să dormi.

Stephen închise ochii mai mult pentru a-i face ei plăcere decît pentru a-şi odihni capul trudit; dar cum sta aşa ascultînd zgomotul cel mare al vîntoasei, începu treptat să nu-l mai audă, părîndu-i-se că se schimbă în zgomotul războiului său, sau chiar în vocile auzite în timpul zilei (împreună cu a lui), ce şopteau cuvinte într-adevăr rostite. La sfîrşit, însă, chiar această vagă conştiinţă a realităţii dispăru cu totul şi visă un vis lung şi frămîntat.

Se făcea că el şi cineva căruia îi dăruise de multă vreme inima lui — dar acel cineva nu era Rachael, şi asta îl mira chiar în mijlocul fericirii închipuite — se cununau în biserică. În timpul ceremoniei, pe cînd recunoştea printre cei de faţă pe unii pe care-i ştia în viaţă şi pe mulţi alţii pe care-i ştia morţi, se făcu întuneric beznă, apoi străluci o lumină orbitoare. Lumina aceea ţîşnea dintr-un rînd al *Tablelor legii* ce se aflau deasupra altarului, şi acele litere luminau întreaga clădire. Ele şi răsunau în biserică, de parcă literele de foc ar fi avut glas. În clipa aceea toate se schimbară în jurul lui şi nu mai rămase nimic din cele ce fuseseră înainte; nu rămăseseră decît el şi preotul. Se aflau acum la lumina zilei, în faţa unei mulţimi atît de mari, încît i se părea că dacă s-ar aduna la un loc toţi oamenii de pe pămînt, tot n-ar părea aşa de numeroşi. Toţi îl urau, şi nu se afla nici o privire miloasă ori prietenoasă printre milioanele de ochi care-l aţinteau. Stătea pe o platformă ridicată, ce se afla sub războiul lui, şi, cînd privi în sus, la forma pe care o lua războiul, şi auzi limpede cum se citea slujba înmormîntării, ştiu că se afla acolo ca să-şi primească moar-

tea. După o clipă, platforma pe care stătea îi fugi de sub picioare, şi el trecu în nefiinţă.

Prin ce împrejurare misterioasă se întorsese înapoi în viaţa obişnuită şi în locuri cunoscute îi era cu neputinţă să-şi dea seama ; dar se întorsese în acele locuri printr-un mijloc oarecare, avînd hotărîtă pedeapsa ca niciodată în lumea asta sau în cea viitoare, de-a pururi, pînă la sfîrşitul veacurilor, să nu mai poată privi chipul, nici auzi vocea Rachaelei. Rătăcind de ici-colo, neîncetat, fără speranţă, căutînd ceva fără să ştie ce (ştia numai că era sortit să caute), îl stăpînea o groază oribilă, nemaipomenită, o spaimă de moarte, de o anumită formă, pe care o luau toate lucrurile. Tot ce privea se transforma, mai devreme ori mai tîrziu, în acea formă. Scopul ticăloasei lui existenţe era să împiedice ca acea formă să fie recunoscută de diferiţii oameni pe care îi întîlnea. Cazną zadarnică ! Dacă-i scotea din camerele unde se afla ea, sau închidea sertarele şi cămările unde era vîrîtă ; dacă îndepărta curioşii din locurile unde ştia că stă ascunsă şi-i ducea afară în stradă, pînă şi coşurile fabricilor luau deodată acea formă, şi în jurul lor se vedeau cuvintele scrise.

Vîntul vuia din nou, ploaia răpăia pe acoperişuri, şi întinderile vaste prin care rătăcise se restrînseră la cei patru pereţi ai camerei sale. În afară de focul care se stinsese, nimic nu se schimbase de cînd închisese ochii. Rachael părea că aţipise pe scaunul de lîngă pat. Şedea înfăşurată în şal, într-o desăvîrşită neclintire. Masa era în acelaşi loc, aproape de pat, şi pe pat, sub înfăţişarea şi cu proporţiile ei adevărate, se afla forma aceea care-l urmărise mereu.

I se păru că vede perdeaua mişcîndu-se. Privi din nou şi se încredinţă că se mişcă. Văzu cum o mînă se întinde şi bîjbîie în jur. Apoi perdeaua se mişcă mai vizibil ; femeia din pat, dînd-o la o parte, se ridică în capul oaselor.

Ochii ei deznădăjduiţi, rătăciţi şi sălbatici, mari şi grei, privesc în jur fără să se oprească asupra colţului unde dormea Stephen pe scaun. Apoi, privirea revine către colţul acela, cercetîndu-l, în timp ce-şi umbreşte ochii cu palma. Din nou ochii cercetează camera de jur împrejur, părînd că nici n-o bagă în seamă pe Rachael, şi se întorc spre colţul acela. Pe cînd îşi umbreşte iar ochii cu mîna, nu atît ca să-l vadă, cît ca să-l caute cu un instinct bestial ce-o avertiza că el era acolo, Stephen se gîndeşte că în trăsăturile acelea veştejite de viciu şi în spiritul aidoma chipului nu

mai exista nici urmă din femeia pe care o luase în căsătorie cu optsprezece ani în urmă. Dacă n-ar fi văzut-o devenind încetul cu încetul ceea ce ajunsese acum, n-ar fi putut orede cu nici un chip că era aceeaşi femeie.

Tot timpul acesta stătu neclintit şi neputincios, simţindu-se ca sub puterea unei vrăji, nefiind în stare decît să o privească.

Ea rămase o vreme ridicată în capul oaselor, cu mîinile la urechi, sprijinindu-şi capul în palme, moţăind buimacă şi adresîndu-şi în neştire vorbe fără şir. Apoi din nou prinse a cerceta camera de jur împrejur. Şi deodată, pentru prima oară, ochii i se opriră asupra măsuţei pe care se aflau sticlele.

Imediat îşi întoarse ochii către colţul lui, cu aceeaşi expresie sfidătoare din noaptea trecută, şi, mişcîndu-se încet, cu mare precauţie, întinse o mînă avidă. Apucă o ceaşcă, luînd-o în pat, şi stătu un timp chibzuind pe care din cele două sticle s-o aleagă. În sfîrşit, înşfăcă cu un gest nebunesc sticla ce conţinea o moarte iute şi sigură şi, sub ochii lui, trase dopul cu dinţii.

Era vis ori realitate? Vocea îi pierise lui Stephen şi-i era cu neputinţă să se clintească. Dacă toate se întîmplă aievea, şi ei nu i-a sunat încă ceasul din urmă, trezeşte-te, Rachael, trezeşte-te!

Şi bolnava se gîndeşte la asta. Se uită la Rachael şi, încet de tot, cu mare precauţie, îşi toarnă din sticlă. Duce băutura la buze. Încă o clipă, şi nimic n-o va mai putea salva, nici chiar dacă lumea întreagă i-ar alerga într-ajutor şi ar încerca din toate puterile s-o scape. Dar în momentul acela Rachael se repede cu un strigăt înăbuşit. Nenorocita se luptă, o loveşte, o trage de păr, dar Rachael i-a luat ceaşca.

Stephen izbuteşte să rupă vraja şi să se scoale de pe scaun.

— Ce noapte îngrozitoare; sînt oare treaz, ori visez, Rachael?

— Acu totu-i bine, Stephen. Am adormit şi eu. S-a făcut aproape ora trei. Sst! Aud clopotul.

Vîntul aducea pînă la fereastră dangătul clopotului de la orologiul bisericii. Îl ascultară bătînd orele trei. Stephen se uită la ea, o văzu cît era de palidă, îi observă dezordinea părului, urmele roşii ale unghiilor pe frunte şi se convinse că simţurile lui fuseseră treze, că auzise şi văzuse cele pe-

trecute. De altfel, Rachael încă mai ţinea ceaşca în mînă.

— Mi-am închipuit că trebuie să fie aproape ora trei, zise ea, turnînd liniştită conţinutul ceştii în lighean şi muind bucata de pînză, ca şi prima oară. Sînt mulţumită că am rămas. Acum s-a isprăvit, după ce pun şi asta. Aşa ! S-a liniştit din nou. Am să arunc ce a mai rămas în lighean, căci e o doctorie prea periculoasă ca să laşi în casă chiar cîteva picături din ea.

În timp ce vorbea, vărsă ligheanul în cenuşa focului şi sparse sticla de vatră.

Acum nu-i mai rămînea decît să se învelească bine cu şalul înainte de a ieşi în vîntul şi-n ploaia de afară.

— Îmi dai voie să te întovărăşesc la ora asta, Rachael ?

— Nu, Stephen. Într-o clipă sînt acasă.

— Nu ţi-e teamă, zise el cu vocea înceată, în vreme ce se îndreptau spre uşă, să mă laşi singur cu ea ?

Pe cînd ea îl privea rostind : „Stephen !", el se lăsă în genunchi înainte-i, pe treptele acelea mizerabile, ducînd la buze un capăt al şalului ei.

— Eşti un înger. Fii binecuvîntată ! Fii binecuvîntată !

— Nu-s decît sărmana ta prietenă, cum ţi-am mai spus, Stephen. Îngerii nu seamănă cu mine. Între ei şi o biată lucrătoare plină de defecte este o adîncă prăpastie. Surioara mea este acum printre ei, dar e schimbată.

Ridică o clipă ochii rostind acele cuvinte, apoi şi-i coborî din nou, plină de blîndeţe şi de bunătate, pe chipul ţesătorului.

— Tu m-ai schimbat, făcîndu-mă din rău bun. Tu m-ai făcut să doresc umilit să-ţi semăn tot mai mult, de teamă să nu te pierd cînd vom trece în altă viaţă şi toată mizeria asta se va sfîrşi. Eşti un înger, nu se poate altfel, căci tu mi-ai salvat sufletul.

Privi la el cum stătea în genunchi la picioarele ei, ţinînd încă şalul în mînă, şi vorbele de dojană i se opriră pe buze cînd îi văzu chipul frămîntat.

— M-am întors acasă disperat. M-am întors acasă fără nici o speranţă, clocotind de furie că o dată am încercat şi eu să mă plîng, şi numaidecît am fost socotit un răzvrătit. Ţi-am spus că am avut o spaimă. Era din pricina sticlei cu otravă de pe masă. De cînd sînt n-am făcut rău nimănui ; dar dînd aşa deodată cu ochii de ea, m-am gîndit : „Cine ştie dacă n-aş fi în stare să-mi fac felul chiar mie, sau ei, ori amîndurora ?"

Palidă de groază, Rachael îşi puse amîndouă mîinile pe gura lui, pentru a-l opri să mai spună ceva. El i le prinse în mîna lui liberă, reţinîndu-i-le, şi, fără a slobozi capătul şalului, spuse precipitat :

— Te-am privit însă, Rachael, stînd lîngă pat. Te-am privit noaptea asta întreagă. Chiar şi în somnul meu chinuit te-am simţit că erai acolo şi am să te văd întotdeauna acolo. Niciodată n-am s-o pot vedea şi n-am să mă pot gîndi la ea fără ca tu să fii alături. Niciodată n-am să pot vedea şi n-am să mă pot gîndi la ceva care mă supără fără ca tu, care eşti cu atît mai bună decît mine, să nu-mi apari alături. Voi încerca să aştept, să las să treacă vremea şi să am încredere că va veni timpul cînd în sfîrşit vom pleca amîndoi departe, dincolo de abisul fără fund, în ţinutul unde se află surioara ta.

Sărută din nou capătul şalului şi o lăsă să plece. Ea îi ură noapte bună cu o voce tulburată şi ieşi în stradă.

Vîntul sufla dinspre partea din care trebuia să se ivească ziua, şi avea încă destulă putere. Risipise norii din calea lui, iar ploaia îşi isprăvise rezervele ori se călătorise în altă parte ; stelele străluceau pe cer. Stephen rămase cu capul gol în stradă, urmărind-o cu privirea cum dispare grăbită. Ca strălucirea stelelor faţă de candela din geam, aşa strălucea şi Rachael faţă de întîmplările mărunte ale vieţii în închipuirea acelui om simplu.

Capitolul XIV

MARELE FABRICANT

Timpul îşi urma cursul în Coketown în ritmul maşinăriilor oraşului : atîta material brut prelucrat, atîta combustibil consumat, atîta forţă întrebuinţată, atîţia bani cîştigaţi. Dar mai puţin neînduplecat decît fierul, oţelul şi arama, aducîndu-şi sezoanele lui variate chiar în pustiul acela de fum şi cărămidă, el era singurul care îndrăznise vreodată să se ridice împotriva odioasei monotonii a vieţii de pe acele meleaguri.

— Ia uite cum a crescut Louisa ! Acuşi e femeie ! zise domnul Gradgrind.

Timpul, cu maşina lui de nenumăraţi cai-putere, îşi urmează calea fără să-i pese de ce spune cutare ori cutare ins, şi iată că l-a făcut pe tînărul Thomas să crească cu o palmă mai mult decît ultima dată cînd l-a băgat în seamă tatăl său.

— Ia uite cum a crescut Thomas ! Acuşi e bărbat ! zise domnul Gradgrind.

Timpul continuă să-l fasoneze pe Thomas în vastele-i ateliere, în vreme ce tatăl lui se gîndeşte la asta, şi iată-l pe Thomas cu redingotă şi guler tare.

— Într-adevăr, zise domnul Gradgrind, a sosit timpul ca Thomas să se ducă la Bounderby.

Timpul, înverşunîndu-se asupra lui Thomas, îl duce la banca lui Bounderby, îl instalează în casa lui Bounderby, îl sileşte să-şi cumpere cel dintîi brici şi-l îndeamnă să se antreneze cu hărnicie la calculele privitoare la numărul „unu", adică la persoana lui.

Acelaşi mare fabricant, ce are veşnic în lucru o imensă varietate de materiale în toate stadiile de transformare, o fasonează şi pe Sissy în atelierele lui, scoţînd din ea un articol foarte drăgălaş, într-adevăr !

— Mă tem, Jupe, zise domnul Gradgrind, că n-are nici un rost să urmezi mai departe şcoala.

— Şi eu mă tem, domnule, că nu mai are nici un rost, răspunse Sissy, făcînd o reverenţă.

— Nu-ţi pot ascunde, Jupe, zise domnul Gradgrind încruntînd din sprîncene, că rezultatul acestei încercări m-a dezamăgit ; m-a dezamăgit foarte mult. Nu ţi-ai putut însuşi de la domnul şi doamna M'Choakumchild, nici pe departe măcar, suma de cunoştinţe la care mă aşteptam. Eşti extrem de redusă în privinţa faptelor. Nu te-ai putut deprinde aproape de loc cu cifrele. Eşti foarte înapoiată, sub nivelul mediocru.

— Îmi pare rău, domnule, răspunse ea. Ştiu că-i adevărat. Dar mi-am dat toată silinţa, domnule.

— Da, zise domnul Gradgrind ; da, cred că ţi-ai dat toată silinţa. Te-am observat şi, în privinţa asta, n-am a-ţi face nici un reproş.

— Mulţumesc, domnule. M-am gîndit uneori... (iat-o pe Sissy foarte timidă) că poate am încercat să învăţ prea multe lucruri... poate, dacă aş fi cerut să mi se îngăduie să învăţ ceva mai puţin, aş fi putut...

— Nu, Jupe, nu, spuse domnul Gradgrind clătinînd din cap în chipul cel mai profund şi mai eminamente practic.

Nu ! Cursurile pe care le-ai urmat le-ai urmat după un sistem ; dacă spun „sistem", înseamnă că nu mai am nimic de adăugat. Nu-mi rămîne decît să presupun că în frageda ta copilărie ai trăit în împrejurări prea nefavorabile dezvoltării puterii de judecată şi că am început prea tîrziu. Şi, totuşi, cum am mai spus, sînt dezamăgit.

— Aş fi vrut, domnule, să vă pot arăta mai bine recunoştinţa mea pentru bunătatea dumneavoastră faţă de o biată fată părăsită, care n-avea nici un drept să pretindă ocrotire şi bunăvoinţă de la dumneavoastră.

— Nu plînge, zise domnul Gradgrind. Nu plînge. Nu-ţi fac reproşuri. Eşti o fată bună, iubitoare şi serioasă, şi... şi va trebui să ne mulţumim cu asta.

— Vă mulţumesc, domnule, din suflet, răspunse Sissy cu o reverenţă plină de recunoştinţă.

— Îi eşti de ajutor doamnei Gradgrind şi, în general, eşti de folos tuturor celorlalţi din familie. Aşa am înţeles din cele ce-mi spune domnişoara Louisa, lucru pe care l-am observat într-adevăr şi eu. Sper, deci, zise domnul Gradgrind, că te vei putea aranja să fii fericită în condiţiile acestea.

— N-aş mai dori nimic altceva, domnule, dacă...

— Te înţeleg, spuse domnul Gradgrind. Tot te mai gîndeşti la tatăl tău. Am aflat de la domnişoara Louisa că mai păstrezi încă sticla aceea. Ei, dacă ai fi izbutit să studiezi mai bine metoda de a ajunge la rezultate precise, ai fi fost mai înţeleaptă în privinţa asta. Nu-i nevoie să spun mai mult.

Adevărul era că o iubea pe Sissy prea mult ca s-o poată dispreţui, căci altfel, avînd atît de puţină stimă pentru talentul ei la calcule, ar fi putut într-adevăr ajunge la asemenea rezultate. Nu ştiu cum se făcuse, dar îi intrase în cap că fata aceea avea ceva care foarte greu putea fi exprimat printr-o formulă precisă. Capacitatea ei de a defini ar fi putut fi evaluată la o cifră foarte mică, cunoştinţele ei matematice, la zero ; totuşi, nu era sigur că s-ar fi priceput, de pildă, cum s-o împartă ca s-o poată aşeza pe coloanele unui raport oficial, dacă i s-ar fi cerut asemenea lucru.

Metoda folosită de timp la fabricarea materialului uman este în anumite faze foarte rapidă. Tînărul Thomas şi Sissy aflîndu-se amîndoi într-o astfel de fază a prelucrării lor, schimbările de care am pomenit s-au petrecut într-un an ori

doi, în vreme ce domnul Gradgrind părea că rămîne locului, fără a suferi vreo alterare.

În afară de una, totuşi, care n-avea nici o legătură cu evoluţia lui neînduplecată în marea fabrică. Timpul îl împinsese într-o maşinărie destul de zgomotoasă şi cam murdară, undeva într-un colţ, alegîndu-l în Parlament deputatul oraşului Coketown : unul dintre respectabilii membri care drămuiesc şi socotesc fiecare ban, unul dintre reprezentanţii tablei înmulţirii, unul dintre acei preaonorabili domni surzi, preaonorabili domni muţi, preaonorabili domni orbi, preaonorabili domni şchiopi, preaonorabili domni morţi la tot ce nu ţinea de cifre şi socoteli. Altfel, cum am putea să trăim într-o ţară creştină, în anul 1800 şi ceva după Mîntuitor ?

În timpul acesta, Louisa înainta şi ea pe drumul ei, atît de liniştită şi de rezervată şi atît de înclinată să contemple cum cădeau şi se stingeau pe vatră, în amurg, scînteile strălucitoare, încît tatăl ei aproape nu o mai băgase în seamă din epoca aceea cînd observase că devenise aproape femeie (parcă fusese abia ieri), cînd deodată descoperi că devenise într-adevăr femeie.

— Închipuieşte-ţi ! A devenit într-adevăr femeie ! spuse domnul Gradgrind, dus pe gînduri.

Curînd după descoperirea aceasta deveni şi mai gînditor ca de obicei pentru cîteva zile, părînd foarte preocupat de o anumită problemă. Într-o seară, cînd se pregătea să iasă, şi Louisa veni să-i spună bună seara înaintea plecării lui — deoarece urma să se întoarcă acasă tîrziu şi ea n-avea să-l mai vadă pînă a doua zi dimineaţă — o cuprinse în braţe şi, privind-o cu multă blîndeţe, îi spuse :

— Draga mea Louisa, iată-te femeie !

Ea îi răspunse cu acea privire ascuţită şi scrutătoare pe care o avusese, pe vremuri, cînd fusese găsită la circ, apoi îşi aplecă ochii în jos.

— Da, tată.

— Draga mea, spuse iar domnul Gradgrind, trebuie să vorbesc cu tine serios între patru ochi. Vino mîine după dejun în odaia mea, auzi ?

— Da, tată.

— Ai mîinile cam reci, Louisa. Nu te simţi bine ?

— Mă simt foarte bine, tată.

— Şi veselă ?

Ea îl privi din nou, şi zîmbi în felul ei ciudat.

— Sînt veselă, tată, cum sînt de obicei şi cum am fost întotdeauna.

— Mă bucur, zise domnul Gradgrind.

După asta o sărută şi plecă. Louisa se întoarse în camera liniştită ce semăna a salon de coafură şi, sprijinindu-şi cotul în mînă, prinse a se uita la scînteile efemere ce se prefăceau atît de repede în cenuşă.

— Eşti aici, Loo ? întrebă fratele ei din uşă.

Tînărul Thomas arăta acum ca un om de lume, deşi nu tocmai dintre cei mai izbutiţi.

— Dragă Tom, răspunse ea, ridicîndu-se şi îmbrăţişîndu-l, ce mult e de cînd n-ai mai venit să mă vezi !

— Ştii, am fost mereu invitat serile, Loo ; iar ziua bătrînul Bounderby mă cam ţine din scurt. Noroc că-mi slujeşti tu drept armă cînd prea întrece măsura ; şi în felul acesta izbutim să rămînem în termeni buni. Ascultă ! Nu ţi-a spus tata nimic deosebit astăzi ori ieri, Loo ?

— Nu, Tom. Dar m-a înştiinţat în astă seară că doreşte să-mi vorbească mîine dimineaţă.

— Aha ! E ceea ce cred eu, zise Tom. Ştii unde s-a dus în seara asta ? spuse Tom luînd o înfăţişare gravă.

— Nu.

— Atunci am să-ţi spun eu. S-a dus la bătrînul Bounderby. Au împreună o consfătuire în regulă, la bancă. Şi de ce crezi că s-au dus la bancă ? Am să-ţi lămuresc şi asta. Ca să fie cît mai departe cu putinţă, se pare, de urechile doamnei Sparsit.

Cu mîna pe umărul fratelui, Louisa continua să privească focul. Fratele ei o privi cu mai mult interes ca de obicei şi, luînd-o de talie, o trase către el cu un gest linguşitor.

— Mă iubeşti mult, Loo, nu-i aşa ?

— Da, Tom, te iubesc mult, deşi vii aşa de rar să mă vezi.

— Ei bine, surioară scumpă, zise Tom, vorbele tale corespund aproape întru totul gîndului meu. Ar trebui să ne vedem cu mult mai des, nu-i aşa ? Să fim mereu împreună, aproape nedespărţiţi, nu-i aşa ? Mi-ai face un mare bine, Loo, dacă te-ai putea hotărî ştiu eu la ce. Pentru mine ar fi un lucru splendid ! Ar fi ceva extraordinar !

O cercetă cu priviri iscoditoare, dar rămase încurcat în faţa aerului ei gînditor. Nu putea descoperi nimic pe chipul

ei. O strînse în braţe şi-o sărută pe obraz. Ea îi întoarse sărutul, dar urmă a privi mai departe în foc.

— Ştii, Loo, am crezut că-i bine să vin să te avertizez de cele ce se pun la cale, deşi presupun că tu ai fi putut ghici şi singură, chiar fără să ştii nimic. Nu pot rămîne mai mult în astă seară, căci mi-am dat întîlnire cu cîţiva prieteni. Aşa-i că n-ai să uiţi cît de mult mă iubeşti ?

— Nu, dragă Tom, n-am să uit.

— Straşnică fată ! zise Tom. La revedere, Loo !

Urîndu-i drăgăstos noapte bună, Louisa îl întovărăşi pînă afară la poartă, de unde se puteau zări focurile din Coketown înroşind slab depărtările. Rămase acolo locului, cu ochii aţintiţi la ele, ascultînd paşii lui ce se îndepărtau. Se duceau grăbiţi, de parcă ar fi fost bucuroşi că au scăpat din Stone Lodge. Totul era acum liniştit, Tom plecase de mult, dar ea stătea tot acolo locului, neclintită. Părea că încearcă să descopere, întîi în flăcările focului din casă, şi apoi în ceaţa roşiatică de afară, ce fel de material va ţese Moş Timp, cel mai mare şi mai bun meşter ţesător, din firele pe care le torsese deja ca s-o facă femeie. Dar fabrica lui este un loc tainic, maşinile lui lucrează fără zgomot, şi lucrătorii lui sînt muţi.

Capitolul XV

TATĂL ŞI FIICA

Deşi domnul Gradgrind nu semăna cu Barbă-albastră, camera lui s-ar fi putut numi camera albastră, atît de plină era de cărţi albastre [1]. Tot ce pot dovedi rapoartele (în general îţi dovedesc orice vrei) era dovedit de către acea oaste mereu întărită prin sosirea de noi recruţi. În încăperea aceea fermecată, cele mai complicate chestiuni sociale erau adunate, totalizate precis şi perfect stabilite pe vecie. Şi măcar de-ar fi putut şti ceva despre asta cei interesaţi ! Asemenea unui astronom ce şi-ar construi un observator fără ferestre şi s-ar instala înăuntru ca să alcătuiască întregul univers stelar numai cu ajutorul condeiului, al cernelei şi al hîrtiei,

[1] *Blue-books* — cărţi albastre, rapoarte imprimate din ordinul Parlamentului, numite astfel din pricina culorii copertei.

la fel şi domnul Gradgrind în observatorul *lui* (există multe de felul acesta), fără a avea nevoie să arunce măcar o singură privire asupra puzderiei de fiinţe ce mişunau în juru-i, putea să le hotărască destinele pe o plăcuţă şi să le şteargă toate lacrimile cu o bucăţică murdară de burete.

Spre acest observator, încăpere severă, ce avea un orologiu teribil de statistic, măsurînd fiecare secundă cu o bătaie ce lovea parcă în capacul unui sicriu, îşi îndrepta paşii Louisa în dimineaţa întîlnirii stabilite. Una din ferestre avea vedere spre Coketown, şi de lîngă masa tatălui ei, unde se aşezase, putea zări coşurile înalte şi dîrele lungi de fum stăruind nelămurite şi ameninţătoare în depărtările mohorîte.

— Draga mea Louisa, zise tatăl ei, cele ce ţi-am spus noaptea trecută te-au pregătit, cred, să dai toată atenţia cuvenită discuţiei pe care o vom avea acum împreună. Eşti o fată atît de instruită şi faci atîta cinste, sînt fericit s-o spun, educaţiei pe care ai primit-o, încît am perfectă încredere în bunul tău simţ. Nu eşti nici pasionată, nici romantică, şi eşti obişnuită să priveşti toate cu calmul rece al raţiunii şi calculului. Sînt sigur că aşa vei privi şi vei înţelege cele ce-ţi voi comunica.

Aşteptă ca şi cum ar fi dorit ca fata să spună ceva. Dar ea nu rosti nici o vorbă.

— Louisa, draga mea, află că prin intermediul meu ţi se adresează o cerere în căsătorie.

Din nou aşteptă, şi din nou ea nu răspunse nici o vorbă. Foarte surprins de asta, repetă cu blîndeţe:

— O cerere în căsătorie, draga mea.

— Am auzit, tată. Te asigur că sînt foarte atentă, răspunse ea atunci, fără a trăda nici o urmă de emoţie.

— Ei! zise domnul Gradgrind zîmbitor dintr-o dată, după ce rămăsese o clipă dezorientat. Dar eşti mai puţin emotivă chiar decît mă aşteptam eu, Louisa. Ori poate că nu erai cu totul nepregătită să auzi comunicarea pe care am fost însărcinat să ţi-o transmit?

— N-aş putea să-ţi spun, tată, pînă nu o aud întîi. Pregătită ori nepregătită, doresc să aud totul din gura dumitale. Doresc să mi-o expui dumneata, tată.

Ciudat lucru, în clipa aceea domnul Gradgrind era mai puţin stăpîn pe sine decît fata lui. Luă în mînă un cuţit de tăiat hîrtie, îl răsuci, îl aşeză la loc, apoi îl luă din nou, ba chiar simţi nevoia să privească de-a lungul lamei înainte de a se hotărî cum să urmeze.

— Ce spui tu este foarte rezonabil, dragă Louisa. Am misiunea să-ţi fac cunoscut că... pe scurt, domnul Bounderby mi-a comunicat că de mult urmăreşte cu mare plăcere şi interes progresele tale şi de mult trage nădejde că va sosi odată clipa cînd îţi va putea oferi mîna lui. Clipa aceea, pe care a aşteptat-o atîta vreme, şi desigur cu atît de mare statornicie, a sosit. Domnul Bounderby mi s-a adresat mie pentru cererea în căsătorie, rugîndu-mă să ţi-o comunic, împreună cu speranţa lui că o vei primi în mod favorabil.

Tac amîndoi. Orologiul teribil de statistic sună dogit. Fumul depărtărilor pare negru şi mohorît.

— Tată, spuse Louisa, crezi că-l iubesc pe domnul Bounderby ?

Întrebarea aceasta neaşteptată îl zăpăci cu totul pe domnul Gradgrind.

— Vezi, copila mea, răspunse el, eu... spun drept... n-aş putea să-ţi răspund la asta.

— Tată, urmă Louisa exact pe tonul de mai-nainte, îmi ceri să-l iubesc pe domnul Bounderby ?

— Nu, dragă Louisa, nu. Nu-ţi cer nimic.

— Tată, repetă ea din nou, îmi cere domnul Bounderby să-l iubesc ?

— Ştii, draga mea, spuse domnul Gradgrind, e foarte greu să-ţi răspund la întrebarea ta.

— Greu de răspuns cu un da ori un nu, tată ?

— Desigur, draga mea. Din cauză (aici fiind ceva de demonstrat, îşi recăpătă iarăşi siguranţa), din cauză că răspunsul depinde în primul rînd, Louisa, de sensul pe care îl dăm expresiei folosite. Or, cum crezi că domnul Bounderby te-ar nedreptăţi pe tine şi s-ar nedreptăţi pe el însuşi, pretinzînd ceva fantezist, fantastic ori (folosesc termeni sinonimi) sentimental ? Ar însemna că degeaba te-a văzut domnul Bounderby crescînd sub ochii lui dacă ar uita într-atîta de respectul pe care îl datorează bunului tău simţ, ori bunului său simţ, încît să considere lucrurile dintr-un astfel de punct de vedere. Prin urmare, s-ar putea ca expresia de care te-ai servit — asta-i doar o simplă sugestie, draga mea — să fie cam nepotrivită.

— Şi ce mă sfătuieşti să întrebuinţez în locul ei, tată ?

— Vezi, draga mea Louisa, spuse domnul Gradgrind, care între timp îşi revenise complet la normal, te-aş sfătui (deoarece mă întrebi) să priveşti problema aceasta cum ai fost deprinsă să priveşti orice altă problemă, pur şi simplu

ca pe un fapt pozitiv. Numai inculţii şi smintiţii pot complica asemenea probleme cu fantezii absurde şi alte prostii care nu corespund realităţii ; la drept vorbind, nu corespund de loc realităţii ! Dar nu-ţi fac un compliment spunîndu-ţi că tu ştii foarte bine toate acestea. Să vedem, acum, ce fapte trebuie să luăm în consideraţie în acest caz ? Tu ai, să spunem, cu o cifră rotundă, douăzeci de ani ; domnul Bounderby are, să spunem cu o cifră rotundă, cincizeci. Există o oarecare disproporţie între vîrstele voastre respective, dar în privinţa averii şi a poziţiei sociale nu există nici una. Dimpotrivă, este o mare potrivire. Atunci, se pune problema : această unică disproporţie este suficientă pentru a împiedica o astfel de căsătorie ? Referitor la această problemă este destul de important să consultăm statisticile căsătoriilor, ce le avem deja stabilite pentru Anglia şi Wales. Găsesc, cercetînd cifrele, că un mare număr dintre căsătorii s-au contractat între persoane de vîrste foarte diferite şi că în mai mult de trei sferturi din cazuri cel mai vîrstnic dintre părţile contractante era mirele. E remarcabilă constatarea (ce vădeşte marea răspîndire a acestei legi) că la indigenii coloniilor engleze din India, că la cea mai mare parte dintre chinezi şi pînă la calmucii din Tartaria, cele mai exacte date statistice aduse de călători conduc la rezultate similare. Disproporţia pe care am menţionat-o încetează deci oarecum de a fi disproporţie, şi (virtual) aproape dispare.

— Ce mă sfătuieşti, tată, întrebă Louisa, a cărei atitudine rezervată nu părea cîtuşi de puţin tulburată de rezultatele acelea îmbucurătoare, să întrebuinţez în locul termenului folosit mai înainte ? În locul expresiei nepotrivite ?

— Louisa, răspunse tatăl ei, găsesc că e cît se poate de simplu. Trebuie să te mărgineşti la cercetarea strictă a Faptului. Întrebarea pe care trebuie să ţi-o pui relativ la Fapt este : Mă cere în căsătorie domnul Bounderby ? Da, mă cere. Singura întrebare care mai rămîne este : Să mă căsătoresc cu el ? Mi se pare că nimic nu-i mai simplu decît asta !

— Să mă căsătoresc cu el ? repetă Louisa cu mult sînge rece.

— Exact. Şi am o satisfacţie ca tată, draga mea Louisa, să constat că nu porneşti la examinarea acestei probleme cu idei preconcepute şi obiceiuri convenţionale, ca multe fete de vîrsta ta.

— Nu, tată, răspunse ea, nu.

— Te las să judeci tu singură, spuse domnul Gradgrind. Am expus problema, aşa cum se obişnuieşte să fie expusă asemenea problemă între oameni cu spirit practic. Am expus-o la fel cum a fost expusă la timpul ei problema mamei tale şi a mea. Acum rămîne, scumpa mea Louisa, ca tu să hotărăşti.

Tot timpul acesta, Louisa îl privise ţintă pe tatăl ei. Cum stătea acum rezemat în scaun, coborînd spre ea privirea ochilor săi adînciţi în orbite, s-ar fi putut întîmpla să observe acel moment de ezitare, cînd ea simţea îndemnul să se arunce la pieptul lui şi să-i mărturisească tot ce păstra înăbuşit în inimă. Dar ca să vadă asta, ar fi trebuit să se avînte dintr-un salt peste barierele artificiale pe care le ridicase de atîţia ani de zile între el şi toate acele însuşiri subtile ale umanităţii, ce vor scăpa celor mai iscusite cercetări algebrice pînă în clipa cînd glasul trompetei de apoi va spulbera în neant însăşi algebra. Dar pentru un asemenea salt erau prea multe bariere, şi prea înalte. Chipul lui de om rigid, pozitiv, practic, îi opri elanul, şi acel moment zbură în adîncurile fără fund ale trecutului, ca să se amestece cu toate celelalte momente pierdute, înecate acolo.

Întorcîndu-şi privirea de la el, rămase atît de mult privind tăcută spre oraş, încît pînă la urmă domnul Gradgrind întrebă :

— Te sfătuieşti cu coşurile fabricilor din Coketown, Louisa ?

— Se pare că nu-i nimic altceva acolo în afară de fumul leneş şi monoton. Totuşi, cînd vine noaptea, se vede izbucnind focul, tată ! răspunse ea întorcîndu-se iute.

— Bineînţeles că ştiu asta, Louisa. Nu văd însă ce legătură are observaţia ta cu discuţia noastră.

Să-i dăm dreptate, nu vedea nici una.

Înlăturînd cu un uşor gest al mîinii acea observaţie, răspunse îndreptîndu-şi din nou atenţia către el :

— Tată, m-am gîndit adesea că viaţa este atît de scurtă...

Acesta fiind unul dintre subiectele lui de predilecţie, domnul Gradgrind nu se putu stăpîni să n-o întrerupă :

— E scurtă, fără îndoială, draga mea. Totuşi, s-a constatat că durata mijlocie a vieţii omeneşti a crescut în ultimii ani. Calculele făcute de feluritele societăţi de asigurare pe

viaţă şi rentă viageră, pe lîngă alte rezultate indiscutabile, au stabilit acest fapt.

— Vorbesc de viaţa mea, tată.

— A, da? zise domnul Gradgrind. Cred că nu-i nevoie să-ţi mai atrag atenţia, Louisa, că existenţa ta este supusă aceloraşi legi ce guvernează şi existenţa oamenilor în general.

— Pînă nu se sfîrşeşte, aş fi dorit să fac puţinul bine pe care-l pot face, pe care sînt în stare să-l fac. Dar ce importanţă are?

Domnul Gradgrind păru că nu prea înţelege ultimele cuvinte.

— Cum ce importanţă? Care importanţă, draga mea? întrebă el.

— Domnul Bounderby, urmă ea cu hotărîre şi fără înconjur, neluînd în seamă întreruperea, mă cere în căsătorie. Singura întrebare pe care trebuie să mi-o pun este: Să mă căsătoresc cu el? E bine aşa, tată, nu? E întocmai ceea ce mi-ai spus tu, tată, nu-i aşa?

— Fără îndoială, draga mea.

— Fie! Deoarece domnului Bounderby îi convine să mă ia în condiţiile acestea, sînt dispusă să-i accept propunerea. Poţi să-i spui, tată, oricînd doreşti, că acesta este răspunsul meu. Şi dacă poţi, repetă-l cuvînt cu cuvînt, căci aş dori să ştie exact ce-am spus.

— E foarte bine, draga mea, replică domnul Gradgrind pe un ton aprobator, să fii exact. Voi ţine seama de pretenţia ta, pe care o găsesc foarte rezonabilă. Ai vreo dorinţă în ceea ce priveşte data căsătoriei tale, copila mea?

— Nici una, tată. Ce importanţă are?

Domnul Gradgrind îşi trăsese scaunul mai aproape de ea şi-i luase mîna. Dar avu impresia că în repetarea acelor cuvinte era ceva discordant. Se opri să se uite la ea, apoi urmă, ţinîndu-i înainte mîna:

— Louisa, n-am socotit necesar să-ţi pun o anumită întrebare, căci mi se pare nepotrivită pentru tine. Şi, totuşi, poate că ar trebui să ţi-o pun. N-ai primit niciodată, într-ascuns, vreo altă propunere?

— Tată, răspunse ea pe un ton aproape dispreţuitor, ce altă propunere ar fi putut să mi se facă mie? Am văzut eu pe cineva? Am fost eu undeva? Am eu vreo experienţă sentimentală?

— Draga mea Louisa, i-o întoarse domnul Gradgrind, liniştit şi satisfăcut, ai dreptate să mă mustri. Dar am vrut numai să-mi fac datoria.

— Ce ştiu eu, tată, spuse Louisa cu calmul ei obişnuit, despre gusturi şi capricii, despre aspiraţii şi simpatii, despre acea latură a firii mele în care asemenea porniri frivole ar fi putut să fie cultivate? Am putut scăpa eu măcar o singură clipă de problemele care se pot demonstra şi de realităţile pe care le poţi strînge în mîini? Spunînd asta, îşi strînse instinctiv pumnul, ca şi cum ar fi apucat un obiect consistent, apoi îl desfăcu încet, lăsînd parcă să curgă din el pulbere ori cenuşă.

— Adevărat, adevărat, draga mea, încuviinţă acel părinte eminamente practic.

— Mi se pare atît de ciudat, urmă ea, să-mi pui *mie* asemenea întrebare, tată! Acele plăceri copilăreşti, despre care ştiu doar din auzite că ar fi obişnuite la cei mici, nu şi-au găsit niciodată un nevinovat adăpost în inima mea. Ai avut atîta grijă de mine, că niciodată n-am avut o inimă de copil. M-ai educat atît de bine, încît n-am visat niciodată un vis copilăresc. Te-ai purtat cu mine atît de înţelept, tată, din leagăn pînă în clipa de faţă, încît n-am avut niciodată nici credinţă, nici teamă copilărească.

Domnul Gradgrind se simţi pe deplin măgulit de succesul lui, care îi era dovedit în felul acesta.

— Draga mea Louisa, spuse el, mă răsplăteşti cu prisosinţă de toată grija mea. Sărută-mă, copilă dragă.

Şi copila îl sărută. Tatăl, cuprinzînd-o în braţe, îi spuse:

— Te asigur, copila mea iubită, că hotărîrea înţeleaptă pe care ai luat-o mă face fericit. Domnul Bounderby este un om remarcabil, şi neînsemnata disproporţie care ar putea să fie între voi — dacă există aşa ceva — e cu prisosinţă compensată de judecata pe care ţi-ai format-o. Scopul meu a fost întotdeauna să vă cresc în aşa fel încît de la cea mai fragedă vîrstă să fiţi (dacă mă pot exprima astfel) aproape fără de vîrstă. Sărută-mă încă o dată, Louisa. Acum, haidem la mama ta.

Deci coborîră în salon, unde acea onorabilă doamnă, lipsită cu totul de orice frivolitate, sta întinsă ca de obicei, iar Sissy lucra lîngă ea. În clipa cînd intrară, dădu semne slabe de întoarcere la viaţă, şi nu mult după aceea umbra inconsistentă se prezentă ridicată între perne.

— Doamnă Gradgrind, spuse soţul ei, care aşteptase cu oarecare nerăbdare săvîrşirea acestei isprăvi, dă-mi voie să-ţi prezint pe doamna Bounderby.

— A, spuse doamna Gradgrind, va să zică s-a aranjat ? ! Ei bine, sper că ai să-ţi păstrezi sănătatea, Louisa, căci altminteri, dacă o să înceapă a-ţi plesni capul de durere de cum te-ai măritat, aşa cum mi s-a întîmplat mie, nu socotesc că eşti de invidiat, deşi fără îndoială tu îţi închipui contrariul, ca toate fetele. Totuşi, te felicit, draga mea, şi sper să-ţi poată fi acum de mare folos toate studiile tale ologice ; nu mă îndoiesc de asta ! Vino să primeşti sărutul de felicitare, Louisa, dar să nu-mi atingi umărul drept, căci mă înjunghie încă de azi-dimineaţă. Şi ce mă fac eu de acum înainte, se văită doamna Gradgrind, înfofolindu-se în şaluri după acea tandră ceremonie, căci am să mă frămînt zi şi noapte să aflu cum trebuie să-i spun.

— Ce vrei să spui, doamnă Gradgrind ? întrebă solemn soţul ei.

— Cum să-l numesc, domnule Gradgrind, după ce se va căsători cu Louisa ! Căci va trebui să-i spun într-un fel. Este cu neputinţă, urmă doamna Gradgrind cu un ton în care se amesteca un simţămînt de politeţe şi indignare, să stau mereu de vorbă cu el şi să nu-i spun niciodată pe nume. Nu pot să-i spun Josiah, căci mi-e nesuferit numele acesta. De Joe, dumneata nici nu vrei să auzi, ştii foarte bine. Trebuie să-i spun „domnule" ginerelui meu ? Nu cred că se poate una ca asta, doar dacă a venit vremea — din pricină că sînt invalidă — să fiu călcată în picioare de familie. Atunci, cum să-i spun ?

Nici unul dintre cei prezenţi neputînd să-i dea o sugestie în această gravă împrejurare, doamna Gradgrind se topi iarăşi în nefiinţă, după ce mai întîi adăugă următorul codicil la observaţiile expuse mai sus :

— Cît priveşte nunta, cer un singur lucru, Louisa, şi-l cer cu o palpitaţie de inimă pe care o simt pînă în tălpi : să aibă loc cît mai curînd. Altfel, ştiu că va fi iar unul dintre lucrurile pe care n-am să le văd niciodată sfîrşindu-se.

Cînd domnul Gradgrind prezentase pe doamna Bounderby, Sissy întorsese deodată capul către Louisa şi o privise cu uimire, milă, tristeţe şi neîncredere, cu un amestec de multe sentimente. Louisa le ghicise, le văzuse fără s-o privească. Din acel moment deveni indiferentă, mîndră şi rece faţă de Sissy, ţinînd-o la distanţă, schimbîndu-se cu totul faţă de ea.

Capitolul XVI

SOȚ ȘI SOȚIE

Cum auzi de fericirea lui, domnul Bounderby se simți pe dată îngrijorat de faptul că trebuia neapărat să împărtășească această noutate doamnei Sparsit. Nu-și dădea seama nici cum ar fi mai nimerit să procedeze, nici ce urmări ar putea să aibă pasul pe care-l făcuse. Nu putea de loc să prevadă dacă doamna Sparsit va pleca imediat cu cățel și purcel la *lady* Scadgers, ori va refuza net să cedeze locul ; dacă se va porni pe văicăreli ori pe amenințări, dacă va vărsa lacrimi ori se va repezi cu ghearele, dacă-și va simți inima sfărîmată ori va sfărîma oglinda. Dar cum n-avea altă ieșire, trebuia să se hotărască să-i spună. Așa că după mai multe încercări neizbutite de a compune o scrisoare, se hotărî s-o înștiințeze prin viu grai.

În seara rezervată pentru îndeplinirea acestui plan măreț, în drum spre casă, socoti prudent să intre într-o farmacie și să cumpere o sticluță cu cele mai tari săruri volatile.

— Ei comedie ! zise domnul Bounderby. Dacă se pornește pe leșinuri, măcar să-i jupoi nasul !

Deși înarmat astfel din timp, n-avea de loc o înfățișare vitează cînd păși în propria-i casă. Apăru în fața ființei ce-i inspira temeri ca un cîine conștient că vine direct de la cămară.

— Bună seara, domnule Bounderby !

— Bună seara, doamnă, bună seara.

Cînd își trase scaunul înainte, doamna Sparsit își trase scaunul ei înapoi, ca și cum voia să spună : „E locul dumitale din fața focului, n-am nici o pretenție, ai dreptul să-l ocupi numai dumneata dacă îți place".

— Nu pleca la Polul Nord, doamnă, spuse domnul Bounderby.

— Mulțumesc, domnule, răspunse doamna Sparsit revenind, dar nu chiar pînă la locul ei de mai înainte.

Domnul Bounderby rămase imobil privind-o cum găurește cu o pereche de foarfece solide și ascuțite o bucată de batistă, într-un scop ornamental misterios, operație care, asociată cu sprîncenele stufoase și nasul roman, sugera ușor imaginea unui vultur ce se învârtește asupra ochilor unei păsărele greu de sfîrtecat. Era atît de ocupată, că trecură mai

multe minute pînă își ridică ochii de pe lucru ; atunci, domnul Bounderby îi atrase atenția printr-un semn cu capul.

— Stimată doamnă Sparsit, zise domnul Bounderby vîrîndu-și mîinile în buzunare și încredințîndu-se cu mîna dreaptă că dopul sticluței cu săruri era gata să fie scos ; am mai avut prilejul să-ți spun că nu ești numai o doamnă de viță nobilă și manierată, ci și o femeie al naibii de sensibilă.

— Domnule, răspunse doamna Sparsit, într-adevăr, nu-i prima oară cînd mă onorați cu asemenea expresii, ce dovedesc că aveți o părere bună despre mine.

— Stimată doamnă Sparsit, spuse domnul Bounderby, am să-ți fac o surpriză.

— Adevărat, domnule ? răspunse doamna Sparsit, interogativ și cu cel mai perfect calm din lume. Își lăsă apoi lucrul jos, și cum avea obiceiul să poarte mănuși fără degete, începu să și le netezească.

— Doamnă, zise domnul Bounderby, mă căsătoresc cu fiica lui Tom Gradgrind.

— Da, domnule ? răspunse doamna Sparsit. Sper că vei fi fericit, domnule Bounderby. Da, într-adevăr, sper că vei fi fericit, domnule !

Rosti cuvintele acestea cu atîta condescendență și cu atît de mare compătimire, încît domnul Bounderby își pierdu cumpătul mai rău decît dacă ar fi văzut-o aruncîndu-și cutia de lucru în oglindă, ori leșinînd pe covor, așa că îndesă cît putu dopul sticluței cu săruri din buzunar, spunîndu-și : „Afurisită femeie ! Cine ar fi putut bănui că are s-o ia în felul acesta ?“

— Doresc din toată inima, domnule, zise doamna Sparsit pe un ton de o înaltă distincție (părea că-și luase într-o clipă dreptul de a-l compătimi de acum încolo în vecii vecilor), să fiți fericit în toate privințele.

— Îți mulțumesc, doamnă, răspunse domnul Bounderby, puțin cam înciudat, deși vocea i se cam stinsese fără voia lui. Cred că voi fi fericit.

— Credeți, domnule ? zise doamna Sparsit extrem de amabilă. Fără îndoială că veți fi fericit ; fără îndoială !

Urmă o pauză foarte jenantă a domnului Bounderby. Senină, doamna Sparsit își reluă lucrul, făcînd să se audă din cînd în cînd o ușoară tuse, ce suna ca o tuse a puterii conștiente și a mărinimiei.

— Ei, doamnă, urmă domnul Bounderby, în situația aceasta îmi închipui că pentru o personalitate ca dumneata

n-ar fi convenabil să rămîi aici, cu toată plăcerea pe care o am de a te reține.

— Vai de mine, domnule, dar nici nu poate fi vorba de una ca asta ! Doamna Sparsit clătină din cap cu aceeași înaltă distincție și schimbă ușurel tonul tusei, tușind acum de parcă se trezise într-însa darul profeției, pe care socotea că-i mai bine să-l tușească afară.

— Totuși, doamnă, spuse domnul Bounderby, sînt la bancă apartamente unde mi-ar fi foarte de folos prezența unei doamne de viță nobilă și manierată, care s-ar instala acolo în calitate de administratoare. Și dacă aceeași leafă...

— Iertați-mă, domnule, dar ați avut bunătatea să-mi făgăduiți că veți înlocui acest cuvînt cu expresia : gratificație anuală.

— Bine, doamnă, gratificație anuală. Dacă aceeași gratificație anuală vi se pare suficientă dincolo, și nu mai aveți nici o obiecție, eu, dinspre partea mea, nu văd nici un motiv să ne despărțim.

— Propunerea aceasta e demnă de dumneavoastră, domnule, și dacă pot accepta situația pe care mi-o oferiți la bancă fără să cobor pe scara socială...

— Dar nici nu încape îndoială, răspunse domnul Bounderby. Dacă n-ar fi demnă de dumneata, cum îți închipui că aș oferi-o unei doamne care a frecventat societatea pe care ai frecventat-o dumneata ? Știi bine că nu spun asta pentru că fac caz de asemenea societate ! Dar dumneata faci caz.

— Domnule Bounderby, sînteți foarte amabil.

— Vei avea apartamentul dumitale separat, cărbuni, lumînări, și toate celelalte. Vei avea slujnica dumitale să te servească și un om de serviciu să te apere. Vei fi instalată, îmi iau libertatea să mă exprim astfel, fain de tot !

— Domnule, interveni doamna Sparsit, nu-i nevoie să mai adăugați nici un cuvînt. Renunțînd la rolul de încredere ce-l aveam aici, nu m-am eliberat de necesitatea de a-mi cîștiga o pîine amară ca subordonată (ar fi trebuit să spună pilaf de vițel, căci felul acela ales, asezonat cu un sos gustos de rîntaș, era cina ei favorită), și prefer s-o primesc din mîna dumneavoastră decît de la altcineva. Așa că accept cu recunoștință oferta dumneavoastră, mulțumindu-vă sincer pentru bunăvoința ce mi-ați arătat-o pînă acum. Și nădăjduiesc, domnule, încheie doamna Sparsit cu un ton de compătimire impresionant, nădăjduiesc din tot sufletul să găsiți în dom-

nişoara Gradgrind soţia pe care o doriţi şi pe care o meritaţi.

Nimic n-o mai putea clinti de acum încolo pe doamna Sparsit de pe poziţia ei. Domnul Bounderby putea să tune şi să fulgere, să facă pe grozavul cît o pofti, totul era zadarnic ; doamna Sparsit rămînea hotărîtă să-l compătimească mereu, ca pe o victimă. Era politicoasă, serviabilă, veselă, optimistă ; dar cu cît era ea mai politicoasă, mai serviabilă, mai veselă, mai optimistă, cu atît apărea el şi mai mult o jalnică victimă, un sacrificat. Atîta milă părea că simte pentru soarta-i nenorocită, încît chipul butucănos şi roşu al fabricantului se acoperea de o sudoare rece cînd doamna Sparsit se uita la el.

Între timp se hotărîse ca ceremonia nunţii să aibă loc peste opt săptămîni, şi domnul Bounderby se ducea în fiecare seară la Stone Lodge în calitate de logodnic oficial. Dragostea se manifesta în acele ocazii sub formă de brăţări, şi de fapt tot timpul cît dură logodna apăru sub un aspect industrial. Se confecţionară rochii, se confecţionară bijuterii, se confecţionară prăjituri şi mănuşi, se confecţionară acte dotale şi un mare sortiment de Fapte onorară acel contract. Întreaga afacere se vădi o alcătuire numai de Fapte. Orele se feriră a săvîrşi vreuna din isprăvile acelea de culoare roz, pe care le descriau unii poeţi nebuni în împrejurări asemănătoare. Pendulele nu merseră nici mai repede, nici mai încet ca în alte epoci. Lugubrul înregistrator statistic din observatorul Gradgrind lovea în cap fiecare secundă de cum se arăta, şi o înmormînta apoi cu obişnuita-i regularitate.

Aşa că sosi şi ziua hotărîtă, cum soseşte oricare zi pentru cei ce se conduc numai după raţiune ; şi cînd sosi, fură căsătoriţi sub turnuleţele din lemn sculptat ale bisericii (gen popular de arhitectură) Josiah Bounderby din Coketown cu Louisa, fiica cea mai mare a lui Thomas Gradgrind de la Stone Lodge, membru în Parlamentul din partea acelui oraş. Iar după ce fură uniţi prin legătura sfîntă a căsătoriei, se întoarseră să ia dejunul la acelaşi Stone Lodge amintit mai sus.

Fericitul eveniment adunase o societate de elită ce cunoştea perfect de unde veneau toate produsele pe care le beau şi le mîncau, în ce fel se importau sau se exportau acele produse, în ce cantităţi şi în ce soi de corăbii, engleze ori străine ; cunoşteau, mă rog, totul. Domnişoarele de onoare, chiar şi micuţa Jane Gradgrind, erau, din punct de vedere

intelectual, aproape pe măsura faimosului băiat-calculator, şi nici unul dintre oaspeţi nu-şi îngădui vreo fantezie.

După ospăţ, mirele li se adresă în termenii următori :

— Doamnelor şi domnilor, sînt Josiah Bounderby din Coketown. Deoarece ne-aţi făcut onoarea, soţiei mele şi mie, să închinaţi pentru sănătatea şi fericirea noastră, cred că e de datoria mea să vă răspund cu aceleaşi urări, cu toate că, după cît mă cunoaşteţi cu toţii şi ştiţi cine sînt şi care-i originea mea, n-o să vă aşteptaţi la un discurs din partea unui om care atunci cînd vede un stîlp spune : „Ăsta-i un stîlp", şi cînd vede o pompă spune : „Asta-i o pompă", şi pe care nu-l va putea nimeni convinge să spună stîlpului pompă ori pompei stîlp, ori că vreuna din ele e scobitoare. Dacă aveţi chef în dimineaţa aceasta de un discurs, îl aveţi aici la îndemînă pe prietenul şi socrul meu, Tom Gradgrind, membru al Parlamentului. Eu nu sînt omul nimerit. Totuşi, sper că mă veţi ierta dacă am un sentiment oarecum de independenţă cînd privesc în jurul acestei mese, gîndindu-mă cît de departe eram de a-mi închipui că mă voi însura cu fiica lui Tom Gradgrind pe vremuri, cînd eram doar un vagabond zdrenţăros ce nu se spăla niciodată pe faţă, afară de cazul cînd dădea de vreo cişmea, şi încă şi atunci cel mult o dată la două săptămîni. Cred că vă place sentimentul meu de independenţă ; dacă nu vă place, n-am ce să vă fac. Eu *mă simt* independent. După cum am spus, şi după cum aţi spus şi dumneavoastră, astăzi m-am căsătorit cu fiica lui Tom Gradgrind. Asta mi-a prilejuit o mare mulţumire. De multă vreme o doream. Am urmărit felul cum a fost crescută, şi cred că e demnă de mine. În acelaşi timp — ca să fiţi pe deplin mulţumiţi — cred că şi eu sînt demn de ea. Aşa că vă mulţumim amîndoi de bunăvoinţa pe care ne-aţi arătat-o. Şi iată acum cea mai bună urare pe care o pot face celor necăsătoriţi din prezenta societate : tuturor celibatarilor le urez să găsească o soţie la fel de bună cum am găsit eu, şi tuturor domnişoarelor le urez să găsească un soţ la fel de bun ca al soţiei mele.

Îndată după acel discurs, fericita pereche se pregăti să plece la gară, căci făcea o călătorie de nuntă la Lyon, pentru ca domnul Bounderby să poată cerceta, cu acest prilej, cum se comportau prin acele locuri „braţele", să vadă dacă şi acolo pretindeau la fel să fie hrăniţi cu linguri de aur. Coborînd scările în costum de călătorie, mireasa îl găsi pe Tom

aşteptînd-o cu chipul congestionat, nu se ştie dacă de emoţie. ori poate din pricina laturii vinicole a ospăţului.

— Eşti o fată grozavă şi o soră nepreţuită ! şopti Tom.

Ea îl strînse în braţe, aşa cum ar fi trebuit să strîngă în acea zi pe cineva cu un suflet mult mai ales, şi pentru întîia oară îşi pierdu stăpînirea de sine.

— Bătrînul Bounderby te aşteaptă, spuse Tom. E timpul să pleci. La revedere ! Am să-ţi ies în întîmpinare cînd te întorci. Ce spui, dragă Loo ? Nu-i aşa că-i minunat acum ?!

Capitolul I

VALORI IN BANCĂ

O zi însorită de vară. Se întîmplă uneori asemenea lucru chiar şi în Coketown.

Privit din depărtare pe asemenea vreme, Coketown-ul se întrezărea învăluit într-un nimb de pîclă, pe care parcă nici razele soarelui nu-l puteau străpunge. De fapt, bănuiai numai că oraşul se află acolo, căci pata aceea mohorîtă ce strica peisajul nu s-ar fi putut explica altfel decît prin prezenţa unui oraş, pată de funingine şi fum ce se mişca nelămurit cînd încolo, cînd încoace, uneori părînd că vrea să se ridice în înaltul cerului, alteori tîrîndu-se întunecată la suprafaţa pămîntului, după cum se pornea şi se liniştea vîntul, ori după cum îşi schimba direcţia ; o încîlceală densă şi fără formă, cu fîşii de lumină ce o străbăteau, luminînd doar mase de întuneric ; astfel îşi arăta de la distanţă personalitatea Coketown-ul, înainte chiar de a-i zări o singură cărămidă.

Era însă de mirare că oraşul se mai afla încă acolo. Atît de des fusese ruinat, încît era o minune că putuse rezista la atîtea zguduituri. Se înţelege că nu s-a pomenit de cînd e lumea porţelan mai fragil ca acela din care sînt fabricaţi marii industriaşi din Coketown. Ori cu cîtă grijă i-ai fi mînuit, ei tot se sfărîmau în bucăţele cu aşa mare uşurinţă, încît îţi venea să crezi că fuseseră stricaţi dinainte. Erau ruinaţi de îndată ce se vedeau nevoiţi să trimită la şcoală copiii muncitorilor ; erau ruinaţi chiar cînd li se trimiteau inspectori care să le cerceteze atelierele ; erau ruinaţi cînd asemenea inspectori îşi exprimau îndoiala că fabricanţii ar avea într-adevăr dreptul să ciopîrţească oamenii cu maşinăriile lor ; erau doborîţi la pămînt cînd li se făcea numai aluzie că poate nu era întotdeauna absolut necesar să se facă aşa de mult fum. În afară de lingura de aur a domnului

Bounderby, care fusese adoptată pretutindeni în Coketown, mai exista încă o născocire foarte la modă printre industriaşi. Era prezentată sub formă de ameninţare. De cîte ori vreunul din mai-marii Coketown-ului se socotea nedreptăţit — adică de îndată ce nu era lăsat în pace şi era ameninţat să fie tras la răspundere pentru urmările vreuneia din faptele sale — puteai fi sigur că se va sluji de teribila ameninţare „că mai degrabă îşi aruncă toată averea în Atlantic". De cîte ori nu se înfricoşase de moarte ministrul de interne la auzul acelor vorbe!

Totuşi, burghezii din Coketown dăduseră dovadă de un atît de mare patriotism, încît nu numai că nu-şi aruncaseră niciodată avuţiile în Ocean, ci, dimpotrivă, se înduplecaseră să şi le păstreze cu cea mai mare grijă. Astfel că oraşul se afla tot acolo, învăluit în nimbul lui, crescînd şi înmulţindu-se.

În acea zi de vară străzile erau încinse de căldură şi pline de colb, iar soarele strălucea cu atîta putere, încît razele lui pătrundeau chiar prin pîcla groasă ce plutea peste Coketown, de nu puteai să te uiţi la el. Fochiştii apăreau de prin scunde uşi subterane în curţile fabricilor şi, aşezîndu-se pe trepte, pe stîlpi şi pe ziduri, îşi ştergeau feţele năduşite, contemplînd mormanele de cărbune. Întregul oraş părea că se prăjeşte în ulei. Peste tot se răspîndea un miros înăbuşitor de ulei fierbinte. Uleiul strălucea pe maşinile cu abur, murdărea straiele muncitorilor, transpira prin pereţii numeroaselor etaje ale fabricilor, prelingîndu-se de-a lungul zidurilor. Atmosfera acelor palate fermecate era aidoma cu suflul simunului, iar locuitorii lor, istoviţi de căldură, păreau că se trudesc să meargă mai departe prin deşert. Dar nici o temperatură nu era în stare să sporească ori să micşoreze nebunia elefanţilor melancolici. Căpăţînile lor se mişcau în sus şi în jos în acelaşi ritm obositor, şi pe frig şi pe căldură, şi pe ploaie şi pe secetă, şi pe vreme bună şi pe vreme rea. Umbra pe care mişcarea lor uniformă o proiecta pe ziduri era singura de care dispunea Coketown-ul pentru a înlocui umbra pădurii fremătînde; la fel, în locul zumzetului insectelor verii putea oferi tot timpul anului, de luni dimineaţa pînă sîmbătă seara, huruitul osiilor şi al roţilor.

Tot astfel huruiau somnoroase, fără încetare, în ziua aceea însorită de vară, făcînd pe călătorul ce trecea de-a lungul zidurilor zumzuitoare ale atelierelor să se simtă mai somnoros şi mai înfierbîntat. Storurile lăsate şi stropitul cu apă

mai răcoreau puţin străzile principale şi magazinele, dar atelierele, curţile şi ulicioarele se coceau într-o căldură teribilă. Devale, pe apa rîului înnegrită şi îngroşată de vopsea, cîţiva băieţandri din Coketown, în libertate (lucru ce se vedea rar acolo), se plimbau cu o rablă de barcă ce lăsa o dîră spumoasă pe apă şi înainta, bălăbănindu-se, iar fiecare bătaie a lopeţii stîrnea mirosuri infecte. Chiar soarele, de obicei un binefăcător în Coketown, era mai puţin generos decît gerul năprasnic şi, de cele mai multe ori cînd îşi aţintea privirea-i pătrunzătoare asupra cartierelor mai populate, aducea mai degrabă moarte decît viaţă. Aşa se face că însuşi ochiul ceresc poate ajunge un ochi nefast atunci cînd mîini nevrednice ori mîrşave se aşază între el şi cei pe care razele lui ar vrea să-i binecuvînteze.

La bancă, doamna Sparsit şedea în salonul ei de după-amiază, ce dădea înspre partea umbrită a străzii dogorîte de soare. Birourile se închiseseră, şi la acea oră a zilei, pe vreme caldă, doamna Sparsit obişnuia să împodobească prin prezenţa-i încîntătoare sala de consiliu de deasupra holului pentru public. Salonul apartamentului ei se afla cu un etaj mai sus. De la una din ferestrele de acolo, ce-i slujea ca observator, în fiecare dimineaţă cînd domnul Bounderby traversa strada, îl întîmpina cu acel salut compătimitor, potrivit faţă de o victimă. Trecuse un an de cînd se căsătorise, şi în tot acest timp doamna Sparsit nu-l cruţase nici o clipă de mila ei neînduplecată.

Banca nu tulbura cu nimic temeinica monotonie a oraşului. Era doar încă o casă de cărămidă roşie, cu obloane negre pe dinafară şi storuri verzi pe dinăuntru, cu poartă neagră, la care urcai pe două trepte albe, placă de bronz şi mîner rotund de bronz, ca un punct. Clădirea băncii era puţin mai mare decît casa domnului Bounderby, care, la rîndu-i, era de vreo cinci-şase ori mai mare decît celelalte case din oraş. În afară de asta, în toate privinţele era făcută exact după acelaşi tipic.

Doamna Sparsit rămînea încredinţată că pogorîrea ei pe înserat printre pupitrele şi accesoriile de scris răspîndea în tot biroul un farmec feminin, fără să mai vorbim de cel aristocratic. Instalată la fereastră, cu broderia ori cu instrumentele de împletit, se simţea mîndră că mai atenuează prin manierele ei distinse vulgaritatea comercială a acelui locaş. Datorită impresiei că posedă această interesantă însuşire, doamna Sparsit se considera un fel de zînă a băncii. Orăşenii,

însă, care treceau încolo şi încoace, văzînd-o la fereastră, o socoteau mai degrabă balaurul băncii, pusă acolo de strajă comorilor din mină.

Ce-or fi fost acele comori nici doamna Sparsit nu ştia mai bine decît ei. Bani de aur şi argint, hîrtii de valoare, secrete care, date la iveală, ar fi prilejuit în vreun fel oarecare ruina nu se ştie cui (în general, desigur, ruina unor oameni ce-i erau cu totul nesuferiţi), iată principalele articole ce figurau în inventarul ideal întocmit de ea. Cît priveşte restul, ştia că după închiderea birourilor domnea singură ca stăpînă absolută peste întreg mobilierul băncii şi peste o cameră blindată, încuiată cu trei lacăte, pe a cărei uşă îşi rezema capul în fiecare seară omul de serviciu cînd se culca pe patul de campanie ce dispărea la cîntatul cocoşilor. Pe lîngă asta, mai era doamnă suverană peste anumite hrube din subsol, ferecate cu străşnicie împotriva lumii prădalnice de afară, şi peste toate resturile rămase de la munca zilnică obişnuită, ce se compuneau din pete de cerneală, pene tocite, sfărîmături de ceară de la peceţi şi bucăţele de hîrtie rupte atît de mărunt, încît doamna Sparsit nu putuse descoperi niciodată ceva interesant de cîte ori încercase să le descifreze. În sfîrşit, tot sub paza ei se mai afla un mic arsenal de cuţite şi carabine, aşezate într-o ordine ameninţătoare deasupra unuia din căminurile solemne, şi, în plus, acea respectabilă şi tradiţională colecţie, ce nu se cade să lipsească niciodată dintr-un locaş de afaceri cu pretenţie de bogăţie, şi care se compune dintr-o baterie de găleţi de incendiu, ustensile născocite pentru a nu fi de nici un folos la nevoie, dar care s-a observat că exercită o înaltă influenţă morală, aproape egală cu a lingourilor de aur, asupra majorităţii spectatorilor.

O slujnică surdă şi omul de serviciu completau împărăţia doamnei Sparsit. Se şoptea că slujnica cea surdă ar fi bogată, şi de ani de zile umbla zvonul printre oamenii de rînd din Coketown că într-o noapte, după închiderea băncii, avea să fie omorîtă şi prădată. Se spunea chiar, în general, că depăşise de mult termenul prevăzut cînd trebuia să cadă victimă, dar ea se agăţa de viaţă şi de situaţia ei cu o înverşunare prostească, ce pricinuia mare indignare şi dezamăgire.

Ceaiul doamnei Sparsit tocmai fusese servit pe o măsuţă cochetă, ce părea că-şi dă aere pe cele trei picioare ale ei şi pe care distinsa doamnă o strecura înăuntru după închiderea birourilor, ca să ţină tovărăşie mesei celei mari şi severe de

consiliu, acoperită cu piele, ce se lăfăia în mijlocul camerei. Omul de serviciu puse pe ea tava de ceai, ducîndu-şi apoi pumnul la frunte în semn de respectuos omagiu.

— Mulţumesc, Bitzer, spuse doamna Sparsit.

— Eu trebuie să vă mulţumesc, doamnă, răspunse omul de serviciu.

Era un om de serviciu foarte pirpiriu, la fel de pirpiriu ca pe vremuri, cînd, clipind mereu din ochi, dăduse definiţia calului în locul fetiţei numărul douăzeci.

— Totul este închis, Bitzer ? întrebă doamna Sparsit.

— Totul este închis, doamnă.

— Şi care sînt noutăţile zilei ? întrebă doamna Sparsit turnîndu-şi ceaiul. Ai auzit ceva ?

— Vedeţi, doamnă, n-aş putea spune că am auzit ceva mai de seamă. Oamenii de aici sînt înrăiţi, doamnă ; dar asta nu-i o noutate, din nefericire.

— Ce s-au mai apucat să facă viermii aceia neadormiţi ? întrebă doamna Sparsit.

— Tot vechea poveste, doamnă. Fac tot soiul de asociaţii, de coaliţii şi de angajamente ca să se susţină între ei.

— Este foarte regretabil, spuse doamna Sparsit cu o severitate atît de grozavă încît nasul îi deveni mai roman şi sprîncenele mai coriolane ca întotdeauna, că patronii asociaţi îngăduie astfel de combinaţii între lucrători.

— Da, doamnă, răspunse Bitzer.

— Deoarece şi ei sînt uniţi, ar trebui să ia cu toţii odată hotărîrea de a nu mai primi la lucru pe nici un om care s-a asociat cu alt om, zise doamna Sparsit.

— Au făcut-o şi pe asta, doamnă, răspunse Bitzer, dar n-au ajuns la vreun rezultat.

— N-am pretenţia să înţeleg asemenea lucruri, spuse cu demnitate doamna Sparsit, căci îmi fusese sortit să trăiesc într-o sferă cu totul diferită. (Doamna Sparsit, fiind o Powler, se simţea cu mult deasupra unor conflicte de soiul acesta.) Un singur lucru ştiu, că oamenii aceştia trebuie supuşi şi că e timpul să se facă asta, o dată pentru totdeauna.

— Da, doamnă, răspunse Bitzer arătînd un respect fără de margini faţă de autoritatea profetică a doamnei Sparsit. Fără îndoială că mai bine nu puteţi pune problema, doamnă.

Deoarece era ora cînd obişnuia să aibă o mică convorbire confidenţială cu doamna Sparsit şi cum observase din privirea ei că voia să-l întrebe ceva, se prefăcu îndată că aranjează liniile, călimările şi alte lucruri, în timp ce nobila

doamnă își bea ceaiul, aruncînd din cînd în cînd priviri jos, în stradă, prin fereastra deschisă.

— A fost mult de lucru astăzi, Bitzer ? întrebă doamna Sparsit.

— Nu prea, *milady*. A fost o zi obișnuită.

Din cînd în cînd Bitzer strecura cîte un *milady*, în loc de doamnă, ca și cînd recunoștea involuntar titlul ce i se cuvenea unei persoane atît de demne și venerabile ca doamna Sparsit.

— Dar funcționarii, zise doamna Sparsit, scuturînd cu grijă de pe mănușa ei stîngă o firimiturică aproape invizibilă de pîine cu unt, desigur că sînt cinstiți, punctuali și harnici ?

— Da, doamnă, se prezintă destul de bine. Afară de excepția pe care o știți.

Bitzer îndeplinea respectabila funcție de spion general și informator în acea instituție și, în schimbul serviciului benevol, primea un cadou de Crăciun, în afară de leafa-i săptămînală. Devenise acum un tînăr cu o minte deosebit de ascuțită, prudent și prevăzător, care, nu mai încăpea îndoială, avea să reușească în viață. Capul lui era atît de perfect organizat, încît n-avea nici simpatii, nici pasiuni. Toate acțiunile lui erau rezultatul celui mai perfect și mai rece calcul. Nu degeaba obișnuia doamna Sparsit să spună despre el că e tînărul cu cele mai solide principii pe care-l întîlnise în viața ei. Descoperind, cînd îi murise tatăl, că mama lui avea dreptul de a locui în Coketown, faimosul nostru economist stăruise cu atîta perseverență să i se acorde acel drept, încît văduva fusese închisă în azilul săracilor pe tot restul vieții. Trebuie să recunoaștem că Bitzer îi trimitea în fiecare an o jumătate de livră de ceai, ceea ce era o slăbiciune din partea lui ; în primul rînd, fiindcă, inevitabil, darurile îl fac pe primitor să se considere sărac, și, în al doilea rînd, pentru că singurul lucru rezonabil pe care îl poți face cu asemenea marfă este s-o cumperi la prețul cel mai ieftin și s-o vinzi cît mai scump cu putință ; mai ales cînd filozofii afirmau foarte limpede că principiul acesta cuprinde toate îndatoririle omului, nu numai o parte din îndatoririle omului, ci absolut toate.

— Se prezintă destul de bine. Afară de excepția pe care o știți, doamnă, repetă Bitzer.

— A-ah ! exclamă doamna Sparsit clătinînd din cap deasupra ceștii de ceai și sorbind îndelung din ea.

— Domnul Thomas, doamnă. Am mari îndoieli în privinţa domnului Thomas, doamnă. Nu-mi place de loc conduita lui.

— Bitzer, spuse doamna Sparsit pe un ton impresionant, îţi aminteşti ce ţi-am spus eu cu privire la întrebuinţarea numelor proprii ?

— Iertaţi-mă, doamnă. E adevărat că sînteţi împotriva folosirii numelor proprii şi, fără îndoială, e mai bine să le eviţi întotdeauna.

— Te poftesc că nu uiţi că am o răspundere aici, spuse doamna Sparsit, luîndu-şi aerul ei cel mai măreţ. Ocup aici un loc de încredere, Bitzer, ca subalternă a domnului Bounderby. Deşi, cu ani în urmă, domnul Bounderby şi cu mine eram departe de ideea că el ar putea ajunge cîndva patronul meu şi că-mi va da o gratificaţie anuală, acum nu-l pot privi decît sub aspectul acesta. Domnul Bounderby a avut întotdeauna cea mai mare consideraţie pentru poziţia mea socială şi o înaltă apreciere pentru nobleţea familiei din care cobor ; chiar mai mult decît m-aş fi aşteptat. Cu mult mai mult decît m-aş fi aşteptat. De aceea sînt sincer devotată patronului meu. Şi nu consider, nu vreau să consider şi nu pot să consider, spuse doamna Sparsit, ce părea că dispune de o provizie foarte însemnată de onoare şi moralitate, că sînt sincer devotată patronului meu dacă îngădui să se rostească sub acest acoperămînt nume care, din nefericire, cu adevărat din nefericire — nu mai încape îndoială — sînt legate de numele lui.

Bitzer îşi duse iar pumnul la frunte, cerîndu-şi din nou iertare.

— Nu, Bitzer, urmă doamna Sparsit, spune „individ", şi atunci te ascult ; însă dacă spui Thomas, nu vreau să mai aud nimic.

— Afară de excepţia pe care o ştiţi, a unui individ, doamnă, încercă iar Bitzer.

— A-ah ! făcu doamna Sparsit repetîndu-şi exclamaţia, clătinatul din cap deasupra ceştii de ceai şi sorbitura cea lungă, ca şi cum relua convorbirea din punctul unde fusese întreruptă.

— Există un individ, doamnă, zise Bitzer, care nu s-a purtat cum se cuvine chiar din prima clipă cînd a intrat aici. E un leneş, un cheltuitor şi un descreierat. Nu merită nici pîinea pe care o mănîncă, doamnă. De altfel, nici n-ar

mînca-o dacă n-ar avea o prietenă şi o rudă la putere, doamnă !

— A-ah ! exclamă doamna Sparsit, clătinînd iar din cap cu melancolie.

— Sper, totuşi, doamnă, urmă Bitzer, că ruda şi prietena aceea n-are să-i mai poată pune la dispoziţie resursele cu care duce asemenea trai. Între noi fie zis, ştim foarte bine din al cui buzunar vin banii aceia !

— A-ah ! oftă iar doamna Sparsit, repetîndu-şi melancolicu-i clătinat din cap.

— Este de plîns, doamnă. Vreau să spun că ultima persoană la care am făcut aluzie este de plîns, spuse Bitzer.

— Da, Bitzer, răspunse doamna Sparsit. Am compătimit întotdeauna pe cei orbiţi, întotdeauna.

— Cît priveşte un anumit individ, doamnă, zise Bitzer coborînd vocea şi dîndu-se mai aproape, e tot aşa de neprevăzător ca mulţi din oraşul nostru. Şi dumneavoastră ştiţi în ce fel sînt neprevăzători. Nimeni nu poate şti mai bine decît o doamnă ilustră ca dumneavoastră.

— Ar face bine să ia cu toţii exemplu de la dumneata, Bitzer, răspunse doamna Sparsit.

— Vă mulţumesc, doamnă. Dar fiindcă aţi adus vorba despre mine, iată, de exemplu, eu am pus ceva bani deoparte de pe acum, doamnă. De darul pe care îl primesc la Crăciun nu mă ating niciodată, doamnă. Nu cheltuiesc nici leafa întreagă, deşi nu-i prea mare, doamnă. De ce nu fac şi ei ca mine, doamnă ? Ce e în stare să facă un om e în stare să facă şi altul.

Şi asta era una din invenţiile Coketown-ului. Orice capitalist de acolo, care făcuse o avere de şaizeci de mii de lire începînd de la cîţiva *penny*, arăta întotdeauna o mirare grozavă că nu-s în stare cei şaizeci de mii de muncitori localnici să facă fiecare cîte şaizeci de mii de lire din cîţiva *penny*, ba chiar într-o măsură reproşa fiecăruia dintre ei că nu săvîrşeşte acea mică ispravă. Ce am făcut eu poţi face şi dumneata. De ce nu te apuci să faci la fel ?

— Cît despre pretenţiile lor la aşa-zisele distracţii de care au nevoie, toate-s numai fleacuri şi prostii, doamnă, zise Bitzer. Mie de ce nu-mi trebuie distracţii ? Nu mi-au trebuit şi n-au să-mi trebuiască niciodată ; de altfel, nici nu-mi plac. Cît despre asociaţiile lor, sînt sigur că mulţi dintre ei, dacă s-ar pîndi şi s-ar denunţa unii pe alţii, ar putea să mai cîştige cîte ceva din cînd în cînd, fie băneşte,

fie făcîndu-se bine văzuți de către cei mari, îmbunătățindu-și astfel traiul. Atunci, de ce nu și-l îmbunătățesc, doamnă ? Este primul lucru la care trebuie să se gîndească o ființă cugetătoare, și asta-i tocmai ceea ce pretind ei că vor.

— Au pretenții, mă rog ! zise doamna Sparsit.

— Și atîta te bat mereu la cap cu soțiile și familiile lor, că pînă la sfîrșit ți se face greață, zise Bitzer. Uite, de pildă, eu, doamnă ! Eu n-am nevoie de soție și copii. Atunci, lor de ce le trebuie ?

— Pentru că sînt oameni neprevăzători, zise doamna Sparsit.

— Da, doamnă, răspunse Bitzer. Întocmai așa este. Dacă ar fi prevăzători și mai puțin stricați, doamnă, știți ce-ar face ? Și-ar spune : „Cît timp pălăria îmi adăpostește întreaga familie, sau cît timp boneta îmi adăpostește întreaga familie — după genul persoanei, doamnă — n-am de hrănit decît pe unul singur, și acela este omul pe care îmi place cel mai mult să-l hrănesc".

— Fără îndoială, aprobă doamna Sparsit, mușcînd dintr-o franzeluță.

— Vă mulțumesc, doamnă, zise Bitzer ducîndu-și din nou pumnul la frunte și arătînd astfel cît de mult aprecia interesanta conversație cu care-l onora doamna Sparsit. Poate mai doriți încă puțină apă fierbinte, doamnă, sau aveți nevoie să vă mai aduc ceva ?

— Deocamdată n-am nevoie de nimic, Bitzer.

— Mulțumesc, doamnă. N-aș vrea să vă stingheresc în timpul mesei, doamnă, mai ales în timpul ceaiului, la care știu că țineți cu deosebire, zise Bitzer întinzîndu-și puțin gîtul ca să poată privi, de unde se afla, jos în stradă. Dar văd un domn ce se tot uită încoace de cîteva minute și trece chiar acum strada, ca și cum ar avea intenția să bată la ușă. Iată, nu mai încape îndoială că bate, doamnă.

Se duse la fereastră și privi afară în stradă, apoi își retrase capul înăuntru, confirmînd presupunerile :

— Da, doamnă, așa este. Doriți să-l primiți, doamnă ?

— Nu știu cine ar putea fi, zise doamna Sparsit ștergîndu-și buzele și aranjîndu-și mînușile cu un deget.

— Un străin, fără îndoială, doamnă.

— Nu înțeleg ce treabă poate avea la bancă un străin la vremea asta de seară. Te pomenești că vine pentru vreo afacere, însă pentru așa ceva este prea tîrziu, zise doamna Sparsit. Dar domnul Bounderby mi-a încredințat o funcție

în instituţia aceasta şi nu voi ezita niciodată să-mi fac datoria. Dacă una din îndatoririle postului pe care l-am acceptat este să-l primesc, atunci îl voi primi. Îndeplineşte-ţi rolul dumitale, Bitzer.

Vizitatorul, fără să aibă habar de vorbele pline de mărinimie ale doamnei Sparsit, lovi din nou în uşă cu atîta străşnicie, încît omul de serviciu se repezi jos să deschidă uşa, pe cînd doamna Sparsit, după ce avu grijă să-şi ascundă mai întîi măsuţa cu toate ustensilele de pe ea într-un dulap, o ştergea pe scări în sus, ca să poată apărea apoi, la nevoie, cu mai multă demnitate.

— Doamnă, vă rog, domnul acela doreşte să vă vadă, o anunţă Bitzer pe doamna Sparsit prin uşă, cu ochiu-i decolorat pus la gaura cheii.

Doamna Sparsit, care profitase de acel scurt răstimp să-şi mai aranjeze boneta, îşi transportă iar pe scări în jos persoana-i clasică şi intră în sala de consiliu în stilul unei matroane romane ce păşeşte în afara zidurilor cetăţii ca să trateze cu căpetenia năvălitorilor.

Dar vizitatorul se apropiase de fereastră şi stătea privind afară cu un aer nepăsător, aşa că fu cît se poate de puţin impresionat de intrarea aceea măreaţă. Stătea acolo fluierînd pentru sine, cu cel mai desăvîrşit calm din lume, cu pălăria încă pe cap, avînd în toată înfăţişarea lui un aer de mare oboseală, ce părea că se datorează în parte căldurii excesive şi în parte distincţiei sale excesive, căci se vedea de la prima aruncătură de ochi că era un *gentleman* desăvîrşit, fasonat întocmai după modelul epocii : plictisit de toate şi nemaicrezînd în nimic, întocmai ca Lucifer.

— Dacă nu mă înşel, domnule, doriţi să vorbiţi cu mine, deschise vorba doamna Sparsit.

— Scuzaţi, spuse el, întorcîndu-se şi scoţîndu-şi pălăria, vă rog să mă iertaţi.

„Hm ! gîndi doamna Sparsit, în timp ce-i adresa un salut măreţ. Treizeci şi cinci de ani, înfăţişare plăcută, chip plăcut, dinţi frumoşi, voce plăcută, maniere distinse, îmbrăcat elegant, păr negru, privirea îndrăzneaţă."

Toate acestea le observă doamna Sparsit în felul ei femeiesc, ca şi sultanul din poveste, ce-şi vîra capul într-o căldare cu apă, văzînd totul numai cît îl cufunda şi îl scotea.

— Luaţi loc, domnule, vă rog, zise doamna Sparsit.

— Mulţumesc. Daţi-mi voie, spuse el oferindu-i un scaun şi rămînînd în picioare, rezemat alene de masă. L-am lăsat

pe servitorul meu la gară, să aibă grijă de bagaje — tren foarte aglomerat, vagon de bagaje încărcat — şi am luat-o pe jos înainte, să privesc oraşul. Grozav de ciudată localitate! Sînteţi bună să-mi spuneţi dacă-i întotdeauna aşa de neagră?

— De obicei e mult mai neagră, replică doamna Sparsit cu tonul ei categoric.

— E cu putinţă aşa ceva? Iertaţi-mă dacă vă întreb, desigur, dumneavoastră nu sînteţi localnică?

— Nu, domnule, răspunse doamna Sparsit. Pe vremuri, înainte de a rămîne văduvă, am avut norocul, ori nenorocul, cum vreţi s-o luaţi, să trăiesc într-o sferă cu totul diferită. Soţul meu era un Powler.

— Scuzaţi-mă, vă rog, spuse străinul. Era un?...

— Un Powler, repetă doamna Sparsit.

— Familia Powler, rosti necunoscutul după cîteva clipe de gîndire.

Doamna Sparsit aprobă din cap. Străinul păru cuprins de o oboseală şi mai mare.

— Trebuie să vă plictisiţi foarte tare aici, trase el concluzia la acea comunicare.

— Sînt sclava împrejurărilor, domnule, zise doamna Sparsit. Am învăţat de mult să mă supun forţei care-mi conduce existenţa.

— Foarte înţelept lucru, răspunse necunoscutul, foarte edificator şi lăudabil, şi... Socotind, se vede, că nu merită să-şi termine fraza, se opri şi începu să se joace plictisit cu lanţul ceasornicului.

— Îmi îngăduiţi, domnule, să vă întreb cu cine am onoarea?... spuse doamna Sparsit.

— Fără îndoială, răspunse necunoscutul. Vă sînt recunoscător chiar că mi-aţi amintit. Sînt purtătorul unei scrisori de recomandare adresate domnului Bounderby, bancherul. Ieşind să mă plimb prin oraşul acesta extraordinar de negru, am întrebat un individ de pe stradă, un lucrător de la vreo fabrică, ce părea că făcuse un duş cu ceva scămos, ce mi-am închipuit că trebuie să fie materie primă...

Doamna Sparsit înclină din cap.

— ...Materie primă... unde locuieşte domnul Bounderby, bancherul. Individul, înşelîndu-se probabil asupra cuvîntului bancher, m-a îndreptat la bancă. Astfel stînd lucrurile, presupun că domnul Bounderby nu locuieşte în edificiul unde am onoarea să vă prezint această lămurire.

— Nu, domnule, răspunse doamna Sparsit, nu locuieşte aici.

— Mulţumesc. N-am avut şi n-am intenţia să predau scrisoarea în momentul de faţă. Dar, plimbîndu-mă pînă la bancă, să mai treacă timpul, şi avînd norocul să observ la fereastra de acolo (şi o arătă cu un gest obosit, după care se înclină uşor) o doamnă cu o înfăţişare cît se poate de agreabilă şi distinsă, m-am gîndit că cel mai bun lucru ar fi să-mi iau libertatea de a o întreba unde locuieşte domnul Bounderby, bancherul. Ceea ce şi îndrăznesc să fac acum, cu toate scuzele cuvenite.

Purtarea distrată şi indolentă a străinului era pe deplin compensată în ochii doamnei Sparsit de tonul degajat, curtenitor, ce o măgulea. În clipa de faţă, de pildă, aproape aşezat pe masă, se pleca alene către ea, ca şi cum îi recunoştea un farmec ce o făcea foarte atrăgătoare, în felul ei.

— Ştiu că băncile sînt întotdeauna bănuitoare şi, ca instituţii oficiale, se şi cade să fie, spuse străinul, a cărui conversaţie uşoară şi curgătoare era şi ea foarte plăcută, lăsînd să se bănuiască mai multă sensibilitate şi umor decît conţinea în realitate, ceea ce era o invenţie abilă a fondatorului acestei numeroase secte, cine va fi fost omul acela mare. Aşa că trebuie să lămuresc că scrisoarea mea — iat-o ! — este de la deputatul acestui oraş, Gradgrind, pe care am avut plăcerea să-l cunosc la Londra.

Doamna Sparsit recunoscu scrisul, observă că asemenea confirmare nu era de loc necesară şi îi dădu adresa domnului Bounderby, cu toate îndrumările şi lămuririle necesare.

— Mii de mulţumiri, spuse străinul. Fără îndoială că-l cunoaşteţi bine pe bancher ?

— Da, domnule, replică doamna Sparsit. Îl cunosc de zece ani, de cînd sînt în relaţii de dependenţă faţă de el.

— De-o veşnicie ! Mi se pare că s-a căsătorit cu fiica lui Gradgrind ?

— Da, zise doamna Sparsit strîngîndu-şi dintr-o dată buzele, a avut această... onoare.

— Am auzit că doamna este o adevărată savantă...

— În adevăr, domnule, răspunse doamna Sparsit, aşa se spune...

— Iertaţi curiozitatea mea impertinentă, urmă străinul planînd deasupra sprîncenelor doamnei Sparsit cu un aer curtenitor, dar cunoaşteţi şi familia şi sînteţi o femeie de lume. Am să cunosc în curînd familia aceasta şi o să am,

probabil, relații destul de strînse cu ea. Doamna e chiar așa de teribilă ? Tatăl ei îi creează o reputație atît de alarmantă de femeie practică, încît ard de nerăbdare s-o cunosc. O fi cu totul inaccesibilă ? Excesiv de respingător de deșteaptă ? Văd după zîmbetul dumitale că nu ești de părerea asta. Mi-ai alinat neliniștea sufletului. Dar în privința vîrstei ? Patruzeci ? Treizeci și cinci ?

Doamna Sparsit izbucni în rîs.

— O copilă ! N-avea nici douăzeci de ani cînd s-a căsătorit.

— Pe cuvîntul meu de onoare, doamnă Powler, că n-am fost în viața mea așa de uimit ! răspunse străinul, sculîndu-se de pe masă.

Părea într-adevăr că fusese impresionat pînă la limita de care era capabil. Privi la informatoarea lui mai bine de un sfert de minut, tot timpul acesta părînd că nu-și poate reveni din uimire.

— Te asigur, doamnă Powler, spuse el atunci cu aerul unui om sleit de puteri, că felul de a fi al tatălui mă făcuse să-mi închipui o maturitate mohorîtă și dură. Vă rămîn obligat pentru toate, și fiindcă ați îndreptat o greșeală atît de absurdă. Vă rog să mă scuzați că v-am deranjat. Mulțumesc foarte mult. Bună ziua.

Se înclină și ieși. Doamna Sparsit, ascunsă după perdeaua ferestrei, îl văzu coborînd alene strada pe partea umbrită, urmărit de ochii întregului oraș.

— Ce crezi despre domnul acesta, Bitzer ? întrebă ea pe omul de serviciu care venise să strîngă masa.

— Cheltuiește o grămadă de bani pe haine, doamnă.

— Trebuie să recunoaștem, spuse doamna Sparsit, că are foarte mult gust.

— Dar, doamnă, replică Bitzer, nu știu dacă merită să cheltuiești bani pe asta. Și apoi, încheie Bitzer în timp ce lustruia masa, am impresia că e jucător.

— Este imoral să joci, zise doamna Sparsit.

— E ridicol, doamnă, spuse Bitzer, pentru că șansele sînt împotriva jucătorilor.

Nu se știe dacă din pricina zăpușelii, ori fiindcă mîinile îi erau obosite, dar doamna Sparsit nu mai lucră de loc în seara aceea. Soarele începuse a se cufunda în dosul perdelei de fum, și ea sta tot la fereastră ; fumul se coloră în roșu ca focul, apoi culoarea i se stinse, întunericul păru că prinde a izvorî pe nesimțite din pămînt, furișîndu-se în sus, tot mai

în sus, deasupra acoperişurilor, deasupra clopotniţei, deasupra coşurilor fabricii, pînă la cer, şi ea şedea tot acolo. Fără să aprindă lumînarea în cameră, doamna Sparsit stătea la fereastră cu mîinile în poală, părînd că nu bagă în seamă zgomotele serii : chiotele băieţilor, lătraturile cîinilor, huruiala roţilor, paşii şi glasurile trecătorilor, strigătele ascuţite ale străzii, tropăitul saboţilor pe caldarîm la ora întoarcerii acasă, închiderea obloanelor de la prăvălii. Abia cînd omul de serviciu veni s-o anunţe că nocturnul ei pilaf de viţel era gata, se trezi doamna Sparsit din visare şi-şi transportă la etajul de sus sprîncenele-i negre, stufoase, atît de încreţite de meditaţie, încît păreau că au nevoie să fie călcate.

— Ah, ce neghioabă ! exclamă doamna Sparsit cînd rămase singură în faţa cinei.

Despre cine vorbea nu spuse ; dar probabil că nu despre mîncarea de viţel.

Capitolul II

DOMNUL JAMES HARTHOUSE

Partidul lui Gradgrind avea nevoie de ajutoare ca să sucească gîtul Graţiilor. Aşa că era în căutare de noi adepţi ; şi unde îi era nădejdea să găsească mai uşor decît printre acei *gentlemeni* rafinaţi care, după ce descoperă că nimic n-are vreo valoare pe lumea asta, se arată gata la orice ?

De altfel, mulţi din şcoala Gradgrind găseau atrăgătoare acele minţi viguroase ce atinseseră atît de sublime înălţimi. Admirau pe *gentlemen*-ii rafinaţi. Deşi pretindeau contrariul, totuşi îi admirau. Se dădeau în vînt să-i imite. Îşi rosteau discursurile cu ezitări, întocmai ca şi ei, şi distribuiau cu un aer istovit mici porţii mucegăite de economie politică, cu care îşi tratau discipolii. De cînd e lumea nu s-a pomenit o rasă hibridă mai surprinzătoare decît aceea care luă fiinţă astfel.

Printre domnii rafinaţi care nu aparţineau propriu-zis şcolii Gradgrind, exista unul de familie bună, cu o înfăţişare mai deosebită şi cu un remarcabil simţ al umorului, care produsese o impresie extraordinară în Camera Comunelor atunci cînd distrase distinsa adunare povestind din punctul

său de vedere (şi al consiliului de administraţie) un accident de cale ferată. Arătase cum funcţionarii cei mai vigilenţi ce s-au văzut vreodată, conduşi de cei mai generoşi directori ce au existat vreodată, ajutaţi de instalaţiile cele mai perfecţionate ce au fost inventate vreodată, toate funcţionînd pe cea mai bună linie ce s-a construit vreodată, uciseseră cinci călători şi răniseră treizeci şi doi, în urma unei defecţiuni fără de care acel minunat sistem ar fi fost cu siguranţă incomplet. Printre victime se afla o vacă, şi printre lucrurile împrăştiate rămase nereclamate, o bonetă de văduvă. Onorabilul membru distrase atît de mult Camera (înzestrată cu un rafinat simţ al umorului) aşezînd boneta pe capul vacii, încît adunarea nici nu mai voi să audă despre ancheta procurorului, absolvind de orice vină societatea de cale ferată, în mijlocul aplauzelor şi rîsetelor.

Or, domnul acesta avea un frate mai mic, cu o înfăţişare şi mai agreabilă decît a lui, care la început încercase viaţa ca stegar într-un regiment de dragoni şi o găsise foarte plicticoasă ; plecase atunci în străinătate în suita unui ambasador, dar iar găsise că viaţa-i foarte plicticoasă ; făcuse o călătorie la Ierusalim, dar se plictisise şi acolo ; umblase cu iahtul prin lume, dar pretutindeni se plictisise de moarte. Onorabilul şi glumeţul membru al Parlamentului îi spusese acestuia, frăţeşte, într-o zi :

— Jem, este un prilej bun acum să-ţi faci o situaţie printre adepţii Faptelor precise, căci au nevoie de oameni. Mă întreb dacă n-ar fi bine să încerci în statistică.

Jem, oarecum cîştigat de noutatea acestei idei, şi foarte doritor de o schimbare, fu tot atît de gata „să încerce" în statistică, sau în oricare alt domeniu. Aşa că încercă. Se pregăti citind cîteva cărţi albastre, iar fratele lui puse chestiunea adepţilor Faptelor precise, spunîndu-le :

— Dacă aveţi nevoie, oriunde, de un tip elegant care să vă facă nişte discursuri pe cinste, adresaţi-vă fratelui meu, Jem. El e omul care vă trebuie.

După cîteva încercări gen miting public, domnul Gradgrind şi un consiliu de înţelepţi politici îl acceptară pe Jem, hotărînd să fie trimis la Coketown, ca să devină cunoscut acolo şi în împrejurimi. Astfel se explică scrisoarea pe care Jem o arătase doamnei Sparsit în seara trecută şi pe care o ţinea acum în mînă domnul Bounderby, adresată domnului Josiah Bounderby, bancher, Coketown. Pentru a introduce pe domnul James Harthouse. Thomas Gradgrind.

O oră după ce primi această scrisoare, însoţită de cartea de vizită a domnului James Harthouse, domnul Bounderby îşi puse pălăria şi coborî la hotel. Acolo îl găsi pe domnul James Harthouse privind afară pe geam, în aşa hal de plictisit, încît începuse a se întreba dacă n-ar fi mai bine „să încerce" altceva.

— Domnule, zise vizitatorul, sînt Josiah Bounderby din Coketown.

Domnul James Harthouse era foarte încîntat (deşi nu prea avea aerul) că se poate bucura de această plăcere, pe care o aştepta de atîta vreme.

— Coketown-ul, domnule, zise Bounderby aşezîndu-se fără fasoane pe un scaun, nu seamănă de loc cu oraşele cu care aţi fost obişnuit. Deci, dacă-mi daţi voie — sau chiar dacă nu-mi daţi voie, căci eu sînt un om dintr-o bucată — am să vă dau cîteva lămuriri despre el înainte de a trece mai departe.

Domnul Harthouse era încîntat să le asculte.

— Nu fiţi prea sigur de asta. Nu vă pot făgădui c-o să fiţi încîntat, zise Bounderby. Mai întîi de toate, aţi văzut fumul nostru. Este hrana şi băutura noastră. E cel mai sănătos lucru din lume în toate privinţele, şi în special pentru plămîni. Dacă dumneata eşti dintre cei care doresc ca noi să-l reducem, să ştii că avem păreri opuse. N-avem de gînd să uzăm fundurile cazanelor noastre mai repede decît le uzăm acum, din cauza tuturor mofturilor sentimentale din Anglia şi Irlanda.

Hotărît fiind „să încerce" pînă la capăt, domnul Harthouse replică :

— Domnule Bounderby, vă asigur că sînt cu totul de părerea dumneavoastră. Din convingere.

— Mă bucur că-mi spuneţi asta, zise Bounderby. Fără îndoială că aţi auzit vorbindu-se mult despre munca din fabricile noastre ! Nu-i aşa ? Foarte bine ! Am să vă explic limpede cum stau lucrurile. Nu există muncă mai plăcută, mai uşoară şi mai bine plătită decît cea de aici. Mai mult decît atît : n-am putea face atelierele mai confortabile decît întinzînd pe jos covoare persane. Ceea ce n-avem de gînd să facem.

— Aveţi perfectă dreptate, domnule Bounderby.

— În sfîrşit, urmă Bounderby, să vă lămuresc în privinţa braţelor de muncă. Nu există muncitori, domnule, în oraşul nostru, bărbat, femeie ori copil, care să nu urmă-

rească același țel suprem în viață. Țelul este să li se dea de mîncare, cu o lingură de aur, supă de broască-țestoasă și vînat. Dar n-o să ajungă nici unul din ei vreodată să primească de mîncare, cu lingură de aur, supă de broască-țestoasă și vînat. Și acum cunoașteți orașul.

Domnul Harthouse se declară luminat și interesat în cel mai înalt grad de rezumatul acela condensat al situației generale din Coketown.

— După cum vedeți, răspunse domnul Bounderby, cînd fac cunoștință cu cineva îmi place să mă înțeleg cu el pe șleau, mai cu seamă dacă e un om politic. Mai am de adăugat doar cîteva cuvinte, domnule Harthouse, înainte de a vă asigura de plăcerea pe care o am de a satisface, în limitele modestelor mele posibilități, dorința pe care și-o exprimă prietenul meu Tom Gradgrind în scrisoarea de recomandare. Sînteți dintr-o familie de vază. Să nu vă închipuiți nici o clipă că și eu aparțin unei familii de vază. Sînt de neam prost, mă trag din golănime, din drojdia societății.

Nimic n-ar fi putut spori mai mult interesul pe care îl simțea Jem pentru domnul Bounderby ca informația aceasta ; așa, cel puțin, îl încredință el.

— Și acum, zise domnul Bounderby, ne putem strînge mîna de la egal la egal. Spun de la egal la egal fiindcă, deși știu cine sînt și cunosc mai bine decît oricine adîncimea exactă a mocirlei din care m-am ridicat singur, sînt tot așa de mîndru ca dumneata. Sînt întocmai ca și dumneata de mîndru. Și acum, după ce mi-am afirmat așa cum se cuvine independența, putem reveni la faptul că sper să vă simțiți bine aici.

Chiar foarte bine, dădu a înțelege domnul Harthouse pe cînd își strîngeau mîinile, și asta datorită aerului sănătos din Coketown. Domnul Bounderby aprecie acest răspuns.

— Poate știți, zise el, ori poate nu știți, că sînt căsătorit cu fiica lui Tom Gradgrind. Dacă n-aveți altceva mai bun de făcut, vă poftesc să mă însoțiți în partea de sus a orașului. Mi-ar face plăcere să vă prezint fiicei lui Tom Gradgrind.

— Domnule Bounderby, mi-ați ghicit cea mai vie dorință a mea.

Fără să mai lungească vorba, plecară. Domnul Bounderby călăuzi pe noua-i cunoștință, ce contrasta atît de tare cu el, spre locuința de cărămidă roșie, cu obloanele negre pe dina-

fără, storuri verzi pe dinăuntru şi uşă neagră la intrare, la care urcai pe două trepte albe. În salonul acestei măreţe reşedinţe apăru curînd cea mai deosebită faţă pe care o văzuse vreodată domnul James Harthouse. Era atît de stinghertă şi totuşi atît de nepăsătoare, atît de rezervată şi totuşi aşa de atentă, atît de rece şi mîndră şi totuşi atît de sensibilă, aşa de ruşinată de umilinţa fanfaroană a soţului ei, de parcă primea o lovitură de fiecare dată cînd acesta şi-o manifesta, încît Jem trăi o senzaţie cu totul nouă observînd-o. Chipul îi era la fel de deosebit ca şi purtarea. Avea trăsături frumoase, dar jocul fizionomiei atît de stăpînit, încît ar fi fost cu neputinţă să-i ghiceşti adevărata expresie. Era cu totul indiferentă, perfect sigură de sine, niciodată în încurcătură, totuşi niciodată în largul ei, ţinîndu-le tovărăşie cu persoana şi totuşi izolată cu gîndurile, încît n-avea nici un rost „să încerce" deocamdată s-o înţeleagă pe fata aceea care zădărnicea puterea de pătrundere a inteligenţei lui.

După ce o privi pe stăpîna casei, musafirul cercetă cu privirea şi casa. Nu exista nici unul din acele indicii tăcute care vădesc prezenţa unei femei. Nicăieri vreuna din acele podoabe mici şi graţioase, din acele nimicuri încîntătoare care ar fi trebuit să arate influenţa ei. Mohorîtă şi incomodă, de o bogăţie pompoasă şi arogantă, camera îi fixa pe cei prezenţi, neîmblînzită şi neluminată de cea mai mică urmă a unei preocupări feminine. Aşa cum sta domnul Bounderby în mijlocul zeilor săi domestici, la fel şi acele divinităţi neînduplecate îl înconjurau pe domnul Bounderby, demni unii de alţii şi potrivindu-se de minune.

— Soţia mea, domnule, zise Bounderby, doamna Bounderby, fiica cea mai mare a lui Tom Gradgrind. Loo, domnul James Harthouse a intrat în rîndurile partidului tatălui tău. Dacă nu ajunge curînd colegul lui Tom Gradgrind, sper măcar că vom auzi vorbindu-se despre el în legătură cu unul din oraşele noastre învecinate. După cum vezi, domnule Harthouse, soţia mea este mai tînără decît mine. Nu ştiu ce-o fi găsit la mine de m-a ales de soţ, dar ceva trebuie să fi găsit, căci presupun că altfel nu m-ar fi luat. Are o sumedenie de cunoştinţe foarte valoroase, domnule, în politică şi în altele. Dacă ai vrea să te informezi într-o privinţă oarecare, mi-ar veni greu să-ţi recomand un consilier mai bun decît Loo Bounderby.

Ar fi cu neputinţă să i se recomande domnului Harthouse un consilier mai plăcut şi de la care să înveţe cu mai multă tragere de inimă.

— Haide, haide ! zise gazda. Dacă eşti pornit pe complimente, să ştii că ai să ajungi departe, căci aici n-ai nici o concurenţă. Eu n-am învăţat niciodată să fac complimente, şi nici n-am pretenţia să înţeleg arta de a le face. De fapt, le dispreţuiesc. Dar dumneata n-ai fost crescut ca mine ; eu am avut o creştere sănătoasă, pe onoarea mea ! Dumneata eşti un *gentleman*, iar eu n-am pretenţia asta. Eu sînt Josiah Bounderby din Coketown, şi asta îmi ajunge. Deşi pe mine nu mă impresionează manierele alese şi originea nobilă, s-ar putea ca pe Loo Bounderby s-o încînte. Ea n-are avantajele mele (poate dumneata le-ai numi dezavantaje, dar eu le numesc avantaje), aşa că fără îndoială n-o să-ţi cheltuieşti energia zadarnic.

— Domnul Bounderby, spuse Jem întorcîndu-se cu un zîmbet către Louisa, este un nobil animal care îşi mai păstrează încă firea neîmblînzită, ce nu ştie de hamurile convenţiilor cu care-i deprins un cal de corvoadă ca mine.

— Îl respectaţi foarte mult pe domnul Bounderby, răspunse ea cu linişte. E, de altfel, cît se poate de natural.

Deşi era un om de lume care văzuse multe, simţindu-se pus la punct fără milă, se întrebă : „Oare cum s-o iau pe asta ?"

— Sînteţi pe cale de a vă pune în slujba patriei dumneavoastră, după cîte am înţeles din cele spuse de domnul Bounderby. V-aţi hotărît să arătaţi naţiunii mijloacele prin care se pot birui toate dificultăţile, urmă Louisa, rămasă în picioare pe locul unde se oprise de la început, în timp ce chipul ei urma să exprime acelaşi bizar contrast între o perfectă stăpînire de sine şi o foarte mare stinghereală.

— Nu, doamnă Bounderby, răspunse el rîzînd, vă dau cuvîntul meu de onoare că nu ! Nu pot să am asemenea pretenţii în faţa dumneavoastră. Cunosc puţin lumea, căci m-am vînturat încolo şi încoace, în sus şi în jos, şi m-am convins că nimic nu are preţ. De altfel, oricine e convins de asta, numai că unii o mărturisesc, iar alţii nu. Şi acum am adoptat principiile onoratului dumneavoastră tată, pur şi simplu fiindcă toate principiile îmi sînt indiferente şi pot tot aşa de bine să le susţin pe acestea ca şi pe altele.

— Şi n-ai principiile dumitale proprii ? întrebă Louisa.

— N-am nici cea mai mică urmă de preferinţă pentru vreunul. Credeţi-mă că nu dau nici un fel de importanţă nici unei opinii. După diferitele plictiseli pe care le-am îndurat, am ajuns la convingerea (numai dacă cuvîntul convingere nu-i prea tare faţă de lîncezeala care-mi e caracteristică în privinţa acestei teme) că orice curent de idei poate face tot atîta bine ca oricare altul, sau tot atîta rău ca oricare altul. Există o familie engleză care şi-a ales o încîntătoare deviză italiană: „Ce va fi, va fi"[1]. Este singurul adevăr valabil astăzi!

Harthouse observă că poza perfidă de sinceră mărturisire a neonestităţii lui, viciu atît de primejdios, atît de fatal şi de obişnuit, părea să facă asupra ei o impresie destul de favorabilă. Se folosi din plin de acest avantaj, adăugînd cu tonul lui cel mai agreabil, în aşa fel ca ea să-i poată lua vorbele mai în glumă ori mai în serios, cum îi va plăcea:

— Partidul care poate dovedi totul printr-o serie de unităţi, zeci, sute şi mii, mi se pare, doamnă Bounderby, cel mai amuzant dintre toate, oferind totodată oricui cele mai mari posibilităţi de reuşită. Mă simt tot atît de integrat în el ca şi cum aş crede în el. Şi sînt gata să lupt pentru el cu aceeaşi ardoare ca şi cum aş fi sincer convins. Şi, într-adevăr, ce aş putea face mai mult chiar dacă aş fi sincer convins?...

— Eşti un politician ciudat, spuse Louisa.

— Iertaţi-mă, dar n-am nici măcar meritul acesta. Dacă toţi cei de felul meu am părăsi rîndurile celor ce i-au adoptat şi ne-am organiza împreună, vă asigur, doamnă Bounderby, că am deveni cel mai mare partid din ţară.

Domnul Bounderby, care fusese în pericol să plesnească, atît de tare se umflase în tăcere, întrerupse conversaţia, propunînd amînarea cinei în familie pentru orele şase şi jumătate, ca să aibă timp să-l conducă pe domnul Harthouse într-un turneu de vizite pe la toate notabilităţile marcante ce contau la alegerile în Coketown şi împrejurimi. Făcură turneul de vizite, şi domnul Harthouse, datorită folosirii discrete a cunoştinţelor culese de prin cărţile albastre, ieşi victorios din acea încercare, deşi cu un considerabil spor de plictiseală.

Seara găsi masa aranjată pentru patru persoane, deşi se aşezară numai trei. Domnul Bounderby nu lăsă să-i scape

[1] *Che sara, sara* — deviza de pe stema familiei engleze Russell.

un prilej atît de nimerit de a povesti despre gustul pe care îl aveau ţiparii fierţi, cumpăraţi pe stradă cu jumătate de *pence* porţia, pe vremea cînd avea 8 ani, şi despre apa de calitate inferioară, de fapt destinată potolirii colbului, cu care îşi astîmpărase setea după acel ospăţ. Cît timp se servi supa şi peştele, urmă a-şi întreţine musafirul cu calcule ce arătau că el (Bounderby) consumase în tinereţea lui cel puţin trei cai, sub formă de cîrnaţi şi salam. Acele povestiri, pe care Jem le asculta cu un aer obosit, întrerupîndu-le din cînd în cînd cu cîte un „interesant!", fără îndoială că l-ar fi hotărît „să încerce" chiar de a doua zi dimineaţa încă o călătorie la Ierusalim dacă Louisa nu i-ar fi stîrnit atît de mult curiozitatea.

„Oare nu există nimic, se gîndea el privind-o cum stă în capul mesei, unde silueta-i tinerească, mică şi zveltă, dar nespus de graţioasă, părea pe cît de drăgălaşă, pe atît de deplasată, nu există oare nimic în stare să însufleţească chipul acesta?"

Ba da! Pe Jupiter, există ceva, şi iată că se iveşte sub o formă neaşteptată. Apăru Tom. De îndată ce se deschise uşa, înfăţişarea ei se schimbă, şi chipul i se lumină de un zîmbet.

Un zîmbet frumos. Domnul James Harthouse nu l-ar fi apreciat aşa de mult dacă nu s-ar fi mirat atîta timp de figura ei nepăsătoare. Louisa întinse mîna, o mînuţă delicată şi blîndă, şi apucă degetele fratelui ei, ca şi cum ar fi vrut să le ducă la buze.

„Ia te uită! gîndi musafirul. Secătura asta e singura fiinţă care o interesează. Da, da, da!"

Secătura fu prezentată şi se aşeză la masă. Denumirea nu era măgulitoare, dar nici nemeritată.

— Cînd eram de vîrsta ta, Tom, zise Bounderby, rămîneam nemîncat dacă nu eram punctual.

— Cînd erai de vîrsta mea, replică Tom, n-aveai de îndreptat conturi greşite şi nici nu trebuia după aceea să te îmbraci pentru masă.

— Bine, destul cu asta, zise Bounderby.

— Dacă e aşa, bombăni Tom, atunci nu te mai tot lega de mine.

— Doamnă Bounderby, spuse Harthouse, care auzea perfect schimbul acesta de cuvinte în surdină, figura fratelui dumneavoastră mi se pare cunoscută. Nu cumva l-am văzut în străinătate? Ori poate la vreo şcoală politică?

— Nu, răspunse ea cu interes, încă n-a fost în străinătate, şi educaţia şi-a făcut-o aici, acasă. Tom, scumpule, tocmai îi spuneam domnului Harthouse că n-a putut să te întîlnească în străinătate.

— N-am avut asemenea noroc, domnule, zise Tom.

Nu găseai la Tom mai nimic care să justifice acea expresie radioasă a chipului ei, căci era un tînăr morocănos, cu purtări neplăcute chiar faţă de sora lui. Cît de mare trebuia să fie pustiul din inima ei şi nevoia de o fiinţă căreia să i se devoteze!

„Iată cum se face că secătura asta este singura fiinţă care a interesat-o vreodată, cugetă domnul James Harthouse, preocupat într-una de acelaşi gînd. Iată cum se face! Iată cum se face!"

Şi în prezenţa surorii lui, şi după ce ea părăsi camera, secătura nu-şi dădu osteneala să-şi ascundă dispreţul pentru domnul Bounderby ori de cîte ori putea să şi-l manifeste fără să atragă atenţia acelui personaj independent, strîmbîndu-se sau făcînd cu ochiul. Domnul Harthouse, fără să răspundă acestor comunicări telegrafice, îi dădu foarte multă atenţie tot timpul serii, părînd că are chiar o deosebită simpatie pentru dînsul. La urmă, cînd se sculă pentru a se întoarce la hotel şi îşi arătă îndoiala că ar putea nimeri drumul pe întuneric, secătura se oferi imediat să-i servească drept călăuză şi ieşi cu el să-l însoţească pînă acolo.

Capitolul III

SECĂTURA

Era de mirare cum un tînăr, crescut sistematic într-o continuă şi exagerată constrîngere, putea fi un ipocrit; fără îndoială însă că aşa se întîmplase cu Tom. Era foarte ciudat cum un tînăr, care nu fusese lăsat de capul lui nici măcar cinci minute în şir, ajunsese pînă la urmă incapabil de a se conduce pe el însuşi; dar aşa se întîmplase cu Tom. Era de asemenea de neînţeles cum un tînăr, a cărui imaginaţie fusese sugrumată chiar din leagăn, putea fi urmărit de fantoma acelei imaginaţii ce se manifesta sub forma unei senzualităţi

grosolane, dar fără îndoială că un astfel de monstru era Tom.

— Fumezi? îl întrebă domnul James Harthouse cînd ajunseră la hotel.

— Mai e vorbă? răspunse Tom.

Trebuia deci să-l poftească pe Tom pînă sus; iar Tom nu putea decît să primească invitația. Cu o băutură răcoritoare potrivită anotimpului, dar nu atît de slabă pe cît de răcoritoare, cu un tutun mai fin decît se putea găsi prin acele locuri, Tom se simți curînd foarte la largul lui în capătul sofalei unde se instalase și mai dispus ca oricînd să-și admire noul prieten instalat la celălalt capăt al ei.

După ce fumă cîtva timp, alungînd fumul din juru-i, Tom se apucă să-și examineze prietenul.

„Ai zice că nici nu-i pasă de haine, gîndi Tom. Cu toate acestea, cît de minunat se îmbracă! Ce tip elegant!"

Domnul James Harthouse, întîlnind întîmplător privirea lui Tom, observă că tînărul lui prieten nu mai avea de băut și-i umplu paharul cu o mișcare neglijentă a mîinii.

— Mulțumesc, zise Tom, mulțumesc. Ei, domnule Harthouse, cred că ai înghițit o doză bună de Bounderby astă-seară. Tom rosti vorbele acestea făcînd din nou cu ochiul și privind cu subînțeles spre gazda lui pe deasupra paharului.

— Pare, într-adevăr, un om foarte de treabă! răspunse domnul James Harthouse.

— Ești convins de asta, nu-i așa? întrebă Tom făcînd iar cu ochiul.

Domnul James Harthouse zîmbi. Sculîndu-se apoi din celălalt capăt al sofalei, se rezemă alene de cămin să fumeze la gura vetrei goale, în fața lui Tom, și privind în jos către el îi spuse:

— Caraghios cumnat mai ești!

— Vrei să spui: caraghios cumnat e bătrînul Bounderby! replică Tom.

— Ești cam sarcastic, Tom, remarcă domnul James Harthouse.

Era atît de plăcut să te pomenești deodată așa de intim cu o asemenea vestă; să-ți spună Tom pe un ton atît de familiar o asemenea voce; să te vezi atît de repede pe picior de egalitate cu asemenea pereche de favoriți, încît Tom se simți nespus de încîntat de el însuși.

— Ei, puțin îmi pasă de bătrînul Bounderby, zise el, dacă la asta faci aluzie! De cîte ori am vorbit despre el,

i-am spus „bătrînul Bounderby", şi întotdeauna l-am privit astfel. N-am de gînd să încep a fi politicos cînd e vorba de bătrînul Bounderby. Ar fi şi cam tîrziu acum.

— Mie îmi este egal, răspunse James ; dar, ştii, fii mai atent cînd e de faţă soţia lui.

— Soţia lui ? se miră Tom. Sora mea, Loo ? Ei, asta-i ! Izbucni în rîs şi mai luă o înghiţitură din băutura răcoritoare.

James Harthouse rămase rezemat alene în acelaşi loc, în aceeaşi atitudine, fumîndu-şi ţigara cu aeru-i degajat, privind cu plăcere la secătură, ca şi cum s-ar fi simţit un fel de demon simpatic ce n-avea decît să fîlfîie din aripi în juru-i ca să-l facă să-şi dea şi sufletul dintr-însul dacă i l-ar cere. Şi, într-adevăr, s-ar fi zis că secătura căzuse pradă acelei influenţe. Se uită la tovarăşul lui pe furiş, se uită la el admirativ, se uită la el cu îndrăzneală şi îşi ridică un picior pe sofa.

— Sora mea, Loo ? repetă Tom. Nu l-a iubit niciodată pe bătrînul Bounderby.

— Vorbeşti la timpul trecut, Tom, răspunse domnul James Harthouse, scuturînd scrumul ţigării cu degetul cel mic. Dar noi sîntem la timpul prezent acum.

— A nu iubi, verb tranzitiv. Modul indicativ, timpul prezent, persoana întîia, singular, nu iubesc ; persoana a doua, singular, nu iubeşti ; persoana a treia, singular, ea nu iubeşte, răspunse Tom.

— Bravo ! Amuzant de tot ! zise prietenul lui. Dar nu vorbeşti serios.

— Ba vorbesc serios ! strigă Tom. Pe onoarea mea ! Doar n-ai să-mi spui mie, domnule Harthouse, că dumneata crezi într-adevăr că sora mea Loo îl iubeşte pe bătrînul Bounderby!

— Dragul meu, răspunse celălalt, ce aş putea crede cînd întîlnesc doi oameni căsătoriţi trăind în armonie şi fericire ?

Tom, între timp, ajunsese cu amîndouă picioarele pe sofa. Dacă al doilea picior n-ar fi fost deja pe sofa cînd i se spusese „dragul meu", desigur că l-ar fi ridicat imediat la acel punct culminant al conversaţiei. Simţind totuşi nevoia să se manifeste într-un fel, se întinse cît era de lung şi, rezemîndu-şi ceafa de marginea sofalei, fumînd cu un aer extrem de degajat, îşi întoarse faţa-i vulgară şi ochii cam tulburi spre chipul ce-l privea de sus atît de nepăsător, dar dominîndu-l.

— Îl cunoşti pe şeful, domnule Harthouse, spuse Tom, şi prin urmare nu trebuie să fii surprins că Loo s-a căsătorit cu bătrînul Bounderby. N-a avut niciodată un curtezan, şeful i l-a propus pe bătrînul Bounderby, şi ea a acceptat.

— Cît de ascultătoare e interesanta dumitale soră, zise domnul James Harthouse.

— Da, dar n-ar fi fost aşa de ascultătoare şi n-ar fi mers aşa de uşor, răspunse secătura, dacă n-aş fi fost şi eu la mijloc.

Demonul ademenitor ridică doar puţin sprîncenele, şi secătura se simţi obligată să continue.

— Eu am convins-o, lămuri el cu un aer de superioritate. M-au băgat la banca bătrînului Bounderby (unde n-aveam de loc chef să intru), şi mi-am dat seama că aici am să intru rău la apă dacă Loo îi dă răvaş de drum bătrînului Bounderby ; aşa că i-am spus care-i dorinţa mea, şi ea mi-a îndeplinit-o. E în stare de orice pentru mine. Nu e aşa c-a fost frumos din partea ei ?

— Splendid, Tom !

— De fapt, pentru dînsa nu era aşa de important ca pentru mine, urmă netulburat Tom, căci libertatea, confortul şi poate chiar viitorul meu depindeau de asta. Şi, apoi, ea n-avea alt curtezan, iar ca să rămînă acasă, era ca şi cum ar fi stat la închisoare, mai ales după ce am plecat eu. N-a fost ca şi cum ar fi renunţat la un iubit pentru bătrînul Bounderby, totuşi a fost generos din partea ei.

— Minunat ! Şi ia lucrurile cu atîta calm !

— Ah, răspunse Tom cu un dispreţ protector, Loo e o adevărată fată, şi o fată se împacă repede cu orice. Şi-a aranjat viaţa şi nu-i mai pasă. Îi convine tot aşa de bine ca oricare alt fel de viaţă. Dar cu toate că-i fată, Loo nu e ca toate fetele. Se poate închide în ea cu gîndurile ei, aşa cum am văzut-o adesea stînd şi contemplînd focul ore în şir fără să se clintească.

— Aha, are resurse proprii, spuse Harthouse fumînd impasibil.

— Nu chiar aşa de multe pe cît îţi închipui, răspunse Tom, căci şeful a avut grijă să-i îmbîcsească mintea cu tot felul de ciolane vechi şi alte fleacuri prăfuite de genul acesta. E sistemul lui.

— Şi-a format fiica după propriul său tipar ? sugeră Harthouse.

— Numai pe fiica lui? Pe toţi ceilalţi. Chiar şi pe mine m-a format în acelaşi fel, spuse Tom.

— Cu neputinţă!

— Totuşi, aşa e, răspunse Tom clătinînd din cap. Să ştii, domnule Harthouse, că atunci cînd am plecat pentru prima oară de acasă, la bătrînul Bounderby, eram un nătărău fără pereche şi nu ştiam despre viaţă nici cît ştie o scoică.

— Haide, haide, Tom, nu-mi vine să cred aşa ceva. Gluma-i glumă!

— Pe onoarea mea! spuse secătura. Crede-mă că vorbesc serios! Fumă un timp plin de gravitate şi demnitate, apoi adăugă cu un aer extrem de satisfăcut: Ei, de atunci am mai învăţat eu cîte ceva. Nu pot să neg. Dar asta numai datorită mie; şefului n-am de ce-i mulţumi.

— Şi inteligenta dumitale soră?

— Inteligenta mea soră a rămas aproape la fel cum era. Adesea mi se plîngea că n-are nici o preocupare dintr-acelea de care se agaţă în mod obişnuit toate fetele; şi nu văd cum ar fi putut să se schimbe de atunci. Dar ei nu-i pasă, urmă el cu înţelepciune, pufăind iar din ţigară. Fetele se aranjează întotdeauna într-un fel sau altul.

— Aseară, cînd am trecut pe la bancă să întreb de adresa domnului Bounderby, am găsit acolo o antică doamnă, care pare să aibă o mare admiraţie pentru sora dumitale, observă domnul James Harthouse aruncînd mucul ţigării pe care o isprăvise.

— Mătuşa Sparsit! zise Tom. Ai şi văzut-o va să zică?

Prietenul încuviinţă din cap. Tom îşi scoase ţigara din gură să poată închide dintr-un ochi (care începuse să nu-l mai asculte) cît mai expresiv şi să se lovească peste nas de cîteva ori cu degetul.

— Sentimentul pe care îl nutreşte mătuşa Sparsit pentru Loo aş putea zice că-i mai mult decît admiraţie, spuse Tom. Să zicem afecţiune şi devotament. Mătuşa Sparsit nu şi-a pus niciodată ochii pe Bounderby cînd era burlac. A, nu, niciodată!

Acestea fură ultimele cuvinte rostite de secătură înainte de a fi cuprins de o toropeală ciudată, urmată de o totală pierdere a cunoştinţei. Fu trezit din ultima stare de un vis neplăcut, în care i se părea că era împins de o gheată şi că o voce îi spunea:

— Hai, e tîrziu, şterge-o!

— Ei, spuse el, căznindu-se să se ridice de pe canapea, cred că trebuie să te părăsesc. Ascultă, știi că ai un tutun foarte bun, dar e prea slab.

— Da, e prea slab, îi răspunse gazda.

— E... e ridicol de slab, spuse Tom. Unde-i ușa ? Noapte bună.

Mai avu încă un vis ciudat : că era dus de un chelner printr-o ceață, care, după ce-i făcu fel de fel de dificultăți și de necazuri, se prefăcu în strada principală, unde rămase singur. Apoi merse pînă acasă cu destulă ușurință, deși simțea încă prezența și influența noului său prieten, ca și cum acesta ar fi planat undeva prin văzduh, cu aceeași atitudine degajată, ațintindu-l cu aceeași privire.

Secătura ajunse acasă și se culcă. Dacă și-ar fi dat cît de cît seama de ceea ce făcuse în acea noapte și ar fi fost mai puțin secătură și mai mult frate, poate că i-ar fi venit să se oprească locului în drum, să coboare la rîul infect, înnegrit de vopsea, și să se culce în el pentru a nu se mai scula, acoperindu-și pe vecie capul cu undele-i murdare.

Capitolul IV

OAMENI ȘI FRAȚI

— Prieteni, oropsiți muncitori din Coketown ! Prieteni și compatrioți, sclavi ai tiraniei asupritoare ce vă strînge în gheara-i de fier ! Frați și tovarăși de suferință, tovarăși de muncă și tovarăși de viață ! Ascultați ce vă spun : a sosit ora să ne strîngem cu toții laolaltă într-o singură putere unită, ca să-i prefacem în pulbere pe asupritorii noștri, ce s-au îngrășat atîta vreme din despuierea familiilor noastre, din sudoarea frunților noastre, din munca mîinilor noastre, sugîndu-ne măduva noastră, călcînd în picioare drepturile divine ale umanității și privilegiile sacre și eterne ale fraternității !

— Bravo ! Ascultați-l ! Ascultați-l ! Uraa !

Felurite strigăte de genul acesta, slobozite de o mulțime de guri, izbucniră din toate colțurile sălii, peste seamă de aglomerată și supraîncălzită, în care oratorul, cocoțat pe o estradă, își debita tirada, mai adăugînd și alte vorbe, cu

mult patos şi clocotind de furie. Se înfierbîntase atît de tare declamînd, încît nu era numai roşu, ci şi răguşit. De mult ce strigase, cît îl ţineau puterile, sub lumina orbitoare a becurilor de gaz, strîngînd din pumni, încruntînd din sprîncene, scrîşnind din dinţi şi vînturîndu-şi braţele, se consumase aşa de grozav, încît fu silit să se oprească şi să ceară un pahar cu apă.

Aşa cum stătea acolo, încercînd să-şi răcorească fierbinţeala feţei cu cîteva înghiţituri de apă, comparaţia pe care nu te puteai opri să o faci între orator şi mulţimea de chipuri atente îndreptate către el era extrem de dezavantajoasă pentru personajul acela. Judecînd după aparenţe, nu depăşea nivelul gloatei din juru-i decît cu înălţimea estradei pe care sta. În foarte numeroase privinţe era vădit cu mult mai prejos. Era mai puţin cinstit, mai puţin loial, mai puţin simpatic decît ei ; în locul simplităţii lor, el avea viclenia, în locul bunului-simţ, sănătos şi sigur, pasiunea. Era un om pocit la trup, cu umeri aduşi, cu sprîncenele încruntate, mereu cu o expresie duşmănoasă pe faţa-i crispată, şi contrasta într-un chip defavorabil, deşi îmbrăcat mai pretenţios cu marea masă a ascultătorilor în hainele lor simple de lucrători. Dacă ţi se pare întotdeauna ciudat cînd vezi o adunare oarecare supunîndu-se docilă dictaturii plictisitoare a unui personaj pretenţios, fie el lord ori om de rînd, pe care nici o putere omenească nu-l poate scoate din abisul prostiei ca să-l ridice pînă la nivelul intelectual pe care-l posedă trei sferturi din adunare, era încă mai straniu şi cît se poate de întristător să vezi mulţimea aceea de feţe atente, de a căror cinste mai ales nici un observator competent şi de bună-credinţă nu s-ar fi putut îndoi, arătîndu-se atît de impresionată de un asemenea lider.

— Bravo ! Ascultaţi-l ! Ascultaţi-l ! Uraa !

Acei obraji animaţi de o atenţie şi o pornire la fel de înflăcărate erau o privelişte foarte impresionantă. Nici o urmă de indiferenţă, de neatenţie, de lîncedă curiozitate, nici una dintre feluritele nuanţe ale nepăsării vizibile în alte întruniri nu se arătă măcar pentru o clipă aici. Fiecare dintre oamenii aceia simţea că, într-un fel sau în altul, situaţia lui era mai nenorocită decît ar fi trebuit să fie ; fiecare dintre oamenii aceia socotea de datoria lui să se alăture grupului în vederea ameliorării soartei lui ; fiecare om simţea că singura speranţă era să se alieze cu ceilalţi tovarăşi din juru-i.

Toată mulţimea aceea avea o credinţă profundă, gravă şi sinceră în cauza dreaptă ori greşită (din nefericire greşită) pe care o îmbrăţişase. Iată lucruri tot atît de vizibile, pentru oricine ar fi căutat să înţeleagă ce se petrecea acolo, ca bîrnele din tavan ori ca pereţii văruiţi din jur. Un asemenea spectator imparţial n-ar fi putut să nu recunoască în adîncul inimii lui că oamenii aceia, chiar cînd se înşelau, dădeau dovadă de calităţi mari, ce ar fi putut fi dirijate către scopuri mai bune şi mai frumoase. Iar ca să susţii (în baza unor axiome generale, oricît ar fi ele de bine stabilite) că apucau pe un drum greşit fără nici un motiv, aşa, numai dintr-o pornire nesăbuită de răzvrătire, era ca şi cum ai fi pretins că poate exista fum fără foc, moarte fără naştere, recoltă fără însămînţare şi că totul şi orice poate fi zămislit din nimic.

După ce se răcori, oratorul îşi şterse de cîteva ori, de la stînga la dreapta, cu batista, făcută sul, fruntea-i brăzdată şi-şi concentră toate forţele reînviate într-un rînjet plin de dispreţ şi amărăciune.

— Dar, o, prieteni şi fraţi! Oameni ai acestei ţări şi oropsiţi muncitori din Coketown! Ce putem spune despre acel om, despre acel muncitor — sînt silit, vai, să-l numesc astfel, dar socot că defăimez un titlu atît de glorios — ce puteţi spune despre cel care, cunoscînd prea bine din propria-i experienţă nedreptăţile şi ticăloşiile pe care le îndurati voi, necăjiţilor, care sînteţi sarea acestui pămînt, de cel care, auzindu-vă dînd declaraţie, într-o unanimitate plină de nobleţe şi măreţie, ce va face pe tirani să tremure, că sînteţi hotărîţi să subscrieţi la fondul Tribunalului Unificat [1] şi să rămîneţi credincioşi hotărîrilor, oricare ar fi ele, pe care le va lua acea instituţie în folosul vostru, vă întreb: ce puteţi spune despre acel lucrător (căci n-am încotro, trebuie să-l recunosc ca atare) care, în asemenea clipe, îşi părăseşte postul şi îşi vinde drapelul; care, în asemenea clipe, se arată un trădător, un laş, un mişel; care, în asemenea clipe, nu se sfieşte să vă facă mărturisirea neobrăzată şi umilitoare că el va rămîne deoparte şi nu va fi unul dintre vitejii luptători în mişcarea pe care o pornim pentru dreptate şi libertate?

În acel punct al discursului, adunarea nu se arătă în unanimitate de aceeaşi părere. Se auziră cîteva murmure şi fluierături, dar simţul onoarei era prea puternic la toţi

[1] Denumire a unei organizaţii imaginare.

pentru a îngădui ca un om să fie condamnat înainte de a fi ascultat.

— Bagă de seamă să nu te înşeli, Slackbridge!

— Să se arate!

— Să-l auzim ce spune!

Astfel de strigăte izbucniră din mai multe părţi. În sfîrşit, o voce puternică strigă:

— Omul acela e aici? Dacă e aici, Slackbridge, vrem să-l auzim pe el, nu pe dumneata!

Propunerea fu primită cu o furtună de aplauze.

Slackbridge, oratorul, privi în jur cu un zîmbet batjocoritor şi, întinzînd braţul drept înainte pentru a linişti marea înfuriată (după obiceiul tuturor celor de felul lui Slackbridge), aşteptă pînă se făcu tăcere adîncă.

— Prieteni şi tovarăşi, spuse atunci Slackbridge scuturînd din cap cu un violent dispreţ, nu mă mir că voi, umiliţi fii ai muncii, vă îndoiţi de existenţa unui astfel de om. Dar după cum a existat cel care şi-a vîndut dreptul de primnăscut pentru un blid de linte, după cum a existat Castlereagh [1], la fel există şi omul acesta!

Aici se produseră o scurtă agitaţie şi o înghesuială în apropierea tribunei, ce se sfîrşiră cu apariţia omului alături de orator, în faţa adunării. Era palid şi cu chipul puţin tulburat, asta se cunoştea mai ales după buze, dar stătea liniştit, cu mîna stîngă la bărbie, aşteptînd să poată vorbi. Pentru desfăşurarea dezbaterilor exista un preşedinte care luă acum în mînă conducerea discuţiilor.

— Prieteni, spuse el, în virtutea rolului meu de preşedinte, rog pe prietenul nostru Slackbridge, care a mers poate prea departe în afacerea asta, să stea jos, în timp ce-l vom asculta pe omul acesta, Stephen Blackpool. Îl cunoaşteţi cu toţii pe Stephen Blackpool. Îi cunoaşteţi de mult necazurile şi bunul său renume.

După aceste vorbe, preşedintele îi strînse prietenos mîna şi se aşeză din nou. Slackbridge se aşeză şi el, ştergîndu-şi fruntea înfierbîntată, întotdeauna numai de la stînga spre dreapta, şi niciodată în sens invers.

— Prieteni, începu Stephen în mijlocul unei linişti mormîntale. Am auzit ce s-a spus aici despre mine şi probabil că n-am să pot drege lucrurile. Dar prefer să auziţi adevărul în ceea ce mă priveşte din gura mea, nu de la alţii, deşi

[1] Politician englez, autorul unor legi antimuncitoreşti.

niciodată n-am fost în stare să vorbesc în faţa atîtor oameni fără să mă fîstîcesc şi să nu-mi pierd cumpătul.

Slackbridge scutură din cap ca şi cum ar fi vrut să şi-l arunce jos de ciudă.

— Sînt singurul muncitor din fabrica „Bounderby" şi singurul dintre toţi cei de faţă care nu accept organizarea propusă. N-o pot accepta şi mă îndoiesc, prieteni, că are să iasă vreun bine de aici pentru voi. Mai degrabă are să iasă vreo pacoste.

Slackbridge rîse şi-şi încrucişă braţele pe piept, încruntînd sarcastic sprîncenele.

— Dar nu-i numai asta pricina pentru care stau deoparte. Dacă ar fi numai atît, m-aş alătura celorlalţi. Am, însă, motivele mele — ştiţi, numai ale mele — care mă opresc nu numai acum, ci pentru totdeauna... pentru totdeauna... cît voi trăi!

Slackbridge sări ars de pe scaun şi se propti lîngă el, scrîşnind din dinţi şi gesticulînd.

— Ce v-am spus, prieteni şi concetăţeni? Nu v-am prevenit eu că întocmai aşa stau lucrurile? Şi cum calificaţi voi o purtare atît de laşă din partea unui om pe care ştim că legile rău întocmite l-au apăsat atît de greu? Vă întreb pe voi, compatrioţi, ce credeţi despre asemenea corupţie din partea unuia dintre voi, ce consimte astfel la propria-i ruină, la ruina voastră, la ruina copiilor voştri şi a copiilor copiilor voştri?

Se auziră cîteva aplauze şi cîteva strigăte: „Ruşine lui!" dar cei mai mulţi rămaseră tăcuţi. Priveau la figura chinuită a lui Stephen, devenită şi mai patetică prin semnele vizibile ale suferinţelor căsniciei; şi, în adîncul inimii lor bune, erau mai degrabă întristaţi decît indignaţi.

— Meseria acestui delegat este să vorbească, zise Stephen, pentru asta este plătit, şi el ştie ce are de făcut. Deci să-şi facă datoria. De ce i-ar păsa lui de toate cîte am îndurat eu? Asta nu-i treaba lui. Asta nu-i treaba nimănui, ci numai a mea!

Vorbea atît de cuviincios, ba, am putea spune, cu atîta demnitate, încît ascultătorii deveniră mai tăcuţi şi mai atenţi. Aceeaşi voce puternică ce se auzise şi mai înainte strigă:

— Slackbridge, lasă omul să vorbească, şi dumneata ţine-ţi gura!

Şi deodată se aşternu în sală o linişte impresionantă.

— Fraţilor, spuse Stephen, a cărui voce slabă se auzea desluşit, tovarăşi de muncă — căci asta sînteţi pentru mine, dar nu şi pentru delegatul de faţă, după cîte ştiu — nu mai am decît o vorbă de adăugat, şi n-aş putea spune mai mult chiar dacă aş vorbi pînă mîine în zori. Ştiu bine ce mă aşteaptă, ştiu bine că sînteţi hotărîţi să nu mai aveţi nici un fel de legătură cu cel care nu-i alături de voi în împrejurarea aceasta. Ştiu bine că de s-ar întîmpla să pier în mijlocul drumului, aţi socoti că merit să treceţi pe lîngă mine ca pe lîngă cineva străin şi necunoscut. Dar hotărîrea pe care am luat-o trebuie s-o duc cît mai bine pînă la capăt.

— Stephen Blackpool, rosti preşedintele sculîndu-se, gîndeşte-te bine. Gîndeşte-te bine, băiete, înainte de a ajunge să fii ocolit de vechii tăi prieteni!

Se ridică un murmur general, ce exprima acelaşi îndemn, deşi nimeni nu rosti un cuvînt. Toţi ochii erau aţintiţi pe chipul lui Stephen. Să-şi schimbe hotărîrea ar fi însemnat să ia o piatră de pe inima lor. Privind în jur îşi dădu bine seama de asta. În sufletul lui nu exista nici urmă de supărare împotriva lor. Îi cunoştea prea profund ca să se oprească la suprafaţă, unde se vădeau slăbiciunile şi concepţiile lor greşite, îi cunoştea cum numai un tovarăş de muncă îi poate cunoaşte.

— Ei, domnule, de-ai şti cît m-am gîndit eu la asta! Dar vezi că nu pot să fiu cu voi. Trebuie să-mi urmez calea pe care mi-am ales-o. Aşa că îmi iau rămas bun de la toţi de aici.

Îşi ridică braţele, într-un fel de salut adresat celor din jur, rămînînd o clipă în această atitudine, fără să mai spună nimic pînă şi le lăsă iar, încet, în jos.

— Multe vorbe plăcute am schimbat cu o seamă din cei de aici şi văd multe chipuri pe care le cunosc de cînd eram tînăr şi cu inima mai uşoară decît acum. De cînd mă ştiu, nu m-am certat niciodată cu vreunul dintre semenii mei. Dumnezeu mi-e martor că n-am nici o vină în cearta din astă seară. O să mă faceţi trădător şi multe altele, de dumneata vorbesc, se adresă el lui Slackbridge, dar e mai uşor să spui decît să dovedeşti. Fie şi aşa!

Făcuse cîţiva paşi să coboare de pe estradă, cînd îşi aminti că mai avea ceva de spus şi se întoarse iar.

— S-ar putea, zise el ridicîndu-şi încet faţa-i brăzdată, ca şi cum ar fi vrut să se adreseze fiecăruia în parte, şi celor de aproape, şi celor de departe, s-ar putea ca atunci

cînd problema de azi va fi din nou pusă şi discutată, să se ameninţe cu grevă dacă sînt lăsat să lucrez printre voi. Mai bine aş muri decît să ajung să văd una ca asta. Voi rămîne să lucrez singuratic printre voi dacă nu se ajunge pînă acolo. Credeţi-mă, mă văd silit să fac asta, prieteni, nu ca să vă înfrunt, ci ca să-mi cîştig existenţa. Trăiesc numai din munca mea, şi unde aş putea să mă duc eu, care am lucrat aici în Coketown de cînd eram de-o şchioapă? Nu mă plîng că de acum înainte nu mai vreţi să ştiţi de mine, că mă respingeţi şi mă izgoniţi dintre voi, dar trag nădejde că voi fi lăsat să lucrez. Socot, fraţilor, că dacă am un drept pe lume, atunci acesta este.

Nimeni nu rosti o vorbă. Nu se auzi nici un zgomot în sală, în afară de uşorul freamăt al mulţimii ce se dădea în lături, din mijlocul încăperii, deschizînd drum de ieşire omului pe care se hotărîseră să nu-l mai considere tovarăşul lor. Fără să se uite la nimeni, urmîndu-şi drumul cu o înfăţişare modestă, dar plină de hotărîre, care nu cerea şi nu pretindea nimic, unchiul Stephen părăsi scena, ducînd în spate povara necazurilor sale.

Atunci, Slackbridge, care în timpul ieşirii lui Stephen, îşi ţinuse întins braţul oratoric, ca şi cum ar fi căutat să potolească pasiunile dezlănţuite ale mulţimii printr-o extraordinară forţă morală şi o nemărginită grijă, încercă să le ridice moralul.

— Oare romanul Brutus, fraţilor, nu l-a condamnat la moarte pe Cezar? Şi oare mamele spartane, o, fraţilor, şi în curînd tovarăşi victorioşi, n-au silit pe copiii lor, care fugeau, să înfrunte săbiile duşmanilor? Şi atunci nu era o datorie sfîntă pentru oamenii din Coketown, care au în urmă strămoşi, în prezent o lume care-i admiră, şi în viitor o posteritate ce-i va moşteni, să alunge trădătorii afară din corturile pe care le-am ridicat pentru o cauză sacră şi divină? Vînturile cerului răspunseră: „Da", şi purtară acest „da" la răsărit, la apus, la miazănoapte şi la miazăzi. Prin urmare, de trei ori ura pentru asociaţia Tribunalului Unificat!

Slackbridge, ca un dirijor, bătu măsura. Mulţimea de feţe pe care se citea îndoiala (şi puţină mustrare de conştiinţă) se învioră la acest îndemn, răspunzînd semnalului. Orice sentiment personal trebuia să cedeze în faţa cauzei comune. Ura! Acoperişul mai vibra încă de urale după ce adunarea se împrăştiase.

Astfel alunecă Stephen Blackpool atît de uşor într-o viaţă cît se poate de singuratică, trăind izolat în mijlocul unei mulţimi de cunoscuţi. Străinul ce caută pe mii de feţe o privire prietenoasă fără s-o găsească niciodată se află într-o societate plăcută în comparaţie cu cel care întîlneşte zilnic zeci de feţe ce altădată îi erau prietene, iar acum îşi întorc privirile de la el. Prin această încercare trecea acum Stephen în fiecare clipă a vieţii lui cînd ieşea din casă, în drum spre fabrică, la întoarcere, în faţa uşii, la fereastră, pretutindeni. Înţeleşi cu toţii, evitau pînă şi partea străzii pe care avea obiceiul să meargă, lăsîndu-l să se folosească de dînsa numai el între toţi muncitorii.

De multă vreme devenise un om tăcut, avînd puţin de-a face cu alţii şi obişnuind să stea numai în tovărăşia gîndurilor lui. Nu ştiuse pînă atunci cît de multă nevoie avea inima lui de un salut uşor la tot pasul, de o privire, de o vorbă; cît de multă alinare îi strecuraseră în ea, picătură cu picătură, acele neînsemnate atenţii. Era chiar mai greu decît şi-ar fi închipuit să despartă în conştiinţa lui faptul că fusese părăsit de toţi camarazii de sentimentul neîntemeiat al ruşinii şi dezonoarei.

Primele patru zile ale suferinţei lui fură atît de lungi şi grele, încît începu să se înspăimînte de perspectiva ce i se deschidea înainte. Nu numai că n-o văzu de loc pe Rachael în tot timpul acesta, ba chiar evită orice ocazie de a o întîlni, căci deşi ştia că opreliştea nu era încă impusă pe faţă femeilor ce lucrau la fabrică, observase că unele din ele, dintre cele pe care le cunoştea, se schimbaseră faţă de el, aşa că îi era teamă să se mai apropie de vreuna, şi se îngrozea la gîndul că Rachael ar putea fi şi ea ţinută la distanţă dacă ar fi văzută în tovărăşia lui. Astfel trăise cu desăvîrşire singur în aceste patru zile, fără a vorbi cu nimeni, cînd, întorcîndu-se seara de la lucru, fu oprit în stradă de un tînăr cu o înfăţişare foarte decolorată.

— Te numeşti Blackpool, nu-i aşa? întrebă tînărul.

Stephen se înroşi, trezindu-se deodată cu pălăria în mînă, recunoscător că cineva îi vorbea, ori din cauza surprizei ce o simţise, ori poate din amîndouă motivele. Prefăcîndu-se că-şi aranjează căptuşeala, răspunse:

— Da.

— Dumneata eşti lucrătorul boicotat de ceilalţi? întrebă Bitzer, tînărul decolorat pe care îl cunoaştem.

— Da, răspunse iar Stephen.

— Am ghicit asta văzînd cum te ocolesc toţi. Domnul Bounderby vrea să-ţi vorbească. Ştii unde locuieşte, nu-i aşa ?

— Da, răspunse iar Stephen.

— Atunci du-te neîntîrziat acolo, auzi ? zise Bitzer. Eşti aşteptat, şi slujnica are să-ţi dea drumul numaidecît dacă spui cine eşti. Eu sînt funcţionar la bancă şi am fost trimis special să te caut ; aşa că pe mine mă scuteşti de un drum dacă te duci singur acolo.

Stephen, care mergea în direcţie opusă, se întoarse în loc, ca la o poruncă, şi porni către castelul de cărămidă roşie al uriaşului Bounderby.

Capitolul V

OAMENI ŞI STĂPÎNI

— Ei, Stephen, zise Bounderby în felul lui furtunos, ce-am auzit ? Ce ţi-au făcut nemernicii aceia ? Intră şi vorbeşte fără sfială.

Astfel era poftit să intre în salon. Masa fusese aranjată pentru ceai şi se aflau acolo tînăra soţie a domnului Bounderby, fratele ei şi un domn de vază din Londra. Stephen îi salută, închise uşa şi rămase lîngă ea cu pălăria în mînă.

— Acesta e omul despre care ţi-am vorbit, Harthouse, spuse domnul Bounderby.

Domnul căruia i se adresase stătea de vorbă cu doamna Bounderby pe sofa ; se sculă, spunînd cu un aer plictisit :

— A, adevărat ? şi păşi alene pînă la cămin, unde se afla domnul Bounderby.

— Haide, spuse domnul Bounderby, dă-i drumul !

După cele patru zile petrecute în singurătate, felul acesta în care i se adresa suna brutal şi displăcut în urechile lui Stephen. Nu numai că-i lovea cu grosolănie inima rănită, dar părea să admită ca adevărată învinuirea ce i se aducea de dezertor interesat.

— Nu vă fie cu supărare, domnule, spuse Stephen Blackpool, ce doriţi de la mine ?

— Ei, doar ţi-am spus, răspunse Bounderby. Vorbeşte pe faţă ca un bărbat, că doar eşti bărbat, şi spune-ne ce-a fost cu dumneata şi cu liga aceea.

— Iertați-mă, domnule, zise Stephen Blackpool, dar n-am nimic de spus despre asta.

Domnul Bounderby, care clocotea veșnic ca un fel de furtună, întîlnind un obstacol în cale, începu imediat să sufle asupră-i.

— Ascultă, Harthouse, spuse el, iată o mostră de lucrător. Omul acesta a mai fost aici o dată. L-am prevenit atunci împotriva străinilor ticăloși care ne dau mereu tîrcoale — care ar trebui să fie spînzurați pe loc unde sînt găsiți — și i-am spus omului acestuia că a apucat pe un drum greșit. Ei, îți vine a crede că, deși ceilalți au pus pe el pecetea infamiei, le-a rămas atît de robit, încît îi e frică să deschidă gura împotriva lor?

— Am spus că n-am nimic de spus, domnule; nu că mi-i frică să deschid gura.

— Ai spus. Hm! Știu eu ce-ai spus; ba chiar mai mult decît atît... știu ce-ai vrut să spui, înțelegi? Nu-i același lucru, ei comedie! E cu totul altceva. Mai bine ne-ai spune imediat că individul acela, Slackbridge, nu se află în oraș îndemnînd poporul la revoltă, că nu-i unul dintre liderii recunoscuți ai poporului, adică o canalie nerușinată. Mai bine ai spune asta imediat; pe mine nu mă poți înșela. Asta vrei să spui. De ce nu spui?

— Îmi pare tot atît de rău ca și dumneavoastră, domnule, cînd conducătorii poporului nu sînt vrednici, spuse Stephen clătinînd din cap. Aleg și ei pe cine găsesc. Poate că-i destul de mare nenorocire că nu găsesc șefi mai buni.

Vîntul începu să sufle furtunos.

— Ce zici, Harthouse, destul de frumos a început, nu? spuse domnul Bounderby. Se pare că nu întrece prea mult măsura. Se pare, pe onoarea mea, că-i numai o palidă mostră a oamenilor cu care au de-a face prietenii mei. Dar asta nu-i încă nimic, domnule. Ascultă numai ce am să-l întreb pe omul acesta. Vă rog, domnule Blackpool (și vîntul începu a sufla vijelios), îmi permiteți să vă întreb cum se face că nu ați intrat în asociație?

— Cum se face?

— Da! spuse domnul Bounderby, cu degetele mari vîrîte în subsuorile vestei, scuturînd capul și închizînd ochii, parcă făcea un semn de complicitate peretelui din fața lui. Cum se face?

— Aş fi preferat să nu aduc vorba despre asta, domnule. Deoarece însă îmi puneţi întrebarea, nu vreau să fiu nepoliticos, aşa că voi răspunde : pentru că am făgăduit.

— Nu mie, ştii prea bine, zise Bounderby (vreme furtunoasă, întreruptă în răstimpuri de calm înşelător ; pentru moment, domneşte calmul).

— A, nu, domnule, nu dumneavoastră.

— Desigur, în ceea ce mă priveşte pe mine, eu nu contez în afacerea asta absolut de loc, spuse Bounderby, mărturisindu-se mai departe peretelui din faţa lui. Dacă ar fi fost la mijloc Josiah Bounderby din Coketown, ai fi intrat în asociaţie fără să stai o clipă la îndoială ?

— Da, domnule. E adevărat.

— Deşi ştie bine, spuse Bounderby, devenit acum uragan, că sînt o adunătură de canalii, de răzvrătiţi, pentru care deportarea ar fi o pedeapsă prea blîndă ! Domnule Harthouse, dumneata eşti un om care te-ai vînturat prin lume. Ai mai întîlnit în altă parte, în afară de binecuvîntata noastră ţară, un om care să semene cu acesta ? şi domnul Bounderby îl arătă cu un deget mînios, ca pentru a cere să fie examinat.

— Nu, doamnă, zise Stephen Blackpool, protestînd cu tărie împotriva epitetelor întrebuinţate şi adresîndu-se instinctiv Louisei, după ce îi privise o clipă faţa. Nu-s nici canalii, nici răzvrătiţi. Nu-s de loc, doamnă, vă asigur. Nu s-au purtat bine cu mine, doamnă, ştiu asta şi o simt pe pielea mea. Dar nu se află printre ei nici o duzină de oameni, doamnă, ce spun duzină, nici măcar şase care să nu fie încredinţaţi că şi-au îndeplinit datoria faţă de ceilalţi şi faţă de ei înşişi. Ferească dumnezeu ca tocmai eu, care-i cunosc aşa de bine din experienţa mea de o viaţă întreagă, eu, care am mîncat şi am băut cu ei, care am stat şi am muncit alături de ei, eu, care i-am iubit, tocmai eu să nu le iau apărarea pentru dreptate, deşi au putut să-mi facă răul pe care mi l-au făcut !

Vorbea cu aspra seriozitate caracteristică clasei şi firii lui, sporită poate de un sentiment de mîndrie că rămîne credincios tovarăşilor săi, în ciuda neîncrederii ce i-o arătaseră cu toţii. Nu uita însă de loc unde se afla şi nu ridică o clipă vocea.

— Nu, doamnă, nu. Îs sinceri şi devotaţi unii faţă de alţii, drăgăstoşi şi legaţi între ei pînă la moarte. Cînd te ştiu sărac, ori bolnav, ori apăsat de vreuna din nenumăratele

pricini ce fac să poposească necazul la uşa omului, să-i vezi atunci cît pot fi de duioşi, de blînzi, cum încearcă să te mîngîie, cît de creştini se arată. Vă încredinţez de asta, doamnă. Să-i tai bucăţi, şi tot nu i-ai putea schimba!

— Pe scurt, zise domnul Bounderby, din pricină că sînt atît de plini de virtuţi, te-au azvîrlit la gunoi. Hai, spune-o şi pe asta, acum, că te-ai pornit. Dă-i drumul!

— Cum se face, doamnă, urmă Stephen, părînd că tot pe chipul Louisei găseşte un refugiu, cum se face că ce este mai bun în noi, oamenii sărmani, e tocmai ceea ce ne pricinuieşte cele mai mari necazuri, nenorociri şi greşeli, nu pot înţelege. Dar aşa este. Ştiu asta tot aşa de bine cum ştiu că există cerul undeva sus, deasupra mea, dincolo de fum. Sîntem doar răbdători şi, de obicei, vrem să facem toate după rînduiala cea dreaptă. De aceea nu-mi vine a crede că toată vina să fie numai de partea noastră.

— Ascultă, prietene, spuse domnul Bounderby, pe care nimic nu-l putea exaspera mai tare decît faptul că lucrătorul nu i se adresa lui, ci altcuiva — deşi făcea asta fără să-şi dea seama — dacă binevoieşti să mă onorezi cu atenţia dumitale o jumătate de minut, aş dori să schimbăm împreună cîteva vorbe. Ne-ai declarat chiar acum că n-ai nimic a ne spune în privinţa acestei afaceri. Înainte de a trece mai departe, te întreb: eşti bine încredinţat de ce spui?

— Da, domnule, sînt bine încredinţat.

— Iată aici de faţă un domn din Londra, şi domnul Bounderby arătă peste umăr cu degetul cel mare spre domnul James Harthouse; e un *gentleman* din Parlament. Aş vrea să audă o mică discuţie între noi amîndoi, în loc să-i lămuresc eu singur fondul problemei, căci ştiu perfect dinainte cum va decurge; nimeni nu poate şti mai bine decît mine, bagă de seamă! Prefer s-o audă cu urechile lui în loc să mă creadă pe cuvînt.

Stephen îşi aplecă fruntea înaintea domnului din Londra, şi mintea păru că i se tulbură şi mai tare. Îşi întoarse fără voie ochii spre acelaşi refugiu de mai înainte, dar o privire expresivă şi rapidă din acea parte îl făcu să şi-i aţintească iar pe faţa domnului Bounderby.

— Spune, de ce te plîngi? întrebă domnul Bounderby.

— N-am venit aici să mă plîng, domnule, îi aminti Stephen. Am venit pentru că am fost chemat.

— Şi, mă rog, cam de ce vă plîngeţi voi, lucrătorii, în general? repetă domnul Bounderby, încrucişîndu-şi braţele.

Stephen se uită la el, ezitînd o clipă, apoi păru că se hotărăşte.

— Domnule, nu m-am priceput niciodată să dau explicaţii, deşi am avut şi eu partea mea de necazuri. Să ştiţi, domnule, că pentru noi toate-s prost rînduite. Uitaţi-vă la oraşul nostru, aşa bogat cum este, şi la toţi oamenii care au venit aici să ţeasă şi să dărăcească, să-şi cîştige o bucată de pîine, mergînd pe acelaşi drum, tot la fel, din leagăn pînă la mormînt. Uitaţi-vă cum trăim, unde trăim, şi cît de îngrămădiţi, cu ce speranţe, cînd toate merg mereu pe acelaşi făgaş. Uitaţi-vă cum fabricile lucrează fără încetare şi cum niciodată nu ne ajută să facem un pas înainte, decît doar către moarte. Gîndiţi-vă cum ne judecaţi, ce scrieţi despre noi, ce vorbiţi despre noi, cum trimiteţi delegaţi la miniştri, să vă plîngeţi de noi, cum dumneavoastră aveţi totdeauna dreptate, şi noi sîntem totdeauna vinovaţi, cum n-am avut niciodată dreptate de cînd sîntem pe lume. Uitaţi-vă cum cresc toate acestea din ce în ce, domnule, cum totul se măreşte, se lăţeşte şi se înăspreşte din an în an, din generaţie în generaţie. Poate cineva să privească la toate acestea, domnule, şi să nu spună sincer că-i o proastă rînduială?

— Desigur, zise domnul Bounderby. Şi acum poate că ai să-i explici acestui domn cum ai face dumneata ca să îndreptăţi rînduiala asta proastă (cum îţi place s-o numeşti).

— Nu ştiu, domnule. De unde să ştiu eu? Nu e treaba mea, domnule. E a celor ce sînt deasupra mea şi deasupra noastră a tuturor. Care-i rostul lor dacă nu să se ocupe de asta?

— Dacă-i aşa, am să-ţi spun eu ce am putea face în privinţa asta, răspunse domnul Bounderby. O să dăm un exemplu cu vreo jumătate de duzină de Slackbridge. Îi vom acuza pe ticăloşi de crimă şi-i vom deporta în închisorile coloniale!

Stephen clătină grav din cap.

— Mie să nu-mi spui că nu putem face asta, omule, zise domnul Bounderby, care între timp devenise un uragan, pentru că o s-o facem, îţi spun eu!

— Domnule, răspunse Stephen cu încrederea şi liniştea pe care ţi-o dă o siguranţă absolută, chiar dacă aţi lua o sută de Slackbridge, dacă sînt atîţia, sau chiar de zece ori

mai mulți, și i-ați coase pe fiecare într-un sac să-i aruncați în cel mai adînc ocean care a existat vreodată de cînd e lumea, proasta rînduială va rămîne la fel, neschimbată. Străini ticăloși... spuse Stephen cu un zîmbet neliniștit. De cînd îmi aduc aminte, mereu am auzit vorbindu-se de străini ticăloși. Nu ei sînt pricina răului, domnule; n-a pornit de la ei. Nu le iau apărarea; n-am nici un motiv să-i apăr, dar e zadarnic și inutil să vă închipuiți că i-ați putea face să-și părăsească meseria. Mai bine ar fi să faceți așa ca meseria să-i părăsească pe ei. Tot ce văd în jurul meu în această cameră se afla înainte de a intra, și totul va rămîne la fel după ce voi pleca. Dacă ați trimite pendula din perete cu un vapor tocmai în insula Norfolk [1], asta n-ar împiedica curgerea timpului. Întocmai așa se întîmplă și cu Slackbridge.

Îndreptîndu-și din nou ochii către refugiul lui de mai înainte, observă că ochii ei îi făceau un semn de avertizare către ușă. Dîndu-se înapoi, puse mîna pe clanță. Dar nu spusese încă tot ce avea de spus, și în adîncul inimii lui simți un impuls nobil să răspundă tratamentului jignitor de mai înainte, rămînînd credincios pînă la urmă celor ce-l renegaseră. Așa că rămase să sfîrșească de spus ce avea pe suflet.

— Eu, domnule, ca om simplu ce sînt și cu prea puțină carte, nu mă pot încumeta să-i lămuresc dumnealui cum s-ar putea îmbunătăți lucrurile — deși sînt în orașul nostru o seamă de muncitori mai luminați decît mine care ar fi în stare de asta — dar pot să-i spun ceea ce știu că nu va ajuta niciodată la îndreptarea situației. Silnicia nu va fi niciodată un mijloc bun. Succesul și triumful nu vor putea niciodată aduce vreun bine. Să dai mereu și veșnic dreptate numai uneia din părți, iar celeilalte să-i găsești mereu și veșnic vină, este ceva cu totul nefiresc și care niciodată, niciodată nu va fi un mijloc bun! Nu-i bine însă nici să-i lași la o parte, de capul lor. Dacă mii și mii de oameni sînt lăsați de capul lor, în părăsire, să ducă înainte aceeași viață, să se zbată tot în aceleași neînțelegeri, vor ajunge de la un timp să se izoleze de o parte, iar voi toți, de cealaltă parte, cu o prăpastie neagră de netrecut căscată la mijloc, atîta timp cît va mai dura mizeria asta. Dacă nu te apropii de popor cu blîndețe și răbdare, dacă nu cauți să-i mîngîi pe cei care în noianul de necazuri se

[1] Insulă în Oceanul Pacific, loc de deportare.

alătură unii de alţii, ajutîndu-se între ei la nenorocire, rupîndu-şi de la gură ca să împartă cu cei loviţi (aşa cum n-a văzut desigur dumnealui, după umila mea părere, în nici una din ţările pe unde a călătorit), atunci nu se vor îndrepta niciodată lucrurile, pînă ce se va preface soarele într-un sloi de gheaţă! Şi, mai cu seamă, dacă-i socoteşti numai ca pe nişte braţe de muncă şi-i mînuieşti ca pe nişte cifre într-o socoteală, ori ca pe nişte maşini, de parcă n-ar putea simţi şi ei dragoste şi plăcere, de parcă n-ar avea judecată ori gusturi, de parcă n-ar avea şi ei un suflet care ar putea obosi, care ar putea spera; dacă-i socoteşti, cînd stau liniştiţi, ca şi cum n-ar avea nimic din toate astea, iar cînd se agită, le reproşezi că n-au simţăminte omeneşti faţă de dumneavoastră, atunci nu se vor îndrepta niciodată lucrurile, domnule, pînă la sfîrşitul veacurilor!

Stephen sta cu mîna pe uşa deschisă, aşteptînd să vadă dacă i se mai cere ceva.

— Stai o clipă, zise domnul Bounderby, care se înroşise la faţă peste seamă. Ultima dată cînd ai venit aici cu un necaz ţi-am spus s-o apuci pe altă cale şi să nu te mai amesteci în astfel de treburi. Şi ţi-am spus, dacă-ţi aminteşti, că-mi dădeam seama de aspiraţiile la lingura de aur.

— Nu mă gîndeam de loc la asta, vă asigur, domnule.

— Acum m-am lămurit, spuse domnul Bounderby, că eşti unul dintre acei indivizi care găsesc veşnic motive de nemulţumire. Umbli peste tot semănîndu-le şi făcîndu-le să rodească. Numai cu asta te ocupi în viaţă, amice!

Stephen clătină din cap: protest mut, ce voia să spună că el are altceva de făcut în viaţă.

— Eşti un tip atît de înveninat, de colţos, un soi atît de rău, spuse domnul Bounderby, încît chiar cei din asociaţia dumitale, oamenii care te cunosc cel mai bine, nu mai vor să aibă de-a face cu dumneata. Nu credeam că indivizii aceia pot să aibă vreodată dreptate. Dar am să-ţi spun una! Pentru o dată, am să fiu şi eu de partea lor, aşa că nu mai vreau nici eu să am de-a face cu dumneata!

Stephen ridică iute ochii spre el.

— Poţi termina ce-ai început, zise domnul Bounderby dînd cu înţeles din cap, şi apoi du-te în altă parte.

— Ştiţi bine, domnule, spuse Stephen cu glas schimbat, că nu pot găsi de lucru în altă parte dacă mă daţi afară de la dumneavoastră.

— Eu ştiu ce ştiu, iar dumneata ştii ce ştii ; nu mai am nimic de adăugat la asta ! fu răspunsul.

Stephen privi din nou la Louisa, dar nu-i mai întîlni ochii ; atunci, suspinînd şi rostind abia auzit : „Cerul să ne ocrotească pe toţi în lumea asta !“ plecă.

Capitolul VI

DISPARIŢIE

Cînd Stephen părăsi casa domnului Bounderby, se întunecase. Umbrele nopţii se adunaseră atît de repede, că nu se mai uită în juru-i şi, după ce închise uşa, o porni îndărăt, cu paşi apăsaţi, de-a lungul străzii. Uitase cu totul de ciudata bătrînă pe care o întîlnise cu prilejul vizitei sale precedente în aceeaşi casă, cînd, auzind în urma lui un pas cunoscut, se întoarse şi o văzu în tovărăşia Rachaelei.

O zări întîi pe Rachael, căci numai pasul ei îl auzise.

— Tu eşti, Rachael, draga mea ? ! Şi dumneata, împreună cu ea ? !

— Te miri, desigur, şi trebuie să recunosc că ai dreptate, răspunse bătrîna. După cum vezi, am venit din nou.

— Dar cum se face că eşti împreună cu Rachael ? o întrebă Stephen, trecînd între ele, potrivindu-şi pasul după al lor şi uitîndu-se cînd la una, cînd la cealaltă.

— Păi am făcut cunoştinţă cu fata asta de treabă tot cam la fel ca şi cu dumneata, zise veselă bătrîna, luînd ea iniţiativa răspunsului. Anul acesta am venit mai tîrziu ca de obicei, pentru că m-a cam chinuit astmul, aşa că mi-am amînat vizita pînă ce s-a făcut iar vreme frumoasă şi caldă. Tot din pricina asta nu mai fac toată călătoria într-o singură zi, ci o împart în două zile ; noaptea asta dorm la „Cafeneaua călătorilor“, lîngă calea ferată (un han plăcut şi curat), şi plec înapoi mîine, cu trenul parlamentar de şase dimineaţa. Bine, bine, dar ce legătură are toată povestea cu fata asta de treabă, ai să-ntrebi dumneata ? Îţi spun îndată. Am aflat că domnul Bounderby s-a însurat. Am văzut anunţul în ziar, făcea o impresie grozavă, măreaţă, insistă bătrîna cu un entuziasm straniu, şi vreau să-i văd şi eu nevasta, pentru că pînă acum n-am văzut-o niciodată.

Ei bine, nu știu dacă ai să mă crezi, dar de azi de la prînz n-a scos piciorul din casă. Și cum n-am vrut să renunț așa ușor s-o văd, am mai așteptat puțin învîrtindu-mă prin jurul casei, și astfel am trecut de vreo două-trei ori pe lîngă fata asta de treabă. Văzînd că are un chip atît de prietenos, i-am vorbit, și ea mi-a răspuns. Cam asta-i, zise bătrîna către Stephen. Și acum restul poți să-l ghicești și singur, mai repede decît ți l-aș povesti eu, sînt sigură!

Din nou Stephen trebui să-și înfrîngă o pornire instinctivă de antipatie față de bătrîna aceea, deși felul ei de a fi era cît se poate de sincer și simplu. Cu o blîndețe ce devenise și mai firească la el, știind-o la fel și în inima Rachaelei, urmă să-i vorbească bătrînei despre lucrurile ce o interesau la vîrsta ei înaintată.

— Află, doamnă, spuse el, că am văzut-o pe doamna Bounderby. E tînără și frumoasă; are ochi negri, frumoși și gînditori și o privire atît de liniștită, Rachael, cum n-am mai întîlnit în viața mea.

— Tînără și frumoasă. Așa-i? exclamă bătrîna, încîntată. Frumoasă ca un trandafir! Și ce nevastă fericită!

— Da, doamnă, așa se pare, zise Stephen privind cu îndoială spre Rachael.

— Se pare? Trebuie să fie! E doar nevasta stăpînului dumitale, replică bătrîna.

Stephen încuviință din cap.

— Cît privește pe stăpîn, zise el privind-o din nou pe Rachael, nu-mi mai este stăpîn. Între noi doi totul s-a sfîrșit.

— Te-ai hotărît să părăsești fabrica lui, Stephen? îl întrebă grăbită și îngrijorată Rachael.

— Păi, Rachael, răspunse Stephen, dacă eu părăsesc fabrica lui sau fabrica lui mă părăsește pe mine, cam totuna e. Eu și fabrica lui ne-am despărțit. Cînd m-ai ajuns din urmă, tocmai mă gîndeam că poate-i mai bine așa. Să rămîn acolo, ar fi însemnat bucluc peste bucluc. Poate pentru mulți e o fericire că plec; poate-i o fericire și pentru mine. Și, apoi, n-am încotro. Trebuie să întorc spatele Coketown-ului pentru un timp, draga mea, și să-mi încerc norocul aiurea, luînd-o iar de la capăt.

— Unde ai să pleci, Stephen?

— Încă nu știu, răspunse el, ridicîndu-și pălăria și cu palma netezindu-și părul rar. Dar nu plec chiar noaptea

asta, Rachael, ci mîine. Nu-i uşor să-ţi dai seama încotro trebuie s-o apuci, dar am să prind eu curaj.

Şi de data asta felul lui altruist de a gîndi îl ajută. Chiar înainte de a închide uşa domnului Bounderby, se gîndise că plecarea lui silită va fi, cel puţin, spre binele Rachaelei, înlăturînd primejdia de a fi învinuită că nu vrea să rupă relaţiile cu el. Deşi despărţirea de Rachael era o grea lovitură pentru el, deşi ştia că nu există un loc unde să poată scăpa de condamnarea oamenilor, pentru el era pesemne o uşurare să fie îndepărtat cu sila de suferinţele îndurate în ultimele patru zile şi s-o pornească spre greutăţi şi necazuri necunoscute.

Aşa că spuse din inimă :

— Îndur încercarea asta mai uşor decît aş fi crezut, Rachael.

Dîndu-şi seama că nu trebuie să-i îngreuneze povara, ea îi răspunse cu zîmbetul ei liniştitor şi îşi urmară toţi trei drumul împreună.

Bătrîneţea, mai cu seamă cînd caută să fie independentă şi voioasă, se bucură de mult respect printre săraci. Bătrîna era atît de cumsecade şi de mulţumită şi făcea atîta haz de infirmităţile ei, care de fapt se agravaseră de la ultima întîlnire cu Stephen, că începură amîndoi s-o cerceteze cu interes. Era atît de sprintenă, încît nu le îngăduia să-şi încetinească pasul din cauza ei, părînd foarte mulţumită să i se vorbească şi foarte dispusă să pălăvrăgească oricît, astfel că, atunci cînd ajunseră în cartierul unde locuiau, bătrîna era mai vioaie şi mai însufleţită ca niciodată.

— Poftească în locuinţa mea sărăcăcioasă, doamnă, spuse Stephen, să bei o ceaşcă de ceai. Atunci are să vină şi Rachael ; iar după aceea am să te însoţesc pînă la „Cafeneaua călătorilor". Poate să treacă multă vreme, Rachael, pînă voi mai avea norocul să fiu iară împreună cu tine...

Femeile se învoiră, şi se îndreptară toţi trei spre casa în care locuia ţesătorul. Cînd cotiră pe ulicioara strîmtă, Stephen îşi aruncă ochii spre fereastra camerei sale cu o groază pe care i-o trezea întotdeauna trista-i locuinţă ; dar fereastra era deschisă, aşa cum o lăsase, şi înăuntru nu se afla nimeni. Piaza-rea a vieţii sale plecase de cîteva luni, şi de atunci nu mai auzise nimic despre ea. Singurele urme ale ultimei ei treceri pe acolo erau mobila mai împuţinată şi părul mai încărunţit al lucrătorului.

Stephen aprinse o lumînare, aranjă măsuţa pentru ceai, făcu rost de apă fiartă de jos şi cumpără un pacheţel de ceai şi puţin zahăr, o pîine şi ceva unt de la prăvălia cea mai apropiată. Pîinea era caldă şi rumenă, untul proaspăt, iar zahărul, fireşte, în bucăţi — ca o confirmare a declaraţiilor obişnuite ale magnaţilor din Coketown, cum că oamenii ăştia, domnule, trăiesc ca nişte prinţi!

Rachael pregăti ceaiul (o adunare atît de numeroasă reclamase împrumutarea unei cești de ceai), pe care vizitatoarea îl găsi minunat. Era prima oară după atîtea zile cînd gazda se bucura puţin de societatea semenilor săi. Şi Stephen, deşi lumea i se deschidea înainte ca o nesfîrşită cîmpie de mărăcini, făcu cinste ospăţului, întărind astfel, din nou, afirmaţia magnaţilor despre totala lipsă de simţ practic a acestor oameni, domnule!

— Nu m-am gîndit pînă acum, doamnă, spuse Stephen, să vă întreb cum vă cheamă.

Bătrîna răspunse că se numea doamna Pegler.

— Sînteţi cumva văduvă? întrebă Stephen.

— A, da, de mulţi ani de zile!

Soţul doamnei Pegler (unul dintre cei mai buni care au existat vreodată) se prăpădise, după toate socotelile doamnei Pegler, înainte de naşterea lui Stephen.

— Mare nenorocire să pierzi un soţ atît de bun, zise Stephen. Copii n-aveţi?

Ceaşca doamnei Pegler începu a zăngăni pe farfurioara pe care o ţinea în mînă, trădînd o tulburare adîncă.

— Nu, răspunse ea. Nu mai am copii, nu mai am...

— Au murit, Stephen, îi strecură încet Rachael.

— Îmi pare rău că am adus vorba despre asta, zise Stephen. Trebuia să mă gîndesc că s-ar putea să ating o rană dureroasă. Mă simt... mă simt vinovat.

În timp ce îşi cerea iertare, ceaşca bătrînei zăngănea din ce în ce mai tare.

— Am avut un băiat, zise ea cu mîhnire ciudată, ce n-avea aspectul unei supărări obişnuite, care ajunsese bine, grozav de bine. Dar, vă rog, nu trebuie să mai vorbim de el. Este... şi punînd ceaşca jos, îşi muşcă mîinile, ca şi cum prin gestul ei ar fi adăugat „mort", apoi rosti cu voce tare: L-am pierdut.

Stephen mai regreta încă mîhnirea ce o pricinuise bătrînei, cînd proprietara lui veni sus împiedicîndu-se pe scara îngustă şi, chemîndu-l la uşă, îi şopti ceva la ureche.

Pesemne că doamna Pegler nu era de loc surdă, deoarece prinse imediat din zbor un cuvînt.

— Bounderby ! exclamă ea cu o voce înăbuşită, sărind în sus de la masă. Vai, ascundeţi-mă ! Pentru nimic în lume nu vreau să mă vadă. Nu-l lăsaţi să intre pînă nu plec de aici. Vă rog, vă rog !

Tremura toată şi era grozav de agitată, iar cînd Rachael încercă s-o liniştească, se ascunse în spatele ei, părînd că nu mai ştie ce face.

— Stai, doamnă, linişteşte-te, spuse Stephen mirat. Nu-i domnul Bounderby, ci soţia lui. Doar nu te temi de ea. Nu-i nici o oră de cînd parcă te dădeai în vînt s-o vezi !

— Dar eşti sigur că-i doamna, şi nu domnul ? întrebă ea, tremurînd încă.

— Nu mai încape îndoială.

— Bun, atunci te rog să nu-mi vorbeşti de loc şi să te porţi ca şi cum n-aş fi aici, zise bătrîna. Lăsaţi-mă să stau singură în colţul de colo.

Stephen dădu afirmativ din cap, uitîndu-se la Rachael ca pentru a-i cere o lămurire, pe care ea nu era în stare să i-o dea, apoi luă lumînarea, coborî scările şi, după cîteva clipe, se întoarse, luminînd calea Louisei. Era urmată de secătură.

Rachael se sculase şi sta deoparte, cu şalul şi pălăria în mînă, pe cînd Stephen, foarte uimit de o vizită atît de neaşteptată, punea lumînarea pe masă. Apoi rămase şi el în picioare, cu pumnul rezemat de masă, lîngă lumînare, aşteptînd să i se vorbească.

Pentru întîia oară în viaţa ei punea Louisa piciorul într-una din locuinţele muncitorilor din Coketown ; pentru prima oară în viaţa ei se găsea faţă în faţă cu ceva real în legătură cu ei. Ştia de existenţa lor numai ca grupe de sute şi mii. Ştia cîtă marfă putea produce un anumit număr dintre ei într-un anumit timp. Ştia cum plecau şi se întorceau, trecînd în cîrduri, la cuiburile lor, ca furnicile sau ca gîndacii. Dar din lecturile ei ştia infinit mai multe despre obiceiurile insectelor lucrătoare decît despre aceşti bărbaţi şi femei ce munceau din greu.

Pentru Louisa, muncitorii din Coketown formau un tot care trebuia pus să muncească atît, să fie plătit atît, şi nimic altceva ; care trebuia să se supună orbeşte legii cererii şi ofertei ; care se poticnea de această lege şi se zbătea în greutăţi ; care se cam scofîlcea la faţă cînd grîul era scump

şi se îndopa cînd grîul era ieftin ; care creştea cu un anumit procentaj şi dădea un anumit procentaj de criminali şi un anumit procentaj de săraci, de pe urma căruia se făceau averi imense ; care se răscula, uneori, ca apele mării, pricinuind unele neplăceri şi pagube (mai ales sie însuşi), după care se potolea din nou ; dar nu se gîndise niciodată să despartă acest tot în unităţi, cum nu se gîndise vreodată să despartă marea în picăturile din care-i alcătuită.

Rămase cîteva clipe uitîndu-se în jur la cele cîteva scaune, la puţinele cărţi, la gravurile ieftine, la pat, apoi îşi îndreptă privirile spre cele două femei şi spre Stephen.

— Am venit să-ţi vorbesc în urma celor petrecute adineauri. Aş dori să-ţi fiu de folos, dacă-mi îngădui. Doamna e soţia dumitale ?

Rachael îşi ridică ochii, care spuneau limpede : „nu", apoi îi lăsă din nou în jos.

— Mi-aduc aminte, spuse Louisa, roşind de greşeala ce o făcuse, îmi reamintesc acum că am auzit vorbindu-se despre necazurile dumitale casnice, deşi atunci n-am prea dat atenţie amănuntelor. N-am avut intenţia să pun o întrebare care să mîhnească pe careva dintre cei de faţă. Dacă voi mai pune vreo întrebare care, fără voia mea, ar avea acelaşi efect, vă rog să mă credeţi că o fac din pricină că nu ştiu cum trebuie să vă vorbesc.

După cum Stephen, puţin mai înainte, i se adresase instinctiv ei, la fel şi ea i se adresa acum instinctiv lui Rachael, pe un ton sec şi sacadat, dar totuşi şovăielnic şi sfios.

— Ţi-a povestit ce s-a petrecut între el şi soţul meu ? Cred că eşti prima fiinţă la care a căutat sprijin.

— Mi-a spus numai sfîrşitul, doamnă dragă, zise Rachael.

— E adevărat că dacă e alungat de un patron, va fi probabil alungat de toţi ceilalţi ? Cam aşa spunea, cred.

— E foarte greu, drăguţă doamnă, aproape cu neputinţă, ca un muncitor căruia i-a ieşit nume rău printre patroni să mai capete de lucru.

— N-am prea înţeles bine, ce vrei să spui prin nume rău ?

— Adică are faimă că e zurbagiu.

— Prin urmare, este sacrificat atît prejudecăţilor propriei sale clase, cît şi prejudecăţilor celeilalte clase ? E atît de adîncă prăpastia între cele două clase, în oraşul nostru, încît nu-i chip pentru un muncitor cinstit să-şi poată găsi un loc între ele ?

Rachael clătină din cap, tăcută.

— A ajuns să fie bănuit de tovarăşii lui ţesători, spuse Louisa, pentru că a făgăduit să nu li se alăture lor. Cred că dumitale ţi-a făgăduit. Îmi dai voie să te întreb de ce ?

Rachael izbucni în plîns.

— Nu i-am cerut să-mi făgăduiască, bietul băiat. Pentru binele lui l-am rugat să se ferească de încurcături, negîndindu-mă o clipă că va ajunge aici din pricina mea. Dar ştiu că mai degrabă ar muri de o mie de ori decît să-şi calce cuvîntul. Îl cunosc bine în privinţa asta.

Stephen rămase liniştit şi atent, cu bărbia rezemată în mînă, în atitudinea gînditoare care-i era obişnuită. Cînd prinse să vorbească, vocea îi era mai puţin sigură ca de obicei :

— Nimeni, afară de mine, nu va şti vreodată cît de mult o cinstesc, o iubesc şi o respect pe Rachael, şi din ce motive. Cînd i-am făcut acea făgăduială, i-am spus fără ocol că e îngerul vieţii mele. A fost o făgăduială solemnă, şi o voi ţine toată viaţa !

Louisa îşi întoarse capul spre el şi îl înclină cu un simţămînt de respect cu totul nou pentru ea. Apoi privirea i se întoarse către Rachel, şi trăsăturile i se îndulciră.

— Şi ce ai de gînd să faci ? îl întrebă ea, şi vocea-i se îndulcise de asemenea.

— Cînd o să termin lucrul, doamnă, răspunse Stephen biruindu-şi supărarea şi zîmbind, va trebui să părăsesc oraşul şi să-mi încerc norocul aiurea. Fericit ori nenorocit, omul e dator să tot încerce ; altfel, nu i-ar mai rămîne decît să se întindă jos şi să moară.

— Cum vei călători ?

— Pe jos, milostivă doamnă, pe jos.

Louisa se roşi, şi în mîna ei apăru o pungă. Se auzi foşnetul unei bancnote pe care o desfăcea şi o punea pe masă.

— Rachael, vrei să-i spui dumneata — deoarece ştii să-i vorbeşti fără a-l jigni — că banii ăştia sînt ai lui, fără nici o obligaţie, pentru a-i fi de ajutor pe drum ? Vrei să-l rogi să-i primească ?

— Nu pot face asta, drăguţă doamnă, răspunse Rachael întorcînd capul. Cerul să te binecuvînteze că te-ai gîndit la bietul om cu atîta milă. Însă trebuie să hotărască singur ce se cuvine să facă.

Louisa păru totodată neîncrezătoare, speriată şi cuprinsă de o simpatie neaşteptată cînd bărbatul acela atît de stăpîn

pe sine, care în timpul convorbirii cu soţul ei avusese o atitudine atît de hotărîtă şi de simplă, îşi pierdu deodată firea şi îşi ascunse faţa în mîini.

Întinse mîna, ca şi cum ar fi vrut să-l atingă, apoi se stăpîni şi rămase nemişcată.

— Nici Rachael, zise Stephen după ce îşi descoperi din nou faţa, n-ar fi putut să-mi facă o propunere mai inimoasă, într-un chip mai delicat. Şi, ca să arăt că nu-s un om lipsit de judecată şi de recunoştinţă, am să iau două lire. Le iau cu împrumut şi le voi da înapoi. În viaţa mea n-am muncit cu atîta drag cum o să muncesc pentru a vă putea dovedi încă o dată veşnica mea recunoştinţă pentru binele ce mi-aţi făcut.

Louisa fu nevoită să-şi ia înapoi bancnota şi s-o înlocuiască prin suma mult mai mică pe care o acceptase Stephen. Deşi nu era de loc elegant, chipeş sau interesant, totuşi felul lui de a primi banii şi de a-şi exprima recunoştinţa în cîteva cuvinte avea o eleganţă pe care lordul Chesterfield n-ar fi izbutit s-o insufle fiului său chiar de l-ar fi dăscălit un veac.

De la începutul vizitei pînă în clipa aceea, Tom stătuse pe pat, legănîndu-şi un picior şi sugîndu-şi bastonul, destul de nepăsător. Văzînd că sora lui se pregăteşte de plecare, se ridică, oarecum grăbit, şi se amestecă în vorbă.

— Aşteaptă o clipă, Loo ! Înainte de-a pleca, aş vrea să-i vorbesc o clipă. Mi-a venit o idee. Dacă vrei să ieşi pînă în capul scării, Blackpool, am să-ţi spun despre ce e vorba. Nu-i nevoie de lumină, omule ! Tom deveni ciudat de nerăbdător cînd Stephen se îndreptă spre dulap pentru a lua o lumînare. Nu ne trebuie.

Stephen îl urmă afară, şi Tom închise uşa camerei, rămînînd cu mîna pe clanţă.

— Ascultă, îi şopti el, cred că pot să-ţi fac un bine. Nu mă întreba ce anume, fiindcă s-ar putea să nu izbutesc. Dar nu strică să încerc.

Suflarea lui era atît de fierbinte, că atinse urechea lui Stephen ca o pală de foc.

— Cel care ţi-a adus biletul astă-seară, zise Tom, era omul nostru de serviciu de la bancă. Îţi spun „al nostru" fiindcă şi eu sînt de la bancă.

Observînd cît de încîlcit vorbeşte, Stephen gîndi : „Ce grăbit este !"

— Ascultă, zise Tom. Cînd pleci ?

— Păi azi e luni, răspunse Stephen chibzuind. Cred că pe vineri sau sîmbătă, domnule.

— Vineri sau sîmbătă, repetă Tom. Ascultă ! Nu-s sigur că am să-ţi pot face binele pe care vreau să ţi-l fac — ştii, doamna care a venit la dumneata e sora mea — dar s-ar putea să izbutesc, iar dacă dau greş, nu-i nici o nenorocire. Deci să-ţi spun despre ce e vorba. Ai să-l recunoşti pe omul nostru de serviciu ?

— Fireşte, răspunse Stephen.

— Foarte bine, zise Tom. Cu începere de mîine şi pînă pleci, seara, după terminarea lucrului, plimbă-te prin faţa băncii timp cam de vreo oră, înţelegi ? Dacă el te va vedea învîrtindu-te pe acolo, să nu-i dai impresia că urmăreşti ceva, fiindcă n-am să-l pun să-ţi vorbească decît dacă văd că pot să-ţi fac serviciul pe care vreau să ţi-l fac. Numai în cazul acesta va avea un bilet sau îţi va comunica ceva din partea mea ; altfel, nu. Ascultă ! Eşti sigur c-ai înţeles ?

Izbutise să-şi strecoare, prin întuneric, un deget într-una din butonierele hainei lui Stephen, tot sucind şi răsucind cu putere acel colţ de haină într-un chip nemaipomenit de ciudat.

— Am înţeles, domnule, răspunse Stephen.

— Ascultă, repetă Tom. Vezi să nu uiţi ce ţi-am spus şi să nu cumva să faci vreo încurcătură. În drum spre casă voi spune surorii mele ce-am plănuit şi sînt sigur că mă va aproba. Ascultă ! Ai înţeles, nu-i aşa ? Eşti pe deplin lămurit ? Atunci e-n regulă ! Hai să mergem, Loo !

O strigă deschizînd uşa, dar fără să intre în odaie şi fără să mai aştepte ca Stephen să-i lumineze scara îngustă. Cînd Louisa începu să coboare, el ajunsese jos şi ieşi în stradă înainte ca ea să-i poată lua braţul.

Doamna Pegler rămase în colţul ei, după ce fratele şi sora plecară, pînă ce Stephen se întoarse cu lumînarea în mînă. Nu găsea cuvinte să-şi exprime admiraţia pentru doamna Bounderby, şi, ca o bătrînă ciudată ce era, plînse „fiindcă e atît de frumoasă, drăguţa de ea". Totuşi, doamna Pegler se arătă aşa de îngrijorată ca nu cumva obiectul admiraţiei sale să se întoarcă din întîmplare, sau să nu pice altcineva, încît îşi pierdu toată voioşia pentru seara aceea. Cum şi ora era tîrzie pentru oameni care se scoală în zori şi muncesc din greu, reuniunea luă sfîrşit, şi Stephen cu Rachael o însoţiră pe misterioasa lor cunoştinţă pînă la uşa „Cafenelei călătorilor", unde îşi luară rămas bun de la ea.

Se întoarseră împreună pînă în colţul străzii pe care locuia Rachael, şi, pe măsură ce se apropiau de el, tăcerea punea tot mai mult stăpînire pe ei. Cînd ajunseră în colţul întunecos, unde se sfîrşeau totdeauna rarele lor întîlniri, se opriră tăcuţi, parcă s-ar fi temut să vorbească.

— Am să-ncerc să te mai văd înainte de plecare, Rachael, dar dacă n-am...

— N-ai să poţi, Stephen, ştiu bine. E mai bine să ne hotărîm să vorbim deschis unul cu altul.

— Ai întotdeauna dreptate. E mai bine şi mai curajos aşa. M-am gîndit, Rachael, că deoarece n-au mai rămas decît o zi sau două, e mai bine pentru tine, draga mea, să nu fii văzută împreună cu mine. Ţi-ar pricinui neplăceri fără nici un rost.

— Nu mă gîndesc la asta, Stephen, dar cunoşti vechea noastră înţelegere. Ăsta-i motivul.

Bine, bine, zise el. Oricum, e mai bine aşa.

— Ai să-mi scrii, Stephen, ca să ştiu şi eu ce-i cu tine?

— Da. Şi-acum ce-aş mai putea să-ţi spun decît ca domnul să fie cu tine, domnul să te binecuvînteze, să-ţi mulţumească şi să te răsplătească?

— Să te ocrotească şi pe tine, Stephen, oriunde îţi vei îndrepta paşii, şi să-ţi dea, în sfîrşit, pace şi odihnă!

— Ţi-am spus, draga mea, în noaptea aceea, zise Stephen Blackpool, că n-am să mă uit şi n-am să mă mai gîndesc niciodată la ceva care mă supără fără să-mi apari tu, care eşti cu atît mai bună decît mine, alături de acel lucru. Şi acum eşti alături. Şi mă faci să văd totul într-o lumină mai bună. Fii binecuvîntată! Noapte bună. Rămîi cu bine!

Era doar o despărţire grabnică pe o neînsemnată stradă, dar care avea să fie o amintire sfîntă pentru acele două fiinţe neînsemnate.

O, economişti utilitari, spectre de belferi, consilieri ai faptelor, necredincioşi sclivisiţi şi storşi de vlagă, propovăduitori flecari a atîtor crezuri răsuflate, pe săraci pururi îi aveţi cu voi! Cultivaţi în ei, cît mai e timp, neasemuitele haruri ale dragostei şi fanteziei, pentru a le înfrumuseţa vieţile, pe care-s atît de dornici să le împodobească; altfel, în ziua izbîndei voastre, cînd tot ce e romantic va fi smuls din sufletele lor şi vor rămîne faţă în faţă cu viaţa crudă, aşa cum e, realitatea va lua o înfăţişare fioroasă, şi aceasta va însemna sfîrşitul vostru.

Stephen lucră a doua zi şi ziua următoare fără a primi un cuvînt îmbucurător din partea cuiva şi fiind ocolit, ca şi mai înainte, la venire şi la plecare. La sfîrşitul celei de a doua zile văzu că se apropie sorocul ; la sfîrşitul celei de a treia zile, războiul lui se odihnea părăsit. Atît în prima, cît şi-n cea de a doua seară stătuse mai bine de o oră pe stradă, în faţa băncii, dar nimic nu se întîmplase acolo, bun sau rău. Pentru a nu fi acuzat că nu a respectat înţelegerea, în a treia şi ultima noapte se hotărî să aştepte două ore încheiate.

Acolo, la fereastra primului etaj, sta privind, ca şi-n alte rînduri, doamna care ţinuse pe vremuri casa domnului Bounderby ; mai era acolo şi omul de serviciu, care uneori stătea de vorbă cu ea, alteori privea peste oblonul de jos, pe care sta scris BANCĂ, iar alteori venea pînă la uşă şi se aşeza pe trepte ca să mai respire puţin aer curat. Cînd îl văzu ieşind pentru prima oară, Stephen se gîndi că poate îl caută pe el şi trecu prin apropierea lui, dar omul de serviciu se mulţumi să-i arunce în treacăt o privire, clipind din ochi, fără să scoată o vorbă.

E cam mult să te tot învîrteşti în acelaşi loc două ore după o zi grea de muncă. Stephen se aşeză pe treapta unei scări, se sprijini cu spatele de peretele unui gang, se plimbă încoace şi încolo, ascultă bătăile orologiului de la biserică, se opri să privească la copiii care se jucau pe stradă. E atît de firesc ca fiecare să aibă un scop oarecare, încît dacă cineva se plimbă fără rost, întotdeauna pare şi simte că atrage atenţia asupra lui. După ce se scurse prima oră, Stephen începu chiar să aibă neplăcuta impresie că a devenit o persoană suspectă.

Apoi sosi lampagiul şi, o dată cu el, apărură două dîre de lumină ce se întinseră pe întreaga lungime a străzii, împreunîndu-se şi pierzîndu-se în depărtare. Doamna Sparsit închise fereastra de la primul etaj, lăsă storul şi urcă scările. Curînd, o lumină urcă scările în urma ei şi îşi continuă calea trecînd mai întîi prin dreptul oberlihtului uşii, apoi prin dreptul celor două ferestre de la scară. Din cînd în cînd, unul din colţurile storului de la etajul al doilea se mişca din loc, ca şi cum acolo ar fi stat la pîndă ochiul doamnei Sparsit ; apoi se mişca şi celălalt colţ, ca şi cum în partea aceea ar fi fost ochiul omului de serviciu. Totuşi, Stephen nu primi nici o veste. Cînd, în sfîrşit, cele două

ore se scurseră, plecă foarte ușurat, cu pas grăbit, ca și cum își lua răsplata pentru atîta cît își tîrîse pașii.

Nu-i mai rămînea decît să-și ia rămas bun de la proprietăreasa lui și să se întindă pe patul pe care și-l improvizase pe podea; își făcuse bocceaua pentru a doua zi, și totul era pregătit de plecare. Avea de gînd să părăsească orașul în zori, înainte ca lucrătorii să iasă pe străzi.

Se crăpa de ziuă cînd ieși din casă după ce aruncase o privire de despărțire camerei sale, întrebîndu-se cu mîhnire dacă o va mai vedea vreodată. Orașul era atît de pustiu, de parcă toți locuitorii l-ar fi părăsit ca să nu mai aibă de loc de-a face cu el. La ora aceea toate păreau șterse. Pînă și soarele ce răsărea nu răspîndea pe cer decît un pustiu palid, asemenea unei mări întristate.

Trecu prin fața casei în care locuia Rachael, deși nu era în drumul lui; pe străzile de cărămidă roșie; pe lîngă uriașele fabrici amuțite, ce nu vibrau încă; pe lîngă gară, unde semnalele luminoase păleau în lumina din ce în ce mai puternică a zilei; prin vecinătatea haotică, parte în ruină, parte reclădită, a căii ferate; pe lîngă vilele de cărămidă roșie, împrăștiate între brazii afumați și presărați cu o pulbere murdară, ca niște fumători neîngrijiți; pe potecile de praf de cărbune și pe lîngă tot soiul de priveliști urîte; ajungînd în vîrful colinei, Stephen își aruncă privirile înapoi.

Acum ziua își împrăștia asupra orașului lumina strălucitoare, și clopotele chemau muncitorii la lucru. Focurile din sobele caselor nu erau încă aprinse, și coșurile înalte stăpîneau singure cerul, pe care în curînd aveau să-l ascundă vărsînd vîrtejuri de fum otrăvitor; dar, pentru o jumătate de oră, cîteva din numeroasele ferestre deveniră aurii, îngăduind oamenilor din Coketown să vadă, prin intermediul unei sticle afumate, un soare veșnic în eclipsă.

Ce ciudat e să pleci de la coșurile fabricilor înspre păsări! Ce ciudat e ca în loc de zgură să ai pe picioare colbul drumului! Ce ciudat e ca un om ajuns la vîrsta lui să înceapă ziua aceea de vară ca un copil! Cu acele gînduri în minte și cu bocceaua sub braț, Stephen își îndreptă privirile atente de-a lungul șoselei ce-i sta în față, iar deasupra lui copacii se arcuiră fremătînd, șoptindu-i că lăsase în urmă un suflet credincios și iubitor.

Capitolul VII

PRAF DE PUȘCĂ

Domnul James Harthouse, tot „încercînd" pentru partidul pe care îl alesese, începu curînd să înregistreze unele rezultate. Cu ajutorul cîtorva noi studii pe care binevoi să le facă în spiritul înțelepților politici, a unui spor de indiferență amabilă față de societate în general și a folosirii cu măsură a sincerității în neonestitate, cel mai cultivat și mai ocrotit dintre păcatele grele ale lumii moderne, ajunsese în scurt timp să fie socotit drept un om plin de viitor. Nepăsarea lui față de toate era un mare avantaj pentru el, căci îi îngăduia să se alăture cu atîta bunăvoie de adepții Faptelor precise, de parcă s-ar fi născut în tribul lor, și, în același timp, să se lepede de toate celelalte triburi ca de-o adunătură de fățarnici nerușinați.

— Pe care nimeni dintre noi nu-i crede, scumpă doamnă Bounderby, și care nu cred ei înșiși în vorbele lor. Singura deosebire între noi și cei ce predică virtutea, ori bunăvoința, ori filantropia — numele nu are nici o importanță — este că noi știm și recunoaștem că toate acestea nu înseamnă nimic, pe cînd ei, deși știu tot așa de bine ca noi, nu vor s-o mărturisească.

De ce s-ar fi indignat sau s-ar fi alarmat Louisa la auzul acestor declarații? Nu se deosebeau atît de mult de principiile tatălui ei și de educația pe care o primise în copilărie încît s-o poată speria. Ce mare deosebire era între cele două școli, cînd amîndouă o înlănțuiau de realități seci și nu-i insuflau credință în nimic altceva? Ce mai putea distruge James Harthouse, o dată ce Thomas Gradgrind apucase să-i educe din copilărie sufletul ei nevinovat?

Și mai grav pentru Louisa în această situație critică era faptul că în mintea ei (înainte ca tatăl eminamente practic să înceapă a i-o forma) se înrădăcinase o pornire ce se străduia să creadă într-o omenire mai generoasă și mai nobilă decît cea pe care o cunoștea, pornire ce se lupta neîncetat cu îndoieli și resentimente. Cu îndoieli, pentru că toate năzuințele îi fuseseră irosite din tinerețe. Cu resentimente, din pricina răului ce i se făcuse, dacă această pornire a ei era într-adevăr o șoaptă a adevărului. Pentru o fire obișnuită timp îndelungat cu renunțările, atît de frămîntată și chinuită, filozofia lui Harthouse veni ca o alinare și o justifi-

care. Totul fiind lipsit de miez şi fără de valoare, Louisa nu pierduse nimic şi nu sacrificase nimic. „Ce importanţă are?" îi răspunsese tatălui ei cînd îi propusese soţul. „Ce importanţă are?" mai spunea şi acum. „La urma urmei, are ceva vreo importanţă?" se întreba ea cu o amară încredere în sine, şi îşi urma calea.

Încotro? Pas cu pas aluneca necontenit spre o anumită ţintă, dar atît de lin, încît credea că stă pe loc. Cît priveşte pe domnul Harthouse, lui puţin îi păsa înspre ce tinde, şi nici nu se gîndea la asta. Nu urmărea nici un ţel sau plan anumit, nu era stăpînit cu putere de nici un viciu care să-i tulbure starea lui de indiferenţă. În prezent îl amuzau şi-l interesau cele din juru-i, atît cît era îngăduit unui *gentleman* aşa de rafinat ca el; poate chiar ceva mai mult decît ar fi putut s-o mărturisească fără a-şi pierde reputaţia. Curînd după ce sosi, scrise cu indiferenţă fratelui său. onorabilul şi glumeţul membru al Parlamentului, că soţii Bounderby constituiau „o mare distracţie" şi, mai departe, că specimentul feminin Bounderby, în loc de Gorgona[1], la care se aşteptase, era tînără şi nespus de drăguţă. După aceea nu mai scrise nimic despre soţii Bounderby şi-şi consacră timpul liber mai ales vizitelor în casa lor. Venea foarte des pe la ei, în trecerile şi turneele sale prin districtul Coketown, fiind mereu încurajat la asta de către domnul Bounderby. Convenea minunat spiritului fanfaron al domnului Bounderby să se fălească faţă de lumea în care se învîrtea că *lui* nu-i pasă de „persoanele cu rude sus puse", dar dacă soţiei lui, fiicei lui Tom Gradgrind, îi face plăcere, n-avea decît să-şi petreacă timpul în tovărăşia lor.

Domnul James Harthouse începu să se gîndească că i-ar prilejui o senzaţie nouă să vadă chipul Louisei schimbîndu-se şi pentru el atît de miraculos cum se schimba pentru secătură.

Era destul de bun observator, avea o memorie excelentă şi nu uita o vorbă din destăinuirile fratelui. Le împleti cu tot ce observa la sora acestuia şi începu s-o înţeleagă. Desigur, partea mai bună şi mai adîncă a caracterului ei depăşea posibilităţile lui de percepere, deoarece în firea omenească, la fel ca şi la mări, adîncul răspunde adîncului; dar, în curînd, reuşi să citească restul cu ochiul unui cunoscător.

[1] Femeie-monstru, care conform legendelor antice, avea puterea să transforme în stană de piatră pe oricine o privea.

Domnul Bounderby intrase în posesia unei case şi a unor terenuri aşezate la o distanţă de vreo cincisprezece mile de oraş şi cam la vreo două mile de o cale ferată care trecea peste numeroase poduri, străbătînd o regiune sălbatică, brăzdată de galeriile unor mine de cărbuni părăsite şi presărată, noaptea, de focurile şi siluetele întunecate ale maşinilor cu abur de la guri'e puţurilor. Ţinutul se îmblînzea treptat în apropierea conacului domnului Bounderby, luînd aspectul unui peisaj rustic, aurit de ierburi, înălbit de măceş primăvara şi răcorit de freamătul frunzişului şi al umbrei lui în timpul verii. Banca executase o ipotecă instituită asupra acestei proprietăţi, atît de frumos situată, care aparţinuse unuia dintre magnaţii Coketown-ului, care, hotărîndu-se să ajungă pe o cale mai scurtă decît cea obişnuită la o avere imensă, speculase nebuneşte şi rămăsese descoperit cu vreo două sute de mii de lire. Asemenea accidente se întîmplau uneori chiar şi în familiile cele mai aşezate şi mai chibzuite din Coketown, deşi faliţii n-aveau nici un fel de legături cu clasele neprevăzătoare.

Domnul Bounderby se instală cu o nemăsurată satisfacţie în acest mic şi plăcut domeniu şi se apucă să cultive, cu o umilinţă demonstrativă, varză în grădina de flori. Era încîntat să ducă o viaţă de cazarmă, înconjurat de mobile elegante, şi sfida cu originea lui pînă şi tablourile. „Închipuie-ti, domnule, spunea el către vreun musafir, am auzit că Nickits, fostul proprietar, a dat şapte sute de lire pe tabloul ăsta de Seabeach ! Dar îţi spun sincer, cred că în toată viaţa mea n-am să mă uit mai mult de şapte ori la el, ceea ce îmi revine la o sută de lire privirea. Nu ! Pe onoarea mea ! Nu uit că sînt Josiah Bounderby din Coketown ! Ani şi ani de zile, singurele tablouri pe care le-am avut, ori pe care le-aş fi putut dobîndi fără să fur. au fost pozele ce înfăţişau un bărbat bărbierindu-se în faţa unei cizme de pe borcanele de vacs, pe care eram încîntat să-l folosesc lustruind cizmele altora ; iar borcanele goale le vindeam cu o para bucata, şi eram bucuros cînd o căpătam şi pe aceea !"

Apoi se adresa domnului Harthouse pe acelaşi ton :

— Harthouse, ai aici o pereche de cai. Poţi să mai aduci încă o jumătate de duzină dacă vrei, şi vom găsi loc şi pentru ei. Proprietatea asta are un grajd în care încape o duzină de cai. Se spune despre Nickits că avea doisprezece cai, nici mai mult, nici mai puţin, dacă n-or fi numai

bîrfeli. Da, domnule, o duzină de cai! Şi omul acesta, în copilărie, a învăţat la şcoala din Westminster. A învăţat la şcoala din Westminster şi avea bursă regală, în timp ce eu mă hrăneam cu resturile de prin gunoaie şi dormeam în coşurile din piaţă. Dar să ştii că dacă aş vrea să ţin o duzină de cai — însă nu vreau, fiindcă unul îmi ajunge — n-aş putea suferi să-i văd lăfăindu-se aici, în boxele lor, cînd m-aş gîndi la ce fel de locuinţă aveam eu. N-aş putea să-i văd, domnule, fără să dau ordin să-i scoată imediat afară. Ce să-i faci, aşa se schimbă lucrurile... Vezi casa asta? Cred că-ţi dai seama ce fel de casă este şi ştii că nu există o altă aşezare de mărimea ei şi mai bine aranjată în tot regatul ăsta ori chiar aiurea, nu-mi pasă unde! Ei, aici, chiar în mijlocul ei, ca un vierme într-o gogoaşă, stă Josiah Bounderby. Pe cînd Nickits (după cum mi-a spus cineva care a venit ieri la mine la bancă), Nickits, care-i dădea pe latineşte cînd juca în piesele de teatru la şcoala din Westminster, iar înalţii magistraţi şi nobilimea acestei ţări îl aplaudau pînă se înroşeau la faţă, în clipa asta aiurează — aiurează, domnule! — la etajul al cincilea, într-o ulicioară întunecată din mahalalele Anvers-ului.

Aici, printre umbrele de frunziş ale acestui loc de odihnă, în zilele lungi şi înăbuşitoare de vară, domnul Harthouse se hotărî să încerce dacă chipul care îl uimise într-atîta cînd îl văzuse prima oară nu se poate schimba şi faţă de el.

— Ce întîmplare norocoasă să vă găsesc singură aici, doamnă Bounderby! De mai mult timp nutream o vie dorinţă să vă vorbesc între patru ochi.

Nu o întîlnise nicidecum datorită unei întîmplări fericite, deoarece ştia că la ora aceea era întotdeauna singură în locul ei preferat de odihnă, o poiană dintr-o pădure întunecoasă, cu cîţiva copaci doboriţi la pămînt. Acolo avea obiceiul să stea şi să privească frunzele căzute în toamna trecută, aşa cum se uita acasă la scînteile ce cădeau pe vatră prefăcîndu-se în cenuşă.

Se aşeză lîngă ea aruncîndu-i o privire.

— Fratele dumitale, tînărul meu prieten Tom...

Cu chipul deodată luminat, Louisa se întoarse spre el, privindu-l plină de interes.

„În viaţa mea, gîndi el, n-am văzut ceva mai deosebit şi mai fermecător ca lumina aceasta ce-i transfigurează dintr-o dată chipul!" Faţa îi trăda gîndurile, dar poate fără

să-l trădeze şi pe el, căci s-ar fi putut foarte bine s-o facă într-adins, ascultînd de poruncile primite.

— Te rog, iartă-mă, dar interesul frăţesc se reflectă atît de frumos pe faţa dumitale! Tom ar trebui să fie nespus de mîndru de asta. Ştiu că este de neiertat, dar nu mă pot opri să nu te admir.

— Fiind aşa de impulsiv... spuse ea liniştită.

— Nu, doamnă Bounderby, ştii bine că faţă de dumneata nu mă prefac. Ştii că sînt un exemplar netrebnic al speciei omeneşti, gata să mă vînd oricînd pentru o sumă convenabilă şi cu totul incapabil de un procedeu dezinteresat.

— Aştept, replică ea, să-mi vorbeşti mai departe de fratele meu.

— Eşti aspră cu mine, şi o merit. Sînt cel mai mare ticălos din lume, dar nu mint, nu mint niciodată! Am fost surprins, şi asta m-a îndepărtat de la ceea ce-mi propusesem, adică să-ţi vorbesc de fratele dumitale. Tom mă interesează.

— Cum, există ceva care să te intereseze, domnule Harthouse? îl întrebă ea cu un amestec de neîncredere şi recunoştinţă.

— Dacă m-ai fi întrebat cînd am venit pentru întîia oară aici, aş fi răspuns: „Nu". Acum, chiar cu riscul de a părea că mă prefac şi de a trezi, pe drept cuvînt, neîncrederea dumitale, sînt nevoit să răspund: „Da".

Louisa făcu o mişcare uşoară, ca şi cum ar fi încercat să vorbească, dar vocea parcă îi pierise; în cele din urmă răspunse:

— Domnule Harthouse, îţi dau crezare că-i porţi fratelui meu interes.

— Mulţumesc. Cred că o merit. Ştii cît de puţine lucruri pretind, dar de data asta pretind că merit măcar atît. Ai făcut atîtea pentru Tom, ţii atît de mult la el, întreaga dumitale viaţă, doamnă Bounderby, vădeşte o atît de fermecătoare dăruire de sine cînd e vorba de el... din nou, iartă-mă, iar mă depărtez de la subiect... Tom mă interesează pentru el însuşi.

Louisa făcuse o extrem de uşoară mişcare, ca şi cum ar fi vrut să se ridice repede şi să plece; dar în aceeaşi clipă Harthouse schimbase cursul discuţiei, şi ea rămase locului.

— Doamnă Bounderby, urmă el pe un ton mai superficial, lăsînd însă să se vadă cît de greu îi venea să facă asta, fapt şi mai semnificativ decît tonul pe care-l părăsise, pentru un tînăr de vîrsta fratelui dumitale nu e o crimă de neiertat dacă-i nesocotit, uşuratic şi cheltuitor, adică puţin cam zvăpăiat, cum se spune. Aşa e ?

— Crezi ?

— Dă-mi voie să fiu sincer. Nu te-ai gîndit niciodată că joacă ?

— Cred că face pariuri. Deoarece domnul Harthouse aştepta, ca şi cum răspunsul n-ar fi fost întreg, adăugă : Ştiu sigur.

— Şi, firește, pierde !

— Da.

— Cine pariază pierde. Îmi îngădui să fac presupunerea că uneori i-ai dat bani pentru asta ?

Privea în jos, dar la acea întrebare ridică ochii şi-l cercetă scrutător şi oarecum indignată.

— Nu lua în nume de rău curiozitatea mea impertinentă, scumpă doamnă Bounderby. Cred însă că Tom e pe cale să intre într-o mare încurcătură şi vreau să-i dau o mînă de ajutor, pe cît îmi îngăduie păcătoasa mea experienţă. Trebuie să repet că o fac de dragul lui ? Mai e nevoie ?

Ea păru că încearcă să răspundă, dar fără să izbutească.

— Vreau să-ţi mărturisesc sincer şi pe de-a-ntregul gîndul meu, spuse James Harthouse, părînd că face aceeaşi sforţare ca să-şi păstreze mai departe tonul uşuratic ; mă îndoiesc că Tom a fost îndeajuns de bine pregătit pentru viaţă şi că a existat vreodată — iartă-mi sinceritatea — destulă încredere între el şi venerabilul lui părinte.

— E puţin probabil, răspunse Louisa, roşind la amintirea pe care i-o trezea acea remarcă.

— Sau între el — sînt convins că vei înţelege perfect ce vreau să spun — sau între el şi veneratul lui cumnat.

Louisa roşi din ce în ce mai tare, şi cînd răspunse, cu o voce scăzută :

— E şi mai puţin probabil... se făcu roşie ca focul.

— Doamnă Bounderby, zise Harthouse după o scurtă pauză, nu s-ar putea să-mi acorzi mai multă încredere ? Tom a împrumutat de la dumneata o sumă importantă ?

— Sper că vei înţelege, domnule Harthouse, răspunse ea după ce stătu o clipă în cumpănă (în tot timpul convorbirii

fusese destul de nehotărîtă şi de tulburată, însă nu-şi pierduse nici o clipă stăpînirea de sine), sper că vei înţelege, dacă răspund la întrebările dumitale stăruitoare, că n-o fac pentru a mă plînge ori pentru că aş regreta ceva. Nu m-aş plînge niciodată de ceva şi nu regret de loc ceea ce am făcut.

„E şi atît de inimoasă!" gîndi James Harthouse.

— Chiar îndată după ce m-am căsătorit, am descoperit că fratele meu datora o mulţime de bani. Vreau să spun o mulţime de bani pentru un tînăr de vîrsta lui. Destui însă ca să fiu nevoită să vînd cîteva bijuterii neînsemnate. N-a fost un sacrificiu. Le-am vîndut cu dragă inimă. Nu ţineam de loc la ele. Pentru mine n-aveau nici o valoare.

Poate citise pe faţa lui că ştia, poate în sinea ei se temea ca nu cumva Harthouse să-şi dea seama că era vorba de unele daruri pe care i le făcuse soţul ei, fapt e că Louisa se opri şi roşi din nou. Dacă Harthouse n-ar fi ştiut asta de la început, de bună seamă că ar fi înţeles-o acum, chiar de ar fi fost mai puţin ascuţit la minte decît era.

— De atunci i-am dat fratelui meu, în diferite rînduri, toţi banii pe care-i puteam pune deoparte; pe scurt, toţi banii pe care i-am avut. O dată ce m-am hotărît să mă destăinui dumitale, văzînd interesul pe care i-l porţi, nu vreau să o fac pe jumătate. De cînd ai început să ne vizitezi, a avut nevoie, la un moment dat, de o sută de lire. N-am avut posibilitatea să-i procur suma asta. Am fost îngrijorată de urmările posibile ale încurcăturii în care intrase, dar am păstrat numai pentru mine aceste taine, iar acum le încredinţez cinstei dumitale. Nu m-am destăinuit nimănui pentru că... motivele le-ai bănuit..

Se opri brusc.

Fiind un om ager, prinse îndată ocazia ce i se oferea de a-i prezenta Louisei propria ei imagine, uşor deghizată sub trăsăturile lui Tom.

— Doamnă Bounderby, deşi nu sînt decît un om de lume fără nici o credinţă, simt un profund interes, te asigur, pentru tot ce-mi spui. Mi-e cu neputinţă să-l judec aspru pe fratele dumitale. Înţeleg şi împărtăşesc întru totul atitudinea înţeleaptă pe care ai adoptat-o faţă de greşelile lui. Cu tot respectul ce-l port atît domnului Gradgrind, cît şi domnului Bounderby, cred însă că Tom n-a avut parte de o educaţie prea fericită. Creşterea primită nepregătindu-l îndeajuns pentru societatea în care avea un rol de jucat, el

cade dintr-o extremă ce i-a fost impusă vreme îndelungată — fără îndoială cu cele mai bune intenţii — în altă extremă. Poza de independenţă britanică a domnului Bounderby, ce nu-i decît o glumă strașnică şi o trăsătură simpatică a lui, nu te îndeamnă — aici sîntem de acord amîndoi — la destăinuiri. Dacă mi-i îngăduit să remarc că domnului Bounderby îi lipseşte poate o fărîmă din acea delicateţe spre care s-ar îndrepta pentru sprijin şi îndrumare un tînăr rătăcit, un caracter greşit format şi cu aptitudini prost îndrumate, ţi-aş exprima atunci limpede punctul meu de vedere.

În timp ce Louisa privea drept înainte, prin luminile jucăuşe de deasupra ierbii, spre întunericul pădurii din fund, Harthouse îi citi pe chip cît de perfect găsea ea că i se potrivesc cuvintele pe care el le rostise intenţionat.

— Trebuie să fim cît se poate de indulgenţi, urmă el. Totuşi, găsesc că Tom face o mare greşeală, pe care nu pot să i-o iert şi pentru care îl condamn cu asprime.

Louisa îşi întoarse privirile spre el şi întrebă care era acea greşeală.

— Poate, răspunse el, am spus prea multe. Poate, la urma urmei, ar fi fost mai bine dacă nu mi-ar fi scăpat nici o aluzie.

— Mă înspăimînţi, domnule Harthouse! Te rog, spune-mi, despre ce e vorba?

— Pentru a te scuti de temeri zadarnice şi deoarece în privinţa fratelui dumitale între noi s-a stabilit o încredere pe care o preţuiesc mai mult ca orice, mă supun. Nu pot să-i iert că nu se arată cu fiecare cuvînt, privire şi faptă a vieţii lui mai sensibil faţă de afecţiunea, faţă de devotamentul, faţă de generozitatea, faţă de sacrificiul celei mai bune prietene a lui. După cîte am observat, ceea ce îi oferă în schimb este foarte puţin. Tot ce a făcut prietena aceea pentru el merită dragostea şi recunoştinţa lui de fiecare clipă, şi nu toanele şi proasta lui dispoziţie. Oricît de uşuratic aş fi, doamnă Bounderby, nu sînt atît de nesimţitor încît să trec cu vederea defectul acesta al fratelui dumitale, şi nu sînt dispus să-l consider o greşeală ce poate fi iertată.

Pădurea plutea în faţa ochilor ei, care se umpluseră de lacrimi. Izbucniseră dintr-un izvor rămas multă vreme ascuns, şi sufletul îi era stăpînit de o durere vie, ce nu-şi găsea alinare în ele.

— Într-un cuvînt, ţelul meu este să îndrept defectul fratelui dumitale, doamnă Bounderby. O cunoaştere mai

precisă a dificultăţilor în care se află, precum şi îndrumările şi sfaturile mele pentru a-l scăpa de ele — destul de preţioase, nădăjduiesc, venind de la o secătură de un calibru atît de mare — mă vor face să cîştig o oarecare înrîurire asupra lui, pe care o voi folosi, desigur, ca să-mi ating scopul. Am spus destul, ba chiar mai mult decît destul. Dau impresia poate că vreau să apar ca un om de treabă, iar eu, pe cinstea mea, n-am nici cea mai mică intenţie de felul acesta şi declar deschis că sînt departe de a fi aşa ceva! Iată, colo, printre copaci, adăugă el după ce îşi ridică ochii şi privi în jur — căci pînă atunci o observase atent — e chiar fratele dumitale; fără îndoială că acum a sosit. Deoarece se pare că vine plimbîndu-se spre noi, poate că ar fi mai bine să-i ieşim în întîmpinare. În ultima vreme a fost foarte tăcut şi amărît... Poate că-l mustră conştiinţa de frate, dacă există cumva asemenea sentiment. Deşi, pe cinstea mea, am auzit atît de des vorbindu-se de conştiinţă, că nu mai cred în ea.

O ajută să se ridice, Louisa îi luă braţul, şi amîndoi porniră în întîmpinarea secăturii. Tom mergea fără grabă, lovind alene ramurile, sau se apleca smulgînd cu răutate muşchiul de pe copaci cu bastonul. Cînd se pomeni cu ei alături, surprins în această din urmă distracţie, tresări şi se schimbă la faţă.

— Salutare! se bîlbîi el. Nu ştiam că eraţi pe aici.

— Al cui nume îl săpai pe copaci, Tom? îl întrebă domnul Harthouse şi, punîndu-i mîna pe umăr, îl întoarse în loc, astfel că porniră toţi trei spre casă.

— Numele cui? răspunse Tom. A, numele unei fete vrei să spui?

— Ai o înfăţişare ce dă de bănuit că scrii pe scoarţa copacilor numele unei fiinţe încîntătoare, Tom.

— Nu prea sînt eu omul care să facă asta, domnule Harthouse, afară de cazul cînd s-ar îndrăgosti de mine o fiinţă încîntătoare şi cu avere frumuşică. Chiar de-ar fi tot atît de pocită pe cît de bogată, tot n-ar trebui să se teamă că mă pierde. I-aş săpa numele pe copaci ori de cîte ori ar vrea.

— Mă tem că eşti cam interesat, Tom.

— Interesat? repetă Tom. Cine nu-i interesat? Întreab-o pe soră-mea...

— Ai avut vreodată dovada că ar fi unul din cusururile mele, Tom ? îl întrebă Louisa fără a reacţiona altfel la nemulţumirea şi răutatea lui.

— Tu ştii mai bine dacă scufia ţi se potriveşte ori nu, Loo, îi răspunse morocănos fratele ei. Dacă-ţi vine, n-ai decît s-o porţi !

— Tom e mizantrop astăzi ; aşa sînt uneori oamenii necăjiţi, interveni domnul Harthouse. Nu-l crede, doamnă Bounderby, are o părere mai bună despre dumneata. Iar dacă nu se potoleşte puţin, am să-ţi destăinui cîteva din părerile lui despre dumneata, pe care mi le-a spus între patru ochi.

— În tot cazul, domnule Harthouse, zise Tom, mai îmblînzindu-se puţin din admiraţie pentru protectorul său, dar continuînd totuşi să dea morocănos din cap, nu poţi să-i spui că am lăudat-o vreodată afirmînd că ar fi interesată. Poate că am lăudat-o că e tocmai dimpotrivă, şi aş face-o din nou dacă aş mai avea vreun motiv tot aşa de întemeiat ca atunci. În sfîrşit, n-are nici o importanţă, pentru voi nu-i prea interesant, iar eu sînt sătul de subiectul ăsta !

Îşi continuă împreună drumul spre casă, şi, cînd ajunseră, Louisa lăsă braţul musafirului şi intră înăuntru. Harthouse o urmări cu privirea pe cînd urca treptele şi pătrundea în umbra uşii, apoi puse din nou mîna pe umărul fratelui ei şi, cu o mişcare discretă a capului, îl invită la o plimbare prin grădină.

— Dragă Tom, vreau să stau puţin de vorbă cu tine.

Se opriră printre nişte încîlcite boschete de trandafiri — era una dintre manifestările spiritului de umilinţă al domnului Bounderby să ţină într-o stare de jalnică neîngrijire trandafirii lui Nickits — şi Tom se aşeză pe parapetul unei terase, smulgînd bobocii şi făcîndu-i bucăţi, în vreme ce duhul lui cel rău îl domina aplecat asupra-i, cu un picior pe parapet şi cu bărbia uşor lăsată pe braţul sprijinit de genunchi. De la fereastra Louisei puteau fi văzuţi foarte bine, şi poate că ea îi vedea.

— Ce s-a întîmplat, Tom ?

— Ah, domnule Harthouse, exclamă Tom cu un geamăt, sînt încurcat şi plictisit pînă peste cap !

— Şi eu la fel, dragă băiete.

— Dumneata ! Dumneata eşti imaginea independenţei ! replică Tom. Domnule Harthouse, mă aflu într-o încurcătură teribilă. Nu-ţi poţi închipui în ce situaţie m-am băgat ;

o situaţie din care numai sora mea m-ar mai fi putut scoate, dacă ar fi vrut.

Începu să muşte bobocii de trandafir şi să şi-i smulgă apoi dintre dinţi cu o mînă ce tremura ca a unui moşneag paralitic.

După ce-i aruncă o privire foarte pătrunzătoare, prietenul său îşi reluă înfăţişarea nepăsătoare.

— Tom, eşti nesocotit : aştepţi prea multe de la sora ta. Ai mai luat bani de la ea, păcătosule, recunoaşte că ai luat !

— Da, domnule Harthouse, aşa e. Altfel, cum aş fi putut să fac rost de bani ? De la bătrînul Bounderby, care se laudă într-una că la vîrsta mea trăia cu două *pence* pe lună, sau cam aşa ceva ? De la tatăl meu, care a tras, cum spune el, o linie de conduită şi m-a legat fedeleş de ea de cînd eram copil ? De la mama, care n-a posedat nimic în afară de tînguielile ei ? Ce-i mai rămîne atunci de făcut omului ca să găsească bani, şi cui să-i cer dacă nu surorii mele ?

Aproape că plîngea şi împrăştia bobocii în jur cu duzinele. Domnul Harthouse îl apucă insistent de haină.

— Bine, dragă Tom, dar dacă sora ta n-are ?

— N-are, domnule Harthouse ! Nici n-am afirmat că are. Poate că am avut nevoie de mai mulţi bani decît putea ea să aibă. Dar atunci trebuia să facă rost. Şi putea să facă rost. Acum, după toate cîte ţi-am spus, nu mai am de ce să mă ascund şi să mai fac o taină din aceste chestiuni ; ştii bine că sora mea nu s-a căsătorit cu bătrînul Bounderby că aşa i-a plăcut ei, ori că i-a plăcut lui, ci numai ca să-mi fie mie pe plac. Atunci, de ce nu scoate de la el — ca să-mi fie mie pe plac — banii de care am nevoie ? Nu este obligată să spună pentru ce îi trebuie ; e destul de isteaţă ; dacă ar vrea, ar putea să-i stoarcă banii cu vorbe dulci. Şi de ce nu vrea cînd îi spun cît de important este pentru mine ? Dar ea, nici gînd ! Cînd e cu el, parcă-i o stană de piatră, în loc să caute să-i fie pe plac şi să-i scoată banii cît mai uşor. Nu ştiu cum ai numi dumneata asta, însă eu o numesc purtare denaturată !

De partea cealaltă a parapetului, chiar la picioarele lui, se afla un bazin decorativ plin cu apă, în care domnul Harthouse avu dintr-o dată o grozavă poftă să-l arunce pe domnul Tom Gradgrind-junior, ca şi industriaşii înfuriaţi din Coketown cînd ameninţau să-şi arunce avutul în Atlan-

tic. Dar își păstră atitudinea nepăsătoare, și peste parapetul de piatră nu trecu nimic mai consistent decît grămada de boboci de trandafir care acum plutea, mică insulă, pe suprafața apei.

— Dragă Tom, spuse Harthouse, primești să fiu eu bancherul tău ?

— Pentru dumnezeu ! răspunse brusc Tom, nu-mi vorbi de bancheri ! Și, în contrast cu trandafirii, fața lui părea foarte albă. Foarte albă.

Domnului Harthouse, ca om perfect de binecrescut și deprins cu cea mai aleasă societate, nu-i era îngăduit să-și arate mirarea — cum nu-i era îngăduit să se arate înduioșat — totuși, pleoapele i se înălțară puțin, ca într-o ușoară mirare, deși să te miri era atît împotriva preceptelor școlii din care făcea parte, cît și împotriva doctrinelor colegiului „Gradgrind".

— De cît ai nevoie în clipa de față, Tom ? E vorba de trei cifre ? Hai, dă-i drumul ! Spune-mi care sînt.

— Domnule Harthouse, răspunse Tom, care plîngea acum de-a binelea — dar lacrimile lui erau preferabile văicărelilor de mai înainte, oricît de jalnică i-ar fi fost mutra — e prea tîrziu ; banii nu-mi mai sînt acum de nici un folos. Ar fi trebuit să-i am mai din vreme, ca să-mi folosească. Îți rămîn însă foarte recunoscător ; ești un adevărat prieten.

„Un adevărat prieten ! Secătură, secătură ! gîndi nepăsător domnul Harthouse. Prostănac ce ești !"

— Și consider propunerea dumitale o mare gentilețe, urmă Tom înșfăcîndu-i mîna, o mare gentilețe, domnule Harthouse !

— Ei, atunci, răspunse celălalt, poate că altă dată îți voi fi mai de folos. Și dacă-mi vei destăinui necazurile cînd te vor apăsa din greu, dragă prietene, îți voi putea arăta o cale de scăpare mai ușoară decît cea pe care ai putea-o găsi singur.

— Îți mulțumesc, zise Tom clătinînd deznădăjduit din cap și mestecînd boboci de trandafir. Îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai devreme, domnule Harthouse.

— Vezi, Tom, spuse domnul Harthouse ca încheiere — azvîrlind și el peste parapet cîțiva trandafiri, ca o contribuție la insula plutitoare ce venea mereu spre zid, parcă ar fi vrut să se contopească iute cu țărmul — oamenii sînt egoiști în toate faptele lor, și eu nu mă deosebesc cu nimic

de semenii mei. Doresc cu ardoare (ardoarea lui era cu totul simbolică) să fii mai blînd cu sora ta... e datoria ta... şi să te arăţi un frate mai iubitor şi mai agreabil... o altă datorie a ta.

— Aşa am să fiu, domnule Harthouse.

— Prezentul e întotdeauna preferabil, Tom. Începe imediat.

— Da, aşa am să fac. Ai să vezi că o să recunoască şi Loo asta.

— Şi acum, Tom, pentru că am căzut la învoială, zise Harthouse bătîndu-l din nou pe umăr cu un aer ce-i lăsa lui Tom libertatea să presupună — ceea ce şi făcu, bietul neghiob — că acea condiţie îi era impusă de o fire nobilă şi generoasă, pentru a-l face să se simtă cît mai puţin obligat, să ne despărţim pînă la ora cinei.

Cînd Tom apăru, înainte de cină, deşi părea că îl cam apasă gîndurile, avea o înfăţişare vioaie şi atentă şi intră chiar înaintea domnului Bounderby.

— Iartă-mă dacă am fost urîcios cu tine, Loo, îi spuse el dîndu-i mîna şi sărutînd-o. Eu ştiu că ţii la mine, şi tu ştii că-mi eşti dragă.

Drept urmare, pe faţa Louisei apăru în ziua aceea un zîmbet pentru altcineva. Da, din păcate, pentru altcineva.

„Prin urmare secătura nu mai este singura fiinţă care a interesat-o vreodată! gîndi domnul James Harthouse, inversînd reflecţia făcută în ziua cînd văzuse pentru întîia oară chipul ei drăgălaş. Prin urmare aşa! Aşa deci!"

Capitolul VIII

EXPLOZIA

A doua zi fiind o dimineaţă prea strălucitoare ca să ţi-o petreci dormind, James Harthouse se sculă devreme şi se instală în arcada plăcută a ferestrei de la camera lui, fumînd din tutunul scump ce avusese o înrîurire atît de binefăcătoare asupra tînărului său prieten. Odihnindu-se în lumina soarelui, învăluit de parfumul pipei lui orientale şi de fumul visător ce se pierdea în văzduhul atît de îndulcit şi de încărcat de miresmele verii, îşi recapitula succesele, ca un

jucător consumat ce-şi numără alene cîştigurile. Deocamdată nu se simţea de fel plictisit şi putea să-şi consacre gîndurile acestor socoteli.

Îi cîştigase încrederea izbutind s-o facă pe Louisa să-i împărtăşească un secret care avea la bază indiferenţa ei faţă de soţ şi totala lipsă de afinitate ce existase totdeauna între ei. Îi dovedise cu multă dibăcie, dar foarte limpede, că-i cunoştea cele mai adînci şi mai gingaşe ascunzişuri ale inimii ; se apropiase atît de mult de ea folosindu-se de sentimentul ei cel mai tandru ; izbutise să devină părtaş la acest sentiment ; şi bariera, în spatele căreia trăia Louisa, dispăruse. Cît de bizar era totul şi cîtă satisfacţie îi dădea !

Şi, totuşi, nici acum Harthouse nu avea vreo intenţie cu adevărat urîtă. Şi în viaţa publică, şi în cea particulară, ar fi fost cu mult mai bine, pentru epoca în care trăia, dacă el şi legiunea celor din care făcea parte ar fi fost răi cu adevărat în loc să fie nepăsători şi fără de ţel cum erau. Gheţarii plutitori, ce cutreieră mările tîrîţi de orice curent, sînt cei care scufundă vasele.

Cînd diavolul umblă ca un leu în turbare, chipul sub care se arată atrage numai pe vînători şi pe sălbatici ; dar cînd este dichisit, pieptănat şi sulemenit potrivit cu moda, cînd este sătul de viciu şi de virtute, dezgustat în aceeaşi măsură de fumul de pucioasă ca şi de raiul fericirii, şi se pune în slujba birocraţiei, ori se apucă să stîrnească focul cel roşu al pasiunii, atunci e într-adevăr diavolul.

James Harthouse se odihnea, aşadar, la fereastră, fumînd nepăsător şi numărînd paşii făcuţi pe drumul pe care ajunsese să călătorească întîmplător. Unde se sfîrşea drumul acela era foarte limpede pentru el, dar în privinţa asta nu-şi bătea capul cu socoteli. Ce va fi, va fi !

Cum în ziua aceea avea de făcut un drum destul de lung călare, pentru că trebuia să „se producă" la o întrunire publică ce se ţinea la oarecare distanţă şi care îi oferea un prilej potrivit să susţină pe oamenii lui Gradgrind, se îmbrăcă devreme şi coborî la micul dejun. Era nerăbdător să vadă dacă Louisa nu-şi reluase din nou atitudinea indiferentă. Nu. O regăsi la fel cum o părăsise ; şi ochii ei îl întîmpinară iar cu o privire plină de interes.

Domnul Harthouse îşi petrecu ziua într-un chip cît se poate de satisfăcător (ori nesatisfăcător) faţă de ce se putea aştepta în împrejurări atît de obositoare şi se întoarse călare pe la orele 6. Între pavilionul portarului şi conac era o

distanţă cam de vreo jumătate de milă, şi pe cînd călărea la pas pe aleea de nisip bine bătătorită, odinioară a lui Nickits, se pomeni cu domnul Bounderby ţîşnind dintr-un tufiş cu atîta violenţă, încît calul făcu o săritură tocmai în cealaltă margine a drumului.

— Harthouse, strigă domnul Bounderby, ai auzit ?

— Ce să aud ? întrebă Harthouse, potolindu-şi calul şi urînd, în sinea lui, domnului Bounderby cîteva lucruri nu prea plăcute.

— Va să zică, n-ai auzit !

— Ba te-am auzit pe dumneata, cum te-a auzit şi dobitocul ăsta. Altceva n-am auzit.

Domnul Bounderby, roşu şi înfierbîntat, se propti în mijlocul aleii, în faţa calului, pentru a da drumul bombei să explodeze cu cît mai mult efect :

— Banca a fost jefuită !

— Nu se poate !

— Jefuită, noaptea trecută, domnule ! Jefuită într-un chip nemaipomenit ! Jefuită cu o cheie falsă !

— S-a furat mult ?

Domnul Bounderby, care ţinea să ia o poză cît mai melodramatică, se simţi umilit că trebui să răspundă :

— Ei, nu, n-au furat prea mult. Dar ar fi putut să fure.

— Cît au luat ?

— A, suma, dacă ţii neapărat la sumă, nu trece de o sută cincizeci de lire, spuse Bounderby enervat. Dar nu suma, ci faptul în sine contează. Faptul că banca a fost jefuită este punctul important. Mă miră că nu-nţelegi.

— Dragul meu Bounderby, spuse James, descălecînd şi dînd frîul servitorului său, înţeleg şi sînt tot atît de uluit pe cît ai dori să fiu de spectacolul oferit imaginaţiei mele. Totuşi, îmi vei îngădui, sper, să te felicit — şi o fac din tot sufletul, te asigur — pentru faptul că n-ai avut de suferit o pagubă mai mare.

— Mulţumesc, răspunse Bounderby pe un ton sec şi grosolan. Dar să ştii că ar fi putut să fure douăzeci de mii de lire !

— Presupun că ar fi putut.

— Presupui numai ? Dumnezeule, poţi s-o şi crezi ! Ce naiba ! zise Bounderby clătinînd şi scuturînd ameninţător din cap. Ar fi putut să fure de două ori douăzeci de mii ! Nu se poate şti cît ar fi putut să fure dacă n-ar fi fost deranjaţi.

Între timp, Louisa se apropiase de ei, împreună cu doamna Sparsit şi Bitzer.

— Uite, fiica lui Gradgrind ştie prea bine cît ar fi putut să fure, dacă dumneata nu ştii ! izbucni Bounderby. A căzut, domnule, ca trăsnită cînd i-am povestit. De cînd o ştiu n-a făcut una ca asta. Şi, după părerea mea, asta-i face cinste în împrejurările de faţă.

Louisa arăta încă slăbită şi palidă. James Harthouse îi oferi braţul şi, în timp ce mergeau foarte încet, o întrebă cum se săvîrşise jaful.

— Tocmai asta voiam să-ţi povestesc eu, zise Bounderby enervat, oferind braţul doamnei Sparsit. Dacă n-ai fi fost atît de curios să ştii suma, ţi-aş fi povestit de la început.

— O cunoşti pe doamna (căci e o doamnă), pe doamna Sparsit ?

— Am avut cinstea.

— Foarte bine. Şi pe tînărul acesta, Bitzer, l-ai văzut şi pe el cu acelaşi prilej ?

Domnul Harthouse înclină afirmativ din cap, iar Bitzer îşi duse pumnul la frunte.

— Foarte bine. Amîndoi locuiesc la bancă. Sau poate ştii că locuiesc la bancă ? Foarte bine ! Ieri după-amiază, la închiderea băncii, totul a fost strîns ca de obicei. În camera blindată, la uşa căreia doarme tînărul Bitzer, se găseau... în sfîrşit... n-are a face cît. În casa mică de bani din camera de lucru a tînărului Tom, casă folosită pentru scopuri mărunte, se găseau vreo sută cincizeci de lire.

— O sută cincizeci şi patru de lire, şapte şilingi şi un *penny !* sări Bitzer.

— Ia ascultă, se răsti Bounderby, oprindu-se şi întorcîndu-se spre el, mai slăbeşte-mă cu întreruperile dumitale ! Destul c-am fost jefuit în timp ce trăgeai aghioase, fiindcă îţi merge prea bine, ca să mai fiu corectat cu cele patru lire, şapte şilingi şi un *penny* ai dumitale ! Şi mai dă-mi voie să-ţi spun că eu, unul, nu sforăiam cînd eram de vîrsta dumitale ! Nu mîncam destul ca să pot sforăi. Şi nu pisam pe nimeni cu patru, şapte şi unu, chiar dacă ştiam de asta.

Bitzer îşi lovi din nou fruntea cu pumnul, luînd o atitudine servilă, şi păru totodată deosebit de impresionat şi umilit de ultima dovadă de abstinenţă morală a domnului Bounderby.

— Cam o sută cincizeci de lire, continuă domnul Bounderby. Tînărul Tom închisese suma aceasta în casa lui de

bani. O casă, într-adevăr, nu prea solidă, dar asta nu mai are nici o importanţă acum. Totul fusese lăsat în ordine. La un moment dat, în cursul nopţii, în timp ce tînărul Bitzer sforăia... doamnă Sparsit, parcă spuneai că l-ai auzit sforăind, nu-i aşa ?

— Domnule, răspunse doamna Sparsit, nu pot spune că l-am auzit chiar sforăind, şi de aceea nu mi-e îngăduit să fac o asemenea afirmaţie. Dar în serile de iarnă, cînd Bitzer dormea la masa lui, auzeam nişte sunete pe care aş prefera să le descriu ca un fel de horcăieli uşoare. În aceste ocazii l-am auzit scoţînd şi zgomote asemănătoare cu hîrîitul pe care-l fac uneori pendulele olandeze. Asta nu înseamnă, zise doamna Sparsit pradă unei nobile porniri de-a face mărturisiri precise, că aş vrea să aduc vreo acuzaţie moralităţii lui. Departe de mine acest gînd. Întotdeauna l-am socotit pe Bitzer drept un tînăr pătruns de cele mai înalte principii şi vă rog să luaţi în consideraţie mărturia mea.

— Ei bine, zise scos din fire Bounderby, în timp ce Bitzer sforăia, sau horcăia, sau hîrîia ca o pendulă olandeză, sau mai ştiu eu ce — fiindcă dormea buştean ! — nişte indivizi, care poate erau ascunşi dinainte în casă, asta rămîne de văzut, au ajuns, printr-un mijloc oarecare, la casa de bani a tînărului Tom, au forţat-o şi au sustras conţinutul. La un moment dat, fiind tulburaţi, au şters-o, ieşind pe uşa din faţă, pe care au încuiat-o la loc de două ori (era încuiată de două ori, şi cheia se afla sub perna doamnei Sparsit) cu o cheie potrivită găsită apoi pe stradă, în apropiere de bancă, azi pe la ora douăsprezece. Alarma nu s-a dat decît azi-dimineaţă, cînd Bitzer s-a sculat şi a început să deschidă birourile şi să le pregătească pentru începerea lucrului. Atunci, aruncîndu-şi privirile spre casa de bani a lui Tom, vede uşa larg deschisă şi descoperă că broasca a fost forţată şi banii au dispărut.

— Dar fiindcă veni vorba, unde-i Tom ? întrebă Harthouse privind în jurul lui.

— A dat o mînă de ajutor poliţiei, zise Bounderby, şi a rămas în urmă la bancă. Ia să fi încercat indivizii ăştia să mă fure cînd eram de vîrsta lui ! Îi pot asigura că ar fi dat faliment chiar dacă ar fi investit numai optsprezece *pence* în afacerea asta !

— Nu-i nimeni bănuit ?

— Bănuit ? Cred şi eu că e bănuit cineva. Ce naiba, spuse domnul Bounderby lăsînd braţul doamnei Sparsit ca să-şi

şteargă fruntea înfierbîntată, Josiah Bounderby din Coketown nu poate fi jefuit fără să nu fie bănuit cineva. Nu, slavă Domnului!

Îi era îngăduit domnului Harthouse să întrebe cine-i bănuit?

— Uite ce-i, zise Bounderby, oprindu-se şi răsucindu-se în loc ca să-i aibă pe toţi în faţă, am să vă spun, dar nu trebuie să suflaţi nimănui vreo vorbă, nu trebuie să suflaţi nimănui vreo vorbă, ca aceşti nemernici cu pricina (sînt o bandă întreagă) să nu se păzească. Deci, păstraţi-o ca pe o taină. Ah, dar staţi puţin... Domnul Bounderby îşi şterse din nou fruntea. Ce aţi spune, izbucni el deodată furtunos, dacă în treaba asta ar fi amestecat un muncitor?

— Sper, întrebă Harthouse nepăsător, că nu-i prietenul nostru Blackpot?

— Zii Pool în loc de Pot, domnule, răspunse Bounderby, şi ai găsit omul.

Louisa scoase o exclamaţie slabă de neîncredere şi uimire.

— A, fireşte, ştiu! zise Bounderby, agăţîndu-se îndată de acea exclamaţie. Ştiu! Sînt obişnuit. Ştiu tot în privinţa asta. Sînt oamenii cei mai de treabă de pe lume, fireşte! Au darul vorbirii, fireşte! Şi nu vor decît să li se explice pe îndelete ce drepturi au, atîta tot. Dar să vă spun eu ceva. Arătaţi-mi un muncitor nemulţumit, şi am să vă arăt un om gata de orice ticăloşie, oricît de mare.

Încă una dintre născocirile preferate ale magnaţilor din Coketown, pentru răspîndirea căreia se depuseseră destule sforţări şi în care unii oameni credeau cu adevărat.

— Dar îi cunosc eu pe oamenii ăştia! zise Bounderby. Pot citi în ei ca într-o carte deschisă. Doamnă Sparsit, fac apel la dumneata. Cum l-am prevenit eu pe individul acela prima oară cînd a pus piciorul aici în casă, cînd a venit cu scopul precis de a afla cum ar putea să răstoarne religia şi să doboare la pămînt biserica anglicană? Doamnă Sparsit, în privinţa rudelor sus-puse eşti pe picior de egalitate cu aristocraţia, i-am spus ori nu i-am spus individului: „Nu-mi poţi ascunde adevărul; eşti un soi de om care mie nu-mi place, ai să ajungi rău"?

— Desigur că i-aţi făcut o astfel de mustrare, domnule, răspunse doamna Sparsit, şi încă într-un chip destul de impresionant.

— Cînd te-a scandalizat, doamnă, zise Bounderby, cînd ţi-a jignit sentimentele dumitale?

— Da, domnule, replică doamna Sparsit cu o sfioasă mișcare a capului, desigur că m-a scandalizat. Deși trebuie să recunosc că, poate, în anumite privințe, sentimentele mele sînt mai sensibile... mai absurde, dacă preferați termenul... decît ar fi fost dacă aș fi ocupat totdeauna poziția mea prezentă.

Domnul Bounderby, umflîndu-se de mîndrie, se uită țintă la domnul Harthouse, ca și cum ar fi spus : „Sînt proprietarul acestei femei, care cred că e vrednică de toată atenția dumitale" ; apoi o luă de unde rămăsese :

— Poți singur să-ți amintești, Harthouse, ce i-am spus cînd erai și dumneata de față. I-am vorbit pe șleau. Cu oameni de teapa lui nu mă port cu mănuși. Îi cunosc eu cine-s ! Închipuiește-ți, domnule, la trei zile după asta o șterge ! Pleacă, și fără ca nimeni să știe încotro, întocmai cum a făcut și maică-mea cînd eram copil, cu singura deosebire că Blackpool este o ființă mai netrebnică decît maică-mea, dacă-i cu putință așa ceva. Și ce-a făcut înainte de a pleca ? Ce-ați zice (și domnul Bounderby, la fiecare pauză dintre fraze, își lovea fundul pălăriei, pe care acum o ținea în mînă ca pe o tamburină) dacă v-aș spune că a fost văzut seara trecută stînd la pîndă și dînd tîrcoale băncii după căderea nopții ; doamnei Sparsit i-a trecut prin minte că nu ne dădea tîrcoale cu gînduri bune ; dînsa i-a atras atenția lui Bitzer asupra lui ; amîndoi l-au observat, iar astăzi la anchetă a ieșit la iveală că a fost observat și de vecini ? Ajungînd la punctul culminant, domnul Bounderby își puse tamburina pe cap ca o dansatoare orientală.

— E suspect, desigur, zise James Harthouse.

— Cred și eu, domnule ! zise Bounderby scuturînd sfidător din cap. Cred și eu ! Dar în chestia asta sînt amestecați mai mulți de-ai lor. Mai este și o bătrînă. Niciodată însă nu afli de lucrurile astea pînă nu s-a săvîrșit răul ; abia după ce s-a furat calul se descoperă că ușa grajdului era stricată : și acum a răsărit o bătrînă ! O bătrînă, care se pare că din cînd în cînd vine în oraș călare pe o mătură. Pîndește casa toată ziua, pînă ce Blackpool îi ia locul ; în noaptea cînd l-ai văzut și dumneata, a șters-o cu el și au stat la sfat împreună — fără îndoială ca să-i dea raportul după ce și-a sfîrșit straja — fir-ar afurisită să fie !

„Era o bătrînă la Blackpool în noaptea aceea și încerca să treacă neobservată", gîndi Louisa.

— Asta nu-i totul, se știu chiar mai multe despre ei, zise Bounderby, dînd de cîteva ori din cap cu subînțeles, dar

deocamdată am spus destul. Vă rog să fiţi buni şi să nu suflaţi o vorbă despre asta nimănui. Poate că va dura mai mult timp, dar pînă la urmă îi vom prinde. E o tactică bună să le lăsăm strună lungă ; nu poate strica în nici un caz.

— Desigur, vor fi pedepsiţi de lege cu cea mai mare asprime, după cum scrie în anunţurile afişate, răspunse James Harthouse, şi o merită. Cine pradă băncile trebuie să sufere urmările. Dacă n-ar exista urmări, ne-am apuca cu toţii să prădăm băncile.

Îi luase uşurel Louisei umbreluţa din mînă şi i-o deschisese, iar ea mergea în umbra ei, deşi soarele nu bătea acolo.

— Deocamdată, Loo Bounderby, zise soţul ei, trebuie să ai grijă de doamna Sparsit. Nervii doamnei Sparsit au fost zdruncinaţi de această întîmplare şi are să rămînă aici o zi, două. Aşa că vezi să se simtă cît mai bine.

— Vă mulţumesc foarte mult, domnule, observă acea doamnă discretă, dar vă rog să nu vă îngrijiţi de confortul meu. Eu mă mulţumesc cu orice.

În curînd se văzu că ceea ce i s-ar fi putut reproşa doamnei Sparsit, în raporturile cu aşezămîntul domestic al domnului Bounderby, era o lipsă de grijă atît de excesivă pentru persoana ei şi o grijă atît de excesivă pentru ceilalţi, încît ajunsese o adevărată pacoste. Cînd i se arătă camera, fu atît de adînc impresionată de confort, încît îţi făcea impresia că ar fi preferat să petreacă noaptea pe masa de călcat din spălătorie.

— E adevărat că Powlerii şi Scadgersii erau obişnuiţi cu luxul, dar e de datoria mea să-mi amintesc, îi plăcea doamnei Sparsit să observe cu o graţie plină de nobleţe, mai cu seamă cînd era de faţă şi vreunul dintre servitori, că nu mai sînt ce-am fost. Într-adevăr, spunea ea, dacă aş putea să uit cu desăvîrşire că domnul Sparsit era un Powler, sau că eu însumi sînt înrudită cu familia Scadgers, ori dacă aş putea chiar anula totul şi să mă preschimb într-o fiinţă de origine modestă şi cu rude neînsemnate, aş face-o bucuroasă. Aş socoti-o, în împrejurările de faţă, ca lucrul cel mai potrivit.

Aceeaşi înclinare ascetică o silea să refuze la masă mîncărurile şi vinurile alese, pînă ce domnul Bounderby aproape îi poruncea să se înfrupte din ele ; atunci spunea :

— Într-adevăr, domnule, sînteţi prea bun, şi renunţa la hotărîrea, pe care o declarase aproape public şi solemn, de a se servi cu o felioară de berbec.

De asemenea, cînd avea nevoie de sare, îşi cerea scuze la nesfîrşit, şi cum se simţea obligată, din amabilitate pentru

domnul Bounderby, să-i sprijine mărturia cu privire la starea nervilor ei, din cînd în cînd se lăsa pe speteaza scaunului şi plîngea în tăcere ; cu acest prilej, o lacrimă de dimensiuni uriaşe, asemenea unui cercel de cristal, putea fi observată (ori mai degrabă trebuia să fie, deoarece se impunea atenţiei generale) alunecînd de-a lungul nasului ei roman.

Dar trăsătura cea mai remarcabilă a doamnei Sparsit, şi care le umbrea pe toate celelalte, era neclintita-i hotărîre de a-l compătimi pe domnul Bounderby. În unele momente îi era cu neputinţă să se uite la el fără să nu clatine din cap asemeni cuiva care ar spune : „Vai, sărmane Yorick !“ [1] După ce lăsa să-i scape aceste semne de emoţie, se silea să fie surîzătoare, avînd chiar sclipiri de veselie, şi spunea :

— Mă bucur, domnule, cînd văd că v-aţi păstrat buna dispoziţie. Părea să aducă slavă harului ceresc ce-i îngăduia domnului Bounderby să rabde aşa cum răbda.

Altă curiozitate de-a ei, pe care foarte greu şi-o putea învinge şi pentru care îşi cerea iertare mereu, era o ciudată înclinare de a-i spune doamnei Bounderby „domnişoară Gradgrind“, cedînd acelei porniri de trei-patru ori în cursul fiecărei seri. De fiecare dată cînd greşea, chipul doamnei Sparsit se acoperea de o nevinovată roşeaţă. Într-adevăr se scuza ea, era atît de firesc să-i spui „domnişoara Gradgrind“, pe cîtă vreme i se părea de neconceput ca doamna aceea tinerică, pe care avusese fericirea s-o cunoască pe cînd era fetiţă, să fie cu adevărat doamna Bounderby. Dar cazul acela neobişnuit mai vădea şi o altă ciudăţenie : cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît i se părea mai imposibil, diferenţa, observa ea, fiind atît de mare.

În salon, după masă, domnul Bounderby judecă procesul furtului, interogă martorii, consemnă declaraţiile, găsi că persoanele suspecte sînt vinovate şi le osîndi cu cea mai mare asprime a legii. După ce se termină cu asta, Bitzer fu trimis în oraş, avînd ordin să-l înştiinţeze pe Tom să vină acasă cu trenul poştal.

Cînd se aduseră lumînările, doamna Sparsit şopti :

— Nu fiţi abătut, domnule. Tare aş dori să vă văd voios, aşa cum vă ştiam pe vremuri.

Domnul Bounderby, pe care acele consolări începuseră să-l cam zăpăcească de cap, predispunîndu-l la sentimentalism, oftă ca o balenă.

[1] Replică din piesa „Hamlet“ de Shakespeare.

— Nu pot să vă văd aşa, domnule, spuse doamna Sparsit. Încercaţi o partidă de table, domnule, aşa cum obişnuiaţi să faceţi pe vremea cînd aveam cinstea să trăiesc sub acelaşi acoperiş cu dumneavoastră.

— N-am mai jucat table de atunci, doamnă, răspunse domnul Bounderby.

— Da, domnule, spuse doamna Sparsit împăciuitoare, ştiu că n-aţi mai jucat. Îmi amintesc că pe domnişoara Gradgrind n-o interesează asemenea joc. Dar aş fi încîntată, domnule, dacă aţi binevoi să jucaţi cu mine.

Se aşezară să joace lîngă o fereastră ce dădea spre grădină. Era o noapte frumoasă, fără lună, dar caldă şi încărcată de miresme. Louisa şi domnul Harthouse ieşiră să se plimbe prin grădină, şi în liniştea nopţii vocile lor se auzeau bine, deşi nu se înţelegea ce spuneau. Doamna Sparsit, de la locul ei, din faţa cutiei de table, se căznea neîncetat să străpungă cu ochii întunericul de afară.

— Ce este, doamnă, o întrebă domnul Bounderby, nu cumva vezi vreun incendiu, păcatele mele?

— A, da' de unde, domnule, răspunse doamna Sparsit, mă gîndeam la rouă.

— Dar ce ai dumneata cu roua, doamnă? se miră domnul Bounderby.

— Eu n-am nimic, domnule, răspunse doamna Sparsit, dar mă tem să nu răcească domnişoara Gradgrind.

— Nu răceşte niciodată, spuse domnul Bounderby.

— Adevărat, domnule? zise doamna Sparsit. Şi o apucă deodată o tuse înfundată.

Cînd se apropie ora culcării, domnul Bounderby bău un pahar cu apă.

— Vai, domnule, zise doamna Sparsit, nu beţi paharul dumneavoastră cu vin cald de Xeres, cu coajă de lămîie şi cu nucşoară?

— Ei, am pierdut obiceiul să-l mai beau, doamnă, mărturisi domnul Bounderby.

— Cu atît mai rău, domnule, replică doamna Sparsit. Vă pierdeţi toate obiceiurile dumneavoastră cele bune şi vechi. Dar, curaj, domnule! Dacă domnişoara Gradgrind îngăduie, sînt gata să vi-l pregătesc eu, aşa cum obişnuiam pe vremuri.

Domnişoara Gradgrind îngăduindu-i numaidecît doamnei Sparsit să facă tot ce poftește, grijulia doamnă pregăti băutura şi o prezentă domnului Bounderby.

— Are să vă facă bine, domnule. Are să vă încălzească inima. E tocmai lucrul de care aveţi nevoie şi pe care ar trebui să-l luaţi regulat, domnule.

Şi cînd domnul Bounderby îi ură :

— În sănătatea dumitale, doamnă ! ea îi răspunse foarte emoţionată :

— Vă mulţumesc, domnule. Şi dumneavoastră de asemenea, şi, pe deasupra, multă fericire.

În cele din urmă îi ură cu mult patos noapte bună, şi domnul Bounderby se duse la culcare cu o jalnică încredinţare că fusese contrariat într-o chestiune delicată, deşi pentru nimic în lume n-ar fi putut preciza despre ce era vorba.

După ce se dezbrăcă şi se culcă, Louisa rămase mult timp de veghe, aşteptînd întoarcerea fratelui ei. Ştia că nu poate sosi înainte de ora 1 după miezul nopţii. În liniştea aceea de ţară, ce n-o ajuta de loc să-şi potolească zbuciumul gîndurilor, timpul se scurgea greoi. Într-un tîrziu, după ce întunecimea şi liniştea păruseră să se adîncească una în alta ceasuri nesfîrşite, auzi clopotul de la poartă. Avu impresia c-ar fi fericită să-l audă sunînd pînă în zori, dar clopotul se opri, ultimele lui vibraţii se răspîndiră tot mai slab în depărtarea văzduhului, apoi tăcerea se aşternu din nou.

Lăsă să mai treacă, după cît socoti, vreun sfert de oră, apoi se sculă, îşi puse o rochie de casă, ieşi afară din cameră şi urcă scara pe întuneric spre camera fratelui ei. Găsind uşa închisă, o deschise încet şi-l strigă în timp ce se apropia cu paşi uşori de patul lui.

Îngenunche lîngă pat, îşi trecu braţul pe după gîtul lui Tom şi-i apropie faţa de a ei. Ştia că numai se preface şi nu doarme, dar nu spuse nimic.

Îndată Tom tresări, ca şi cum s-ar fi trezit brusc, întrebînd cine este şi ce s-a întîmplat.

— Tom, n-ai nimic să-mi spui ? Dacă m-ai iubit vreodată şi ai vreo taină pe care o ţii ascunsă faţă de toţi ceilalţi, mărturisește-mi-o mie.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, Loo. Se vede că ai visat.

— Dragă frăţioare, spuse Louisa lăsîndu-şi capul pe pernă, astfel că părul ei îl învălui ca şi cum ar fi căutat să-l ascundă privirilor tuturor în afară de ale ei, n-ai nimic să-mi mărturiseşti ? Nu există ceva ce ai putea să-mi spui dacă ai vrea ? Nimic nu mă poate face să mă schimb faţă de tine, orice mi-ai spune. Ah, Tom, spune-mi adevărul !

— Nu înţeleg ce vrei, Loo.

— Aşa cum stai întins aici, singur în noaptea tristă, dragul meu, la fel va veni o noapte cînd vei sta întins undeva, dar atunci nici măcar eu nu voi mai fi lîngă tine, chiar de-aş mai fi în viaţă. Aşa cum stau acum lîngă tine, desculţă, dezbrăcată, nevăzută în întunericul ce mă înconjoară, tot aşa va trebui să zac cît timp va dura noaptea putreziciunii mele, pînă cînd mă voi preface în ţărînă. Gîndeşte-te la acele vremuri, Tom, şi spune-mi adevărul.

— Ce vrei să ştii ?

— Poţi fi încredinţat că n-am să-ţi fac nici o mustrare, şi cu o nespusă dragoste îl strînse la piept ca pe un copil. Poţi fi sigur că te voi înţelege şi că îţi voi rămîne credincioasă. Poţi fi sigur că am să te scap cu orice preţ. Vai, Tom, n-ai nimic să-mi spui ? Şopteşte-mi încet de tot. Spune-mi numai „da", şi am să te-nţeleg.

Îşi apropie urechea de buzele lui, dar el tăcu plin de îndărătnicie.

— Nici un cuvînt, Tom ?

— Cum să spun DA, sau să spun NU, cînd nu ştiu despre ce vorbeşti ? Loo, eşti o fată bună şi curajoasă şi încep să cred că ai merita un frate mai bun decît mine. Dar n-am nimic altceva să-ţi spun. Du-te la culcare, du-te la culcare...

— Eşti obosit, îi şopti ea după cîteva clipe, cu voce aproape normală.

— Da, sînt frînt de oboseală.

— Ai fost atît de ocupat şi de sîcîit astăzi. S-a mai descoperit ceva ?

— Numai ce ai auzit de la... el.

— Tom, ai spus cuiva că ne-am dus să vorbim cu oamenii aceia şi i-am văzut acolo pe toţi trei împreună ?

— Nu. Nu m-ai rugat tu în mod deosebit, cînd mi-ai cerut să te însoţesc acolo, să păstrez taina ?

— Da. Dar atunci nu ştiam ce avea să se întîmple.

— Nici eu. Cum aş fi putut şti ?

De data asta fusese foarte grăbit să dea răspunsul.

— După cele ce s-au întîmplat, crezi că ar trebui să spun c-am fost acolo ? întrebă sora lui, stînd acum în picioare lîngă pat (se retrăsese şi se ridicase treptat). Trebuie să spun ? Crezi că e de datoria mea ?

— Ce dumnezeu, Loo, răspunse fratele ei, ştiam că n-ai obiceiul să-mi ceri părerea. Spune ce vrei. Dacă păstrezi taina numai pentru tine, atunci voi face şi eu la fel. Dacă ai să vorbeşti, atunci, gata, s-a terminat.

Era prea întuneric să-şi poată zări unul altuia faţa, dar amîndoi păreau foarte atenţi şi-şi cumpăneau fiecare cuvînt.

— Tom, tu crezi că omul căruia i-am dat bani e într-adevăr amestecat în crima asta ?

— Nu ştiu. Nu văd de ce n-ar fi.

— Mi s-a părut om cinstit.

— S-ar putea ca altul să-ţi pară necinstit, şi totuşi să nu fie aşa.

Urmă o pauză, pentru că Tom şovăise şi se oprise.

— Pe scurt, urmă Tom, ca şi cum ar fi luat deodată o hotărîre, fiindcă ai adus vorba, trebuie să-ţi spun că mie mi-a inspirat atît de puţină încredere, încît l-am scos afară să-i spun pe îndelete că, după mine, se putea socoti foarte fericit de pleaşca ce-i căzuse pe cap datorită surorii mele şi speram că o va folosi cum trebuie. Nu ştiu dacă-ţi mai aminteşti că l-am scos din cameră. Nu vreau să-l vorbesc de rău ; s-ar putea să fie un om foarte de treabă, şi sper că este.

— A fost jignit de cele ce i-ai spus ?

— Nu, a luat-o aşa cum trebuia şi a fost destul de cuviincios. Unde eşti, Loo ? Se ridică din pat şi o sărută. Noapte bună, dragă, noapte bună.

— Nu mai ai nimic altceva să-mi spui ?

— Nu. Ce să mai am ? Doar n-o să mă sileşti să-ţi spun o minciună ?

— Nu, Tom, mai ales în noaptea asta, dintre toate nopţile vieţii tale, pe care ţi le doresc multe şi mai fericite, n-aş vrea să minţi.

— Îţi mulţumesc, draga mea Loo. Sînt atît de obosit, încît într-adevăr mă mir că nu spun orice vrei numai să mă pot culca odată. Du-te la culcare, du-te la culcare.

O sărută din nou, se întoarse pe partea cealaltă, îşi trase cuvertura peste cap şi rămase întins, atît de liniştit, de parcă venise vremea pe care o invocase ea. Louisa mai rămase cîtăva vreme lîngă pat, apoi se îndepărtă încet, se opri la uşă, şi cînd o deschise, se uită înapoi şi-l întrebă dacă n-o strigase, dar Tom nu făcu nici o mişcare, şi ea închise încet uşa şi se întoarse în camera ei.

Atunci, nenorocitul băiat privi cu precauţie în jurul lui şi, văzînd că Louisa plecase, se strecură jos din pat, zăvorî uşa şi se aruncă din nou pe pernă, smulgîndu-şi părul, plîngînd amarnic, purtînd în suflet pică şi dragoste surorii lui, dispreţuindu-se cu duşmănie, dar fără remuşcări, şi dispreţuind cu aceeaşi zadarnică duşmănie tot ce e bun pe lume.

Capitolul IX

SE VEDE SFÎRŞINDU-SE CEVA

Doamna Sparsit, odihnindu-se la conacul domnului Bounderby pentru a-şi recăpăta liniştea nervilor, supraveghea toate cu atîta străşnicie, zi şi noapte, de sub sprîncenele-i coriolaneşti, încît ochii ca două faruri de pe o coastă stîncoasă ar fi făcut pe toţi marinarii prudenţi să se ferească de un promontoriu atît de primejdios cu nasul roman şi de regiunea întunecată şi bogată în recifuri din vecinătate dacă purtarea nu i-ar fi fost atît de blîndă. Deşi îţi venea a crede că retragerea ei la culcare nu era decît o simplă formalitate, atît de holbaţi şi treji îi erau ochii clasici, şi că ar fi cu neputinţă ca nasul ei neînduplecat să consimtă la necesitatea firească a odihnei, doamna Sparsit avea o înfăţişare atît de senină cînd se aşeza într-un loc şi începea să-şi netezească mănuşile incomode, ca să nu le spunem zgrunţuroase (fabricate dintr-un material izolant, ca răcitoarele), sau cînd mergea în buestru spre regiuni necunoscute, cu piciorul în scara ei de aţă, încît majoritatea celor ce o observau erau siliţi s-o ia drept o porumbiţă, pe care natura, dintr-un capriciu, o îmbrăcase în veşmîntul pămîntesc al unei păsări din neamul celor cu clonţ.

Era o fiinţă uluitoare în privinţa furişatului prin casă. Cum făcea să ajungă de la un etaj la altul era un mister de nepătruns. O doamnă aşa de arătoasă ca ea şi cu rude atît de sus puse nu putea fi bănuită că ar sări peste balustrade, sau că s-ar lăsa să alunece în josul lor, deşi uşurinţa extraordinară cu care se deplasa îţi sugera asemenea gînd nebunesc. O altă particularitate a doamnei Sparsit era că nu se grăbea niciodată. De pildă, se repezea ca o săgeată din pod pînă-n hol, fără să gîfîie de loc şi fără să piardă nimic din demnitatea ei în clipa sosirii la destinaţie. Şi nici nu fusese vreodată zărită de ochi omeneşti mergînd cu pas grăbit.

Se arătă foarte prietenoasă faţă de domnul Harthouse, şi, curînd după sosirea ei, avură împreună cîteva convorbiri plăcute. Într-o dimineaţă, înaintea dejunului, îl întîlni în grădină şi îi făcu reverenţa ei pompoasă.

— Parcă a fost abia ieri, domnule, zise doamna Sparsit, ziua cînd am avut cinstea să vă primesc la bancă şi cînd aţi avut amabilitatea să mă întrebaţi de adresa domnului Bounderby.

— Un prilej pe care sînt sigur că nu-l voi uita, în vecii vecilor, zise domnul Harthouse, înclinîndu-şi capul spre faţa doamnei Sparsit, cu aerul cel mai lînced cu putinţă.

— Trăim într-o lume ciudată, domnule, zise doamna Sparsit.

— Am avut cinstea, printr-o coincidenţă de care sînt mîndru, să fac o observaţie asemănătoare ca înţeles, deşi n-am formulat-o atît de usturător.

— O lume ciudată, aş spune, domnule, continuă doamna Sparsit, după ce răsplăti complimentul cu o coborîre a sprîncenelor ei negre, a căror expresie nu se potrivea de fel cu vocea atît de mieroasă, dacă avem în vedere intimitatea ce ne leagă, la un moment dat, de persoane despre care, cu puţin înainte, nu ştiam absolut nimic. Îmi amintesc, domnule, că atunci aţi ajuns chiar să-mi spuneţi că vă era teamă de domnişoara Gradgrind.

— Memoria dumneavoastră îmi face o cinste pe care persoana mea neînsemnată nu o merită, doamnă. Pentru a mă dezbăra de sfiiciunea ce o simţeam, m-am folosit de îndrumările dumneavoastră îndatoritoare. Inutil să adaug că au fost deosebit de precise. Talentul doamnei Sparsit pentru... de fapt pentru orice lucru care cere precizie... sprijinit de forţa raţionamentului... şi de familie... se manifestă prea des pentru a mai putea fi pus la îndoială.

Domnul Harthouse era cît pe ce să adoarmă pe cînd făcea acest compliment, atît de mult îi trebuise pentru a-l duce pînă la capăt şi atîta îi rătăciseră gîndurile pe cînd îl formula.

— Aţi găsit-o pe domnişoara Gradgrind, ce absurditate din partea mea că nu-i pot spune doamna Bounderby, atît de tînără pe cît v-o zugrăvisem ? întrebă doamna Sparsit cu voce dulceagă.

— I-aţi schiţat perfect portretul, răspunse domnul Harthouse. Mi-aţi înfăţişat o imagine fidelă.

— E foarte atrăgătoare, domnule, zise doamna Sparsit alunecîndu-şi agale mănuşile cu un deget una peste alta.

— Nespus de atrăgătoare.

— Înainte lumea găsea că domnişoara Gradgrind este o fiinţă lipsită de însufleţire, observă doamna Sparsit, dar mărturisesc că-mi pare să fi cîştigat uimitor de mult în privinţa aceasta. Ah, iată-l chiar pe domnul Bounderby ! exclamă doamna Sparsit dînd de mai multe ori din cap, ca şi cum pînă atunci nu s-ar fi gîndit şi n-ar fi vorbit de nimeni alt-

cineva. Cum vă simţiţi în dimineaţa asta, domnule ? Am dori să vă vedem mai vesel, domnule.

Dar grija stăruitoare şi necontenită a doamnei Sparsit de a-i alina suferinţa şi de a-i uşura povara ce-l apăsa începuseră de la un timp să-l facă pe domnul Bounderby mai blînd ca de obicei faţă de doamna Sparsit şi mai aspru ca de obicei faţă de majoritatea celorlalţi, începînd cu soţia lui. De aceea, cînd doamna Sparsit spuse cu o veselie silită :

— Desigur că doriţi să vă luaţi dejunul, domnule, dar fără îndoială că domnişoara Gradgrind va veni în curînd aici să prezideze masa... domnul Bounderby răspunse :

— Dacă aş aştepta să fiu îngrijit de nevastă-mea, doamnă, ştii prea bine că ar trebui să aştept pînă la judecata de apoi, aşa că am să te rog pe *dumneata* să serveşti ceaiul.

Doamna Sparsit consimţi şi îşi reluă locul pe care îl ocupase în trecut la masă.

Încă un prilej pentru acea admirabilă femeie să devină sentimentală la culme. Cu toate acestea, era aşa de umilă, încît, de îndată ce apăru Louisa, se ridică declarînd că nu s-ar putea gîndi niciodată să stea în locul acela în împrejurările de faţă, oricît de des ar fi avut cinstea să pregătească dejunul domnului Bounderby înainte ca domnişoara Gradgrind — cerea iertare, voia să spună doamna Bounderby ; nădăjduia că va fi scuzată, dar într-adevăr nu putea încă să spună cum trebuie, deşi era încredinţată că se va obişnui în curînd — să ocupe poziţia pe care o avea acum, ci, observă ea, numai datorită întîmplării că domnişoara Gradgrind a întîrziat puţin şi pentru că timpul domnului Bounderby e atît de preţios, ştie încă de pe vremuri că pentru dînsul este deosebit de important să-şi ia dejunul la timp, şi-a luat îngăduinţa să cedeze acelei dorinţe ; căci voinţa lui fusese, vreme îndelungată, lege pentru ea.

— Lasă, rămîi unde eşti, doamnă, zise domnul Bounderby, rămîi unde eşti ! Doamna Bounderby cred că va fi încîntată să scape de grija asta.

— Nu vorbiţi aşa, domnule, răspunse doamna Sparsit, aproape cu severitate, deoarece ar fi o lipsă de politeţe faţă de doamna Bounderby. Şi nu e în firea dumneavoastră, domnule, să fiţi nepoliticos.

— Poţi să fii cu sufletul împăcat, doamnă. Nici nu-ţi pasă, nu-i aşa, Loo ? se adresă pe un ton arţăgos domnul Bounderby soţiei sale.

— Fireşte ! N-are nici o importanţă. De ce ar avea vreo importanţă pentru mine ?

— De ce ar avea vreo importanţă pentru cineva, doamnă Sparsit ? spuse domnul Bounderby, iritat de acea lipsă de consideraţie. Acorzi prea multă însemnătate acestor lucruri, doamnă. Pe cuvîntul meu că aici vei ajunge să-ţi schimbi unele idei de-ale dumitale. Eşti de modă veche, doamnă ! Ai rămas în urmă ; copiii lui Thomas Gradgrind trăiesc în alte timpuri.

— Ce-i cu dumneata ? se miră Louisa cu răceală. Ce te-a jignit ?

— Jignit ! ? repetă Bounderby. Îţi închipui că dacă mi s-ar aduce vreo jignire aş trece-o cu vederea şi n-aş cere pe loc satisfacţie ? Îmi place să spun verde în faţă ce am de spus. Nu umblu cu ocolişuri.

— Cred că nimeni n-a avut vreodată prilejul să te socoată prea sfios sau prea delicat, răspunse liniştită Louisa ; şi niciodată nu ţi-am reproşat aşa ceva, nici cînd eram copilă şi nici după ce am devenit femeie. Dar nu înţeleg ce vrei ?

— Ce vreau ? răspunse domnul Bounderby. Nimic. Ori ai uitat, Loo Bounderby, că dacă eu, Josiah Bounderby din Coketown, vreau un lucru, îl obţin numaidecît ?

Se uită la el cum lovea în masă de făcea să sune ceştile, şi o roşeaţă de mîndrie îi coloră chipul.

„Încă o schimbare", gîndi domnul Harthouse.

— În dimineaţa asta eşti de neînţeles, zise Louisa. Te rog, nu-ţi mai da osteneala să te explici. Nu sînt curioasă să aflu ce gîndeşti. Ce importanţă are ?

Discuţia se opri aici, şi domnul Harthouse trecu îndată cu o veselie nepăsătoare la subiecte fără însemnătate. Dar din ziua aceea, înrîurirea doamnei Sparsit asupra domnului Bounderby o apropie şi mai mult pe Louisa de domnul Harthouse şi adînci înstrăinarea primejdioasă dintre ea şi soţul ei şi încrederea pe care o avea, spre dauna lui, în alt bărbat, încredere la care ajunsese cu paşi atît de imperceptibili, că n-ar fi putut să mai revină pe urmele lor chiar dacă ar fi încercat. De încercase sau nu vreodată, aceasta era o taină a sufletului ei de nepătruns.

Doamna Sparsit fu atît de tulburată de această întîmplare, că, după dejun, cînd rămase singură cu domnul Bounderby în hol şi îl ajută să-şi ia pălăria, depuse un sărut cast pe mîna lui, şoptind : „Binefăcătorul meu !" şi se retrase apoi copleşită de mîhnire. Totuşi, este un fapt neîndoielnic, şi care trebuie relevat în povestirea aceasta, că cinci minute după ce domnul Bounderby părăsi casa, purtînd aceeaşi pălărie, aceeaşi urmaşă a Scadgersilor şi rudă prin alianţă a Powlerilor îşi agită

mănușa cu un deget a mîinii drepte în fața portretului lui, se strîmbă dispreţuitor la acea operă de artă şi-i spuse :

— Aşa-ţi trebuie, găgăuţă ce eşti, bine îmi pare !

Domnul Bounderby nu plecase de mult, cînd apăru Bitzer. Venise cu trenul, ce şuiera şi huruia pe deasupra lungului şir de viaducte înălţate peste ţărmul sălbatic de foste şi prezente mine de cărbuni, aducînd un mesaj urgent de la Stone Lodge. Era un bilet scris în grabă, înştiinţînd-o pe Louisa că doamna Gradgrind era grav bolnavă. De cînd îşi amintea, Louisa n-o văzuse niciodată sănătoasă, dar în ultimele cîteva zile se topise de tot. Starea ei continuase să se înrăutăţească în tot timpul nopţii şi ajunsese acum atît de aproape de moarte, pe cît îi mai îngăduiau puterile ei sfîrşite să facă o umbră de efort ca să iasă din starea în care se afla.

Însoţită de cel mai blond paznic, spălăcit şi nimerit slujitor pentru uşa morţii la care ciocănea doamna Gradgrind, Louisa călători în huruitul trenului spre Coketown, pe deasupra fostelor şi prezentelor mine de cărbuni, şi fu aruncată vijelios în fălcile fumegînde ale oraşului. Aici trimise curierul să-şi vadă de treburile lui, iar ea luă o trăsură spre vechea ei casă.

De la căsătorie nu mai fusese aproape de loc pe acolo. Tatăl ei nu mai isprăvea să treacă mereu prin sită la Londra grămada lui de cenuşă parlamentară (deşi nu se observase să fi descoperit multe articole preţioase în acest gunoi), şi tot se mai ocupa şi acum cu cernutul în curtea de gunoaie a naţiunii. Doamna Gradgrind socotea că-i mai degrabă o tulburare decît o plăcere să fie vizitată cînd zăcea întinsă pe canapea ; cu tineretul Louisa nu se înţelegea de loc ; faţă de Sissy nu se mai îmblînzise niciodată din noaptea cînd copilul saltimbancului îşi ridicase ochii să privească pe viitoarea soţie a domnului Bounderby. Nu se simţea de loc atrasă să se ducă pe acolo, şi se dusese rar.

Şi nici acum, pe cînd se apropia de fosta-i casă, nu simţi trezindu-se în ea vreuna din înrîuririle binefăcătoare ale vechiului cămin. Ce avea ea de-a face cu visurile copilăriei, cu basmele gingaşe, cu fanteziile graţioase, încîntătoare, omeneşti, dar imposibile, cu care ele împodobesc o lume necunoscută încă, acele visuri în care e aşa de plăcut să crezi o dată, de care-i aşa de plăcut să-ţi aminteşti cînd te-ai făcut mare, căci atunci pînă şi cel mai neînsemnat dintre ele se preface în suflet într-o mare dragoste pentru semenii tăi,

îndemnînd pe copii să pătrundă în mijlocul lumii şi să dureze, cu mîinile lor curate, o grădină pe căile pietroase ale acestei lumi unde ar fi mai bine pentru toţi fiii lui Adam dacă s-ar încălzi mai des la lumina soarelui, simpli şi încrezători, şi nu atît de atotştiutori ? Amintiri despre felul cum călătorise spre puţinul pe care-l ştia ; despre căile fermecate la care visase şi sperase la fel ca atîtea milioane de făpturi nevinovate ; despre felul cum ajunsese la Raţiune prin lumea gingaşă a Fanteziei, socotind-o drept o zeitate binefăcătoare, ce se bizuia pe alte zeităţi tot atît de mari ca ea, şi nu un idol fioros, crud şi rece, ce-şi ţinea victimele încătuşate de mîini şi de picioare, cu înfăţişarea-i de uriaş, mut şi cu privire oarbă, care nu putea fi mişcat decît de o forţă calculată la un număr precis de tone, ce avea ea de-a face cu toate acestea ? Amintirile ei despre casă şi copilărie erau amintiri despre secarea fiecărui izvor şi fîntîni din sufletul ei tînăr de îndată ce începea să ţîşnească. Acolo nu se găseau ape aurii. Astfel de ape curg ca să fertilizeze ţinuturi unde strugurii se culeg de pe mărăcini şi smochinele de pe scaieţi.

Intră în casă şi apoi în camera mamei, stăpînită de o tristeţe apăsătoare şi împietrită. De cînd plecase de acasă, Sissy trăise pe picior de egalitate cu restul familiei. Acum stătea lîngă doamna Gradgrind, şi în cameră se mai afla sora Louisei, în vîrstă de vreo 10—12 ani.

Cu mare greutate s-a putut aduce la cunoştinţa doamnei Gradgrind că venise s-o vadă copilul ei cel mai mare. Sta ca de obicei întinsă pe o canapea, cu spatele uşor susţinut în perne, păstrîndu-şi vechea şi obişnuita poziţie în măsura în care i-o mai îngăduia slăbiciunea. Nu voise în ruptul capului să se culce în pat, pretinzînd că dacă s-ar culca, atunci cu siguranţă că n-ar mai vedea vreodată nici asta sfîrşindu-se.

Vocea ei slabă se auzea atît de îndepărtată din bocceaua de şaluri, sunetul vocii care i se adresa părea să aibă nevoie de atîta timp pentru a pătrunde pînă la urechile ei, încît parcă ar fi zăcut în fundul unui puţ. Sărmana fiinţă era mai aproape de Adevăr ca niciodată ; şi asta avea o mare însemnătate.

Cînd i se spuse că doamna Bounderby e acolo, răspunse într-aiurea că pe el nu-l numise niciodată aşa de cînd se căsătorise cu Louisa ; că tot timpul cît îi căutase un nume de care să nu se poată lega nimeni îl numise J ; şi că nu putea acum să se dezbare de obiceiul acesta, neavînd încă

la îndemînă un nume precis cu care să-l înlocuiască. Abia după ce Louisa stătu lîngă ea cîteva minute, vorbindu-i într-una, ajunse doamna Gradgrind să înţeleagă clar cine venise. Atunci păru că-şi revine deodată.

— Sper, drăguţa mea, spuse ea, că o duci destul de bine. Totul a fost opera tatălui tău. A dorit-o din tot sufletul. Şi ştia el ce ştia.

— Vreau să vorbeşti despre dumneata, mamă, nu despre mine.

— Vrei să vorbesc despre mine, draga mea? Cred că e pentru prima oară cînd ţine cineva să-i vorbesc despre mine. Nu mi-e bine de loc, Louisa. Sînt foarte slabă şi ameţită.

— Te doare ceva, dragă mamă?

— Cred că se află o durere pe undeva pe-aici, prin cameră, răspunse doamna Gradgrind, dar n-aş putea spune precis că o am eu.

După acest răspuns straniu, rămase tăcută cîtăva vreme. Louisa, care îi ţinea mîna, nu-i simţea bătăile pulsului, dar cînd i-o sărută, izbuti să distingă pîlpîirile unui firicel slab de viaţă.

— Îţi vezi foarte rar sora, zise doamna Gradgrind. Începe să-ţi semene. Aş dori să te uiţi puţin la ea. Sissy, adu-o aici.

Sissy o aduse, şi copila rămase cu mîna în mîna surorii. Louisa observase cum o ţinuse pe Sissy de gît şi simţi cîtă deosebire era în felul cum o întîmpinase pe ea.

— Vezi asemănarea, Louisa?

— Da, mamă. Seamănă leit cu mine, dar...

— Aha! Da, întotdeauna am spus asta! strigă doamna Gradgrind cu o vioiciune neaşteptată. Şi bine că mi-am adus aminte! Aş... aş vrea să-ţi vorbesc, draga mea. Sissy, fetiţo, lasă-ne o clipă singure.

Între timp, Louisa dăduse drumul mîinii pe care o ţinea; se gîndea că sora ei avea o figură mai luminoasă şi mai bună decît avusese ea vreodată. O cuprinse ciuda văzînd pe acel chip, chiar în aceeaşi clipă, ceva din blîndeţea celuilalt chip din odaie: chipul duios, cu ochii încrezători, pe care părul negru şi bogat îl făcea şi mai palid decît îl făcuse veghea şi mila.

Rămasă singură cu mama ei, Louisa văzu aşternîndu-se pe obrazul celei ce zăcea întinsă o linişte înfricoşătoare, ca şi cum se îndepărta plutind pe apele unui fluviu uriaş, fără

a se mai împotrivi de loc, mulţumită că e luată de curent. Duse încă o dată la buzele ei mîna aceea ce părea o umbră şi o chemă din nou.

— Voiai să-mi vorbeşti, mamă.

— Cum ? Da, desigur, draga mea. Ştii că tatăl tău e tot timpul plecat acum, aşa că trebuie să-i scriu despre asta.

— Despre ce, mamă ? Nu te necăji. Despre ce ?

— Cred că-ţi aminteşti, draga mea, că de cîte ori am vrut să spun ceva, într-o chestiune oarecare, n-am apucat niciodată s-o văd sfîrşindu-se, şi de aceea am renunţat de mult să mai spun ceva.

— Te ascult, mamă.

Dar numai plecîndu-se la urechea ei şi urmărindu-i în acelaşi timp mişcarea buzelor reuşi Louisa să lege într-un lanţ neîntrerupt sunetele atît de slabe şi întretăiate.

— Ai învăţat o mulţime de lucruri, Louisa, şi fratele tău, la fel. Tot felul de ologii, de dimineaţă pînă seara. Dacă a mai rămas în casa asta vreo ologie, de vreun fel oarecare, ce n-a fost tocită din scoarţă în scoarţă, altceva nu pot spune decît că sper să nu-i aud numele niciodată.

— Te ascult, mamă, dacă ai puterea să vorbeşti mai departe, îi spuse Louisa pentru a o împiedica să se lase dusă de curent.

— Dar există ceva... nu-i vorba de o ologie, la care tatăl tău, Louisa, nu s-a gîndit sau de care a uitat cu totul. Nu ştiu ce anume. Am stat de multe ori cu Sissy lîngă mine şi m-am gîndit la asta. Acum n-am să-i mai găsesc niciodată numele. Dar poate îl va găsi tatăl tău. Asta mă nelinişteşte. Vreau să-i scriu să afle ce este, pentru numele lui dumnezeu ! Dă-mi o pană, dă-mi o pană !

Dar nu mai avea nici măcar puterea să mişte, şi doar bietu-i cap mai încerca să se răsucească dintr-o parte în alta.

Îşi închipui totuşi că dorinţa îi fusese îndeplinită şi că pana pe care n-ar fi avut puterea s-o ţină se afla în mîna ei.

Nu mai are nici o însemnătate ce fel de semne ciudate şi fără înţeles începu să facă pe învelitorile ei. Mîna i se opri în curînd din scris, şi lumina ce pîlpîise întotdeauna atît de slab şi nedesluşit în spatele acelei umbre diafane se stinse ; şi chiar doamna Gradgrind, cînd ieşi din umbra în care omul umblă şi se zbate zadarnic, împrumută ceva din măreţia înfricoşătoare a înţelepţilor şi patriarhilor.

Capitolul X

SCARA DOAMNEI SPARSIT

Nervii doamnei Sparsit revenindu-şi cu multă greutate la normal, acea respectabilă femeie rămase timp de cîteva săptămîni la conacul domnului Bounderby, unde, cu toată înclinarea-i ascetică de care prinsese gust, socotind-o potrivită situaţiei sale decăzute, se resemnă, cu o nobilă tărie sufletească, să doarmă, cum s-ar spune, în puf şi să se îndoape cu tot felul de bunătăţi. În tot răstimpul acestei întreruperi în activitatea de supraveghere a băncii, doamna Sparsit se arătă un model de perseverenţă, continuînd să-l compătimească în faţă pe domnul Bounderby, aşa cum rar i-a fost dat cuiva să fie compătimit vreodată, şi, plină de sarcasm şi de dispreţ, să-i adreseze în faţă portretului său epitetul de „găgăuţă".

Explozivul Bounderby, ajungînd la convingerea că doamna Sparsit era o femeie cu totul superioară, deoarece observase că demnitatea lui suferise vreo jignire nemeritată (încă nu stabilise precis care), şi, pe de altă parte, că Louisa s-ar fi opus s-o vadă venind regulat în vizită, dacă era de admis ca, faţă de măreţia lui, Louisa să-şi permită vreo împotrivire faţă de un lucru hotărît de el, se decise să n-o prea piardă din ochi pe doamna Sparsit. Astfel, cînd nervii ei se întăriră îndeajuns pentru că-i îngădui să consume iarăşi pilaf de viţel în singurătate, domnul Bounderby îi spuse la cină, în ajunul plecării:

— Uite ce, doamnă, cît mai ţine vremea frumoasă să vii aici în fiecare sîmbătă şi să rămîi pînă luni.

La care doamna Sparsit răspunse, pe bună dreptate, deşi nu era de credinţă mahomedană:

— A auzi înseamnă a te supune.

Deşi doamna Sparsit nu era o fire poetică, totuşi îi venise în minte o idee concepută ca o imagine alegorică. Îndelungata supraveghere a Louisei şi observarea stăruitoare a caracterului ei de nepătruns ascuţiseră şi învioraseră puternic mintea doamnei Sparsit şi îi dăduseră pesemne un fel de avînt pe calea inspiraţiei. Înălţă în mintea ei o scară uriaşă, la piciorul căreia se găsea o prăpastie întunecoasă de ruşine şi prăbuşire; şi o vedea pe Louisa cum cobora, zi de zi şi ceas cu ceas, tot mai jos pe treptele ei.

Singura preocupare a doamnei Sparsit era să se uite în sus, la scară, şi s-o privească pe Louisa cum coboară, uneori încet, alteori repede, uneori cîteva trepte deodată, alteori oprindu-se, dar fără să se întoarcă niciodată. Să se fi întors înapoi numai o singură treaptă, şi doamna Sparsit ar fi fost în stare să moară de tristeţe şi necaz.

Louisa coborîse neîncetat pînă în ziua, ba chiar şi în ziua cînd domnul Bounderby lansase invitaţia săptămînală mai sus pomenită. Doamna Sparsit era bine dispusă şi avea chef de stat la taifas.

— Dacă îmi îngăduiţi, domnule, spuse ea, aş îndrăzni să pun o întrebare în legătură cu un anumit subiect asupra căruia păstraţi o anumită rezervă (e o îndrăzneală din partea mea, ştiind bine că nu faceţi nimic fără a avea un motiv temeinic). V-aş ruga să-mi spuneţi dacă aţi mai primit vreo informaţie cu privire la furt.

— Ah, nu, doamnă, încă nu. Date fiind împrejurările, nici nu mă aşteptam. Roma n-a fost clădită într-o singură zi, doamnă.

— Foarte adevărat, domnule, zise doamna Sparsit, clătinînd din cap.

— Şi nici într-o săptămînă, doamnă.

— Într-adevăr, domnule, răspunse doamna Sparsit, cu o gingaşă melancolie.

— Tot astfel, doamnă, zise Bounderby, pot să aştept şi eu, ştii bine. Dacă Romuls şi Remus au putut să aştepte, Josiah Bounderby poate să aştepte şi el. Şi ei, în tinereţea lor, au dus-o totuşi mai bine decît mine. Au avut o lupoaică drept doică; eu, unul, am avut o lupoaică drept bunică. Lupoaica mea, doamnă, în loc să-mi dea lapte, mă umplea de vînătăi. În privinţa asta era o adevărată vacă de Alderney!

— Oh! suspină doamna Sparsit, cutremurîndu-se.

— Nu, doamnă, urmă Bounderby, n-am mai auzit nimic în legătură cu furtul. Dar afacerea e pe mîini bune, şi tînărul Tom, care a început să se ţină de treabă — ceva nou la el, de, n-a avut şcoala mea! — dă şi el acum o mînă de ajutor. Porunca mea este: „Staţi liniştiţi, ca să pară c-am lăsat-o moartă. Lucraţi cît vreţi pe ascuns, dar să nu se simtă nimic. Altfel, îndată te pomeneşti cu vreo cincizeci dintr-ai lor că-şi dau mîna şi-l fac scăpat definitiv pe individul ăsta care a şters-o. Staţi liniştiţi; atunci

hoţii vor prinde încetul cu încetul curaj şi vom pune mîna pe ei."

— Într-adevăr, e foarte înţelept, domnule, zise doamna Sparsit. Foarte interesant. Dar bătrîna de care aţi pomenit, domnule...

— Bătrîna de care am pomenit, doamnă, zise Bounderby, tăindu-i scurt vorba, întrucît nu era ceva cu care se putea făli, n-a fost încă prinsă, dar poate fi încredinţată că pînă la urmă vom pune mîna şi pe ea, dacă asta poate aduce vreo mulţumire sufletului ei ticălos de babă. Pînă atunci, doamnă, sînt de părere, dacă-mi ceri părerea, că cel mai bun lucru este să se discute cît mai puţin despre ea.

În aceeaşi seară, de la fereastra camerei sale, unde se odihnea după toate operaţiile de împachetare, doamna Sparsit îşi îndreptă privirile spre scara ei uriaşă şi o văzu pe Louisa coborînd tot mai jos.

Şedea lîngă domnul Harthouse, într-un boschet din grădină, vorbind foarte încet; el se aplecase asupra ei, şi în timp ce-şi vorbeau în şoaptă, faţa lui aproape îi atingea părul... Poate chiar i-l atingea, îşi zise doamna Sparsit, căznindu-se să sfredelească întunericul cu ochii ei de şoim. Era prea departe ca să prindă vreo vorbă din discuţia lor şi nu-şi putea da seama că vorbesc pe şoptite decît după expresie.

Iată ce vorbeau:

— Îţi aminteşti de omul acela, domnule Harthouse?

— Da, perfect.

— Şi de chipul, şi de comportarea lui, şi de ceea ce spunea?

— Perfect de bine! Şi mi s-a părut o persoană plictisitoare, vorbăreaţă şi vulgară la culme. Se pricepe să ţină predici cu elocvenţa căpătată la şcoala virtuţilor umile, dar te rog să crezi că mi-am spus de la început: „Aici cam întreci măsura, băiete!"

— Mi-a venit foarte greu să cred ceva rău despre el.

— Dragă Louisa, cum zice Tom (Tom nu-i spunea niciodată aşa), ce lucru bun ştii despre omul ăsta?

— Nimic, desigur.

— Sau despre alt individ de soiul lui?

— Cum aş putea şti, răspunse ea recăpătîndu-şi mult din tonul de odinioară, pe care aproape îl pierduse în ultima vreme, cînd nu-i cunosc de loc pe oamenii aceştia, nici pe bărbaţi, nici pe femei?

— Dragă Louisa, încearcă atunci să primeşti umilele sugestii ale devotatului dumitale prieten, care ştie unele lucruri despre diferitele soiuri de oameni excelenţi ; că sînt excelenţi, sînt gata s-o cred, deşi au unele mici slăbiciuni, cum ar fi, de pildă, obiceiul de a dosi imediat tot ce le cade sub mînă. Individul cu pricina îi dă cu gura. Perfect, orice om îi poate da cu gura. Face caz de moralitate. Perfect, tot felul de şarlatani fac caz de moralitate. De la Camera Comunelor pînă la Casa de corecţie, toţi oamenii fac caz de moralitate, afară de cei din lumea noastră, şi tocmai această excepţie ne face să fim mai puţin plicticoşi. Ai văzut şi ai auzit cum s-au petrecut lucrurile. E vorba de un membru al claselor scămoase, zgîlţîit zdravăn de stimatul meu prieten, domnul Bounderby, care, după cum ştim, nu posedă acea delicateţe capabilă să mai înmoaie o mînă atît de dură. Membrul claselor scămoase, jignit şi scos din sărite, părăseşte casa bombănind, se întîlneşte cu cineva care îi propune să ia parte, cu drept la cîştig, la afacerea asta cu banca, intră în combinaţie, bagă ceva bani în buzunarul în care mai înainte sufla vîntul şi simte că şi-a răcorit sufletul. Într-adevăr, ar fi un om cu totul deosebit, şi nu ca toţi oamenii, dacă n-ar fi profitat de asemenea prilej. Sau, dacă ar fi îndeajuns de deştept, ar fi putut să-i vină chiar lui singur ideea.

— Aproape am impresia că fac un rău, răspunse Louisa, după ce rămăsese o clipă pe gînduri, cînd sînt atît de înclinată să-ţi dau dreptate şi să-mi simt sufletul atît de uşurat de ceea ce spui.

— Ce spun eu este foarte rezonabil, nu-i nimic rău, am discutat asta nu numai o dată cu prietenul meu Tom — bineînţeles că între mine şi Tom au rămas aceleaşi relaţii de încredere deplină — şi e cu totul de părerea mea, iar eu sînt cu totul de părerea lui. Vrei să ne plimbăm ?

Se îndepărtară, plimbîndu-se pe potecile ce deveneau tot mai nedesluşite în lumina amurgului, ea rezemîndu-se de braţul lui, fără a se gîndi de loc că coboară din ce în ce, tot mai în jos, pe scara doamnei Sparsit.

Zi şi noapte doamna Sparsit o ţinea ridicată. Cînd Louisa va ajunge la piciorul ei şi va pieri în prăpastie, n-avea decît să se prăbuşească peste ea ; dar pînă atunci scara trebuia să stea acolo, ca un edificiu, în faţa ochilor doamnei Sparsit. Şi acolo, suită pe ea, se afla permanent Louisa, alunecînd mereu în jos, în jos, tot mai jos !

Doamna Sparsit îl vedea pe James Harthouse venind şi plecînd ; auzea vorbindu-se de el ici şi colo, vedea schimbările chipului pe care el îl studiase ; observa şi ea, pînă în cele mai mici amănunte, cînd şi cum se înnora chipul, cînd şi cum se însenina ; îşi ţinea ochii negri bulbucaţi, fără urmă de milă, fără urmă de remuşcare, absorbită cu totul de interes. O interesa s-o vadă pe Louisa coborînd, fără ca nimic s-o poată opri, tot mai aproape de piciorul acestei noi scări a giganţilor [1].

Cu tot respectul ce-l purta domnului Bounderby, deosebit de cel pe care-l avea pentru portretul lui, doamna Sparsit n-avea nici cea mai mică intenţie de a opri coborîrea. Dornică s-o vadă înfăptuită, şi totuşi plină de răbdare, aştepta căderea ultimă ca pe o roadă a speranţelor ei, roadă îmbelşugată, pe care avea s-o culeagă. Aştepta tăcută, ţinîndu-şi privirea vicleană aţintită asupra scării, şi numai ararеori şi pe furiş îşi scutura mănuşa cu un deget de la mîna dreaptă (cu pumnul în ea) spre chipul care cobora.

Capitolul XI

DIN CE ÎN CE MAI JOS

Chipul cobora neîncetat scara uriaşă, îndreptîndu-se mereu, ca o greutate într-o apă adîncă, spre abisul întunecat de jos.

Domnul Gradgrind, înştiinţat de moartea soţiei sale, făcu o expediţie de la Londra şi o îngropă într-un mod cît se poate de practic. Apoi se întoarse grăbit la mormanul naţional de cenuşă şi reîncepu să treacă prin sită fleacurile de care avea nevoie, aruncînd cu praf în ochii altora, care aveau nevoie de alte fleacuri — într-un cuvînt, îşi reluă îndatoririle parlamentare.

Între timp, doamna Sparsit sta de pază, veghind neclintită. Despărţită de scara ei toată săptămîna prin lungimea căii ferate care despărţea Coketown-ul de conac, continuă totuşi s-o pîndească pe Louisa ca o pisică, supraveghind-o prin intermediul soţului, al fratelui, al lui James Harthouse, prin exteriorul scrisorilor şi pachetelor, prin orice lucru în-

[1] Scară în Palatul dogilor din Veneţia.

sufleţit sau neînsufleţit ce se apropia cît de cît de scară. „Ai pus piciorul pe ultima treaptă, stimată doamnă, apostrofă doamna Sparsit chipul ce cobora, ajutîndu-se de mănuşa-i ameninţătoare, şi cu toată dibăcia dumitale, nu mă vei duce de nas niciodată!"

Dar, dibăcie sau comportare firească, fond primitiv al caracterului Louisei sau numai altoiul lăsat pe el de împrejurări, rezerva ei ciudată deruta chiar şi o fiinţă de isteţimea doamnei Sparsit, stimulîndu-i în acelaşi timp curiozitatea. Existau momente cînd nici James Harthouse nu era sigur de Louisa, momente cînd nici el nu putea să descifreze chipul pe care îl studiase atîta amar de vreme şi cînd fata aceea singuratică devenea pentru Harthouse o taină mai mare decît orice femeie de lume înconjurată de un roi de sateliţi.

Şi astfel timpul trecea, pînă ce, întîmplător, domnul Bounderby trebui să plece de acasă pentru nişte treburi care cereau prezenţa lui în alt oraş pentru vreo trei sau patru zile. Era într-o vineri cînd o înştiinţă pe doamna Sparsit la bancă, adăugînd:

— Cu toate acestea, te vei duce mîine la conac, doamnă. Te vei duce ca şi cum aş fi acolo. Pentru dumneata plecarea mea nu schimbă nimic.

— Vai, domnule, răspunse doamna Sparsit pe un ton de reproş, vă implor, nu vorbiţi aşa. Pentru mine, lipsa dumneavoastră schimbă cu desăvîrşire totul, cum ştiţi prea bine, domnule.

— Atunci, doamnă, trebuie să-ncerci să te descurci cum poţi, în lipsa mea, spuse domnul Bounderby, oarecum măgulit.

— Domnule Bounderby, replică doamna Sparsit, voinţa dumneavoastră e lege pentru mine. Altminteri, aş fi fost înclinată să discut poruncile dumneavoastră binevoitoare, nefiind sigură că domnişoarei Gradgrind îi face tot atîta plăcere să mă primească pe cît vă face totdeauna dumneavoastră să-mi oferiţi mărinimoasa dumneavoastră ospitalitate. Dar nu e nevoie să mai insistaţi, domnule, mă voi duce pentru că m-aţi invitat dumneavoastră.

— Ce fel de vorbă-i asta? Cînd te poftesc în casa mea, doamnă, sări domnul Bounderby, holbînd ochii, sper că nu mai ai nevoie de altă invitaţie!

— Nu, într-adevăr, domnule, răspunse doamna Sparsit, sper că nu. Nu mai spuneţi nimic, domnule. Aş dori, domnule, să vă văd iarăşi vesel.

— Ce vrei să spui, doamnă ? ! izbucni domnul Bounderby.

— Domnule, adăugă doamna Sparsit, aveaţi înainte în dumneavoastră o supleţe a cărei lipsă mă întristează. Fiţi optimist, domnule.

Sub înrîurirea acestui îndemn, greu de îndeplinit, pe care doamna Sparsit îl însoţea cu o privire compătimitoare, domnul Bounderby nu izbuti decît să se scarpine în cap cu un gest prostesc şi caraghios, iar mai tîrziu fu auzit cum încerca să se impună de la distanţă prin gălăgia ce o făcu repezind pe toţi oamenii mai mărunţi cu care avu de-a face în dimineaţa aceea.

— Bitzer, zise doamna Sparsit în după-amiaza aceleiaşi zile, după plecarea patronului ei, la închiderea băncii transmite complimentele mele domnişorului Thomas şi întreabă-l dacă n-ar vrea să urce şi să ia împreună cu mine un cotlet de miel în sos de alune şi un pahar de bere de India.

Domnişorul Thomas, fiind oricînd gata pentru astfel de treburi, trimise un răspuns amabil, apărînd numaidecît şi el în urma răspunsului.

— Domnule Thomas, spuse doamna Sparsit, deşi n-am decît aceste feluri simple să-ţi ofer, m-am gîndit totuşi că ar putea să te ispitească.

— Mulţumesc, doamnă Sparsit, răspunse secătura, şi se puse morocănos pe treabă.

— Ce mai face domnul Harthouse, domnule Tom ? întrebă doamna Sparsit.

— A, foarte bine, zise Tom.

— Pe unde o fi acum ? întrebă doamna Sparsit pe un ton uşor de conversaţie, după ce mai întîi trimisese, în gînd, pe secătură tocmai în fundul iadului pentru că era atît de puţin comunicativ.

— Vînează în Yorkshire, răspunse Tom. I-a trimis ieri surorii mele un coş cît o turlă de biserică.

— Ştii, un *gentleman* de felul lui, zise doamna Sparsit cu voce mieroasă, ai jura că e un ţintaş straşnic !

— Tronc ! zise Tom.

De mic avusese obiceiul să-şi ţină privirile plecate, dar trăsătura asta se accentuase într-atît în ultima vreme, încît acum nu-şi mai înălţa ochii spre faţa cuiva nici trei secunde la şir, astfel că doamna Sparsit avea toată libertatea să-i urmărească oricît ar fi dorit expresia feţei.

— Am o mare simpatie pentru domnul Harthouse, zise doamna Sparsit, la fel, de altminteri, ca mulţi alţii. Putem spera că-l vom revedea în curînd, domnule Tom ?

— Desigur, eu sper să-l văd mîine, răspunse secătura.

— Ce veste bună ! exclamă cu amabilitate doamna Sparsit.

— Ne-am înţeles să-l aştept mîine seară aici, în gară, zise Tom, şi cred că apoi vom lua masa împreună. O săptămînă, două nu va da pe la conac pentru că e aşteptat în altă parte. Cel puţin aşa spune. Totuşi, nu m-ar mira dacă s-ar opri aici duminică şi s-ar repezi puţin pînă acolo.

— Bine că mi-am adus aminte, spuse doamna Sparsit. Ai fi aşa bun, domnule Tom, să nu uiţi un mesaj pentru sora dumitale dacă te-aş însărcina cu el ?

— De, am să încerc, răspunse în silă secătura, dacă nu e prea lung...

— N-aş vrea decît să-i transmiţi, o dată cu respectuoasele mele complimente, zise doamna Sparsit, că s-ar putea ca săptămîna aceasta să n-o tulbur cu prezenţa mea, deoarece mă simt încă puţin cam nervoasă şi e mai bine, poate, să stau singură, cu tristeţile mele.

— Ei ! Dacă asta-i tot, observă Tom, n-ar fi nici o nenorocire chiar dacă aş uita, deoarece nu cred că Loo se gîndeşte la dumneata dacă nu te vede.

După ce îşi plăti trataţia cu acest plăcut compliment, recăzu într-un mutism sinistru, pînă nu mai rămase un strop de bere de India ; atunci spuse :

— Ştii, doamnă Sparsit, trebuie s-o şterg ! şi o şterse.

A doua zi, sîmbătă, doamna Sparsit stătu la fereastra ei toată ziua, cercetînd clienţii care intrau şi ieşeau, pîndind poştaşii, nepierzînd o clipă din ochi traficul străzii, răsucind felurite lucruri în mintea ei, dar mai presus de toate stînd cu toată atenţia încordată asupra scării. La căderea serii, îşi puse boneta şi şalul şi se strecură afară : avea motivele ei să dea tîrcoale gării, unde trebuia să sosească un călător din Yorkshire, şi să prefere să se uite pe furiş înăuntru, de după stîlpi şi de după colţuri, sau de după ferestrele sălii de aşteptare pentru doamne, în loc să apară făţiş în incintă.

Tom se afla acolo, plimbîndu-se prin gară pînă la sosirea trenului aşteptat. Dar trenul acela nu-l aduse pe domnul Harthouse. Tom aşteptă pînă ce se risipi mulţimea şi se potoli toată forfota ; consultă tabelul cu mersul trenurilor şi se sfătui cu hamalii. Apoi se îndepărtă agale, oprindu-se

în stradă şi uitîndu-se în susul şi în josul ei, scoţîndu-şi pălăria şi punîndu-şi-o din nou, căscînd şi întinzîndu-se, manifestînd toate simptomele unei plictiseli de moarte, firească la cineva care mai are de aşteptat pînă la sosirea trenului următor încă o oră şi patruzeci de minute.

„E un vicleşug ca să scape de el, îşi zise doamna Sparsit plecînd de la fereastra murdară a biroului de unde îl pîndise la urmă. Harthouse e acum cu sora lui!"

Era o inspiraţie ce-i venise deodată, aşa că o zbughi afară cu cea mai mare iuţeală, pentru a o transforma în acţiune. Gara de unde se lua trenul pentru casa de la ţară se afla la celălalt capăt al oraşului, timpul era scurt, drumul nu prea uşor, dar cu atîta agilitate se zvîrli într-o trăsură liberă, cu atîta agilitate ţîşni afară din ea, scoase banii, înhăţă biletul şi se năpusti în tren, încît părea purtată, de-a lungul viaductelor ce se arcuiau peste regiunea aceea presărată cu guri de mine părăsite şi în lucru, ca de un nor vijelios, ce-o luase pe sus valvîrtej.

Tot timpul călătoriei doamna Sparsit îşi văzu scara cu silueta ce cobora pe ea stînd neclintită în văzduh, fără a rămîne o clipă în urmă şi la fel de clară înaintea ochilor sumbri ai închipuirii ca şi firele electrice ce liniau o filă uriaşă de partitură muzicală pe cerul serii înaintea ochilor sumbri ai fiinţei ei. Şi acum chipul era aproape de ultima treaptă a scării. Pe marginea prăpastiei.

O seară înnorată de septembrie văzu, chiar în clipa amurgului, printre pleoapele ei grele, pe doamna Sparsit strecurîndu-se jos din vagon, coborînd de pe treptele de lemn ale gării micuţe pe un drum pietros, traversîndu-l spre o potecă înverzită şi dispărînd într-un desiş de ramuri şi frunze. Cîteva păsărele întîrziate ciripind somnoroase în cuiburile lor, un liliac ce-i tăia mereu calea cu zboru-i greoi, şi volbura propriilor ei paşi în colbul gros şi moale ca o catifea fu tot ce auzi şi văzu doamna Sparsit pînă ce închise cu grijă o portiţă.

Se apropie de casă strecurîndu-se prin tufişuri şi-i dădu tîrcoale uitîndu-se pe furiş, printre frunze, la ferestrele de jos. Majoritatea erau deschise, cum era firesc pe o vreme aşa de călduroasă, dar nu se vedea încă nimic şi totul rămînea tăcut. Cercetă grădina fără să aibă prea mult noroc. Se gîndi la pădurice şi se furişă spre ea, fără a ţine seama de ierburile înalte şi de buruieni, de viermi, melci, gîndaci şi de toate celelalte tîrîtoare. Cu ochii ei întunecaţi şi cu

nasu-i coroiat precedînd-o prudent, doamna Sparsit îşi croi fără zgomot drum printre desişuri, atît de absorbită de ţelul ei, încît probabil ar fi înaintat la fel chiar dacă pădurea ar fi fost o pădure de vipere.

Ssst !

Păsările mai micuţe s-ar fi rostogolit desigur din cuiburile lor, fascinate, să fi putut vedea în întuneric sclipirea ochilor doamnei Sparsit cînd se opri şi trase cu urechea. În apropiere se auzeau şoapte. Vocea lui şi a ei. Deci întîlnirea din gară fusese un şiretlic pentru a-l îndepărta pe fratele ei ! Iată-i, acolo, lîngă copacul răsturnat !

Tupilîndu-se cît putu mai jos, prin iarba plină de rouă, doamna Sparsit se apropie. Se ridică apoi şi se ascunse în dosul unui copac, ca Robinson Crusoe pîndind atacul sălbaticilor ; era atît de aproape, încît dintr-o săritură, şi încă nu prea mare, ar fi putut să-i atingă pe amîndoi. Harthouse sosise acolo pe ascuns şi nu se arătase în casă. Venise călare şi probabil trecuse prin cîmpurile învecinate, deoarece calul îi era legat la cîţiva paşi de partea cealaltă a gardului, într-o păşune.

— Dragostea mea, zicea el, ce putem face ? Îmi era cu neputinţă să stau departe de tine cînd te ştiam singură.

„Oricît ţi-ai înclina capul ca să te faci mai atrăgătoare, eu, una, nu ştiu, zău, ce văd bărbaţii la tine cînd îl ţii ridicat, gîndi doamna Sparsit. Dar nici prin gînd nu-ţi trece, «dragostea mea», ai cui ochi te privesc acum !...“

Louisa îşi plecase într-adevăr capul. Îl îndemna să plece, îi poruncea să plece, dar fără să-şi întoarcă ori să-şi ridice faţa spre el. Totuşi, curios lucru, simpatica doamnă ce stătea la pîndă n-o văzuse niciodată, de cînd o ştia pe Louisa, atît de liniştită ca în clipa aceea. Mîinile i se odihneau una într-alta, ca ale unei statui, şi pînă şi felul ei de a vorbi era potolit.

— Dragă copilă, zise Harthouse (doamna Sparsit văzu încîntată că braţul lui o înlănţuia), nu poţi îndura prezenţa mea cîteva clipe ?

— Nu aici.

— Atunci unde, Louisa ?

— Nu aici.

— Dar avem atît de puţin timp de stat împreună şi am venit cale atît de lungă ! Îmi ştii devotamentul şi-mi vezi disperarea... Niciodată un sclav mai devotat n-a fost mai

prost tratat de stăpîna lui. Mă aşteptam la o primire însorită, care să-mi redea viaţa, şi purtarea ta îngheţată îmi sfîşie inima.

— E nevoie să mai repet o dată că trebuie să mă laşi singură aici ?

— Dar trebuie să ne întîlnim, dragă Louisa. Unde să ne întîlnim ?

Tresăriră amîndoi. Spioana tresări şi ea, ca o vinovată, deoarece crezuse că printre copaci se mai afla un spion. Dar nu era decît ploaia, care începu să cadă repede, cu picături grele.

— Să vin peste cîteva minute călare spre conac, ca şi cum mi-aş închipui cu nevinovăţie că stăpînul e acasă şi că va fi încîntat să mă primească ?

— Nu !

— Trebuie să mă supun orbeşte poruncilor tale nemiloase, dar mă socotesc omul cel mai nenorocit de pe lume, căci am rămas nepăsător faţă de toate celelalte femei, ca pînă la urmă să cad cu fruntea în ţărînă la picioarele celei mai frumoase, celei mai fermecătoare şi celei mai neînduplecate dintre ele... Scumpă Louisa, nu pot să plec, sau să te las să pleci, atîta timp cît abuzezi în felul acesta de puterea ta.

Doamna Sparsit îl văzu reţinînd-o cu braţul care o înlănţuia şi îl auzi în aceeaşi clipă, cu urechea ei lacomă (a doamnei Sparsit), spunîndu-i cît o iubeşte şi că dorea cu înfocare s-o cîştige, riscînd tot ce avea în viaţă. Toate ţelurile pe care le urmărise în ultima vreme nu mai aveau nici un preţ pe lîngă ea ; se lepăda de succesul pe care-l avea aproape în mînă ca de un noroi ce era în comparaţie cu dînsa. Urmărirea succesului, dacă prin asta rămînea lîngă ea, sau renunţarea, dacă era primejdie ca acest succes să-l îndepărteze, sau fuga, dacă Louisa era gata să-l însoţească, ori taina, dacă ea îi poruncea s-o păstreze, sau altă soartă, sau oricare altă soartă, toate îi erau egale ; numai ea să-i rămînă credincioasă lui, omului care văzuse cît de părăsită era, căruia îi inspirase de la prima lor întîlnire o admiraţie, un interes de care nu s-ar fi crezut niciodată în stare, căruia îi dăruise încrederea ei, care îi era credincios şi o adora. Doamna Sparsit auzi toate acestea, ba şi altele, dar graba lui şi a ei, vîrtejul răutăţii sale satisfăcute, teama de a nu fi descoperită, răpăitul din ce în ce mai rapid al ploii dese ce cădea printre frunze, precum şi furtuna ce se apropia îi învăluiră

mintea ca într-o pîclă deasă, tulbure, pe care n-o putea înlătura ; aşa că atunci cînd, în cele din urmă, el trecu peste gard şi se îndepărtă călare, ea nu ştia bine unde şi cînd aveau să se întîlnească. Îşi amintea doar că îşi dăduseră întîlnire tot în aceeaşi noapte.

Dar unul dintre cei doi mai era încă acolo, în întunericul din faţa ei ; şi cît timp o va urmări pe Louisa, nu se putea înşela.

„O, «dragostea mea», se gîndi doamna Sparsit, nici nu bănuieşti ce bună escortă ai !"

Doamna Sparsit o văzu ieşind din pădure şi intrînd în casă. Ce era de făcut ? Ploua acum cu găleata. Ciorapii albi ai doamnei Sparsit aveau mai multe culori, dar verdele predomina ; în pantofi îi intraseră tot felul de gunoaie ghimpoase ; omizi îşi agăţaseră hamace de fabricaţie proprie în diferite părţi ale rochiei ; şuvoaie de apă se prăvăleau de pe boneta şi de pe nasul roman. În halul în care era, doamna Sparsit rămase ascunsă printre tufişuri, chibzuind la ce avea de făcut.

Aha, iat-o pe Louisa ieşind din casă ! Şi-a pus repede pe ea o pelerină, s-a înfăşurat cu şalul la iuţeală şi o şterge pe furiş... Fuge cu iubitul ! Cade de pe ultima treaptă a scării şi e înghiţită de abis.

Fără să-i pese de ploaie, mergînd cu paşi grăbiţi şi hotărîţi, Louisa apucă pe o potecă lăturalnică, paralelă cu drumul de trăsură. Doamna Sparsit se luă după ea, ţinîndu-se în umbra copacilor, dar la o mică distanţă, deoarece nu era uşor să urmăreşti o siluetă ce mergea iute prin întunecimea aceea sumbră.

Cînd Louisa se opri să închidă, fără zgomot, portiţa lăturalnică, doamna Sparsit se opri şi ea. Cînd Louisa porni mai departe, doamna Sparsit porni şi ea. Louisa o luă pe drumul pe care venise doamna Sparsit, părăsi poteca înverzită, traversă drumul pietros şi urcă treptele de lemn spre calea ferată. Doamna Sparsit ştia că în curînd trebuia să treacă un tren spre Coketown şi înţelese că prima ei etapă va fi Coketown-ul.

Doamna Sparsit, fiind murată ca un şoarece, nu mai avea nevoie de măsuri excesive de precauţie pentru a-şi camufla înfăţişarea obişnuită ; se opri totuşi la adăpostul zidului gării, îşi mototoli şalul dîndu-i altă formă şi-l puse peste bonetă. Astfel deghizată, nu-i mai era teamă că va fi re-

cunoscută cînd urcă în urma Louisei treptele căii ferate şi îşi plăti biletul într-un birou mic. Louisa aşteptă aşezată într-un colţ. Doamna Sparsit aşteptă aşezată în celălalt colţ. Amîndouă ascultau bubuitul puternic al tunetului şi ploaia care spăla acoperişul şi răpăia pe parapetele arcadelor. Vreo două-trei lămpi fuseseră inundate de ploaie ori stinse de vînt, şi astfel amîndouă văzură şi mai bine cum juca fulgerul în zigzaguri pe şinele de fier.

Criza de tremurături ce zgîlţîia gara şi se agrava treptat, dînd într-o boală de inimă, vesti trenul. Foc, şi abur, şi fum, şi lumină roşie ; un şuierat, un trosnet, un clopot şi un strigăt ascuţit. Louisa s-a instalat într-un vagon, doamna Sparsit într-altul ; mica gară a rămas o pată pustie în furtună.

Deşi dinţii îi clănţăneau în gură de umezeală şi de frig, doamna Sparsit jubila. Chipul se prăbuşise în fundul prăpastiei, şi ea avea impresia că acum supraveghează cadavrul. Cum să nu jubileze după ce pregătise cu atîta hărnicie triumful funerar ? „Va ajunge la Coketown cu mult înaintea lui, gîndi doamna Sparsit, oricît de mult şi-ar sili el calul. Unde îl va aştepta ? Şi unde se vor duce împreună ? Răbdare. Vom vedea !"

Ploaia formidabilă pricinui o mulţime de încurcături cînd trenul se opri la destinaţie. Jgheaburile şi burlanele plesniseră, canalele se revărsaseră, străzile erau sub apă. De îndată ce coborî, doamna Sparsit îşi întoarse ochii disperaţi spre trăsurile ce aşteptau în faţa gării, foarte căutate acum. „Se va urca într-o trăsură, îşi făcu ea socotelile, şi înainte ca eu s-o pot urma într-alta, va fi departe. Chiar cu riscul de-a fi călcată, trebuie să iau numărul trăsurii şi să aud ce adresă îi dă birjarului."

Dar doamna Sparsit se înşelase în socotelile ei. Louisa nu se urcă în nicio trăsură, căci plecase imediat pe jos. Ochii ei negri se aţintiră o clipă prea tîrziu asupra vagonului în care călătorise Louisa. După ce se scurseră cîteva minute fără ca portiera vagonului să se deschidă, doamna Sparsit trecu de cîteva ori prin faţa lui şi, nevăzînd nimic, se uită înăuntru şi-l găsi gol. Udă pînă la piele, cu apa fleşcăindu-i în pantofi la cea mai mică mişcare, cu un puhoi de ploaie pe chipul ei clasic, cu pălăria ca o smochină putrezită, cu toată îmbrăcămintea prăpădită, cu urmele umede ale tuturor nasturilor, şireturilor şi copcilor întipărite pe

spatele ei cu rude sus puse, cu întreaga persoană acoperită de o verdeaţă puturoasă asemănătoare celei ce se strînge pe gardurile vechi de pe lîngă potecile mucegăite, doamnei Sparsit nu-i mai rămase altceva de făcut decît să izbucnească în lacrimi de amărăciune, exclamînd : „Am pierdut-o !"

Capitolul XII

PRĂBUŞIRE

Gunoierii naţionali, după ce se desfătaseră între ei cu o mulţime de mici încăierări zgomotoase, se împrăştiaseră, şi domnul Gradgrind veni să-şi petreacă vacanţa acasă.

Stătea şi scria în camera unde se afla orologiul îngrozitor de statistic, fără îndoială pentru a dovedi ceva ; probabil voia să demonstreze în primul rînd că bunul samaritean era un prost economist. Zgomotul ploii nu-l tulbura prea mult, dar îi distrăgea îndeajuns atenţia pentru a-l face să ridice din cînd în cînd capul, ca şi cum aproape ar fi mustrat elementele naturii. Cînd tuna foarte tare, îşi arunca privirile spre Coketown, gîndindu-se că unele din coşurile înalte ar putea fi lovite de trăsnet.

Pe cînd tunetul bubuia în depărtare şi ploaia se revărsa ca un potop, uşa camerei se deschise. Privind pe după lampa aşezată pe masa de lucru, văzu, cu uimire, pe fata lui cea mai mare.

— Louisa !

— Tată, vreau să-ţi vorbesc.

— Ce s-a întîmplat ? Ce aer straniu ai ! Dar, pentru dumnezeu, spuse domnul Gradgrind, minunîndu-se din ce în ce mai tare, ai venit pînă aici înfruntînd furtuna asta ?

Louisa îşi pipăi rochia cu mîinile, ca şi cum abia acum şi-ar fi dat seama că-i udă.

— Da, răspunse ea apoi, descoperindu-şi capul.

Şi lăsîndu-şi pelerina şi gluga să cadă la întîmplare, rămase cu ochii aţintiţi la el ; era aşa de palidă şi de ciufulită, aşa de îndîrjită şi de disperată, încît îl sperie.

— Ce este ? Te implor, Louisa, spune-mi, ce s-a întîmplat ?

Louisa căzu pe un scaun în faţa lui şi-i puse pe braţ mîna îngheţată.

— Tată, dumneata m-ai educat din leagăn ?

— Da, Louisa.

— Blestemat fie ceasul în care m-am născut pentru asemenea soartă !

El o privi cu neîncredere şi spaimă, repetînd buimăcit :

— Blestemat fie ceasul ? Blestemat fie ceasul ?

— Cum de ai putut să-mi dai viaţă şi să-mi răpeşti toate lucrurile nepreţuite care o fac să se ridice deasupra acelei stări ce-i asemenea unei morţi conştiente ? Unde sînt harurile sufletului meu ? Unde sînt simţămintele inimii mele ? Ah, ce-ai făcut, tată, ce-ai făcut cu grădina care ar fi trebuit să înflorească de mult în pustiul nemărginit de aici ? zise ea lovindu-şi pieptul cu amîndouă mîinile. Dacă ar fi fost vreodată aici măcar cenuşa ei, şi tot m-ar fi scăpat de golul în care se scufundă întreaga mea viaţă ! Nu voiam să spun un asemenea lucru, dar îţi aminteşti, tată, de ultima noastră discuţie din camera asta ?

— Da, Louisa.

— Vorbele ce mi-au venit acum pe buze mi-ar fi venit pe buze şi atunci dacă mi-ai fi întins o mînă de ajutor, măcar pentru o clipă. Nu-ţi fac nici o vină, tată. Ceea ce n-ai cultivat niciodată în mine n-ai cultivat niciodată nici în tine. Dar, vai ! dacă măcar ai fi făcut aşa atunci, ori dacă măcar nu te-ai fi ocupat de loc de mine, cu cît mai bună şi mai fericită aş fi fost astăzi !

Auzind acele vorbe, după toată grija lui de a o creşte, îşi lăsă capul pe mînă şi scoase un geamăt adînc.

— Tată, dacă ai fi ştiut atunci, ultima dată cînd am fost aici, că luptam împotriva unei porniri lăuntrice de care mă temeam (căci, vai, n-am făcut altceva din copilărie decît să lupt împotriva oricărui imbold firesc ce se înfiripa în mine), dacă ai fi ştiut că în adîncul sufletului meu lîncezeau sentimente, afecţiuni, înclinări, capabile să se prefacă într-o forţă care sfidează toate calculele făcute vreodată de om şi care-i tot atît de necunoscută aritmeticii lui ca însuşi creatorul, dacă ai fi ştiut toate astea, tată, m-ai fi dat soţului pe care acum sînt sigură că îl urăsc ?

El răspunse :

— Nu, biata mea copilă. Nu.

— Tot m-ai fi osîndit la îngheţul şi ofilirea care m-au înăsprit şi m-au distrus ? Mi-ai fi răpit, fără a îmbogăţi pe

nimeni — numai pentru a mări nenorocirea lumii acesteia — acea parte imaterială a vieţii mele, primăvara şi vara credinţei mele, refugiul meu împotriva josniciei şi putreziciunii din lucrurile reale ce mă înconjoară, şcoala la care ar fi trebuit să învăţ să fiu umilă şi mai încrezătoare în oameni, nădăjduind, în cercul meu strîmt, că pot să-i fac mai buni?

— O, nu, nu! Nu, Louisa!

— Cu toate acestea, tată, să fi fost oarbă cu desăvîrşire şi să fi trebuit să-mi dibui drumul numai prin pipăit, cunoscînd astfel numai formele şi feţele lucrurilor, şi dacă aş fi fost liberă să-mi desfăşor într-un fel oarecare imaginaţia ca să le pricep, tot aş fi fost de un milion de ori mai înţeleaptă, mai fericită, mai iubitoare, mai mulţumită, mai nevinovată şi mai omenoasă în toate privinţele decît sînt acum, cu ochii pe care îi am. Şi acum ascultă ce am venit să-ţi spun.

Domnul Gradgrind se apropie, oferindu-i sprijin braţul lui. În acelaşi timp Louisa se ridică de pe scaun, aşa că acum stăteau foarte aproape unul de altul; ea îi puse o mînă pe umăr şi-l privi drept în ochi.

— Chinuită de o foame şi o sete veşnic nepotolite măcar pentru o clipă şi de un imbold arzător spre un ţinut unde regulile, cifrele şi definiţiile nu stăpînesc totul, am crescut luptînd pas cu pas în tot lungul drumului meu.

— N-am ştiut niciodată că erai nefericită, copila mea.

— Eu am ştiut întotdeauna, tată. În lupta asta aproape am izbutit să alung şi să înfrîng pe îngerul meu păzitor, prefăcîndu-l într-un demon. Tot ce am învăţat m-a lăsat sfîşiată de îndoieli, fără de nici o credinţă, dispreţuitoare şi plină de regrete pentru tot ce n-am învăţat. Şi singura mea portiţă de scăpare, îngrozitoare însă, a fost gîndul că viaţa va trece curînd şi că nu există nimic în ea care să merite truda şi zbuciumul unei lupte.

— La vîrsta ta, Louisa... spuse el cu milă.

— La vîrsta mea, tată. Şi în starea în care mă aflam — pentru că acum îţi dezvălui, tată, fără teamă, dar şi fără speranţă, starea obişnuită de amorţire a sufletului meu, aşa cum o ştiu — mi-ai propus un soţ. L-am luat. Nu m-am prefăcut niciodată faţă de el, ori faţă de dumneata, că-l iubesc. Ştiam şi eu, ştiai şi dumneata, cum ştia şi el, că nu l-am iubit niciodată. Nu eram cu totul nepăsătoare, căci speram să-i fac plăcere şi să-i fiu folositoare lui Tom. Am făcut acest salt disperat pentru o himeră şi am descoperit

cu începutul ce nebunie a fost. Ţelul vieţii mele era să-l înconjur pe Tom cu atenţii drăgăstoase ; poate că a ajuns să fie aşa fiindcă ştiam atît de bine cum să-l compătimesc. Acum asta nu mai are importanţă ; doar dacă te-ar putea face să te gîndeşti cu mai multă indulgenţă la greşelile lui.

În timp ce tatăl o ţinea în braţe, ea îşi puse şi cealaltă mînă pe umerii lui şi, continuînd să-l privească drept în ochi, urmă :

— După ce am săvîrşit pasul acesta definitiv, căsătorindu-mă, s-a ridicat iar în mine vechea pornire de răzvrătire, luptînd împotriva legăturii acesteia cu mai mare îndîrjire acum, din pricina tuturor motivelor de nemulţumire ce izvorau din două firi deosebite, pornire care, cît mă priveşte pe mine, nu mai putea fi stăvilită ori îndrumată de nici un fel de legi generale, pînă cînd oamenii nu vor fi în stare să arate anatomistului unde să-şi înfigă bisturiul pentru a pătrunde în tainiţele sufletului.

— Louisa... spuse el pe un ton rugător, fiindcă îşi amintea prea bine ce se petrecuse între ei la ultima lor întrevedere.

— Nu-ţi aduc învinuiri, tată, nu mă plîng. Pentru altceva am venit aici.

— Ce pot să fac, copila mea ? Întreabă-mă ce vrei.

— Ajung şi la asta. Tată, soarta mi-a scos apoi în cale o nouă cunoştinţă ; un om cum nu mai întîlnisem niciodată ; un om de lume, vesel, rafinat, plăcut, care nu-şi dădea aere, mărturisind dispreţul pe care i-l inspirau toate lucrurile, un dispreţ pe care eu abia îndrăznesc să-l concep, în taină ; care m-a convins chiar din primele zile, deşi nu ştiu cum şi prin ce mijloace, că mă înţelege, că-mi citeşte gîndurile. N-am putut să-l socotesc mai rău decît mine. Părea că între noi există o mare afinitate. Mă miram numai că-şi dădea osteneala, el, care nu ţinea la nimic în viaţă, să ţină atît de mult la mine.

— La tine, Louisa ?

Poate că tatăl i-ar fi dat instinctiv drumul dacă n-ar fi simţit că o părăsesc puterile şi n-ar fi văzut crescînd fără încetare, în ochii ce-l priveau, o flacără sălbatică.

— Nu spun nimic despre mijloacele prin care mi-a cîştigat încrederea. N-are nici o importanţă felul cum mi-a cîştigat-o. Dar a cîştigat-o. Tot ce ştii dumneata despre povestea căsătoriei mele a ştiut îndată şi el tot atît de bine.

Chipul tatălui ei se făcu cenuşiu pe cînd o ţinea strîns îmbrăţişată.

— N-am făcut altceva mai rău ; nu te-am dezonorat. Dar de mă întrebi dacă l-am iubit, ori dacă îl iubesc, îţi răspund sincer, tată, că s-ar putea să fie aşa. Dar nu ştiu.

Îşi luă brusc amîndouă mîinile de pe umerii lui, apăsîndu-şi cu ele inima, în timp ce pe chipu-i, ce nu mai semăna cu al ei, şi în întreg trupu-i, încordat în hotărîrea de a sfîrşi, cu o ultimă sforţare, ce mai avea de spus, se dezlănţuiră simţămintele înăbuşite atîta amar de vreme.

— În noaptea asta a venit la mine, soţul meu fiind plecat, şi mi-a mărturisit dragostea lui. În clipa de faţă mă aşteaptă, căci n-am putut scăpa prin alt mijloc de prezenţa lui. Nu ştiu dacă am păreri de rău, nu ştiu dacă mi-e ruşine, nu ştiu dacă mă simt înjosită. Nu ştiu decît că filozofia şi învăţătura dumitale nu mă pot salva. Da, tată, m-ai adus aici. Acum scapă-mă prin vreun alt mijloc.

Tatăl îşi strînse la timp îmbrăţişarea pentru a o opri să se prăbuşească pe podea, dar ea strigă cu un glas înfiorător :

— Dacă mă ţii, mor ! Lasă-mă să cad la pămînt !

O lăsă atunci jos, apoi privi la mîndria inimii sale şi la triumful sistemului său zăcîndu-i, grămadă neînsufleţită, la picioare.

CARTEA A TREIA • STRÎNGEREA ROADELOR

Capitolul I

ALT LUCRU FOLOSITOR

Louisa se trezi din toropeală şi, ridicîndu-şi cu greu pleoapele, se văzu în patul şi în camera ei de altădată. Întîi i se păru că toate cîte i se întîmplaseră din vremea cînd lucrurile acestea îi erau familiare şi pînă acum nu erau decît umbrele unui vis ; treptat, însă, pe măsură ce obiectele înconjurătoare îi apăreau mai reale în faţa ochilor, întîmplările deveneau şi ele tot mai reale în mintea ei.

Capul îi era greu şi o durea că abia şi-l putea mişca. avea ochii obosiţi, dureroşi şi se simţea foarte slăbită. Era atît de copleşită de o ciudată şi apatică indiferenţă, încît abia după cîtva timp băgă de seamă prezenţa în cameră a surorii ei mai mici. Chiar după ce privirile lor se întîlniră şi copila se apropie de pat, Louisa mai rămase cîteva clipe privind-o în tăcere, lăsînd-o pe Jane să-i ia sfioasă mîna moale într-a ei, înainte de-a o întreba :

— Cînd am fost adusă aici, în cameră ?

— Astă-noapte, Louisa.

— Cine m-a adus ?

— Sissy, cred.

— Şi de ce crezi asta ?

— Fiindcă azi-dimineaţă am găsit-o aici. N-a venit la patul meu să mă trezească, aşa cum face de obicei, şi m-am dus s-o caut. Nu era nici în odaia ei, şi atunci am căutat-o prin toată casa, pînă ce am găsit-o aici, îngrijindu-te şi răcorindu-ţi fruntea. Vrei să-l vezi pe tata ? Sissy mi-a spus că trebuie să-l înştiinţez cînd te trezeşti.

— Ce luminos chip ai, Jane ! zise Louisa în timp ce sora ei mai mică se apleca, tot sfioasă, s-o sărute.

— Da ? Părerea ta mă bucură. Sînt sigură că asta se datorează numai lui Sissy.

Braţul pe care Louisa începuse să i-l petreacă pe după gît căzu moale în jos.

— Poţi să-l înştiinţezi pe tata, dacă vrei. Apoi, oprind-o o clipă, o întrebă : Tu mi-ai aranjat camera aşa de frumos şi ai făcut-o aşa de primitoare ?

— A, nu, Louisa. Am găsit-o aranjată cînd am venit. Era...

Louisa se întoarse pe pernă şi nu mai auzi nimic. După ce sora ei plecă, îşi întoarse iar capul şi rămase aşa culcată, cu faţa spre uşă, pînă ce o văzu deschizîndu-se şi pe tatăl ei intrînd.

Domnul Gradgrind arăta obosit şi îngrijorat, şi mîna lui, de obicei sigură, tremură acum într-a ei. Se aşeză lîngă pat şi o întrebă afectuos cum se simte, îndemnînd-o stăruitor să stea liniştită, după tot zbuciumul şi furtuna pe care le înfruntase noaptea trecută. Vorbea cu voce îndulcită şi tulburată, cu totul deosebită de tonul lui dictatorial obişnuit, ba de multe ori nu găsea cuvintele.

— Dragă Louisa... Sărmană copilă... Era atît de încurcat, încît trebui să se oprească. Încercă iar : Nefericita mea fetiţă... Îi venea atît de greu să continue, că o luă iar de la început : Ar fi zadarnic, Louisa, să încerc a-ţi arăta cît de copleşit am fost şi sînt de cele ce am aflat în noaptea trecută. Pămîntul pe care stau a început să-mi fugă de sub picioare. Singurul meu punct de sprijin, a cărui trăinicie părea şi pare încă cu neputinţă de pus la îndoială, a cedat într-o clipă. Sînt uluit de această descoperire. Spun asta fără nici un gînd egoist, dar găsesc că lovitura pe care am primit-o astă-noapte este într-adevăr foarte grea.

În această privinţă Louisa nu-l putea consola cu nimic, deoarece de acea stîncă se izbise întreaga-i viaţă, şi acum naufragiase.

— Nu vreau să afirm, Louisa, că dacă, datorită unei întîmplări fericite, mi-ai fi mărturisit adevărul mai demult ar fi fost mai bine pentru amîndoi, atît pentru liniştea ta, cît şi pentru a mea, deoarece îmi dau seama că sistemul meu nu îngăduia să îndemn pe cineva la astfel de confidenţe. După ce m-am convins că sistemul — da, sistemul meu era bun, l-am aplicat cu stricteţe, şi acum trebuie să suport urmările eşecurilor lui. Un singur lucru te rog, copila mea cea mai dragă, să fii încredinţată : aveam convingerea că fac bine.

Vorbea cu sinceritate şi, să fim drepţi, fusese de bună-credinţă. Măsurînd adîncuri fără fund cu rigla lui meschină şi împleticindu-se prin univers cu picioarele înţepenite ale

compasurilor lui ruginite, intenţionase să facă lucruri mari. Cu sfera redusă a cunoştinţelor sale, se poticnise la tot pasul şi nimicise florile existenţei cu o perseverenţă mai mare decît cea a numeroaselor personalităţi gălăgioase cu care era în relaţii.

— Sînt pe deplin convinsă de cele ce-mi spui, tată. Ştiu că am fost copilul dumitale preferat. Ştiu că aï avut intenţia să mă faci fericită. Nu ţi-am făcut niciodată reproşuri şi nici n-am să-ţi fac vreodată.

Îi întinse mîna, şi el i-o reţinu într-a lui.

— Draga mea, am stat toată noaptea la masa mea de lucru gîndindu-mă neîncetat la întrevederea noastră penibilă şi dureroasă. Cînd mă gîndesc la caracterul tău, cînd mă gîndesc că ani de zile mi-ai ascuns lucrurile pe care le cunosc abia de cîteva ceasuri, cînd mă gîndesc cît de crude au fost împrejurările care te-au silit în cele din urmă la acest pas, ajung la concluzia că nu mai pot avea de loc încredere în mine.

Ar fi putut spune mai mult decît spusese văzînd chipul ce-l privea în clipa aceea şi, poate, de fapt, spuse mai mult cînd îi ridică încet cu mîna părul ce i se răspîndise pe frunte. Astfel de gesturi, care la alţi oameni sînt neînsemnate, la el erau foarte semnificative, şi Louisa le primi ca pe nişte cuvinte de pocăinţă.

— Dar dacă am motive să mă îndoiesc de mine însumi pentru trecut, Louisa, spuse domnul Gradgrind încet, cu şovăială şi apăsat de un simţămînt de jalnică neputinţă, am de ce mă îndoi şi pentru prezent, şi pentru viitor. Şi ca să-ţi vorbesc fără nici o rezervă, mă şi îndoiesc. Astăzi nu mai sînt de loc convins, deşi abia ieri gîndeam cu totul altfel, că merit încrederea pe care mi-o acorzi, că ştiu cum să răspund la apelul ce mi l-ai adresat întorcîndu-te acasă şi că posed acel instinct (admiţînd acum că ar exista asemenea însuşire) care să-mi arate cum să te ajut şi să te îndrumez pe calea cea bună.

Louisa se întoarse pe pernă şi stătu cu faţa pe braţ, astfel ca el să n-o poată vedea. Deşi violenţa şi mînia i se potoliseră, totuşi nu plîngea. Iar tatăl se arăta schimbat în aşa măsură, încît acum ar fi fost mulţumit s-o vadă plîngînd.

— Unii susţin, urmă el tot cu glas şovăitor, că există o înţelepciune a capului şi o înţelepciune a inimii. N-am crezut-o niciodată, dar, după cum am spus, acum nu mai am încredere în mine. Credeam că înţelepciunea capului e

suficientă. Dar s-ar putea să nu fie ; cum aş mai putea îndrăzni în dimineaţa asta să afirm aşa ceva ? Dar dacă eu, Louisa, am neglijat cealaltă înţelepciune, care ar putea fi tocmai instinctul trebuincios...

Făcuse presupunerea aceasta cu multă îndoială, parcă nici acum nu voia s-o admită cu totul. Louisa nu răspunse nimic ; stătea întinsă pe pat în faţa lui, încă pe jumătate dezbrăcată, aproape la fel cum o văzuse întinsă pe jos în noaptea trecută.

— Louisa, şi mîna i se odihni din nou pe părul ei, în ultima vreme am lipsit foarte mult de acasă, draga mea, şi cu toate că educaţia surorii tale a fost îndrumată conform sistemului — părea cuprins de fiecare dată de o mare silă cînd trebuia să pronunţe cuvîntul acesta — a fost inevitabil modificată de unele asocieri zilnice pe care le-a putut face de la o vîrstă foarte fragedă. Acum te întreb, ca un neştiutor, fata mea, socoţi că a fost spre binele ei ?

— Tată, răspunse Louisa fără să se mişte, dacă în inima ei tînără s-a trezit vreo armonie, care în inima mea a rămas mută pînă s-a prefăcut într-o disonanţă, să mulţumească cerului pentru asta şi să-şi urmeze calea ei, mai fericită, socotind drept cea mai mare binefacere că n-a mers pe calea mea.

— Ah, copilă dragă, copilă scumpă ! rosti el deznădăjduit, cît de nenorocit sînt că te văd aşa ! La ce-mi foloseşte că nu-mi faci reproşuri, dacă eu însumi îmi fac reproşuri atît de amare ?! Îşi plecă apoi capul şi-i spuse cu glas scăzut : Mi-e teamă că aici în casă s-a schimbat ceva încetul cu încetul numai datorită dragostei şi recunoştinţei, şi ceea ce capul n-a îndeplinit şi nu putea îndeplini a îndeplinit pe nesimţite inima. Crezi că e aşa ?

Louisa nu răspunse.

— Nu sînt atît de mîndru încît să nu recunosc, Louisa. Dar altfel cum aş mai putea fi trufaş cînd te am în faţa ochilor ? Să fie aşa ? Să fie aşa, draga mea ?

O mai privi încă o dată, cum zăcea acolo azvîrlită ca de un naufragiu, şi părăsi camera fără a mai rosti o vorbă. Nu mult după plecarea lui, Louisa auzi un pas uşor la uşă şi înţelese că cineva se afla lîngă patul ei.

Nu-şi ridică privirea. La gîndul că suferinţa ei va fi văzută şi că acea privire involuntară, care o supărase atît de mult pe vremuri, va avea acum o deplină justificare

fu cuprinsă de o mînie surdă, arzînd mocnit, ca un foc primejdios.

Orice forţă comprimată sfarmă şi distruge. Aerul, care ar fi dătător de viaţă pentru pămînt, apa, care l-ar îmbogăţi, şi căldura, care l-ar face să dea rod, îl sfarmă cînd sînt încătuşate. Tot astfel, în inima ei, cele mai bune însuşiri pe care le avea, fiind timp îndelungat înăbuşite, se împietriseră, prefăcîndu-se într-un bloc ce se ridica împotriva unui prieten.

Din fericire, simţi atunci o atingere uşoară pe gît şi pricepu că cea care venise o credea adormită. Mîna mîngîietoare nu-i răscolea supărarea. Poate să rămînă acolo. Poate să rămînă.

Mîna rămase acolo încălzind şi trezind la viaţă o mulţime de gînduri mai blînde, şi Louisa avu o clipă de tihnă. Pe cînd liniştea şi gîndul că e astfel vegheată o mai potoleau, cîteva lacrimi îşi făcură loc în ochii ei. Un obraz îi atinse obrazul şi simţi că şi pe acel obraz erau lacrimi şi ea este pricina lor.

Cînd Louisa se prefăcu că se trezeşte şi se ridică, Sissy se îndepărtă şi rămase liniştită lîngă pat.

— Sper că nu te-am tulburat. Am venit să te întreb dacă îmi dai voie să stau cu dumneata.

— De ce ai sta cu mine? Sora mea are să-ţi ducă lipsa. Eşti totul pentru ea.

— Crezi? răspunse Sissy clătinînd din cap. Aş vrea să însemn ceva şi pentru dumneata, dacă aş putea.

— Ce anume? o întrebă Louisa aproape cu asprime.

— Ceea ce îţi lipseşte mai mult, dacă aş fi în stare. În orice caz, aş vrea să încerc măcar pe cît e cu putinţă. Şi oricît de greu ar fi, nu voi osteni niciodată încercînd. Îmi dai voie?

— Tata te-a trimis să mă întrebi?

— Nu, răspunse Sissy. Mi-a spus că acum pot să intru, dar azi-dimineaţă m-a trimis afară din cameră; sau, în sfîrşit... şovăi şi se opri.

— Sau, în sfîrşit ce? întrebă Louisa privind-o cercetător.

— Am socotit eu singură că-i mai bine să plec, deoarece mă îndoiam că-ţi face plăcere să mă găseşti aici.

— Oare te-am urît întotdeauna atît de mult?

— Sper că nu căci eu te-am iubit întotdeauna şi am dorit întotdeauna s-o ştii. Dacă te-ai schimbat întrucîtva faţă de mine cu puţin înainte de-a părăsi casa, asta nu m-a mirat. Ştiai atît de multe lucruri, în timp ce eu ştiam atît de puţine... şi, de altfel, era şi firesc, deoarece plecai printre alţi prieteni, aşa că n-aveam de ce mă plînge, şi n-am fost de loc jignită.

Faţa i se îmbujoră în timp ce vorbea repede şi cu sfială. Louisa înţelese că se prefăcea din dragoste, şi inima i se strînse.

— Îmi dai voie să încerc ? întrebă Sissy prinzînd curaj şi ridicînd mîna către gîtul care pe nesimţite se apleca spre dînsa.

Louisa opri mîna care peste o clipă ar fi îmbrăţişat-o şi, reţinînd-o într-a ei, răspunse :

— Mai întîi de toate, Sissy, mă cunoşti tu cum sînt ? Află că sînt atît de mîndră şi de înăsprită, atît de dezorientată şi de tulburată, atît de revoltată şi de nedreaptă cu ceilalţi şi cu mine însămi, încît în mine totul e furtună, întunecime şi răutate. Asta nu te înspăimîntă ?

— Nu.

— Sînt aşa de nenorocită, şi tot ce m-ar fi putut face altfel e acum atît de irosit, încît dacă în clipa de faţă n-aş fi aşa de savantă cum mă crezi tu, ci aş fi cu totul lipsită de învăţătură şi ar trebui să încep a-mi însuşi cele mai simple adevăruri, tot n-aş avea o mai amarnică nevoie decît am acum de o călăuză către pace, mulţumire, cinste şi toate celelalte bunuri de care sînt cu desăvîrşire lipsită. Asta nu te înspăimîntă ?

— Nu.

Afecţiunea curată, atît de curajoasă, şi exaltarea vechiului ei devotament o făceau pe fata părăsită de odinioară să strălucească asemenea unei dulci lumini asupra întunericului tovarăşei ei.

Louisa îi ridică mîna aşa fel ca să-i poată înlănţui gîtul şi să se îmbrăţişeze, apoi căzu în genunchi şi, agăţîndu-se de fata saltimbancului, ridică ochii spre ea aproape cu veneraţie.

— Iartă-mă, plînge-mă, ajută-mă ! Fie-ţi milă de cumplitul gol al sufletului meu şi lasă-mă să-mi pun capul pe inima ta iubitoare.

— Da, pune-l aici ! hohoti Sissy. Pune-l aici, scumpa mea !

Capitolul II

FOARTE RIDICOL

Domnul James Harthouse petrecu toată noaptea şi ziua următoare într-o asemenea stare de agitaţie, încît lumea elegantă, chiar privindu-l prin cel mai bun monoclu, cu greu ar fi recunoscut, în perioada aceasta de nebunie, pe Jem, fratele onorabilului şi glumeţului membru al Parlamentului. Într-adevăr, era foarte agitat. De multe ori vorbea cu o însufleţire ce amintea tonul vulgar al muritorului de rînd. Se învîrtea de colo pînă colo fără nici un motiv, ca un om cu totul zăpăcit. Călărea ca un tîlhar de drumul mare. Într-un cuvînt, era aşa de plictisit de situaţia în care se afla, încît uită cu desăvîrşire să fie plictisit după regulile prescrise de arbitrii manierelor elegante.

După ce în toiul furtunii îşi gonise calul spre Coketown, ca şi cum oraşul ar fi fost la doi paşi, aşteptă treaz toată noaptea ; din cînd în cînd trăgea clopoţelul cu o furie sălbatică şi învinuia pe portarul de noapte că ar fi reţinut scrisori sau comunicări care cu siguranţă i-au fost încredinţate, cerînd înmînarea lor imediată. Veniră zorile, veni dimineaţa, veni ziua, şi nevenind o dată cu ele nici o comunicare sau scrisoare, plecă spre conac. Acolo i se răspunse că domnul Bounderby lipseşte, iar doamna Bounderby e în oraş. Plecase pe neaşteptate în seara trecută. Nici măcar nu se ştiuse că e plecată pînă la primirea unei comunicări ce vestea pe cei de acasă să nu-i aştepte deocamdată întoarcerea.

Astfel stînd lucrurile, nu-i rămînea altceva de făcut decît s-o urmeze în oraş. Se duse la casa din oraş. Doamna Bounderby nu era acolo. Trecu pe la bancă. Domnul Bounderby — plecat ; doamna Sparsit — plecată. Doamna Sparsit plecată ? Cine putuse fi la asemenea ananghie încît să aibă nevoie de tovărăşia acelei zgripţuroaice ?

— Habar n-am, zise Tom, care avea motivele lui să fie îngrijorat de lipsa doamnei. A plecat undeva azi-dimineaţă în zori. Întotdeauna a fost foarte misterioasă ; nu pot s-o sufăr ! Şi nici pe individul acela albicios ; veşnic urmăreşte pe cineva cu ochii lui care clipesc într-una.

— Unde-ai fost astă-noapte, Tom ?

— Unde-am fost astă-noapte ? zise Tom. Ştii că-mi place ! Te-am aşteptat, domnule Harthouse, pînă ce a început să-i toarne o ploaie cum n-am mai văzut în viaţa mea ! Unde-am fost ! Mai bine spune-mi unde-ai fost dumneata ?

— N-am putut veni, am fost... reţinut.

— Reţinut ! mormăi Tom. Atunci amîndoi am fost reţinuţi. Eu am fost reţinut pentru că te-am aşteptat pînă ce am pierdut toate trenurile, afară de cel poştal. Plăcut ar mai fi fost să plec cu el pe o noapte ca aia şi să fiu silit să merg numai prin băltoace ca să ajung acasă. Pînă la urmă a trebuit să dorm în oraş.

— Unde ?

— Cum unde ? În patul meu, acasă la Bounderby.

— Ai văzut-o pe sora dumitale ?

— Cum naiba puteam s-o văd, răspunse Tom căscînd ochii la el, cînd era la cincisprezece mile depărtare ?

Blestemînd replicile repezite ale tînărului *gentleman*, pentru care avea o prietenie atît de sinceră, domnul Harthouse puse capăt întrevederii cît mai puţin ceremonios cu putinţă, întrebîndu-se pentru a suta oară ce-or fi însemnînd toate astea ! Un singur lucru era limpede pentru el : fie că Louisa se afla ori nu în oraş, fie că procedase prea grăbit cu o fiinţă atît de greu de înţeles, fie că ea îşi pierduse curajul, fie că totul fusese descoperit, că se ivise vreo piedică ori exista vreo neînţelegere inexplicabilă deocamdată, el trebuia să rămînă şi să înfrunte soarta, oricare ar fi fost. Hotelul unde se ştia că locuieşte de cînd fusese surghiunit în ţinutul acesta înnegrit era priponul de care trebuia să rămînă legat. Cît priveşte restul, ce va fi va fi !

„Deci, fie că aştept o provocare ori o întîlnire, mustrările pocăitei ori o trîntă improvizată, după moda din Lancashire, cu prietenul meu Bounderby (aşa cum se arată lucrurile în clipa de faţă te poţi aştepta la orice), voi lua masa, îşi spuse domnul James Harthouse. Bounderby are avantaj la greutate, şi dacă-i vorba să ajungem la o explicaţie după moda englezească, atunci e mai bine să fiu în formă."

De aceea trase clopoţelul şi, trîntindu-se molatic pe o canapea, comandă ceva de mîncare pentru ora 6, şi să nu lipsească biftecul. În aşteptare, îşi petrecu timpul cît putu mai bine. Nu prea bine, căci continua să fie cît se poate de ne-

dumerit şi, pe măsură ce timpul trecea fără să se ivească nici un fel de explicaţie, nedumerirea lui creştea în progresie geometrică.

Totuşi, privea lucrurile cu sînge rece, pe cît e îngăduit de firea omenească, şi se amuză chiar în cîteva rînduri la năstruşnica idee că ar fi bine să se antreneze în vederea luptei.

„N-ar fi rău, îşi zicea el la un moment dat căscînd, să dau omului de serviciu cinci şilingi că să-l pun la podea." Şi mai tîrziu îi veni gîndul : „Ce-ar fi să tocmesc cu ora un flăcău de vreo optzeci, nouăzeci de kilograme ?"

Dar glumele astea nu-i schimbară după-amiaza şi nici aşteptarea ; şi, la drept vorbind, amîndouă se scurseră îngrozitor de greu.

Îi fu cu neputinţă, chiar înainte de masă, să nu facă plimbări nesfîrşite de-a lungul motivelor covorului, să nu se uite pe fereastră, să nu asculte la uşă paşii de afară şi să nu se înfierbînte cînd vreun pas se apropia întîmplător de camera lui. Dar după-masă, cînd ziua se prefăcu în amurg şi amurgul în noapte, iar el continuă să rămînă fără nici o veste, începu să se simtă, după cum se exprimă el, „torturat de chinurile lente ale inchiziţiei". Totuşi, credincios mai departe convingerii că numai nepăsarea e adevărată dovadă de bună-creştere (singura convingere pe care o avea), profită de criza aceea pentru a porunci să i se aducă lumînări şi un ziar.

De vreo jumătate de oră se căznea zadarnic să citească ziarul, cînd îşi făcu apariţia ospătarul, spunîndu-i pe un ton misterios şi jenat :

— Vă rog să mă iertaţi, domnule, sînteţi căutat.

Amintindu-şi vag că în felul acesta se adresa de obicei poliţia escrocilor, domnul Harthouse se răsti indignat la ospătar, întrebîndu-l ce dracu voia să spuie prin „căutat" ?

— Iertaţi-mă, domnule, afară e o doamnă tînără, care doreşte să vă vadă.

— Afară ? Unde ?

— După uşa asta, domnule.

După ce-l expedie pe ospătar la personajul mai sus amintit, fiindcă era un neghiob ce merita să ajungă la acea destinaţie, domnul Harthouse se năpusti pe coridor.

Acolo se afla o femeie tînără pe care n-o mai văzuse niciodată. Simplu îmbrăcată, foarte liniştită, foarte drăguţă. În

timp ce o conducea în cameră şi îi oferea un scaun, observă la lumina lumînărilor că era chiar mai drăguţă decît crezuse la început. Faţa ei nevinovată şi tinerească avea o expresie neobişnuit de plăcută. Nu se temea de el, nu era de loc tulburată şi părea că mintea îi e preocupată numai de ţelul vizitei, că punea acest gînd mai presus decît persoana ei.

— Vorbesc cu domnul Harthouse ? întrebă ea cînd rămaseră singuri.

— Cu domnul Harthouse ; şi în gîndul lui adăugă : „Şi îi vorbeşti cu ochii cei mai încrezători pe care i-am văzut în viaţa mea şi cu vocea cea mai convingătoare (deşi atît de calmă) pe care am auzit-o vreodată".

— Deşi nu ştiu — şi într-adevăr nu ştiu, domnule — la ce vă obligă onoarea de *gentleman* în alte chestiuni, spuse Sissy (lui Harthouse tot sîngele îi năvăli în obraji cînd ea începu cu aceste cuvinte), sînt convinsă că pot avea încredere în ea ca să păstraţi secretă vizita mea şi să nu destăinuiţi nimănui cele ce am să vă spun. Fireşte, mă voi încrede în ea dacă dumneavoastră mă asiguraţi că pot avea încredere.

— Vă asigur că puteţi avea încredere.

— Sînt tînără, după cum vedeţi ; sînt singură, după cum vedeţi. Am venit la dumneavoastră, domnule, neavînd alt sfat sau încurajare decît propria mea speranţă.

„Dar care-i foarte puternică, gîndi Harthouse, observînd privirea ochilor ce se ridicaseră pentru o clipă spre el. Foarte ciudată introducere ; nu văd unde vrea să ajungă", urmă el tot în gînd.

— Cred că aţi ghicit de cine m-am despărţit înainte de a veni aici, zise Sissy.

— În ultimele douăzeci şi patru de ore — care mi s-au părut tot atîţia ani — am fost peste măsură de îngrijorat şi neliniştit, răspunse el, din pricina unei doamne. Speranţa pe care îndrăznesc s-o nutresc, că dumneata vii din partea acelei doamne, este îndreptăţită, cred.

— Am părăsit-o acum o oră.

— Unde e ?...

— La tatăl ei.

Chipul domnului Harthouse se lungi, cu tot sîngele lui rece, şi nedumerirea îi crescu.

„Atunci nu văd de loc unde o să ajungem", gîndi el.

— A venit acolo, în grabă, noaptea trecută. A sosit foarte tulburată şi a zăcut în nesimţire toată noaptea. Locuiesc în aceeaşi casă şi am stat lîngă dînsa. Puteţi fi sigur, domnule, că n-o s-o mai vedeţi niciodată cît veţi trăi.

Domnul Harthouse oftă adînc şi făcu descoperirea că dacă s-a găsit vreodată cineva în situaţia de a nu şti ce să spună, atunci, fără de îndoială, el era omul acela ! Copilăreasca nevinovăţie cu care îi vorbea vizitatoarea, modesta ei îndrăzneală, sinceritatea lipsită de orice fel de artificiu, totala uitare de sine ce se vădea din calma energie cu care-şi urmărea ţelul ce-o adusese acolo, toate acestea, împreună cu încrederea în făgăduiala dată de el cu uşurinţă — şi pentru asta se ruşina în sinea lui — formau un tot faţă de care se simţea atît de lipsit de experienţă şi împotriva căruia ştia că toate armele lui obişnuite nu vor avea nici o putere, încît nu găsi nici un cuvînt să se apere.

În cele din urmă spuse :

— O veste atît de neaşteptată, rostită cu atîta curaj şi de asemenea buze, este într-adevăr cît se poate de tulburătoare. Îmi daţi voie să vă întreb dacă doamna despre care vorbim v-a însărcinat să-mi transmiteţi ştirea aceasta, menită să-mi spulbere orice nădejde ?

— Nu mi-a dat nici o însărcinare.

— Omul care se îneacă se agaţă şi de un pai. Scuzaţi-mă dacă vă spun că, fără a vă nesocoti părerile şi fără a vă pune la îndoială sinceritatea, mă agăţ de credinţa că mai există o speranţă să nu fiu condamnat pentru tot restul vieţii mele la un exil ce m-ar lipsi de prezenţa acelei doamne.

— Nu există nici o speranţă. Primul scop al vizitei mele, domnule, este să vă conving că trebuie să aveţi mai puţine speranţe de a-i mai vorbi vreodată decît aţi avea dacă s-ar fi întîmplat să moară aseară, în clipa cînd a trecut pragul casei părinteşti.

— Să fiu convins ? Dar dacă nu pot... sau dacă dintr-o slăbiciune a mea m-aş încăpăţîna... şi n-aş vrea să cred că...

— Şi totuşi e adevărat. Nu mai există nici o speranţă.

James Harthouse o privi cu un zîmbet neîncrezător pe buze ; dar gîndul ei privea undeva, dincolo de el, şi zîmbetul se pierdu în neant.

Harthouse îşi muşcă buzele şi chibzui un timp.

— Ei, dacă din nefericire se va dovedi, zise el, după ce mă voi fi silit să fac tot ce-mi stă în putinţă pentru a mă asigura că am ajuns într-adevăr în situaţia disperată de a fi surghiunit pe vecie, atunci nu voi fi prigonitorul acelei doamne. Dar parcă spuneaţi că n-aveţi nici o misiune din partea ei ?

— N-am decît misiunea dragostei pe care i-o port şi a dragostei pe care mi-o poartă. Şi nu sînt îndreptăţită să vorbesc astfel decît pentru că am stat cu dînsa de cînd a venit acasă, pentru că mi s-a destăinuit şi pentru că ştiu unele lucruri despre firea şi despre căsătoria ei. O, domnule Harthouse, cred că şi dumneavoastră v-aţi folosit de dreptul acesta pe care mi-l iau eu acum !

Reproşul acela pasionat îl atinse în locul gol unde ar fi trebuit să-i fie inima, acel cuib de ouă părăsite unde ar fi trăit păsările cerului dacă n-ar fi fost izgonite de nepăsare.

— Nu sînt ceea ce se numeşte un individ moral, zise el, şi n-am căutat niciodată să trec drept un individ cu caracter moral. Sînt, dimpotrivă, cît se poate de imoral ; cu toate astea, dacă am pricinuit vreo supărare doamnei despre care vorbim acum, ori dacă din nenorocire am compromis-o în vreun fel oarecare, ori dacă m-am făcut vinovat vădind faţă de ea sentimente ce nu se prea potrivesc... de fapt... cu ideea unui cămin, dacă am profitat de faptul că tatăl ei este o maşină, sau că fratele ei e o secătură, sau că bărbatul ei e un urs, îngăduiţi-mi, vă rog, să vă asigur că n-am avut intenţii într-adevăr urîte, ci am alunecat de pe o treaptă pe alta cu o uşurinţă atît de diabolică, încît n-am bănuit o clipă că tabla de materii era atît de lungă pînă ce n-am început s-o răsfoiesc. Abia acum descopăr, încheie Harthouse, că de fapt ar trebui să cuprindă mai multe volume.

Deşi rostise cuvintele pe un ton uşuratic, de astă dată tonul lui păru poleirea conştientă a unei suprafeţe urîte. Rămase tăcut o clipă, apoi urmă cu mai multă stăpînire de sine, deşi se mai iveau unele urme de supărare şi dezamăgire pe care poleirea nu le putuse acoperi.

— După cele ce mi s-au înfăţişat chiar acum, în aşa fel încît nu mă mai pot îndoi de adevărul lor — cred că din nici o altă sursă nu le-aş fi acceptat cu atîta uşurinţă — mă simt obligat să vă spun, deoarece v-a fost dăruită încrederea de care mi-aţi pomenit, că nu pot renunţa la gîndul unei posibilităţi (oricît de neaşteptată ar fi ea) de a o mai vedea pe

doamna despre care e vorba. Numai eu port vina că lucrurile au ajuns atît de departe şi... şi nu pot spune, adăugă el, cam slab inspirat pentru o peroraţie finală, că am vreo speranţă temeinică să devin cîndva un individ moral, ori voi ajunge să cred că poate exista pe lumea asta vreun soi de individ moral.

Chipul lui Sissy arăta destul de limpede că misiunea ei nu era terminată.

— Mi-aţi vorbit, reîncepu Harthouse, în timp ce Sissy îşi ridică din nou privirile spre el, despre un prim scop. Mă pot deci aştepta să fie menţionat şi al doilea ?

— Da.

— Sînteţi atît de bună să mi-l spuneţi ?

— Domnule Harthouse — răspunse Sissy cu un amestec de blîndeţe şi energie care-l dezarma cu totul şi cu o încredere naivă că el se simte obligat să facă tot ce i-ar cere, ceea ce îl punea într-o ciudată stare de inferioritate — nu vă rămîne decît o singură posibilitate de a vă repara greşeala : să plecaţi imediat de aici, şi pentru totdeauna. Sînt convinsă că nu puteţi îndrepta în alt chip răul şi suferinţa ce le-aţi pricinuit. Sînt convinsă că este singura compensaţie pe care o puteţi aduce. Nu spun că e mult, ori că e destul ; totuşi, este ceva, şi-i necesar. De aceea, fără alt drept decît acela pe care vi l-am arătat şi fără ca altcineva în afară de noi doi să ştie, vă cer să părăsiţi la noapte oraşul, făgăduind că n-o să vă mai întoarceţi niciodată.

Dacă ar fi încercat să se impună altfel decît prin credinţa-i sinceră în adevărul şi dreptatea cauzei pe care o apăra, dacă ar fi trădat vreo urmă de îndoială sau nehotărîre, ori dacă ar fi arătat, cu cele mai bune intenţii, vreo rezervă ori vreo prefăcătorie, dacă s-ar fi arătat sau s-ar fi simţit cît de puţin impresionată de situaţia lui ridicolă, de uimirea, ori de protestele lui, Harthouse le-ar fi folosit ca arme împotriva ei ; dar mai degrabă ar fi reuşit să schimbe cerul senin uitîndu-se cu uimire la el decît s-o poată tulbura pe dînsa.

— Dar vă daţi seama, o întrebă el foarte încurcat, cît de mult îmi cereţi ? Probabil ştiţi că mă aflu aici pentru anumite treburi publice, destul de absurde în sine, dar în care m-am angajat dîndu-mi cuvîntul şi pentru care se presupune că sînt în stare să mă arunc în foc ? Probabil că nu ştiaţi, dar vă asigur că ăsta-i adevărul.

Adevăr ori nu, asupra lui Sissy nu avu nici un efect.

— Şi apoi, zise şovăielnic Harthouse, plimbîndu-se prin cameră, este nemaipomenit de absurd ! Înseamnă să se acopere cineva pe vecie de ridicol, ca după ce s-a zbătut pentru oamenii aceştia, să dea acum îndărăt într-un chip atît de inexplicabil.

— Sînt convinsă, repetă Sissy, că numai în felul acesta vă puteţi repara greşeala, domnule. Nici n-aş fi venit aici dacă n-aş fi fost aşa de sigură.

Harthouse îi aruncă o privire şi începu să se plimbe din nou prin cameră.

— Pe cuvîntul meu că nu ştiu ce să mai spun ! E nemaipomenit de absurd !

Venise acum rîndul lui Harthouse să pretindă păstrarea tainei.

— În cazul cînd aş ajunge să fac un lucru atît de ridicol, spuse el, oprindu-se din nou şi rezemîndu-se de cămin, l-aş face numai dacă mi-aţi făgădui cea mai desăvîrşită discreţie.

— Eu voi avea încredere în dumneavoastră, domnule, răspunse Sissy ; aveţi şi dumneavoastră încredere în mine.

Fiindcă tocmai stătea rezemat de cămin, Harthouse îşi aminti de noaptea cînd secătura fusese la el. Era acelaşi cămin, dar avea impresia că în noaptea asta secătura e el. Nu găsea nici un fel de ieşire.

— Cred că nimeni nu s-a pomenit vreodată într-o situaţie mai ridicolă, spuse ; după ce privi în sus, apoi în jos, rîse, se încruntă şi se plimbă încolo şi încoace. Dar nu văd nici o ieşire. Ce va fi va fi ! Şi cred că ASTA va fi ! Trebuie s-o şterg de aici, îmi închipui... pe scurt. vă promit că aşa am să fac.

Sissy se ridică. Rezultatul n-o surprindea, dar era fericită că-l obţinuse, şi faţa îi strălucea de bucurie.

— Îngăduiţi-mi să vă spun, urmă domnul James Harthouse, că mă îndoiesc dacă alt ambasador sau ambasadoare mi s-ar fi putut adresa cu acelaşi succes. Şi pe lîngă că am fost pus într-o situaţie foarte ridicolă, trebuie să mă consider învins pe toată linia. Vreţi să-mi faceţi favoarea să-mi spuneţi numele duşmanului meu, ca să mi-l pot reaminti ?

— Numele MEU ? se miră ambasadoarea.

— Singurul nume pe care ţin să-l cunosc în noaptea asta.

— Sissy Jupe.

— Iertaţi-mi curiozitatea înainte de despărţire : rudă de-a familiei ?

— Nu sînt decît o fată săracă, răspunse Sissy. Imprejurările m-au despărţit de tatăl meu... care era saltimbanc, şi am fost luată de milă de domnul Gradgrind. De atunci trăiesc în casa lui.

Sissy plecase.

Atît mai lipsea ca învingerea să fie completă, îşi spuse c-un aer de resemnare domnul Harthouse, lăsîndu-se să cadă pe canapea, după ce rămăsese cîteva clipe împietrit. Acum înfrîngerea poate fi considerată o operă desăvîrşită. O fată săracă... un saltimbanc... James Harthouse făcut praf... James Harthouse, o mare piramidă a înfrîngerii. Atîta tot!

Marea piramidă îi dădu ideea să plece în susul Nilului. Luă îndată o pană şi scrise fratelui său următorul bilet (în hieroglife potrivite subiectului):

„Dragă Jack,

Am sfîrşit-o cu Coketown-ul. M-a plictisit de moarte localitatea şi vreau să «încerc» acum cămilele.

Cu drag, Jem"

Trase clopoţelul.

— Trimite-mi-l pe servitorul meu.

— S-a culcat, domnule.

— Spune-i să se scoale şi să facă bagajele.

Mai scrise încă două bilete. Unul domnului Bounderby, prin care îi anunţa plecarea lui din regiune şi indica unde poate fi găsit în următoarele două săptămîni; cealaltă, cu un cuprins asemănător, domnului Gradgrind. Nici nu apucase să se usuce bine cerneala pe plicuri, şi Harthouse, instalat într-un compartiment al trenului care gonea scînteind prin peisajul sumbru, lăsa în urma lui coşurile înalte ale Coketown-ului.

Indivizii cu principii morale ar putea presupune că domnul James Harthouse a tras mai tîrziu unele concluzii favorabile de pe urma acestei grăbite retrageri, una dintre puţinele fapte din viaţa lui ce le compensa pe toate celelalte şi care-i slujise totodată ca deznodămînt într-o afacere urîtă. Dar nu era de loc aşa. O convingere intimă că dăduse greş şi că fusese ridicol, o teamă de ce s-ar putea spune pe socoteala lui dacă ar afla alţi indivizi care se băgaseră în situaţii asemănătoare îl apăsau aşa de tare, încît episodul cel mai lăudabil al vieţii lui era tocmai cel pe care nu l-ar fi mărturisit pentru nimic în lume şi singurul de care se ruşina.

Capitolul III

FOARTE HOTĂRÎT

Neobosita doamnă Sparsit, răcită cobză, cu vocea aproape stinsă şi cu impunătoarea-i persoană scuturată în aşa hal de strănuturi încît părea în pericol de a se desface în bucăţi, alergă pe urmele patronului ei pînă ce-l găsi în capitală ; acolo, plină de măreţie, dădu buzna peste el, la hotelul din strada St. James, şi, slobozind combustibilele cu care era încărcată, explodă. Îndată ce-şi îndeplini cu nespusă mulţumire misiunea, mărinimoasa femeie leşină pe reverul hainei domnului Bounderby.

Prima mişcare a domnului Bounderby fu să se scuture de doamna Sparsit şi s-o lase să ajungă, cum va putea, prin variate etape de suferinţă, pe podea. Îndată după aceea trecu la aplicarea unor viguroase metode de înviorare, ca sucirea degetului mare al pacientei, plesnirea peste mîini, stropirea feţei cu apă din abundenţă şi umplerea gurii cu sare. După ce aceste îngrijiri o readuseră în simţiri (cît ai zice peşte), domnul Bounderby o vîrî grabnic într-un tren rapid şi o transportă, fără a-i mai oferi nici un fel de tratajie, înapoi la Coketown, mai mult moartă decît vie.

Privită ca o ruină clasică, doamna Sparsit oferea un spectacol interesant cînd ajunse la sfîrşitul călătoriei ; dar, considerat din oricare alt punct de vedere, totalul stricăciunilor suferite pînă atunci era imens şi-i reducea pretenţiile de a fi admirată. Cu totul nepăsător faţă de uzura îmbrăcăminţii şi sănătăţii şi neînduplecat de strănuturile ei patetice, domnul Bounderby o înghesui într-o trăsură şi o duse la Stone Lodge.

— Ia ascultă, Tom Gradgrind, zise Bounderby, năvălind în toiul nopţii în camera socrului său, iată o doamnă... doamna Sparsit... o cunoşti pe doamna Sparsit... care are să-ţi comunice ceva de ai să rămîi cu gura căscată !

— N-ai primit scrisoarea mea ?! exclamă domnul Gradgrind, surprins de apariţia lor.

— N-am primit scrisoarea dumitale, domnule ! se răsti Bounderby. Acum nu e timp pentru scrisori. Nimeni să nu-i vorbească lui Josiah Bounderby din Coketown de scrisori cînd se află într-o stare de indispoziţie ca în clipa de faţă.

— Bounderby, zise domnul Gradgrind pe un ton de dojană blîndă, vorbesc de o scrisoare cu totul deosebită, pe care ţi-am scris-o în legătură cu Louisa.

— Tom Gradgrind, răspunse Bounderby lovind violent de cîteva ori cu palma în masă, eu îţi vorbesc de o informatoare cu totul neobişnuită, care a venit la mine în legătură cu Louisa. Doamnă Sparsit, apropie-te, doamnă.

Acea nefericită doamnă, lipsită de glas, încercînd atunci să depună mărturie numai prin gesturi chinuite ce arătau o vie inflamaţie a gîtlejului, deveni atît de obositoare şi faţa ei suferi atîtea schimonoseli, încît domnul Bounderby, neputînd s-o mai suporte, o apucă de braţ şi începu s-o zgîlţîie.

— Dacă nu poţi să-i dai drumul, doamnă, zise Bounderby, atunci lasă-mă să-i dau eu drumul. Nu-i momentul ca o doamnă, oricît de nobile rude ar avea, să nu poată rosti măcar o vorbă ca lumea şi să hîrîie parcă i-ar fi rămas o găluşcă în gît. Tom Gradgrind, doamna Sparsit s-a aflat de curînd, întîmplător, în situaţia de a auzi o convorbire ce a avut loc în grădină între fata dumitale şi nepreţuitul *gentleman*, prietenul dumitale, domnul James Harthouse.

— E adevărat ! zise Gradgrind.

— Aha ! E adevărat ! strigă Bounderby. Şi în acea conversaţie...

— E inutil să mi-o repeţi, Bounderby. Ştiu ce s-a întîmplat.

— Ştii ? Poate că ştii, zise Bounderby sfredelind cu privirile pe socrul său, care era atît de liniştit şi împăciuitor, şi unde se găseşte fata dumitale în clipa de faţă ?

— Fără îndoială, e aici.

— Aici ?

— Dragul meu Bounderby, te rog stăpîneşte-ţi cel puţin izbucnirile acestea zgomotoase. Louisa este aici. Din clipa cînd a reuşit să pună capăt întrevederii cu persoana de care vorbeşti, şi pe care regret din tot sufletul că ţi-am prezentat-o, s-a grăbit să vină aici şi să ceară ocrotirea mea. Eu nu venisem decît de cîteva ceasuri acasă şi am primit-o aici, chiar în camera asta. A venit într-un suflet cu trenul în oraş, iar în oraş, înfruntînd furtuna dezlănţuită, a alergat aici şi s-a înfăţişat înaintea mea într-o stare de rătăcire. Firește, de atunci a rămas aici. Te implor, pentru binele dumitale şi al ei, să fii mai potolit !

Domnul Bounderby privi tăcut cîteva clipe în toate părţile, în afară de partea unde se găsea doamna Sparsit ; apoi,

întorcîndu-se brusc spre nepoata *lady*-ei Scadgers, spuse nefericitei femei :

— Ei, doamnă ! Am fi încîntaţi să auzim ce fel de scuze ne poţi prezenta că ai străbătut tot ţinutul într-o goană, fără alt bagaj decît nişte aiureli, doamnă !

— Domnule, şopti doamna Sparsit, nervii îmi sînt prea zdruncinaţi în clipa de faţă şi sănătatea mi s-a şubrezit prea tare în slujba dumneavoastră ca să-mi mai pot îngădui altceva decît un refugiu în lacrimi.

(Ceea ce şi făcu.)

— Uite ce, doamnă, zise Bounderby, deoarece nu ţin să-ţi fac vreo observaţie ce nu se cuvine să fie făcută unei femei de familie bună, nu voi adăuga decît că, după părerea mea, mai poţi căuta şi altceva drept refugiu, şi anume : o trăsură. Şi pentru că trăsura cu care am venit aici aşteaptă la uşă, îmi vei îngădui să te conduc la ea şi să te trimit acasă la bancă, unde cel mai bun lucru ce ai de făcut este să-ţi bagi picioarele în apă cît poţi suporta de fierbinte şi, după ce te culci în pat, să bei un pahar de rom cu unt topit.

O dată cu aceste cuvinte, domnul Bounderby îi întinse mîna dreaptă şi o însoţi pînă la vehiculul pomenit pe acea doamnă înlăcrimată, care pe drum împrăştie o mulţime de strănuturi jalnice. Îndată se întoarse singur.

— Şi acum, Tom Gradgrind, pentru că am înţeles după faţa dumitale că doreai să-mi vorbeşti, urmă el, iată-mă-s ! Dar ţi-o spun pe şleau, nu sînt în toane prea bune : treaba asta nu-mi e tocmai pe plac aşa cum se arată şi socotesc că niciodată n-am fost tratat de fiica dumitale cu respectul şi supunerea cu care ar trebui să fie tratat Josiah Bounderby din Coketown de soţia lui. Fără îndoială, în privinţa asta ai părerea dumitale, dar să ştii că şi eu o am pe a mea. Dacă în astă seară ai de gînd să-mi spui ceva care-i în contradicţie cu observaţia mea sinceră, atunci mai bine s-o lăsăm baltă !

Domnul Gradgrind, după cum s-a văzut, era foarte împăciuitor. Domnul Bounderby îşi dădea osteneala să fie în toate privinţele cît mai neînduplecat. Era una dintre caracteristicile simpaticei lui firi.

— Dragul meu Bounderby... încercă domnul Gradgrind să răspundă.

— Ba să mă ierţi, i-o tăie Bounderby, nu ţin de loc să-ţi fiu drag ! Asta pentru început. De cîte ori încep să fiu drag cuiva, totdeauna descopăr că are intenţia să mi se urce

în cap. Nu-ţi vorbesc politicos, căci, după cum ştii, eu NU sînt politicos ! Dacă îţi plac politeţele, ştii unde să le găseşti. Du-te la prietenii dumitale, *gentlemen*-ii, şi te vor servi cu articolul ăsta pînă ce te vei sătura. Eu nu ţin asemenea marfă.

— Bounderby, stărui domnul Gradgrind, sîntem cu toţii supuşi greşelilor...

— Credeam că dumneata nu poţi să faci greşeli, îl întrerupse Bounderby.

— Poate că am crezut-o şi eu. Dar, repet, cu toţii sîntem supuşi greşelilor, însă aş preţui delicateţea dumitale şi ţi-aş fi recunoscător pentru ea dacă m-ai cruţa de aceste aluzii la Harthouse. În convorbirea noastră nu voi pomeni de prietenia voastră şi de felul cum l-ai încurajat, dar te rog nu stărui să-l legi de persoana mea.

— Nu i-am pomenit nici măcar numele, zise Bounderby.

— Bine, bine ! răspunse domnul Gradgrind cu răbdare, ba aproape cu supunere. Apoi rămase o clipă chibzuind. Bounderby, am toate motivele să mă îndoiesc că noi am înţeles-o vreodată pe Louisa.

— De cine vorbeşti cînd spui NOI ?

— Dacă nu-ţi place aşa, atunci EU n-am înţeles-o, replică domnul Gradgrind la întrebarea trîntită atît de grosolan. Mă îndoiesc că am înţeles-o pe Louisa. Mă îndoiesc că genul de educaţie pe care i l-am dat a fost potrivit pentru ea.

— Aici ai nimerit-o, răspunse Bounderby. În privinţa asta sînt de acord cu dumneata. În sfîrşit, ai descoperit asta, nu-i aşa ? Educaţie ! Să-ţi spun eu ce înseamnă educaţie : să fii azvîrlit pe drumuri şi lăsat de izbelişte, să ţi se dea din toate cu zgîrcenie mare, numai bătaie din belşug. Asta numesc EU educaţie !

— Cred că bunul-simţ te va face să-ţi dai seama, îl dojeni domnul Gradgrind cu multă umilinţă, că oricare ar fi meritele unui astfel de sistem, ar fi greu să se aplice, în mod obişnuit, fetelor.

— Nu văd de loc pentru ce, domnule ! răspunse Bounderby cu încăpăţînare.

— Bine, oftă domnul Gradgrind ; să nu mai adîncim problema. Te asigur că nu ţin de loc să discut în contradictoriu. Caut să îndrept ce este greşit, dacă îmi stă în putinţă ; şi sper că mă vei ajuta cu dragă inimă, Bounderby, pentru că am fost foarte nenorocit.

— Încă nu te înţeleg, zise Bounderby cu o încăpăţînare îndîrjită, aşa că nu-ţi pot face nici o făgăduială.

— Am impresia, dragul meu Bounderby, continuă domnul Gradgrind pe acelaşi ton trist şi împăciuitor, că în răstimp de cîteva ceasuri am ajuns să cunosc mai bine caracterul Louisei decît de-a lungul anilor care au trecut. Am înţeles lucrul acesta forţat fiind de nişte împrejurări penibile, nu-i descoperirea mea. Cred că există... Bounderby, te vei mira cînd mă vei auzi spunînd asta... cred că există în Louisa însuşiri care... care au fost cu totul neglijate şi... şi puţin denaturate. Şi... şi aş vrea să-ţi propun... dacă ai binevoi să fii de acord cu mine... s-o lăsăm un timp în voia pornirilor fireşti ale sufletului ei şi s-o încurajăm prin tandreţe şi înţelegere să şi le cultive, ar fi... ar fi mai bine pentru fericirea noastră a tuturor. Louisa, spuse domnul Gradgrind ascunzîndu-şi faţa în mîini, a fost întotdeauna copilul meu preferat.

Vijeliosul Bounderby se înroşi şi se umflă în aşa hal la auzul acestor cuvinte, încît părea, şi probabil că şi era gata să aibă un atac. Cu urechile de un roşu-aprins, cu pete stacojii în obraji, îşi stăpîni totuşi indignarea şi spuse :

— Ai vrea s-o ţii aici pentru cîtva timp ?

— Eu... eu aveam intenţia să te sfătuiesc, dragul meu Bounderby, să-i îngădui Louisei să rămînă aici în vizită şi să fie îngrijită de Sissy (vorbesc fireşte de Cecilia Jupe), care o înţelege şi în care are încredere.

— Din toate astea deduc, Tom Gradgrind, zise Bounderby, sculîndu-se în picioare, cu mîinile în buzunare, că eşti de părere că între Loo Bounderby şi mine există ceea ce lumea numeşte o anumită nepotrivire.

— Mă tem că în clipa de faţă există o nepotrivire generală între Louisa şi... şi... şi aproape toate cunoştinţele ei din lumea în care am introdus-o, răspunse cu tristeţe tatăl.

— Ia ascultă, Tom Gradgrind, zise stacojiul Bounderby înfruntîndu-l, cu picioarele crăcănate, cu mîinile înfundate adînc în buzunare şi cu părul ca o fîneaţă peste care sufla mînia lui vijelioasă, ai spus ce-aveai de spus, acum e rîndul meu. Sînt un cetăţean al Coketown-ului. Sînt Josiah Bounderby din Coketown ! Cunosc cărămizile oraşului, cunosc fabricile oraşului, cunosc coşurile oraşului, cunosc fumul oraşului, cunosc muncitorii oraşului. Pe toate le cunosc cum îmi cunosc buzunarele. Şi toate există. Dar cînd începe cineva

să-mi vorbească despre însuşiri închipuite, îi răspund întotdeauna, oricine ar fi el, că ştiu ce urmăreşte. Vrea să mănînce supă de broască-ţestoasă şi vînat cu lingură de aur şi vrea să se lăfăiască într-o caleaşcă trasă de şase cai ! Cam asta vrea şi fata dumitale. Şi cum eşti de părere că trebuie să aibă ceea ce doreşte, te sfătuiesc să i le pui chiar dumneata la dispoziţie, deoarece, Tom Gradgrind, de la mine nu le va avea niciodată !

— Bounderby, zise domnul Gradgrind, nădăjduiam că după rugăminţile mele ai să-ţi schimbi tonul.

— Stai puţin ! replică Bounderby. Ţi-ai spus părerea, cred, şi te-am ascultat pînă la capăt ; acum, te rog, ascultă-mă şi dumneata pe mine pînă la capăt. Destul că te-ai arătat nestatornic, nu te arăta şi nedrept, căci regretul meu că-l văd pe Tom Gradgrind ajuns în starea în care se găseşte astăzi ar fi îndoit de mare văzîndu-l căzut atît de jos. Ei bine, mi-ai dat a înţelege că între fiica dumitale şi mine există o oarecare nepotrivire. Drept răspuns îţi dau eu a înţelege că, fără îndoială, există o nepotrivire fundamentală... ce poate fi rezumată astfel : fiica dumitale nu recunoaşte cum se cuvine meritele bărbatului ei şi nu este pătrunsă, cum ar trebui, pe onoarea mea, de cinstea acestei alianţe ! Asta se cheamă a vorbi pe şleau, sper.

— Bounderby, insistă domnul Gradgrind, n-ai dreptate.

— Nu ? întrebă Bounderby. Sînt încîntat că spui asta. Deoarece cînd Tom Gradgrind, cu noile sale vederi, susţine că n-am dreptate, sînt pe dată convins că trebuie să am al naibii de mare dreptate ! Cu voia dumitale, am să merg mai departe. Îmi cunoşti originea şi ştii că timp de ani de zile, în tinereţea mea, n-am avut nevoie de o limbă de încălţat pur şi simplu pentru că n-aveam încălţări. Crede ori nu, asta te priveşte, dar există doamne... doamne de viţă nobilă... ce se trag din familii... familii... care sînt gata să sărute urmele paşilor mei ! Slobozi tirada ca pe-o rachetă în capul socrului său. Pe cînd fata dumitale, continuă Bounderby, e departe de a fi o doamnă de viţă nobilă. Asta o ştii şi dumneata. Nu-mi pasă nici cît negru sub unghie de asemenea fleacuri, ştii foarte bine, dar asta e realitatea, şi dumneata, Tom Gradgrind, nu poţi s-o schimbi. Şi de ce crezi că-ţi spun toate astea ?

— În tot cazul, observă domnul Gradgrind, cu o voce scăzută, nu ca să mă cruţi.

— Ascultă-mă pînă la capăt, zise Bounderby, şi abţine-te să-mi tai vorba pînă nu-ţi vine rîndul. Ţi-am spus astea fiindcă femei cu rude sus puse au fost surprinse cînd au văzut felul cum s-a purtat fata dumitale, fiind martore la nepăsarea ei. S-au întrebat cum de pot răbda. Asta mă întreb şi eu acum, dar n-am s-o mai rabd !

— Bounderby, replică domnul Gradgrind, ridicîndu-se în picioare, cu cît spunem mai puţine în noaptea asta, cu atît e mai bine, cred.

— Dimpotrivă, Tom Gradgrind, cred că cu cît spunem mai multe în noaptea asta, cu atît e mai bine. Adică, ezită o clipă cumpănind, pînă ce voi spune tot ce am de gînd să spun, căci după asta nu-mi pasă cît de repede terminăm. Dar am să-ţi pun o întrebare care ar putea scurta discuţia. Ce voiai să spui cu propunerea pe care mi-ai făcut-o adineauri ?

— Ce voiam să spun, Bounderby ?

— Ei ! Propunerea dumitale cu vizita, spuse Bounderby, scuturîndu-şi cu îndîrjire fîneaţa ce-i acoperea capul.

— Voiam să spun că sper să pot aranja prieteneşte cu dumneata să-i acordăm aici Louisei un timp de gîndire şi odihnă, care i-ar putea aduce, în multe privinţe, o schimbare treptată în bine.

— Ca să mai dispară, adică, ceea ce crezi dumneata că-i nepotrivirea dintre Louisa şi mine ? întrebă Bounderby.

— Da, dacă vrei să-i spun aşa.

— Cum de ţi-a venit ideea asta ? spuse Bounderby.

— Ţi-am spus că mă tem că Louisa n-a fost înţeleasă. Nu ţi se pare firesc, Bounderby, ca dumneata, care eşti cu atît mai în vîrstă decît ea, să sprijini încercarea mea de a o îndrepta pe Louisa pe calea cea bună ? Ţi-ai asumat o mare răspundere cînd ai luat-o : la bine şi la rău, la...

Pesemne că pe domnul Bounderby îl necăjea repetarea cuvintelor pe care el însuşi le spusese lui Stephen Blackpool, căci, tresărind furios, îi tăie scurt citatul.

— Ascultă, zise el, n-am nevoie să-mi vorbeşti aşa ! Ştiu de ce am luat-o, tot atît de bine cum ştii şi dumneata. Şi, apoi, nu te priveşte de ce-am luat-o ; asta-i treaba mea !

— Voiam numai să spun, Bounderby, că toţi sîntem supuşi greşelilor, mai mult sau mai puţin, şi nici dumneata nu faci excepţie ; iar dacă ai ceda puţin, ţinînd seama de răs-

punderea pe care ţi-ai luat-o, nu numai că ai face o adevărată faptă bună, dar poate ţi-ai îndeplini şi o datorie faţă de Louisa.

— Ba eu sînt de altă părere, răcni Bounderby, şi am să termin afacerea aşa cum socot eu ! Dar nu vreau să ajung din asta la ceartă cu dumneata, Tom Gradgrind. Sincer vorbind, cred că nu-i de demnitatea mea să mă cert pentru asemenea motiv. Cît despre distinsul dumitale amic, n-are decît să se care unde i-o plăcea. Dacă îmi pică în cale, am să-i spun în faţă ce gîndesc ; dacă nu-mi pică în cale, n-am să-i spun nimic, căci nu merită să-mi bat capul cu el. Iar fata dumitale, pe care am făcut-o Loo Bounderby şi aş fi făcut mai bine s-o las Loo Gradgrind, dacă pînă mîine la ora douăsprezece punct nu vine acasă, am să înţeleg că preferă să stea aiurea, aşa că am să-i trimit toate boarfele aici, şi din clipa aceea să ţi-o păstrezi sănătos ! Iar cu privire la nepotrivirea care m-a făcut să trec peste lege, am să spun la toată lumea : „Eu sînt Josiah Bounderby, şi am fost crescut în felul meu ; ea e fata lui Tom Gradgrind, şi a fost crescută în felul ei ; şi caii ăştia n-au vrut să tragă amîndoi la aceeaşi căruţă". Cred că sînt destul de bine cunoscut ca un om cu totul deosebit, şi majoritatea oamenilor vor înţelege foarte uşor că aş fi avut nevoie de o femeie deosebită, care cu timpul să ajungă la înălţimea mea.

— Te rog din suflet, Bounderby, să te mai gîndeşti o dată, insistă domnul Gradgrind, înainte de a lua o asemenea hotărîre.

— Totdeauna m-am hotărît pe dată, zise Bounderby aruncîndu-şi pălăria pe cap ; şi orice lucru îl rezolv pe loc. Ar trebui să fiu surprins că Tom Gradgrind îi face o asemenea propunere lui Josiah Bounderby din Coketown, cunoscîndu-l aşa cum îl cunoaşte, dacă Tom Gradgrind m-ar mai putea uimi cu ceva, cînd ia partea unor mofturi sentimentale. Ţi-am comunicat hotărîrea mea şi nu mai am nimic de spus. Noapte bună !

Şi domnul Bounderby se duse la casa lui din oraş, să se culce. A doua zi, la douăsprezece şi cinci minute, porunci ca toate lucrurile aparţinînd doamnei Bounderby să fie împachetate cu grijă şi trimise la locuinţa lui Tom Gradgrind, anunţă în ziare că locuinţa lui de la ţară e de vînzare prin bună învoială şi îşi reluă viaţa de burlac.

Capitolul IV

PIERDUT

Furtul de la bancă nu fusese de loc dat uitării, dar din ziua aceea ocupă un loc de frunte în preocupările şefului acestei instituţii. Pentru a dovedi tuturor că pe bună dreptate se făIea cu promptitudinea şi activitatea sa de om deosebit, de om ajuns prin el însuşi şi de minune comercială mai straşnică decît Venus (care răsărise din noroi, şi nu din spuma mării), domnul Bounderby avea o mare plăcere să arate cît de puţin îi micşorau zelul pentru afaceri neplăcerile lui casnice. În consecinţă, în primele săptămîni după ce-şi reluă viaţa de burlac, se agită chiar mai mult ca de obicei, căci, reîncepîndu-şi cercetările cu privire la furt, stîrni zilnic atîta scandal, încît ofiţerii de poliţie, pe mîna cărora se găsea cazul, aproape ar fi dorit ca furtul să nu fi avut loc.

De altfel, erau şi derutaţi, căci nu dădeau de loc de urma făptaşilor. Deşi după descoperirea furtului se ţinuseră atît de liniştiţi încît aproape toată lumea crezuse că într-adevăr cercetările fuseseră părăsite fiind socotite zadarnice, nu se mai întîmplă nimic deosebit. Nici una dintre persoanele implicate, fie bărbat, fie femeie, nu făcuseră vreo imprudenţă sau vreun pas prin care să se dea singuri de gol. Dar, lucru şi mai ciudat, despre Stephen Blackpool nu se mai auzi nimic, iar ciudata bătrînă rămînea un mister.

Lucrurile ajungînd în acest impas, şi cum nu se arăta nici un semn că ar mai putea progresa, în încheierea cercetărilor domnul Bounderby hotărî să rişte o lovitură îndrăzneaţă. Redactă un afiş, oferind o recompensă de douăzeci de lire sterline pentru prinderea lui Stephen Blackpool, bănuit de complicitate în furtul de la banca din Coketown din noaptea cutare ; dădu semnalmentele numitului Stephen Blackpool, descriindu-i îmbrăcămintea, înfăţişarea, statura şi purtările cît mai amănunţit cu putinţă ; arătă cum părăsise oraşul şi în ce direcţie fusese văzut mergînd ultima dată ; puse să se tipărească totul cu litere negre de o şchioapă pe nişte coli orbitor de albe şi porunci să fie lipite pe zidurile caselor în toiul nopţii, astfel încît să sară dintr-o dată în ochi întregii populaţii.

În dimineaţa aceea clopotele fabricilor trebuiră să sune cît putură de tare pentru a risipi grupurile de muncitori care se adunaseră în zori, întîrziind în jurul afişelor, sorbindu-le

cu ochi lacomi. Dar cei mai lacomi dintre toţi ochii adunaţi în jurul afişelor erau ai celor care nu ştiau să citească. Oamenii aceia, în timp ce ascultau vocea prietenoasă care citea tare — totdeauna se găsea cîte cineva gata să le vină în ajutor — holbau ochii la literele care însemnau aşa de mult cu un fel de teamă şi respect ce ar fi fost aproape ridicole dacă aspectul ignoranţei obşteşti ar putea fi vreodată altfel decît ameninţător şi profund nefast.

Ceasuri întregi după aceea, în huruitul fusurilor, în vuietul războaielor şi în vîrtejul roţilor, multe urechi şi mulţi ochi rămaseră cu impresia acelor afişe. Şi cînd „braţele" se răspîndiră din nou pe străzi, în faţa afişelor erau tot atît de mulţi cititori ca în zori.

Slackbridge, delegatul, trebuia să vorbească în faţa adunării chiar în seara aceea ; şi Slackbridge făcuse rost de la tipografie de un afiş nou, pe care-l adusese în buzunar. O, prieteni şi compatrioţi, fraţi şi tovarăşi de muncă, lucrători oropsiţi ai Coketown-ului, concetăţeni şi semeni ai mei, ce tărăboi s-a stîrnit cînd Slackbridge despături ceea ce numea el documentul infamant şi îl expuse privirilor şi oprobriului comunităţii muncitoreşti.

— Fraţilor, iată de ce-i în stare un trădător al taberei spiritelor măreţe, înrolate pe lista sfîntă a dreptăţii şi a unirii ! O, prieteni umiliţi, ce purtaţi pe grumazul vostru jugul apăsător al tiranilor şi simţiţi călcîiul de fier al despotismului strivindu-vă trupurile căzute în colbul pămîntului, unde asupritorii voştri ar fi de-a dreptul fericiţi să vă vadă tîrîndu-vă pe burtă toată viaţa, ca şarpele în paradis ! O, fraţilor, şi, ca bărbat, trebuie, de asemenea, să adaug şi o, surorilor, ce spuneţi *acum* de Stephen Blackpool, omul puţin adus de spate şi înalt de vreo cinci picioare şi şapte inci, cum ni-l descrie documentul acesta înjositor şi dezgustător, foaia dezonorantă, afişul fatal, anunţul odios ? Cu cîtă măreţie veţi demasca şi strivi acum vipera ce vrea să murdărească prin această pată ruşinoasă rasa divină care din fericire l-a izgonit pentru totdeauna ! Da, compatrioţi, din fericire l-a alungat şi l-a demascat. Cred că vă aduceţi aminte cum stătea aici în faţa voastră, pe această estradă. Vă aduceţi aminte cum l-am urmărit îndeaproape, pas cu pas, prin toate ocolişurile răspunsurilor lui întortocheate ; vă aduceţi aminte cum încerca să se fofileze şi să se strecoare ; cum se ferea de mine şi se lega de fiece fleac, pînă ce, nemairămînîndu-i nici o urmă de pretext de care să se agaţe, l-am

izgonit dintre noi, ca pe unul ce merita să fie arătat cu degetul nemuritor al dispreţului şi să fie ars şi însemnat de fierul răzbunător al tuturor cugetelor libere şi serioase. Ai acum, prieteni, muncitori (căci mă bucur şi sînt mîndru de acest stigmat), prieteni care aţi muncit trudnic să vă faceţi paturi tari, dar cinstite, şi care vă fierbeţi mîncarea sărăcăcioasă, dar liberă, la flacăra suferinţei, vă întreb : ce renume şi-a cîştigat acest laş lacom, care, după ce masca i-a fost smulsă de pe faţă, ni se arată în toată urîţenia lui adevărată ? Ce e ? Un hoţ ! Un bandit ! Un fugar proscris, pe capul căruia s-a pus preţ ; un buboi şi o plagă pe conştiinţa nobilă a lucrătorilor din Coketown ! De aceea, fraţi uniţi printr-o legătură sfîntă, pe care copiii voştri şi nepoţii voştri şi-au pus mînuţele şi peceţile lor încă înainte de a se naşte, vă propun, din partea Tribunalului Unificat, care întotdeauna veghează la propăşirea voastră, care-i totdeauna plin de zel pentru interesele voastre, ca această adunare să DECLARE că : deoarece Stephen Blackpool, ţesătorul de care se vorbeşte în afişul acesta, a fost încă de mult izgonit în chip solemn de comunitatea muncitorilor din Coketown, ea nu e răspunzătoare de ruşinea nelegiuirilor lui şi nu poate fi învinuită, ca clasă socială, de faptele lui necinstite !

Astfel vorbi Slackbridge, lac de sudoare şi scrîşnind din dinţi. Cîteva voci strigară : „Nu !“ iar alte cîteva duzini de voci întîmpinară cu strigăte de aprobare : „Ascultaţi ! Ascultaţi !“ mustrarea unuia care spusese : „Slackbridge, ai mers prea departe, las-o mai moale“. Dar aceştia erau nişte pigmei ce se războiau cu o armată întreagă ; cea mai mare parte a adunării subscrise la evanghelia după Slackbridge şi îl aclamară de trei ori, în timp ce el stătea în mijlocul lor, gîfîind demonstrativ.

Străzile erau încă înţesate de lucrătorii şi lucrătoarele ce se îndreptau liniştiţi spre casele lor după întrunire, cînd Sissy, care fusese chemată de lîngă Louisa cu cîteva clipe mai înainte, se întoarse înapoi.

— Cine-i ? întrebă Louisa.

— Domnul Bounderby, răspunse Sissy rostindu-i numele cu sfială, şi fratele dumitale, domnul Tom, împreună cu o femeie tînără care spune că o cheamă Rachael şi că o cunoşti.

— Şi ce vor, dragă Sissy ?

— Vor să te vadă. Rachael e plînsă şi tare mînioasă.

— Tată, spuse Louisa, deoarece domnul Gradgrind era de faţă, nu pot refuza să-i primesc pentru un motiv ce se va lămuri de la sine. Pot să vină aici ?

Deoarece domnul Gradgrind răspunse afirmativ, Sissy se duse să-i aducă şi reveni îndată împreună cu ei. Tom intră ultimul şi rămase în picioare lîngă uşă, în partea cea mai întunecată a odăii.

— Doamnă Bounderby, îi spuse soţul ei, după ce o salută cu răceală, sper că nu te deranjez. Ora e cam nepotrivită, dar femeia aceasta tînără a declarat nişte lucruri ce fac vizita mea necesară. Tom Gradgrind, deoarece fiul dumitale, tînărul Tom, refuză din motive pe care nu le cunosc să spună ceva, fie în bine, fie în rău, cu privire la declaraţiile ei, sînt nevoit să o pun pe femeie faţă în faţă cu fiica dumitale.

— M-aţi mai văzut o dată, tînără doamnă, spuse Rachael venind în faţa Louisei.

Tom tuşi.

— M-aţi mai văzut o dată, tînără doamnă, repetă Rachael văzînd că Louisa nu răspunde.

Tom tuşi din nou.

— E drept.

Rachael aruncă o privire mîndră domnului Bounderby şi urmă :

— Vreţi să spuneţi, doamnă, unde m-aţi văzut şi cine mai era acolo ?

— În noaptea cînd Stephen Blackpool a fost concediat de la fabrică, m-am dus în casa unde locuia şi te-am văzut acolo. Era şi el de faţă ; se mai afla acolo şi o bătrînă, care n-a scos o vorbă şi pe care abia am zărit-o pentru că stătea într-un colţ întunecos. Fratele meu mă însoţea.

— De ce nu puteai spune asta, tinere Tom ? întrebă Bounderby.

— Făgăduisem surorii mele să nu spun nimic.

Louisa se grăbi să confirme.

— Şi apoi, zise secătura cu amărăciune, femeia spune povestea aşa de bine şi aşa de amănunţit, că nu văd ce rost avea să-i iau vorba din gură.

— Vă rog să spuneţi, doamnă, urmă Rachael, ce v-a adus, într-un ceas rău, la Stephen, în noaptea aceea ?

— Mi-era milă de el, zise Louisa, înroşindu-se. Doream să ştiu ce avea de gînd să facă şi să-i dau o mînă de ajutor.

— Mulţumesc, doamnă, zise Bounderby. Mă simt foarte măgulit şi îndatorat.

— E adevărat că i-aţi oferit o bancnotă? întrebă Rachael.

— Da; dar a refuzat-o şi a primit să ia numai două lire sterline de aur.

Rachael aruncă din nou o privire domnului Bounderby.

— A, desigur, spuse Bounderby, de mă întrebi acum dacă povestirea dumitale, ce părea ridicolă şi neverosimilă, e adevărată sau nu, sînt nevoit să recunosc că e confirmată.

— Tînără doamnă, replică Rachael, afişe publice răspîndite acum prin tot oraşul, ba chiar şi mai departe, îl numesc pe Stephen Blackpool hoţ! Astă-seară a avut loc o adunare, în care s-a vorbit de el în acelaşi chip ruşinos. De Stephen, băiatul cel mai cinstit, băiatul cel mai sincer şi cel mai bun! Indignarea ei se stinse în hohote de plîns, ce o împiedicară să mai vorbească.

— Sînt foarte, foarte mîhnită, zise Louisa.

— O, doamnă, doamnă dragă, răspunse Rachael, sper că sînteţi, dar nu-s sigură; nu-mi dau seama ce aţi făcut. Cei ca dumneavoastră nu ne cunosc, nu le pasă de noi, nu sînt de-ai noştri. Nu ştiu sigur de ce aţi venit în noaptea aceea. Pot spune doar că aţi venit cu un scop personal, fără să vă gîndiţi ce necazuri veţi aduce pe capul bietului om. Atunci v-am spus: fiţi binecuvîntată că aţi venit, şi am spus-o din toată inima, pentru că păreaţi foarte înduioşată de soarta lui; dar acum nu mai ştiu ce să zic, nu mai ştiu!

Louisa n-o putea ţine de rău pentru bănuielile ei nedrepte, ştiind cîtă încredere avea în Stephen şi cît de amărîtă era.

— Şi cînd mă gîndesc, zise Rachael printre suspine, cît de recunoscător era bietul băiat, socotindu-vă atît de bună cu el, cînd îmi aduc aminte cum şi-a acoperit cu mîna obrazul trudit, ca să-şi ascundă lacrimile ce-l podidiseră din pricina dumneavoastră... Ah, sper că sînteţi mîhnită şi nu vă chinuiesc remuşcări pentru motive ascunse! Dar nu ştiu, nu ştiu...

— Frumos îţi mai stă, mîrîi secătura frămîntîndu-se neliniştit în colţul lui întunecos, să vii aici cu asemenea învinuiri ridicole! Ai merita să fii aruncată afară, pentru că nu ştii cum să te porţi; ar fi o lecţie bine meritată!

Rachael nu răspunse nimic şi un timp nu se mai auzi altceva decît suspinele ei înăbuşite ; apoi domnul Bounderby începu să vorbească :

— Haide, zise el, ştii ce obligaţie ţi-ai luat. Mai bine te-ai gîndi la ea decît să boceşti.

— Zău, îmi pare atît de rău, răspunse Rachael ştergîndu-şi ochii, că v-am dat prilejul să mă vedeţi în halul ăsta... Dar n-o să mă mai vedeţi niciodată aşa ; doamnă, cînd am citit cele tipărite despre Stephen, care cuprind tot atîta adevăr despre el cît cuprind dacă ar fi vorba despre dumneavoastră, m-am dus drept la bancă să spun că ştiu unde-i Stephen şi să mă leg cu jurămînt că în două zile va fi aici. N-am putut atunci să dau de domnul Bounderby, şi fratele dumneavoastră m-a dat afară ; am încercat să vă găsesc pe dumneavoastră, dar a fost cu neputinţă, aşa că m-am întors la lucru. Astă-seară, cum am plecat de la fabrică, m-am dus degrabă să aud ce se spune despre Stephen, deoarece ştiu bine, şi sînt mîndră de asta, că se va întoarce să-i facă pe toţi de ruşine ! Apoi l-am căutat din nou pe domnul Bounderby, l-am găsit şi i-am spus tot ce ştiam ; dar n-a crezut o vorbă şi m-a adus încoace.

— Pînă aici cam aşa e, recunoscu domnul Bounderby, cu mîinile în buzunare şi cu pălăria pe cap. Dar bagă de seamă, eu nu vă cunosc de ieri, de alaltăieri, şi ştiu că vă place să-ndrugaţi tot timpul verzi şi uscate. Aşa că în clipa de faţă te sfătuiesc să mai laşi vorbele şi să treci la fapte. Ţi-ai luat sarcina de a îndeplini un lucru ! Deocamdată nu pot să-ţi spun decît : îndeplineşte-l !

— I-am scris lui Stephen cu poşta care a plecat azi după amiază, aşa cum i-am mai scris o dată de cînd a plecat, zise Rachael, şi în cel mult două zile va fi aici.

— Atunci, să-ţi spun ceva, replică domnul Bounderby. Poate nu ştii că şi dumneata ai fost din cînd în cînd ţinută sub observaţie, socotindu-se că nu poţi fi scutită cu totul de bănuială în afacerea asta, deoarece majoritatea oamenilor sînt judecaţi după prieteniile pe care le au. Oficiul poştal n-a fost nici el uitat. Şi-ţi pot spune că acolo niciodată nu s-a primit vreo scrisoare pentru Stephen Blackpool. Aşa că te las să te gîndeşti bine ce s-a putut întîmpla cu scrisorile dumitale. Poate te înşeli şi nu i-ai scris de loc.

— Nici nu se împlinise o săptămînă de la plecarea lui, doamnă, zise Rachael întorcîndu-se rugătoare spre Louisa, cînd mi-a trimis singura scrisoare pe care am primit-o de

la el şi în care îmi spunea că e nevoit să caute de lucru sub un nume străin.

— Ei drăcie! strigă domnul Bounderby, fluierînd şi dînd din cap cu înţeles. Va să zică aşa, îşi schimbă numele! Cam neplăcut pentru un personaj cu o conştiinţă atît de curată. Tribunalul, ştii, consideră cam suspect cînd se întîmplă ca un *nevinovat* să aibă mai multe nume.

— Dar, pentru numele lui dumnezeu, doamnă dragă, zise Rachael cu ochii scăldaţi iar în lacrimi, ce-i rămînea de făcut bietului băiat? Pe de o parte, îi avea pe stăpîni împotriva lui; pe de alta, pe muncitori, deşi el nu dorea decît să fie lăsat în pace să muncească şi să facă ce credea el că-i cu dreptate. N-are drept omul să aibă un suflet al lui şi gîndurile lui? Trebuie neapărat să fie duşman ori cu unii, ori cu alţii, dacă nu vrea să fie vînat ca un iepure?

— Desigur, desigur, îl plîng din tot sufletul, răspunse Louisa, şi sper că va izbuti să se dezvinovăţească.

— N-aveţi nici o grijă, tînără doamnă. Asta-i sigur!

— Bănuiesc că e şi mai sigur dacă refuzi să ne spui unde e! Nu? zise domnul Bounderby.

— Nu trebuie să se întoarcă îndemnat de mine, ca să fie apoi pe nedrept învinuit că a fost adus înapoi cu sila. Trebuie să se întoarcă de bunăvoie, ca să se dezvinovăţească şi să-i facă de ruşine pe toţi cei care i-au ponegrit cinstea cînd el nu-i de faţă ca să se apere. I-am scris despre toate măsurile luate împotriva lui, zise Rachael înfruntînd neclintită ca o stîncă toate insinuările, şi în cel mult două zile va fi aici.

— Cu toate acestea, adăugă Bounderby, dacă s-ar putea pune mîna pe el ceva mai curînd, ar avea prilejul să se dezvinovăţească mai repede. Împotriva dumitale n-am nimic. Tot ce-ai venit să-mi spui se arată adevărat, iar eu ţi-am dat posibilitatea să dovedeşti că e adevărat, şi cu asta s-a terminat. Vă urez tuturor noapte bună! Trebuie să mă duc să cercetez mai amănunţit afacerea asta.

Cînd domnul Bounderby se puse în mişcare, Tom ieşi din colţul lui, se puse de asemenea în mişcare, i se alătură şi plecară împreună. Drept rămas bun rosti morocănos numai atît:

— Noapte bună, tată!

După discursul acela laconic, aruncă o căutătură încruntată surorii lui şi părăsi casa.

De cînd ancora lui de salvare venise acasă, domnul Gradgrind fusese foarte zgîrcit la vorbă. În vreme ce continua să stea tăcut, Louisa spuse cu blîndeţe :

— Rachael, cînd o să mă cunoşti într-adevăr, n-ai să te mai îndoieşti de mine.

— Nu-i în firea mea, răspunse Rachael pe un ton mai blînd, să mă îndoiesc de oameni ; dar cînd mi se arată atîta neîncredere... cînd ni se arată tuturor... gîndul ăsta nu-l pot alunga cu totul din minte. Vă cer iertare dacă v-am jignit. Acum nu mai gîndesc la fel ca adineauri. Totuşi, aş putea începe din nou să gîndesc aşa, cînd bietul băiat e atît de nedreptăţit.

— I-ai spus în scrisoarea dumitale, întrebă Sissy, că, după cît se pare, bănuielile au căzut asupra lui fiindcă a fost văzut noaptea dînd tîrcoale băncii ? Atunci ar şti ce lucruri are de lămurit cînd se întoarce şi s-ar putea pregăti din vreme.

— Da, drăguţa mea, răspunse Rachael, dar nu-mi pot închipui ce l-ar fi îndemnat să se ducă pe acolo. N-avea ce căuta prin locurile acelea, fiindcă nu era în drumul lui. Avea acelaşi drum ca mine, şi nu trecea pe la bancă.

Sissy se şi apropiase de ea, întrebînd-o unde locuieşte şi dacă ar putea să vină în seara următoare să întrebe ce veşti au sosit despre Stephen.

— Nu cred, zise Rachael, că poate sosi pînă poimîine.

— Atunci voi veni şi poimîine seară, zise Sissy.

După ce Rachael consimţi şi plecă, domnul Gradgrind îşi înălţă capul şi spuse :

— Dragă Louisa, după cîte ştiu, nu l-am văzut niciodată pe omul despre care-i vorba. Crezi că e amestecat în afacerea asta ?

— Mi se pare că la un moment dat am crezut, tată, deşi mi-a venit foarte greu. Dar acum nu mai cred.

— Prin urmare ai încercat să te convingi că e nevinovat, deşi e bănuit. Înfăţişarea şi felul de a fi par atît de cinstite ?

— Foarte cinstite.

— Nimic nu poate zdruncina încrederea femeii aceleia în omul despre care vorbim. Mă întreb, zise domnul Gradgrind dus pe gînduri, dacă adevăratul vinovat cunoaşte acuzaţiile acestea... Unde e ? Cine o fi ?

În ultima vreme părul lui începuse să-şi schimbe culoarea. Văzîndu-l cum îşi sprijină iar în mîini capul încăr-

unţit şi îmbătrînit, Louisa veni repede lîngă el, speriată şi înduioşată. În clipa aceea ochii ei întîlniră întîmplător pe ai lui Sissy. Tresărind, Sissy se înroşi, şi Louisa îşi duse un deget la buze.

În seara următoare, cînd Sissy se întoarse acasă şi-i spuse Louisei că Stephen nu venise, îi vorbi pe şoptite. Şi în a doua seară, cînd veni acasă cu aceeaşi veste şi adăugă că nu se ştie nimic despre el, vorbi pe un ton la fel de coborît şi speriat. Din clipa acelui schimb de priviri, ele nu-i mai rosteau de loc numele şi nu mai vorbeau despre el cu glas tare ; iar cînd domnul Gradgrind aducea vorba despre furt, căutau să ocolească subiectul.

Se scurseseră cele două zile fixate, se scurseseră trei zile şi trei nopţi, şi Stephen Blackpool nu veni şi nu se auzi nimic despre el. În a patra zi, Rachael, deşi încrederea în el nu-i slăbise, gîndindu-se că poate scrisoarea ei s-a rătăcit, se duse la bancă şi arătă scrisoarea pe care o primise de la Stephen, cu adresa lui de la o colonie de muncă, una dintre numeroasele colonii ce nu se află pe drumul principal şi la o depărtare de vreo şaizeci de mile. Se trimiseră curieri acolo, şi întreg oraşul se aştepta ca Stephen să fie adus a doua zi.

În tot timpul acesta, secătura se ţinea ca o umbră de domnul Bounderby, asistîndu-l la toate cercetările. Era peste măsură de excitat, agitat la culme, îşi rodea unghiile pînă la carne, vorbea cu glas răguşit şi spart, iar buzele îi erau uscate şi vinete. La ora cînd hoţul presupus era aşteptat, secătura se afla în gară propunînd tuturor să parieze că Stephen o ştersese înainte de sosirea celor trimişi să-l caute şi că nu va mai apărea niciodată.

Secătura avea dreptate. Trimişii se întorseseră singuri. Scrisoarea Rachaelei fusese expediată şi predată destinatarului ; Stephen Blackpool o ştersese îndată după aceea şi nimeni nu ştia nimic despre el. O singură îndoială exista în Coketown : dacă Rachael scrisese cu bună-credinţă, crezînd că Stephen se va întoarce într-adevăr, sau pentru a-l preveni să fugă. Asupra acestui punct părerile erau împărţite.

Şase zile, şapte zile ; trecu aproape întreaga săptămînă următoare. Nenorocita secătură începu să prindă o umbră de curaj şi deveni sfidător. Individul bănuit era oare hoţul ? Frumoasă întrebare ! Dacă nu, unde era omul şi de ce nu se întorcea ?

Unde era omul şi de ce nu se întorcea? În tăcerea nopţii, ecoul propriilor lui cuvinte, ce se rostogoliseră numai dumnezeu ştie pînă unde în timpul zilei, se întorsese şi-i ţinu tovărăşie pînă dimineaţa.

Capitolul V

GĂSITĂ

Încă o zi şi o noapte, şi apoi încă o zi şi o noapte. Nici urmă de Stephen Blackpool. Unde era şi de ce nu se întorcea?

În fiecare seară, Sissy se ducea la Rachael acasă şi-i ţinea tovărăşie în odăiţa-i curată. Rachael muncea din greu toată ziua, aşa cum sînt nevoiţi să muncească toţi cei de-o seamă cu ea, indiferent ce griji i-ar apăsa. Şerpilor de fum puţin le păsa dacă cineva dispărea ori era găsit, sau dacă se dovedea că e cinstit ori ticălos; elefanţii bolnavi de nebunie melancolică, la fel cu partizanii faptelor precise, nu-şi schimbau cu nimic cursul obişnuit al vieţii, orice s-ar fi întîmplat. Încă o zi şi o noapte, apoi încă o zi şi o noapte. Monotonia rămînea netulburată. Pînă şi dispariţia lui Stephen Blackpool intrase pe făgaşul obişnuit, devenind un fapt tot atît de monoton ca orice piesă de maşinărie din Coketown.

— Mă îndoiesc, zise Rachael, că în clipa de faţă au mai rămas în tot oraşul măcar douăzeci de persoane care să mai aibă un pic de încredere în bietul băiat.

Vorbea cu Sissy în odăiţa ei luminată numai de felinarul din colţul străzii. Sissy venise acolo după ce se lăsase întunericul şi-o aşteptase pe Rachael să se întoarcă de la lucru; de atunci stăteau la fereastra lîngă care o găsise Rachael, şi nici una dintre ele nu simţea nevoia unei sclipiri mai vii care să le lumineze trista convorbire.

— Dacă n-aş fi avut norocul să vii pe aici şi să mai am cu cine schimba cîte o vorbă, urmă Rachael, îmi vine uneori să cred că mi-aş fi pierdut minţile. Dar datorită ţie încep să prind speranţă şi puteri. Deci crezi că deşi toate aparenţele se ridică împotriva lui îşi va dovedi nevinovăţia?

— Cred din toată inima! răspunse Sissy. Şi sînt aşa de convinsă, Rachael, că încrederea pe care i-o păstrezi în

suflet, în ciuda tuturor descurajărilor, este întemeiată, încît am încredere în el de parcă l-aş fi cunoscut ca şi tine în toţi anii aceştia de grele încercări.

— Iar eu, draga mea, zise Rachael cu un tremur în glas, l-am cunoscut atîţia amar de ani drept un om blajin şi cu atîta credinţă în tot ce-i bun şi cinstit, încît dacă n-aş mai auzi niciodată nimic despre el şi mi-ar fi dat să trăiesc pînă la vîrsta de o sută de ani, aş spune şi cu ultima mea suflare : dumnezeu mi-e martor că nici o clipă nu mi-am pierdut încrederea în Stephen Blackpool.

— La Stone Lodge sîntem cu toţii convinşi, Rachael, că, mai curînd ori mai tîrziu, va scăpa de bănuieli.

— De cînd ştiu, draga mea, că acolo aveţi convingerea asta, zise Rachael, şi-mi dau seama cît e de frumos din partea ta că vii într-adins de acolo ca să mă mîngîi, să stai cu mine şi să te arăţi cu mine în văzul lumii, deşi chiar asupra mea plutesc bănuieli, sînt şi mai necăjită că i-am arătat atunci doamnei Louisa neîncredere. Şi totuşi...

— Dar acum nu te mai îndoieşti de ea, Rachael ?

— Acum nu, de cînd datorită ţie ne vedem mai des şi ne-am apropiat. Dar nu mă pot totdeauna stăpîni să nu mă gîndesc...

Începu a murmura atît de încet şi rar, ca pentru ea însăşi, încît Sissy, deşi stătea alături, trebui să-şi încordeze atenţia ca s-o înţeleagă.

— Nu mă pot opri să bănuiesc pe cineva. Nu pot ghici nici cine e şi nici ce l-a făcut să procedeze aşa, dar bănuiesc că cineva a căutat să scape de Stephen. Mă gîndesc că dacă s-ar fi reîntors de bunăvoie şi şi-ar fi dovedit nevinovăţia în faţa tuturor, s-ar fi putut ca cineva să fie pus într-o situaţie neplăcută, şi, pentru a preîntîmpina acest lucru acel cineva l-a oprit să vină şi s-a descotorosit de el.

— Bine, dar e îngrozitor să te gîndeşti la aşa ceva, zise Sissy pălind.

— Da, într-adevăr, este îngrozitor să te gîndeşti că poate a fost ucis.

Sissy se cutremură, pălind şi mai tare.

— Cînd îmi trece prin cap gîndul ăsta, draga mea, zise Rachael, şi îmi trece destul de des, deşi mă căznesc să-l alung numărînd neîncetat în timp ce lucrez sau repetînd de nenumărate ori poeziile pe care le ştiu de cînd eram mică, mă cuprinde asemenea nelinişte şi fierbinţeală, că oricît de obosită aş fi, simt nevoia să umblu repede mile întregi. Trebuie

neapărat să-mi învîng starea asta înainte de culcare. Aşa că am să te însoţesc pînă acasă.

— Poate a căzut bolnav pe drum, la înapoiere, zise Sissy încercînd să-i dea o zare de speranţă, şi dacă-i aşa, atunci sînt pe drum o mulţime de locuri unde putea să se oprească.

— Dar nu e nicăieri. A fost căutat peste tot, fără să fie găsit.

— Adevărat, se văzu Sissy nevoită să recunoască.

— Îi trebuiau două zile să facă drumul pe jos. Dacă l-ar fi durut picioarele şi n-ar fi putut merge, în scrisoarea pe care a primit-o i-am trimis bani, să aibă pentru diligenţă în caz că el n-ar mai fi avut destui.

— Să sperăm că ziua de mîine ne va aduce veşti mai bune, Rachael. Hai să ieşim la aer!

Mîna lui Sissy potrivi cu gingăşie şalul Rachaelei pe părul ei negru, lucios, aşa cum ştia că obişnuieşte ea să-l poarte, şi plecară. Noaptea era frumoasă, şi mici pîlcuri de muncitori zăboveau ici-colo pe la colţurile străzilor, dar cum pentru cei mai mulţi era ora mesei, pe străzi se vedea totuşi lume puţină.

— Acum nu mai eşti aşa de agitată, Rachael, şi ai mîna mai rece.

— Mă simt mai bine, draga mea, cînd umblu şi iau puţin aer curat. Altminteri, mă cuprinde slăbiciunea şi ameţeala.

— Dar nu trebuie să te laşi doborîtă tocmai acum, Rachael, căci oricînd poate fi nevoie de tine ca să-i iei apărarea lui Stephen. Mîine e sîmbătă. Dacă nici mîine nu vine nici o veste, hai să mergem duminică dimineaţă să ne plimbăm la ţară, să mai prinzi puteri pentru săptămîna viitoare. Vrei să mergi?

— Da, draga mea.

În clipa aceea se aflau pe strada unde locuia domnul Bounderby. Drumul spre locuinţa lui Sissy trecea prin faţa casei lui, către care tocmai se îndreptau acum. Cu puţin mai înainte sosise în Coketown un tren care pusese în mişcare o mulţime de vehicule, pricinuind în tot oraşul mare forfotă. În timp ce se apropiau de casa domnului Bounderby, mai multe trăsuri huruiau înaintea şi în urma lor; una care

venea din spate se opri aşa de brusc, tocmai cînd Sissy şi Rachael treceau prin faţa casei, încît întoarseră capul fără voia lor. La lumina felinarului de pe scările casei domnului Bounderby, o văzură în trăsură pe doamna Sparsit, care, surescitată la culme, se lupta să deschidă portiera ; văzîndu-le şi ea în aceeaşi clipă, le strigă să se oprească.

— Ce coincidenţă ! exclamă doamna Sparsit, în timp ce birjarul îi deschidea portiera trăsurii. Ce întîmplare fericită ! Hai, ieşi afară, cucoană ! se răţoi apoi doamna Sparsit la cineva din interiorul trăsurii. Ieşi afară, ori te scoatem cu forţa !

La aceste cuvinte, din trăsură coborî însăşi misterioasa bătrînă, pe care doamna Sparsit o înhăţă îndată de guler.

— Nimeni să nu se apropie de ea ! strigă doamna Sparsit cu multă energie. Nu lăsaţi pe nimeni să se atingă de ea. E prizoniera mea. Intră, cucoană, se răsti apoi doamna Sparsit, inversînd porunca anterioară, intră, cucoană, ori te vîrîm înăuntru cu forţa !

Spectacolul unei matroane cu înfăţişare atît de clasică, înhăţînd de gît o femeie bătrînă şi tîrînd-o într-o locuinţă particulară, ar fi constituit oricînd o ispită suficientă pentru orice veritabil gură-cască englez, care ar fi avut norocul să fie de faţă, ca să dea şi el buzna în acea locuinţă pentru a vedea cum se desfăşoară evenimentele ; dar cînd acest fenomen era amplificat de zarva pricinuită atunci în întregul oraş de misteriosul furt de la bancă, atracţia lui devenea irezistibilă şi ar fi ademenit în casă toată gloata de gură-cască chiar dacă ar fi ştiut că acoperişul se va prăbuşi peste capetele lor. Astfel că grupul de martori ce se găseau din întîmplare prin apropiere, compus din vreo douăzeci şi cinci dintre vecinii cei mai săritori, se înghesuiră după Sissy şi Rachael, la fel cum se înghesuiră şi ele după doamna Sparsit şi captura ei ; toată trupa năvăli în dezordine în sufrageria domnului Bounderby, unde cei din urmă se urcară, fără a şovăi o clipă, pe scaune, să-i vadă mai bine pe cei din faţă.

— Să vină jos domnul Bounderby ! strigă doamna Sparsit. Rachael, o recunoşti ?

— E doamna Pegler, răspunse Rachael.

— Sigur că ea e ! strigă doamna Sparsit jubilînd. Să vină domnul Bounderby ! Toată lumea să se dea la o parte !

Atunci bătrîna doamnă Pegler, îmbrobodindu-se în şalul ei şi căutînd să se sustragă privirilor, adresă în şoaptă o scurtă rugăminte doamnei Sparsit.

— Lasă-mă în pace, ţipă doamna Sparsit, ţi-am spus de nu ştiu cîte ori pe drum că nu te las să pleci pînă nu te predau personal pe mîna domnului Bounderby !

În această clipă apăru domnul Bounderby, însoţit de domnul Gradgrind şi de secătură, cu care ţinuse o consfătuire. Cînd dădu cu ochii de grămada de musafiri nepoftiţi din sufragerie, domnul Bounderby se arătă mult mai surprins decît încîntat de oaspeţi.

— Ei, dar ce înseamnă asta, doamnă Sparsit ? întrebă el.

— Domnule, explică nepreţuita doamnă, cred că am avut norocul să descopăr o persoană pe care ţineaţi foarte mult s-o găsiţi. Mînată de dorinţa de a vă scăpa de grijile ce vă apasă, domnule, şi reunind diferitele informaţii vagi cu privire la regiunea unde se presupunea că ar locui această persoană — informaţii ce mi-au fost date de femeia asta tînără, Rachael, care din fericire e de faţă pentru a o identifica — am avut fericirea să izbutesc şi să aduc persoana descoperită de mine, nu e nevoie să mai adaug că împotriva voinţei ei. Am avut destulă bătaie de cap, domnule, pînă am reuşit, dar cînd e vorba să vă servesc, osteneala e pentru mine o plăcere, iar foamea, setea şi frigul îmi dau o adevărată satisfacţie.

Aici doamna Sparsit se opri brusc, deoarece domnul Bounderby începu a schimba feţe-feţe, trecînd prin toate culorile curcubeului şi părînd că-şi pierde cumpătul cînd bătrîna doamnă Pegler apăru în faţa ochilor lui.

— Cum, ce vrei să spui cu asta ? fu întrebarea complet neaşteptată pe care i-o adresă, foarte înfierbîntat, domnul Bounderby. N-auzi, doamnă Sparsit, ce vrei să spui cu asta ?

— Domnule... îngăimă doamna Sparsit.

— De ce nu-ţi vezi de treaba dumitale, cucoană ?! răcni Bounderby. Cum îndrăzneşti să-ţi bagi nasul dumitale indiscret în chestiunile mele familiale ?

Această aluzie la trăsătura favorită a feţei ei o distruse pe doamna Sparsit. Prăbuşindu-se pe un scaun, ţeapănă de parcă ar fi îngheţat, îşi pironi privirile asupra domnului

Bounderby şi începu a-şi freca încet mîinile una de alta, ca şi cum ar fi îngheţat şi ele o dată cu ea.

— Dragă Josiah ! strigă doamna Pegler tremurînd. Scumpul meu copil ! Nu mă certa ! Nu-i vina mea, Josiah. I-am repetat doamnei de o sută de ori să nu facă una ca asta ; ştiam că n-are să-ţi fie pe plac, dar ea a ţinut morţiş.

— De ce ai lăsat-o să te aducă aici ?! Nu puteai să-i tragi una să-i sară pălăria din cap ori dinţii din gură, s-o zgîrii sau să-i faci indiferent ce altceva ? întrebă Bounderby.

— Dragul meu băiat, m-a ameninţat că dacă mă împotrivesc mă aduce cu poliţia şi am socotit că e mai bine să vin de bunăvoie decît să stîrnesc un scandal într-o... (doamna Pegler se uită cu sfiiciune, dar şi cu mîndrie în jur) într-o casă aşa de frumoasă ca asta... zău, zău că nu-s eu de vină, scumpul meu copil, atît de nobil şi măreţ ! Totdeauna am trăit liniştită şi ascunsă, dragă Josiah. Niciodată n-am călcat înţelegerea noastră. N-am destăinuit nimănui că sînt mama ta. Te-am admirat de departe, şi dacă am venit din cînd în cînd în oraş, foarte rar, să te privesc pe furiş cu mîndrie, am avut grijă să nu afle nimeni cine sînt, dragostea mea, şi am plecat îndată înapoi.

Domnul Bounderby, cu mîinile în buzunare, se plimba enervat şi umilit de la un capăt la altul al mesei lungi din sufragerie, în timp ce spectatorii sorbeau cu lăcomie fiecare silabă a rugăminţii doamnei Pegler, şi după fiecare silabă îşi holbau ochii din ce în ce mai tare. Domnul Bounderby continua să se plimbe încolo şi încoace după ce doamna Pegler sfîrşi ; atunci, domnul Gradgrind se adresă acestei bătrîne hulite :

— Mă surprinde, doamnă, spuse el cu severitate, că mai ai neobrăzarea acum la bătrîneţe să pretinzi că domnul Bounderby e fiul dumitale, după ce te-ai purtat cu el neomenos, ca o mamă denaturată !

— Eu, denaturată ?! strigă bătrîna. Eu, neomenoasă ?! Cu băieţelul meu drag ?!

— Drag ! repetă domnul Gradgrind. Da, fără îndoială, drag acum, oînd s-a îmbogăţit numai datorită lui însuşi, doamnă. Dar parcă nu-ţi era tot atît de drag cînd era mic şi l-ai părăsit, lăsîndu-l pradă brutalităţii unei bunici beţive !

— Eu l-am părăsit pe Josiah al meu ?! strigă doamna Pegler împreunîndu-şi mîinile. Să vă ierte cel-de-sus, domnule, pentru toate scornelile astea răutăcioase şi pentru că ponegriţi memoria sărmanei mele mame, care a închis ochii în braţele mele mai înainte ca Josiah să se fi născut. Să dea dumnezeu să vă căiţi şi să nu mai faceţi asemenea greşeală cît veţi trăi, domnule.

Era atît de serioasă şi de indignată, încît domnul Gradgrind, speriat de presupunerile pe care începea să le facă, spuse cu un ton mai blînd :

— Deci negi, doamnă, că ţi-ai abandonat fiul, lăsîndu-l să crească pe maidane ?

— Josiah, pe maidane ?! izbucni doamna Pegler. Nici pomeneală, domnule ! Niciodată ! Ruşine să vă fie ! Băiatul meu drag ştie şi o să vă spună că, deşi se trage din părinţi modeşti, se trage din părinţi care l-au iubit tot aşa de mult cum l-ar fi iubit părinţii cei mai bogaţi şi care n-au socotit niciodată că e un sacrificiu pentru ei să-şi dea bucăţica de la gură ca el să poată învăţa să scrie şi să socotească bine ; şi, ca dovadă, mai am acasă caietele lui ! Da, le mai am ! exclamă doamna Pegler cu mîndrie şi cu indignare. Şi băiatul meu drag ştie şi o să vă spună, domnule, că şi după ce iubitul lui tată s-a prăpădit, cînd el nu avea decît opt ani, mama lui şi-a dat mai departe bucăţica de la gură, căci era datoria, plăcerea şi mîndria ei să facă asta, ca să-l ajute să-şi croiască un drum în viaţă, aşa că l-a dat să înveţe o meserie. Şi cum era un băiat foarte chibzuit şi a mai avut parte şi de un meşter de treabă, care l-a ajutat, a izbutit să-şi facă drum, ajungînd la bogăţie şi huzur. Şi trebuie să vă mai spun, domnule, (căci băiatul meu drag n-o să vă mărturisească asta), că, deşi mama lui nu ţinea decît o dugheană la sat, n-a uitat-o niciodată, ba, mai mult, îmi dă o pensie de treizeci de lire pe an — din care mai pun deoparte, pentru că n-am ce face cu ele — cu o condiţie : să rămîn la casa mea, să nu mă laud că e fiul meu şi să nu vin aici să-l stingheresc. Şi aşa am şi făcut totdeauna, atîta doar că veneam o dată pe an să-l văd pe furiş, fără ca el să ştie nimic. Şi are dreptate să-mi ceară să rămîn acolo la casa mea, spuse biata doamnă Pegler luînd cu tandreţe apărarea fiului ei, deoarece sînt sigură că dacă aş sta aici cu el, aş face o mulţime de pozne.

Şi apoi sînt foarte mulţumită aşa, căci mă pot mîndri în sufletul meu cît vreau cu Josiah al meu, şi-l pot iubi fără să-mi trebuiască altceva. Şi mi-e ruşine pentru dumneavoastră, domnule, zise doamna Pegler ca încheiere, că aţi scornit asemenea vorbe proaste şi bănuieli. Să ştiţi că n-am fost niciodată în casa asta pînă acum şi nici n-am vrut să vin aici o dată ce scumpul meu fiu mi-a spus să nu vin ; şi nici acum n-aş fi venit dacă n-aş fi fost adusă cu sila. Vai, vai, ruşine să vă fie, fiindcă pe nedrept mă învinuiţi că am fost o mamă rea pentru fiul meu, cînd fiul meu e de faţă şi vă poate spune adevărul !

Spectatorii, atît cei ce se urcaseră pe scaunele din sufragerie, cît şi cei care nu se urcaseră, scoaseră un murmur de simpatie pentru doamna Pegler ; domnul Gradgrind simţi că se pusese, din naivitate, într-o situaţie teribil de neplăcută, cînd domnul Bounderby, care nu încetase cu plimbările încolo şi încoace şi care cu fiecare clipă ce trecea se umfla tot mai tare şi se făcea tot mai stacojiu la faţă, se opri brusc.

— Nu-mi dau bine seama, zise domnul Bounderby, de ce m-au onorat cu prezenţa lor persoanele de faţă, dar nu cer nici o lămurire. Cînd vor fi deplin satisfăcute, poate că vor fi atît de amabile să plece ; fie că vor fi ori nu vor fi satisfăcute, poate că tot vor fi atît de amabile să plece. Nu mă simt obligat să ţin o conferinţă despre chestiunile mele familiale ; n-am avut niciodată intenţia, şi nici n-am de gînd să fac aşa ceva. Deci, cei care aşteaptă vreo lămurire asupra acestui subiect vor fi dezamăgiţi, mai cu seamă Tom Gradgrind, căruia mă adresez în primul rînd. În privinţa furtului de la bancă s-a săvîrşit o greşeală în legătură cu mama mea. Dacă n-ar fi existat un exces de zel, nu s-ar fi întîmplat asta, şi detest totdeauna excesul de zel în orice privinţă. Bună seara !

Deşi domnul Bounderby o scosese la capăt în felul acesta, pe cînd ţinea uşa deschisă ca să plece lumea, atitudinea-i fanfaroană şi în acelaşi timp pleoştită îi dădea o înfăţişare dezumflată, ridicolă la culme. Demascat ca un fanfaron al umilinţei, care-şi clădise numai pe minciuni o reputaţie deşartă, îndepărtîndu-se cu lăudăroşenia lui atît de mult de adevăr încît era ca şi cum ar fi ridicat pretenţia josnică (şi nu există alta mai josnică) că s-ar trage dintr-o familie veche

şi nobilă, domnul Bounderby trecea acum drept un personaj cu totul ridicol. Şi în timp ce lumea (care, ştia el bine, avea să povestească întîmplarea în tot oraşul, pînă se va răspîndi în cele patru vînturi) defila prin uşa pe care o ţinea deschisă, fanfaronul nostru avea o mutră mai plouată şi mai nenorocită decît ar fi avut dacă i-ar fi ciuntit cineva urechile. Nici chiar nefericita doamnă Sparsit, care de pe culmile bucuriei căzuse în mlaştina deznădejdii, nu se afla într-o stare aşa de jalnică ca acest om remarcabil, ajuns prin el însuşi Marele Farsor, Josiah Bounderby din Coketown.

Rachael şi Sissy, lăsînd-o pe doamna Pegler să se odihnească în noaptea aceea în locuinţa fiului ei, se duseră împreună pînă la Stone Lodge, şi acolo se despărţiră. Domnul Gradgrind le ajunsese îndată din urmă şi le vorbise cu mult interes despre Stephen Blackpool, spunîndu-le că, după părerea lui, eşecul răsunător al bănuielilor îndreptate asupra doamnei Pegler îi va uşura probabil situaţia.

Cît despre secătură, în tot timpul scenei povestite mai sus, ca, de altfel, în toate ocaziile din ultima vreme, nu se dezlipise o clipă de Bounderby. Credea, pesemne, că atît timp cît Bounderby nu făcea nici o descoperire fără ştirea lui, se găsea oarecum în siguranţă. Nu se ducea de loc pe la soră-sa, iar de cînd Louisa se întorsese acasă, o văzuse o singură dată, şi anume în noaptea cînd se ţinuse la fel scai de Bounderby, după cum s-a mai relatat.

Gîndurile Louisei erau stăpînite de o teamă sumbră şi nedesluşită, de care nu vorbea niciodată şi care făcea ca netrebnicul şi ingratul ei frate să rămînă înconjurat de un mister îngrozitor. Aceeaşi sumbră posibilitate i se înfăţişase şi lui Sissy, sub aceeaşi formă nedesluşită, chiar în ziua cînd Rachael îi vorbise de cineva care s-ar fi aflat într-o situaţie neplăcută dacă Stephen s-ar fi întors şi care, probabil, se descotorosise de el. Louisa nu destăinuise niciodată bănuiala că fratele ei ar putea să aibă vreo legătură cu furtul ; Sissy şi ea nu-şi făcuseră nici o confidenţă în privinţa asta, afară de acel schimb de priviri ce avusese loc cînd tatăl ei, care nu ştia nimic, îşi sprijinise în mîini capul cărunt, dar amîndouă se înţelegeau şi îşi ghiceau gîndurile. Teama cea nouă era atît de îngrozitoare, încît şi una şi alta aveau impresia

că le dă tîrcoale ca un strigoi, dar nici una dintre ele nu îndrăznea să presupună că strigoiul acela s-ar afla lîngă ea şi nici pe departe nu i-ar fi trecut prin gînd c-ar fi lîngă cealaltă.

Şi, totuşi, curajul disperat cu care se înarmase secătura creştea din ce în ce. Dacă Stephen Blackpool nu era hoţul, să se arate. De ce nu se arată ?

Încă o noapte. Încă o zi şi o noapte. Nici urmă de Stephen Blackpool. Unde era şi de ce nu se întorcea ?

Capitolul VI

LUMINA STELELOR

Duminica aceea era o zi luminoasă de toamnă, senină şi răcoroasă. Sissy şi Rachael se întîlniră dis-de-dimineaţă să facă împreună o plimbare la ţară.

Deoarece Coketown-ul nu presăra cenuşă numai pe capul lui, ci şi pe al vecinilor, la fel cu acele persoane evlavioase care se pocăiesc punînd pe alţii să se îmbrace în pînză de sac, cei care doreau să respire din cînd în cînd puţin aer curat, ceea ce nu era chiar cea mai criminală dintre deşertăciunile vieţii, aveau obiceiul să meargă cu trenul pînă la cîteva mile, şi de acolo să se plimbe sau să hoinărească pe cîmp. Sissy şi Rachael scăpaseră de fum în chipul obişnuit, şi trenul le lăsă într-o gară ce se afla la jumătatea drumului dintre oraş şi conacul domnului Bounderby.

Deşi priveliştea înverzită era mînjită ici-colo cu grămezi de cărbuni, verdele predomina, se puteau vedea pomi, ciocîrliile cîntau (deşi era duminică), aerul era plin de miresme plăcute, şi peste toate se boltea cerul albastru, strălucitor. Într-o parte, în zare, apărea Coketown-ul ca o ceaţă neagră ; în cealaltă parte începeau să se ridice colinele, iar în a treia direcţie lumina juca slab la orizont, în locul unde lucea peste marea îndepărtată. Sub picioarele lor iarba era proaspătă ; umbrele graţioase ale ramurilor jucau deasupra ei împestriţînd-o ; gardurile vii erau în floare. Totul se odihnea. Maşinile cu aburi de la gurile minelor de cărbuni,

ca şi caii bătrîni şi slăbănogi, se odihneau de asemenea ; roţile încetaseră pentru scurt timp să se mai învîrtească, şi pînă şi roata uriaşă a pămîntului părea că se învîrteşte fără smucirile şi zgomotele de altădată.

Sissy şi Rachael începură să se plimbe peste cîmpuri, de-a lungul potecilor umbrite, uneori sărind peste resturile unui gard atît de putred că se prăbuşea la cea mai mică atingere a piciorului, alteori trecînd pe lîngă un morman de cărămizi şi bîrne acoperite de iarbă, care indica locul unei exploatări părăsite. Ţineau urmele potecilor şi cărărilor, oricît de nedesluşite ar fi fost, şi se fereau totdeauna de movilițele acoperite cu iarbă deasă şi înaltă, pe care mărăcinii, buruienile şi toată vegetaţia de acest fel creşteau dese şi încîlcite, deoarece prin regiune circulau poveşti lugubre despre vechile guri de mină ce se ascundeau sub astfel de semne.

Cînd soarele ajunse aproape de amiază, se aşezară să se odihnească. Trecuse o bucată bună de vreme de cînd nu mai văzuseră pe nimeni nici în apropiere, nici în depărtare, şi nimic nu le tulburase singurătatea.

— E atît de liniştit aici şi drumul e aşa de neumblat, încît îmi vine să cred că toată vara n-a pus nimeni piciorul prin partea asta, afară de noi.

În timp ce Sissy vorbea, privirile îi fură atrase de resturile unui gard putrezit ce zăcea la pămînt. Se ridică şi se uită mai de aproape la el. Şi, totuşi, gardul nu era rupt de multă vreme.

— Uite, aici, unde-i dezbinat, lemnul e încă prospăt de tot. Văd şi urme de paşi. Vai ! Rachael !

Sissy fugi înapoi şi o prinse de după gît. Între timp Rachael sărise în picioare.

— Ce este ?

— Nu ştiu. Acolo, în iarbă, e o pălărie.

Se apropiară împreună. Rachael o ridică, tremurînd din cap pînă în picioare. Şi deodată prinse a se văita şi a plînge în hohote : pe partea dinăuntru a pălăriei era scris Stephen Blackpool chiar de mîna lui.

— Vai, bietul băiat, bietul băiat ! I-au făcut felul. Zace mort undeva pe aici !

— Este... este cumva sînge pe pălărie? îngăimă Sissy.

Le era teamă să se uite, dar în cele din urmă o cercetară şi nu găsiră nici o urmă de violenţă, nici pe dinăuntrul, nici pe dinafara ei. Pălăria zăcea acolo de mai multe zile, deoarece ploaia şi roua o pătaseră, şi pe iarbă, unde căzuse, era întipărită forma ei. Se uitară îngrozite în jurul lor, fără să se clintească din loc, dar nu mai văzură nimic altceva.

— Rachael, şopti Sissy, am să înaintez puţin singură.

Sissy îşi desprinsese mîna şi era gata să facă un pas înainte, cînd Rachael o apucă cu amîndouă braţele, dînd un ţipăt care răsună pînă hăt-departe, în cîmpia largă. În faţa lor, chiar la picioarele lor, se căsca gura unui abis întunecat şi colţuros, ascuns de iarba înaltă. Făcură o săritură înapoi şi căzură amîndouă în genunchi, ascunzîndu-şi fiecare faţa pe umărul celeilalte.

— O! doamne-dumnezeule! E acolo, jos! Acolo, jos!

La început Rachael nu putu rosti decît atît printre ţipete înspăimîntătoare, şi nici lacrimile, nici rugăminţile, nici mustrările lui Sissy, nici un mijloc nu sluji la nimic. Era cu neputinţă s-o facă să tacă şi fu nevoită s-o ţină din răsputeri ca să nu se arunce în puţ.

— Rachael, draga mea, scumpa mea, pentru numele lui dumnezeu, nu mai ţipa aşa de înfiorător! Gîndeşte-te la Stephen, gîndeşte-te la Stephen, gîndeşte-te la Stephen...

Rugămintea repetată de Sissy cu disperarea şi spaima cumplită a unei asemenea clipe o făcură în cele din urmă pe Rachael să tacă şi să-şi întoarcă privirile spre ea cu o faţă împietrită şi secată de lacrimi.

— Rachael, poate că Stephen mai trăieşte. Nu se poate să-l laşi să zacă schilodit în fundul puţului ăstuia îngrozitor nici o clipă cînd poţi să-i vii în ajutor.

— Nu, nu, nu!

— Nu te mişca de aici dacă vrei să-l salvezi. Lasă-mă să mă duc şi să ascult.

Se înfioră că trebuia să se apropie de gura minei, dar se tîrî spre ea pe mîini şi pe genunchi şi îl strigă pe Stephen cît putu de tare. Apoi ascultă, dar nu auzi nici un zgomot. Îl strigă din nou, şi iar ascultă, şi nici de data aceasta nu-i răspunse nici un sunet. Repetă chemarea de douăzeci, de treizeci de ori. Luă un bulgăre din pămîntul pe care Stephen

îl răscolise cînd se împiedicase şi îl aruncă înăuntru, dar nu-l auzi căzînd.

Priveliştea întinsă care o fermecase cu tihna ei, numai cu cîteva clipe înainte, aproape că-i umplu de deznădejde sufletul curajos cînd, ridicîndu-se şi privind în jur, nu văzu nicăieri vreun ajutor.

— Rachael, nu trebuie să pierdem nici o clipă. Trebuie să mergem fiecare în altă direcţie şi să căutăm ajutor. Tu ia-o pe drumul pe care am venit, şi eu o s-o apuc pe poteca din faţă. Spune tuturor pe care-i vezi ce s-a întîmplat. Gîndeşte-te la Stephen, gîndeşte-te la Stephen !

Citi pe chipul Rachaelei că acum se putea bizui pe ea şi, după ce mai stătu o clipă uitîndu-se după dînsa cum alerga frîngîndu-şi mîinile, se întoarse şi porni şi ea în căutare. Se opri la gardul viu şi-şi legă şalul de el, ca să poată recunoaşte locul, apoi îşi aruncă pălăria şi începu să fugă cum nu mai fugise în viaţa ei.

„Fugi, Sissy, fugi, pentru numele lui dumnezeu ! Nu te opri să răsufli ! Fugi, fugi !“ Iuţindu-şi goana cu astfel de îndemnuri spuse în gînd, alergă din cîmpie în cîmpie, din potecă în potecă, din loc în loc, cum nu mai alergase de cînd se ştia, pînă ce ajunse la o baracă aşezată lîngă o remiză pentru maşini, la umbra căreia dormeau, întinşi pe nişte paie, doi oameni.

Nu-i fu uşor mai întîi să-i trezească şi apoi să le povestească, înnebunită şi abia trăgîndu-şi sufletul, ce o adusese acolo, dar îndată ce oamenii pricepură, se arătară tot atît de însufleţiţi ca şi ea. Unul dintre ei era mahmur de băutură, dar cînd tovarăşul său îi strigă că un om căzuse în Vechiul-puţ-al-iadului, se repezi la o băltoacă de apă murdară, îşi băgă capul în ea şi se întoarse dezmeticit.

Împreună cu cei doi oameni, Sissy fugi o jumătate de milă pînă la alt om, şi cu acesta fugi pînă la altul, în timp ce primii doi o luară la goană în altă direcţie. Apoi găsiră un cal, şi Sissy trimise pe un alt om călare, într-o goană nebună, pînă la calea ferată cu un bilet pe care i-l scrisese Louisei. În acest timp un sat întreg se pusese în mişcare, şi troliuri, frînghii, prăjini, lumînări, felinare şi toate celelalte unelte trebuincioase fură adunate şi aduse degrabă într-un singur loc, pentru a fi transportate la Vechiul-puţ-al-iadului.

Lui Sissy i se părea acum că se scurseseră nenumărate ceasuri de cînd îl lăsase pe Stephen să zacă în mormîntul în care era îngropat de viu. Nu mai putea răbda să rămînă departe de el — i se părea o trădare — şi se întoarse cît putu de repede înapoi, însoţită de vreo şase muncitori, printre care se găsea şi omul beat, pe care vestea îl făcuse să se trezească şi era acum cel mai de treabă dintre toţi. Cînd ajunseră la Vechiul-puţ-al-iadului, găsiră locul tot aşa de pustiu cum îl lăsase Sissy. Oamenii strigară şi ascultară, cum făcuse şi ea, cercetară marginea abisului şi stabiliră cum se petrecuseră lucrurile, apoi se aşezară să aştepte sosirea uneltelor de care aveau nevoie.

Fiecare zumzet al insectelor din aer, fiecare freamăt al frunzelor, fiecare şoaptă a oamenilor o făceau pe Sissy să tresară şi să i se pară că-i un strigăt ce venea din fundul puţului. Dar vîntul adia liniştit deasupra lui şi nici un zgomot nu răzbea pînă la suprafaţă, iar oamenii stăteau pe iarbă tot aşteptînd şi aşteptînd. După ce aşteptară o vreme, începu a se strînge în jur lume hoinară de pe cîmp care auzise de accident, apoi începură să sosească şi uneltele care erau într-adevăr de ajutor. Tocmai atunci se întoarse şi Rachael, şi în grupul cu care venise se afla un medic, care adusese nişte vin şi doctorii, deşi oamenii nu prea trăgeau nădejde că Stephen va mai putea fi găsit în viaţă.

Deoarece acum se adunase lume multă care ar fi stingherit operaţiile de salvare, omul trezit din beţie preluă conducerea, sau primi conducerea cu consimţămîntul tuturor, şi trasă un cerc larg în jurul Vechiului-puţ-al-iadului, însărcinînd pe cîţiva oameni să stea de strajă ca să nu fie trecut. La început, în afară de voluntarii care fuseseră puşi la treabă, numai Sissy şi Rachael fură primite în interiorul cercului, dar mai spre seară, cînd biletul trimis de Sissy aduse din Coketown cu un tren expres pe domnul Gradgrind împreună cu Louisa, pe domnul Bounderby şi pe secătură, fură şi ei primiţi înăuntrul lui.

Soarele coborîse cu patru ceasuri de cînd Sissy şi Rachael se aşezaseră pe iarbă pentru prima oară pînă cînd fu instalat un mecanism cu prăjini şi frînghii care să asigure coborîrea a doi oameni. Aşa simplu cum era, se iviseră totuşi o seamă de greutăţi la construirea lui şi trebuiră să aştepte întoarcerea oamenilor trimişi să aducă unele piese necesare care

lipseau. Abia după ora 5 a acelei luminoase duminici de toamnă fu lăsată în puţ o lumînare pentru a se încerca aerul, în timp ce vreo trei sau patru chipuri aspre se înghesuiau la marginea abisului s-o observe cu atenţie şi să le spună oamenilor care manevrau troliul cum şi cînd s-o coboare. Cînd traseră în cele din urmă lumînarea sus, ardea cu o flacără slabă ; aruncară atunci puţină apă în puţ. Apoi, de frînghia troliului agăţară un hîrdău, şi omul trezit din beţie, împreună cu un altul se urcară în el, îşi luară felinare şi dădură comanda : „Daţi-i drumul !"

În timp ce frînghia întinsă şi ţeapănă se desfăşura, iar troliul scîrţîia, nici una dintre cele o sută sau două sute de persoane prezente, bărbat ori femeie, nu respiră în voie, cum se respiră de obicei. Se primi un semnal, şi troliul fu oprit, deşi tamburul mai avea o mulţime de frînghie pe el. Timpul ce se scurse, fără ca oamenii de la troliu să facă nimic, păru aşa de lung, încît vreo cîteva femei începură să ţipe că se întîmplase încă o nenorocire ! Dar medicul, care se uitase tot timpul la ceas, declară că nu trecuseră nici cinci minute şi îi mustră cu asprime pe toţi să păstreze tăcere. Nici nu sfîrşise bine vorba, şi troliul fu inversat şi pus din nou în mişcare. Ochii pricepuţi înţeleseră că nu trăgea aşa de greu cum ar fi tras dacă amîndoi muncitorii s-ar fi urcat în sus, şi că numai unul dintre ei se întorcea. Frînghia venea ţeapănă şi întinsă, şi în timp ce inel după inel se încolăcea pe tamburul troliului, privirile tuturor erau aţintite asupra gurii puţului. Omul trezit din beţie apăru sus şi sări sprinten în iarbă. Cu toţii strigară într-un glas : „Viu sau mort ?" apoi se lăsă tăcere adîncă.

Cînd răspunse : „Trăieşte !" vocile tuturor se înălţară într-un strigăt puternic, şi mulţi ochi se umplură de lacrimi.

— Dar e grav rănit, adăugă el, îndată ce izbuti să se facă din nou auzit. Unde-i doctorul ? S-a rănit aşa de rău, domnule doctor, că nu ştiu cum să-l aducem sus.

Ţinură sfat cu toţii, uitîndu-se cu îngrijorare la medic, pe cînd el punea unele întrebări şi clătina din cap ascultînd răspunsurile. Soarele era acum la apus, şi cerul înroşit al înserării îşi răsfrîngea lumina pe chipurile tuturor, scoţînd şi mai tare în evidenţă neliniştea lor încremenită.

În urma consfătuirii, oamenii se reîntoarseră la troliu, şi minerul coborî din nou în puţ, ducînd cu el vinul şi încă

vreo cîteva lucruri mărunte. Apoi veni sus celălalt. Între timp, cîţiva oameni, sub conducerea medicului, alcătuiseră o leasă de nuiele, iar alţii aşezară pe ea haine de prisos, pe care le acoperiră din belşug cu paie, înjghebînd un pat gros; medicul improviză cu mîna lui, din şaluri şi batiste, cîteva feşe şi legături. Pe măsură ce le isprăvea, le punea pe unul din braţele minerului care venise sus ultimul, dîndu-i totodată instrucţiuni cum să le folosească; minerul acela ce stătea în picioare, luminat numai de lampa pe care o purta, sprijinindu-se cu mîna lui voinică de o prăjină şi uitîndu-se cînd în adîncul abisului, cînd la lumea din jur, era poate cea mai remarcabilă figură din tot tabloul. Între timp se întunecase, şi oamenii aprinseră făclii.

Se părea, din puţinele vorbe pe care acest om le spusese celor din jur şi care îndată făcură ocolul întregului cerc, că Stephen căzuse pe o grămadă de sfărîmături ce astupa pe jumătate fundul puţului, iar căderea îi fusese oprită puţin de surpăturile de pămînt de pe margini. Zăcea întins pe spate cu un braţ îndoit sub trup, şi, după cum credea chiar el, de cînd căzuse nu se mişcase decît ca să-şi ducă mîna liberă pînă la unul din buzunarele hainei unde ştia că are puţină pîine şi carne (din care înghiţise numai cîteva fărîme) şi să ia în pumn din cînd în cînd puţină apă. Cum primise scrisoarea Rachaelei, pornise imediat, lăsînd lucrul baltă, şi făcuse tot drumul pe jos; căzuse după înserat, în timp ce se îndrepta spre conacul domnului Bounderby. Străbătuse ţinutul acela primejdios la o oră atît de primejdioasă fiindcă se ştia nevinovat şi se grăbise să vină, pe cel mai scurt drum, să se predea justiţiei. Vechiul-puţ-al-iadului, zise minerul blestemîndu-l, îşi merita faima rea pînă la sfîrşit, deoarece, credea el, deşi Stephen mai putea vorbi, se va vedea curînd că mina izbutise să-i nimicească viaţa.

Cînd totul fu gata şi troliul începu să coboare, minerul, urmînd să asculte ultimele sfaturi pe care i le dădeau în grabă tovarăşii şi medicul, dispăru în gura minei. Frînghia se desfăşură ca şi prima oară, semnalul fu trimis ca şi atunci, şi troliul se opri. Dar de astă dată nici unul dintre oameni nu-şi luă mîna de pe el. Toţi aşteptau ţinînd strîns manivela, cu corpul aplecat înainte, pregătit pentru efort, gata să inverseze troliul şi să ridice hîrdăul. În cele din urmă se primi semnalul, şi tot cercul se aplecă înainte.

Acum frînghia se întorcea extrem de întinsă şi ţeapănă, oamenii răsuceau manivela din greu, şi troliul gemea. Privind frînghia ce revenea, gîndul că ar putea ceda era aproape de neîndurat. Dar inelele, unul după altul, se încolăciră cu bine pe tamburul troliului, apoi apărură şi lanţurile de legătură şi, în cele din urmă, hîrdăul, pe marginile căruia stăteau cei doi oameni (o priveliştе ce stîrnea ameţeală şi strîngere de inimă) susţinînd între ei cu grijă trupul stîlcit al unei sărmane făpturi omeneşti, bine prinsă şi legată înăuntru.

Un murmur înăbuşit de compătimire străbătu mulţimea, şi femeile începură a plînge cu glas tare cînd acea arătare, aproape fără formă, fu luată foarte încet din unealta de fier salvatoare şi aşezată pe patul de paie. La început nimeni în afară de medic nu se apropie de Stephen. Medicul se străduі să-i aşeze cît mai bine trupul pe targă, dar îşi dădu seama că cel mai bun lucru ce-l avea de făcut era să-l acopere cu multă grijă. După asta chemă pe Rachael şi pe Sissy. În clipa aceea toţi văzură cum chipul palid, istovit şi răbdător se uita în sus la cer, iar mîna dreaptă, care era ruptă, sta descoperită peste hainele ce-l înveleau, ca şi cum ar fi aşteptat să fie luată de altă mînă.

Îi dădură să bea, îi stropiră faţa cu apă şi-l îndemnară să ia cîteva picături de tonic cu vin. Deşi zăcea nemişcat, cu ochii la cer, Stephen zîmbi şi spuse :

— Rachael !

Femeia se lăsă jos în iarbă, lîngă rănit, şi se plecă asupră-i, pînă ce ochii ei se aflară între ochii lui şi cer, căci el nu putea să şi-i întoarcă şi să se uite la dînsa.

— Rachael, draga mea...

Ea îi luă mîna. Stephen zîmbi din nou şi spuse :

— Nu-i da drumul.

— Te doare rău, dragul meu Stephen ?

— M-a durut, dar acum nu mă mai doare. Am avut dureri îngrozitoare, cumplite şi lungi, draga mea, dar acum mi-au trecut. Ah, Rachael, ce mizerie ! De la început pînă la sfîrşit numai mizerie !

Cînd rosti acel cuvînt, pe faţă îi apăru o clipă umbra privirii lui de altădată.

— Am căzut, draga mea, în puţul minei care a costat, după cîte ştiu bătrînii încă în viaţă, sute şi sute de vieţi omeneşti... părinţii, feciorii şi fraţii dragi ai miilor de oa-

meni pe care victimele încercau să-i apere de foame şi nevoi. Am căzut într-o mină care cu gazele ei a fost mai nimicitoare decît o bătălie. Am citit asta într-o petiţie colectivă a minerilor (ea mai poate fi citită de oricine), în care îi rugau din tot sufletul pe legiuitori să nu îngăduie ca munca lor să fie pieirea lor şi să le cruţe vieţile pentru nevestele şi copiii, pe care-i iubeau tot aşa de mult cum şi-i iubesc oamenii cu stare. Cînd mina era exploatată, ucidea fără rost. Şi mai ucide fără rost şi acum, cînd e părăsită. Uite şi tu cum murim zi de zi fără rost, într-un chip sau altul, în mizeria asta.

Vorbea cu voce potolită, fără urmă de ură împotriva nimănui. Ca o simplă mărturie a adevărului.

— Nu ţi-ai uitat surioara, Rachael. N-ai s-o uiţi nici de acum încolo, cînd ai să mă ştii aşa de aproape de ea. Numai tu ştii, sărmană fiinţă chinuită şi răbdătoare, cît ai muncit pentru dînsa, în timp ce ea stătea toată ziua pe scăunelul ei de la fereastră, şi cum a murit biata copilă diformă, ucisă de aerul stricat care n-ar fi trebuit să fie aşa şi care-i lăsat să otrăvească ticăloasele locuinţe ale muncitorilor. Ce mizerie ! Peste tot mizerie !

Louisa se apropie de el, dar Stephen nu putea s-o vadă, căci zăcea cu faţa întoarsă spre cerul nopţii.

— Dacă toate faptele de care ne lovim, draga mea, n-ar fi fost atît de încîlcite, n-aş fi fost nevoit să ajung aici. Dacă fraţii mei de muncă m-ar fi înţeles mai bine, dacă domnul Bounderby m-ar fi cunoscut mai bine... dacă m-ar fi cunoscut măcar cît de cît... nu s-ar fi supărat pe mine. Nu m-ar fi bănuit. Dar uită-te colo sus, Rachael, uită-te deasupra ta !

Urmărindu-i privirea, văzu că el contempla o stea.

— A lucit deasupra mea, spuse el cu respect, tot timpul chinurilor şi suferinţelor mele din fundul minei. Mi-a luminat gîndurile. Tot uitîndu-mă la ea şi gîndindu-mă la tine, Rachael, încîlceala din mintea mea sper că s-a mai limpezit puţin. Dacă unii nu m-au înţeles prea bine, în schimb nici eu nu i-am înţeles prea bine. Cînd am primit scrisoarea ta, am crezut cu uşurinţă că doamna cea tînără şi cu fratele ei erau înţeleşi şi că tot ce-mi spuseseră şi făcuseră pentru mine era o urzeală plină de răutate pusă la cale de ei. Cînd am căzut, eram furios împotriva ei şi gata să fiu tot aşa de ne-

drept cu dînsa cum fuseseră şi alţii cu mine. Dar şi în judecata şi în faptele noastre trebuie să fim îngăduitori şi să nu ne pripim. Cum stam şi mă uitam colo sus, iar steaua lucea asupră-mi pe cînd mă chinuiam şi sufeream, am văzut mai limpede, şi acum ultima mea dorinţă este ca oamenii să se poată apropia mai mult unul de altul şi să ajungă să se înţeleagă mai bine unul pe altul decît pe vremea cînd mă aflam în viaţă şi eu, biată fiinţă neputincioasă...

Auzind ce spune, Louisa, care stătea de cealaltă parte, se aplecă deasupra lui aşa fel ca el s-o poată vedea.

— Aţi auzit ? întrebă Stephen după cîteva clipe de tăcere. Nu v-am uitat, doamnă.

— Da, Stephen, te-am auzit şi am aceeaşi dorinţă ca şi dumneata.

— Aveţi un tată. Sînteţi bună să-i comunicaţi ceva din partea mea ?

— E aici, răspunse Louisa cu groază. Vrei să-l aduc lîngă dumneata ?

— V-aş ruga.

Louisa se reîntoarse cu tatăl ei. Stînd mînă în mînă, priviră amîndoi în jos la chipul acela solemn.

— Domnule, vă rog să mă dezvinovăţiţi, ca numele meu să rămînă fără pată faţă de toată lumea. Vă rog să faceţi asta pentru mine.

Domnul Gradgrind se tulbură şi-l întrebă cum.

— Domnule, sună răspunsul, fiul dumneavoastră o să vă spună cum. Întrebaţi-l. Nu aduc nici o acuzaţie. Nu las nici una în urma mea ; nici măcar un cuvînt. Într-o noapte l-am văzut pe fiul dumneavoastră şi am vorbit cu el. Nu vă cer decît să mă dezvinovăţiţi, şi am încredere că o veţi face.

Cum purtătorii erau acum gata să-l ducă, şi medicul se grăbea să-l vadă transportat, toţi cei care aveau făclii sau felinare se pregătiră să treacă în faţa tărgii. Înainte de a fi ridicată, pe cînd oamenii hotărau cum să meargă, Stephen îi spuse Rachaelei uitîndu-se în sus la stea :

— Adesea, cînd îmi veneam în fire şi o regăseam luminîndu-mă tocmai acolo jos, în adîncul nenorocirii mele, mă gîndeam că e steaua care a arătat drumul spre casa mîntuitorului nostru. Sînt aproape încredinţat că e chiar steaua aceea !

Îl ridicară, şi Stephen fu fericit cînd văzu că porneau în direcţia spre care i se părea că-l călăuzeşte steaua.

— Rachael, copilă iubită, nu-mi lăsa mîna. În noaptea asta ne putem plimba împreună, scumpa mea...

— Am să te ţin de mînă şi am să rămîn lîngă tine, Stephen, tot drumul.

— Fii binecuvîntată ! Rog pe cineva de aici să fie atît de bun şi să-mi acopere faţa !

Îl purtară încetişor peste cîmpuri, de-a lungul potecilor, prin larga priveliştе, în timp ce Rachael îi ţinea tot timpul mîna într-a ei. Numai din cînd în cînd cîte o şoaptă tulbura tăcerea întristată a mulţimii. Curînd, cu toţii formară un cortegiu funebru. Steaua îi arătase unde poate găsi pe dumnezeul săracilor, şi prin umilinţă, suferinţă şi iertare ajunsese să odihnească în pace lîngă mîntuitorul său.

Capitolul VII

GOANA DUPĂ SECĂTURĂ

Înainte de a se desface cercul alcătuit în jurul Vechiului-puţ-al-iadului, una dintre persoanele dinăuntrul lui dispăruse. Domnul Bounderby şi umbra lui nu stătuseră în apropierea Louisei, care-l ţinea de braţ pe tatăl ei, ci se retrăseseră la o parte. Cînd Gradgrind fu chemat lîngă targa rănitului, Sissy, atentă la tot ce se întîmpla, se strecură în spatele acelei umbre ticăloase (a cărei faţă îngrozită ar fi fost un spectacol pentru cei din jur dacă ochii tuturor n-ar fi rămas aţintiţi asupra altuia) şi-i şoptise ceva la ureche. Fără a-şi întoarce capul, Tom se sfătuise cu ea cîteva clipe, apoi dispăruse. Astfel, secătura ieşise din cerc înainte ca lumea să se pună în mişcare.

Tatăl lui, cum ajunse acasă, trimise vorbă domnului Bounderby că doreşte să-şi vadă imediat băiatul. Domnul Bounderby dădu răspuns că îl pierduse pe Tom în mulţime şi că, nemaivăzîndu-l de atunci, presupusese că era la Stone Lodge.

— Cred, tată, zise Louisa, că în seara asta nu se mai întoarce în oraş.

Domnul Gradgrind întoarse capul şi nu mai spuse nimic.

A doua zi dimineaţă se duse chiar el la bancă, la ora deschiderii, şi, văzînd că locul fiului său era gol (la început nici n-avusese curajul să se uite înăuntru), o luă înapoi de-a lungul străzii pentru a ieşi în calea domnului Bounderby. Întîlnindu-l, îi spuse că pentru motive ce i le va explica în curînd, dar despre care ruga să nu fie întrebat acum, găsise necesar să-l plaseze pe fiul său în altă parte pentru cîtva timp. De asemenea, îi mai spuse că-şi luase răspunderea să reabiliteze memoria lui Stephen Blackpool şi să dea la iveală numele hoţului. După ce socrul lui îl părăsi, domnul Bounderby, buimăcit de tot, rămase înmărmurit în mijlocul drumului, umflîndu-se ca un uriaş balon de săpun, numai că nu avea şi frumuseţea aceluia.

Domnul Gradgrind se întoarse acasă, se închise în camera lui şi nu mai ieşi toată ziua. Cînd Sissy şi Louisa ciocăniră la uşa lui, le spuse fără a deschide :

— Mai tîrziu, dragele mele, diseară.

Cînd reveniră seara, le spuse :

— Nu sînt încă în stare... mîine.

Nu mîncă nimic toată ziua, nu aprinse lumina după ce se înseră şi-l auziră plimbîndu-se încoace şi încolo pînă noaptea tîrziu.

În dimineaţa următoare, însă, apăru la micul dejun, la ora obişnuită, şi îşi reluă locul lui obişnuit de la masă. Arăta îmbătrînit şi gîrbovit şi era nespus de abătut ; şi, totuşi, părea un om mai înţelept şi mai bun decît în zilele cînd nu-l interesa nimic din viaţă decît faptele. Înainte de a ieşi din sufragerie, le fixă o oră la care să vină la el ; şi ieşi din încăpere ţinîndu-şi capul cărunt aplecat în piept.

— Dragă tată, zise Louisa, cînd veni împreună cu Sissy la ora fixată, ţi-au mai rămas trei copii mici. Vor fi altfel ; chiar şi eu, cu ajutorul domnului, voi fi altfel.

Îi întinse lui Sissy mîna, ca şi cum ar fi vrut să spună : „Şi cu ajutorul ei".

— Crezi că nenorocitul vostru frate, zise domnul Gradgrind, pusese la cale furtul încă înainte de a merge cu tine la Blackpool acasă ?

— Mi-e teamă că da, tată. Ştiu că avea nevoie de bani, căci cheltuise foarte mult.

— Şi aflînd că bietul om e pe cale de a părăsi oraşul, crezi că i-a venit ideea diabolică să arunce bănuiala asupra lui?

— Cred că ideea asta diabolică i-a fulgerat prin minte în timp ce se afla acolo, tată, pentru că eu l-am rugat să mă însoţească la Blackpool. Ideea vizitei n-a pornit de la el.

— A vorbit ceva cu bietul om ? L-a luat deoparte ?

— L-a chemat afară din cameră. După ce am plecat de acolo, l-am întrebat de ce făcuse asta şi mi-a dat o explicaţie plauzibilă. Dar de noaptea trecută, tată, mi s-au lămurit unele lucruri. Cînd mă gîndesc la ce s-a întîmplat, văd totul într-o lumină nouă şi mi-e teamă că-mi dau seama prea bine de cele petrecute între ei.

— Te rog să-mi spui, zise tatăl, dacă vinovăţia fratelui tău îţi apare sub acelaşi aspect sumbru cum îmi apare mie.

— Mi-e teamă, tată, răspunse Louisa şovăind, să nu-i fi făcut lui Stephen Blackpool unele propuneri, fie în numele meu, fie în al lui, care l-au determinat pe acesta, om de bună-credinţă şi cinstit, la un lucru pe care nu-l mai făcuse niciodată înainte, şi anume : să aştepte pe lîngă bancă în cele două sau trei nopţi înaintea plecării lui din oraş.

— E limpede ! răspunse tatăl. E foarte limpede !

Îşi acoperi faţa cu mîinile şi rămase tăcut preţ de cîteva clipe ; apoi se stăpîni şi spuse :

— Şi cum poate fi găsit ? Cum poate fi scăpat de justiţie ? Cum ar putea fi găsit, şi găsit numai de noi, în cele cîteva ceasuri pe care le mai pot lăsa să treacă înainte de a da pe faţă adevărul ? Nici cu zece mii de lire sterline n-am izbuti.

— Şi totuşi Sissy a izbutit, tată.

Domnul Gradgrind îşi ridică privirile spre locul unde stătea Sissy, zîna cea bună a casei lui, şi rosti cu adîncă recunoştinţă şi cu o voce blîndă :

— Mereu tu, copila mea !

— De mai multe zile amîndouă aveam temeri, lămuri Sissy uitîndu-se la Louisa, şi în noaptea trecută, cînd am văzut că sînteţi chemat lîngă targa rănitului şi am auzit totul (fiindcă tot timpul am fost lîngă Rachael), m-am apropiat de el, fără să mă vadă nimeni, şi i-am şoptit : „Nu te

uita la mine. Vezi unde se află tatăl dumitale. Fugi numaidecît, ca să-l cruţi şi pe el şi pe dumneata!" Tremura chiar înainte de a-i fi şoptit eu asta, dar cînd m-a auzit, a tresărit şi a început să tremure şi mai tare, întrebîndu-mă: „Unde m-aş putea duce? Am foarte puţini bani şi nu ştiu cine ar vrea să mă ascundă." M-am gîndit la circul tatii de pe vremuri. N-am uitat oraşele prin care trece domnul Sleary în perioada asta a anului, şi chiar cu o zi înainte citisem ceva despre el într-un ziar. I-am spus să se ducă degrabă acolo, să-şi spună numele şi să se roage de domnul Sleary să-l ascundă pînă vin eu. „Am să ajung acolo chiar în noaptea asta", mi-a spus el, apoi l-am văzut strecurîndu-se prin mulţime.

— Slavă domnului! exclamă domnul Gradgrind. Poate mai e cu putinţă să-l trecem peste graniţă.

Speranţele erau cu atît mai mari cu cît oraşul spre care îl îndreptase Sissy se găsea la cale de trei ceasuri de Liverpool, de unde putea fi îmbarcat îndată către orice parte a lumii. Dar legătura cu Tom trebuia luată cu multă precauţie, deoarece cu fiece clipă creştea primejdia de a fi bănuit, şi nimeni nu putea pune mîna în foc că chiar domnul Bounderby, într-o clipă de zel fanfaron pentru binele public, n-ar fi dispus să joace rolul unui cetăţean roman. Se luă hotărîrea ca Sissy şi Louisa să plece singure spre oraşul de care era vorba, pe drum ocolit, urmînd ca nefericitul tată s-o pornească la început într-o direcţie opusă şi să ajungă la aceeaşi ţintă pe un alt drum, mult mai lung şi mai ocolit; se mai înţeleseseră ca domnul Gradgrind să nu se ducă direct la domnul Sleary, ca nu cumva intenţiile să-i fie greşit interpretate şi ştirea sosirii lui să-l facă pe Tom s-o şteargă din nou; ca luarea contactului să fie lăsată în sarcina lui Sissy şi a Louisei; şi ca ele să înştiinţeze pe cel ce pricinuise atîta nenorocire şi dezonoare că tatăl lui se găsea în apropiere şi să-i explice scopul pentru care veniseră. După ce toate măsurile acestea fură bine cîntărite şi pe deplin înţelese de toţi trei, sosi timpul să fie puse în aplicare. Îndată după amiază, domnul Gradgrind plecă de acasă direct peste cîmp, ca să ia trenul cu care trebuia să călătorească, iar la lăsarea nopţii, cele două fete o porniră pe drumul lor deosebit, bucuroase că nu întîlniseră nici o figură cunoscută.

Călătoriră toată noaptea, afară de cele cîteva minute pierdute la schimbarea trenurilor în staţiile de legătură aşezate în capătul de sus al unor scări înterminabile, sau în fundul unor gropi (singura variaţie a acestor puncte de ramificare), şi a doua zi în zori descinseră într-un ţinut mlăştinos, la cîteva mile de oraşul pe care-l căutau. Fură salvate din acest loc jalnic de un surugiu bătrîn şi sălbatic, care din întîmplare se sculase devreme şi-şi zorea cu lovituri de picior calul înhămat la un docar. Intrară în oraş pe ulicioare dosnice, populate de porci. Intrarea nu arăta nici măreaţă, nici încîntătoare, dar, caz obişnuit în asemenea regiuni, era chiar şoseaua principală.

Primul lucru pe care-l văzură cînd intrară în oraş fu scheletul marelui cort al Circului „Sleary". Trupa plecase în alt oraş, la o depărtare de peste douăzeci de mile, şi sosise acolo cu o seară înainte. Cele două oraşe erau legate printr-un drum deluros plin de hopuri, pe care se călătorea din pricina asta foarte încet. Deşi dejunaseră în grabă, fără să-şi acorde nici o clipă de odihnă (pe care, de altfel, zadarnic ar fi căutat-o în acele clipe de îngrijorare), soarele era la amiază cînd începură să vadă pe hambare şi pe ziduri afişele Circului „Sleary", şi abia la ora 1 se opriră în piaţa oraşului.

În clipa cînd puseră piciorul pe caldarîmul străzii, crainicul tocmai vestea că începe matineul „Marii reprezentaţii a călăreţilor". Sissy fu de părere să-şi cumpere bilete de intrare, ca să nu mai fie nevoite să pună întrebări şi să atragă astfel atenţia asupra lor în oraş. Dacă domnul Sleary primea banii la intrare, desigur că o va recunoaşte şi va proceda cu discreţie. Dacă el nu va fi la intrare, cu siguranţă că le va vedea înăuntru, şi, deoarece ascundea pe fugar, va proceda şi în acest caz cu discreţie.

Se îndreptară, deci, cu inimile bătînd de emoţie, spre baraca bine cunoscută. Steagul cu inscripţia Circul „Sleary" era acolo, şi ghereta gotică tot acolo, dar domnul Sleary nu se afla de faţă. Maestrul Kidderminster, care se maturizase prea tare ca să mai fie acceptat drept Cupidon chiar şi de către credulii cei mai extravaganţi, se supusese forţei de neînvins a împrejurărilor (şi a bărbii sale) şi, ca om ce poate oricînd fi util la ceva, ţinea în acest moment vistieria cir-

cului, avînd şi o tobă în rezervă, cu care să-şi consume clipele libere şi puterile de prisos. Cu privirea extrem de pătrunzătoare, la pîndă după monede false, maestrul Kidderminster nu avea ochi decît pentru bani, astfel că Sissy trecu pe lîngă el fără să fie recunoscută şi intră în circ împreună cu Louisa.

Împăratul Japoniei, călare pe un bătrîn şi cuminte cal alb, vopsit cu pete negre, jongla cu cinci lighene deodată, îndeletnicire care, după cum se ştie, este distracţia favorită a acestui monarh. Sissy, deşi cunoştea perfect dinastia lui regească, nu cunoştea personal pe împăratul actual, a cărui domnie se scurse în linişte. Domnişoara Josephine Sleary, care urma să apară în renumitul şi graţiosul ei număr, *Floarea tiroleză*, fu prezentată de un clovn nou (care anunţă în glumă : „Numărul Conopidei"), şi domnul Sleary apăru conducîndu-şi fiica.

Abia plesnise domnul Sleary din ţfichiul lung al biciului şi abia apucase clovnul să strige : „Dacă mai faci asta, dau cu calul în tine !", că Sissy şi fusese recunoscută atît de tată, cît şi de fiică. Dar îşi sfîrşiră numărul păstrîndu-şi sîngele rece şi, cu excepţia primei clipe, ochiul mobil al domnului Sleary nu se arătă mai expresiv decît cel fix. Lui Sissy şi Louisei reprezentaţia li se păru cam lungă, mai cu seamă cînd se întrerupse pentru a da clovnului prilejul să istorisească domnului Sleary (care, cu ochiul atent în sală, răspundea la toate observaţiile cu un calm desăvîrşit : „Într-adevăr, domnule !") despre două picioare ce stăteau pe trei picioare uitîndu-se la un picior, cînd intrară patru picioare şi înhăţară un picior, iar cele două picioare se ridicară, apucară trei picioare şi aruncară cu ele în patru picioare, care fugeau împreună cu un picior. Povestea aceea, deşi era o alegorie ingenioasă despre un măcelar, un scăunel cu trei picioare, un cîine şi o pulpă de berbec, luă mult timp, şi atît Louisa, cît şi Sissy erau pline de nerăbdare. În cele din urmă, însă, Josephine cea mică şi bălaie îşi făcu reverenţa în mijlocul aplauzelor furtunoase, şi cînd clovnul, rămas singur în arenă, tocmai se înfierbîntase şi spunea : „În sfîrşit, mi-a venit şi mie rîndul", cineva atinse umărul lui Sissy, chemînd-o afară prin semne.

Se duse împreună cu Louisa şi fură primite de domnul Sleary într-un foarte mic apartament particular cu pereţi de pînză, pardoseala de iarbă şi tavan înclinat de lemn, pe care spectatorii din loji îşi manifestau aprobarea bocănind din picioare de credeai că vor să treacă prin el.

— Cecilia, zise domnul Sleary, care avea la îndemînă un pahar de rachiu cu apă, mă bucur că te văd, ai fost întotdeauna favorita noahtră, hi hînt higur că de cînd ne-am dehpărţit, purtarea ta ne-a făcut cinhte. Înainte de a vorbi de afaceri, draga mea, trebuie hă-i vezi pe ai nohtri, altminteri le-ai zdrobi inimile, mai cu heamă femeilor. Htii, Johephine h-a măritat între timp cu E.W.B. Childerh, hi au un băiat care, dehi nu-i decît de trei ani, he ţine pe orice ponei pe care i-l dai hă-l încalece. I he hpune „Mica minune a înaltei hcoli de călărie", hi dacă n-ai hă auzi de băiatul ăhta la Ahley, ai hă auzi de el la Parih. Hi îţi amintehti de Kidderminhter, pe care îl bănuiam că e cam îndrăgohtit de tine? Ei bine, hi el h-a căhătorit. A luat o văduvă atît de în vîrhtă, că ar putea hă-i fie mamă. Pe vremuri lucra pe coardă întinhă, dar acum nu mai e bună de nimic... pentru că e prea grahă. Au doi copii, aha că huntem tari în numerele cu zîne hi pitici. Dacă ai vedea numărul nohtru *Copiii din pădure*, cu tatăl hi mama care mor amîndoi călare, cu unchiul care îi ia hub protecţia lui, călare, cu copiii care he duc hă culeagă mure călare hi vin prihorii hă-i acopere cu frunze, tot călare, ai zice că e hpectacolul cel mai dehăvîrhit pe care l-ai văzut în viaţa ta! Hi-ţi mai amintehti de Emma Gordon, draga mea, care a foht aproape ca o mamă pentru tine? Dehigur că-ţi amintehti, nici n-ar fi trebuit hă te mai întreb. Ei bine, Emma hi-a pierdut bărbatul. A căzut rău pe hpate de pe un elefant cînd făcea pe hultanul Indiilor într-un fel de pagodă; hi de atunci nu h-a mai făcut bine niciodată. Ea h-a recăhătorit, a luat un brînzar care h-a îndrăgohtit de ea numai văzînd-o prin hală; acum e epitrop la hăraci hi face avere.

Domnul Sleary respira acum mult mai greu decît pe vremuri şi povestea feluritele schimbări cu mare însufleţire, dar mai ales cu un fel de nevinovăţie într-adevăr uimitoare pentru un veteran chefliu ca el şi îndrăgostit de păhărelul de rachiu cu apă. Apoi aduse înăuntru pe Josephine, împreună

cu E.W.B. Childers (cutele adînci de pe obrazul lui se vedeau bine în lumina zilei), şi pe „Mica minune a înaltei şcoli de călărie" ; într-un cuvînt, întreaga trupă. Ce făpturi uimitoare îi păreau Louisei oamenii aceia cu obrazuri atît de albe şi roz, ce se îmbrăcau atît de sumar şi-şi arătau cu atîta generozitate picioarele ; dar era foarte plăcut să-i vezi îngrămădindu-se în jurul lui Sissy, şi foarte firesc ca Sissy să nu-şi poată stăpîni lacrimile.

— Ei ! Acum, deoarece Cecilia a hărutat pe toţi copiii, a îmbrăţihat toate femeile hi a dat mîna cu toţi bărbaţii, htergeţi-o cu toţii hi hunaţi orhehtra pentru partea a doua a programului.

Îndată ce plecară cu toţii, domnul Sleary urmă cu voce scăzută :

— Hi acum, Cecilia, nu-ţi cer hă-mi hpui nici un hecret, dar dacă nu mă înhel, domnihoara e...

— Da, e sora lui.

— Hi fiica celuilalt. Ahta voiam hă hpun. Hper că hînteţi hănătoahă, domnihoară. Hi hper că hi domnul e hănătoh.

— Tata va veni în curînd aici, zise Louisa, nerăbdătoare să ajungă mai repede la ce o interesa. Fratele meu se află în siguranţă ?

— Hănătoh hi în higuranţă, răspunse el. Vă rog, domnihoară, hă aruncaţi numai o privire în arenă, pe aici. Cecilia, tu cunohti meheria, caută hi tu o gaură prin care hă poţi privi.

Louisa şi Sissy se uitară în sală prin crăpăturile peretelui de scîndură.

— He cheamă *Jack, moartea uriahilor,* pantomimă comică hi copilăreahcă, le lămuri Sleary. Decorul acela pe care îl vedeţi e caha în care trebuie hă he ahcundă Jack ; uite hi pe clovnul meu, cu un capac de tigaie hi cu o frigare, făcînd pe hervitorul lui Jack ; iată hi pe micul Jack într-o armură hplendidă ; hi iată hi doi negri comici, de două ori mai mari decît caha, care htau pe lîngă ea ca h-o aducă hi h-o hcoată afară. Uriahul (foarte cohtihitor, din împletitură de nuiele) n-a apărut încă. Ei, îi vedeţi pe toţi ?

— Da, răspunseră amîndouă.

— Uitaţi-vă la ei încă o dată, zise Sleary, uitaţi-vă bine la ei. Îi vedeţi pe toţi ? Foarte bine. Acum, domnihoară (şi

le puse o bancă să poată sta), eu am părerile mele, hi domnul, tatăl dumitale, le are pe ale lui. Nu ţin hă htiu ce a făcut fratele dumitale ; e mai bine pentru mine hă nu htiu. N-am de hpus decît că domnul a ajutat-o pe Cecilia hi că eu, la rîndu-mi, am hă-l ajut. Fratele dumitale e unul dintre hervitorii aceia negri.

Louisa scoase o exclamaţie dureroasă, care vădea şi o oarecare mulţumire.

— Ce e drept, spuse Sleary, chiar hă-l cunohti hi nu-l poţi bănui sub înfăţiharea ahta. Domnul poate hă vină. După reprezentaţie am hă-l oprehc pe fratele dumitale aici. N-am hă-l dezbrac hi nici n-am hă-l hpăl de vophea. Domnul hă vină aici după reprezentaţie, hau vino dumneata hingură după reprezentaţie, hi-l vei găhi pe fratele dumitale ; veţi avea tot circul la dihpoziţie hă htaţi de vorbă. Hă nu vă pehe cum arată, deoarece hub înfăţiharea ahta e cel mai bine ahcunh.

După ce-i mulţumi mult, simţindu-se cu inima mai uşurată, Louisa nu voi să-l mai reţină pe domnul Sleary. Trimiţînd prin el lui Tom toată dragostea ei, cu ochii plini de lacrimi, plecă împreună cu Sissy, urmînd să se întoarcă spre sfîrşitul după-amiezii.

Domnul Gradgrind sosi după un ceas. Nici el nu întîlnise pe drum persoane cunoscute, şi acum trăgea speranţa că, ajutat de Sleary, fiul său dezonorat va reuşi să ajungă la Liverpool în timpul nopţii. Cum nici unul dintre ei nu putea să-l însoţească, fără a-l pune în primejdia de a fi recunoscut sub orice deghizare, domnul Gradgrind pregăti din timp o scrisoare pentru un corespondent în care avea toată încrederea, rugîndu-l stăruitor să îmbarce pe aducătorul misivei, cu orice preţ, pe o corabie pentru America de Nord sau de Sud, sau pentru orice alt loc îndepărtat din lume unde putea fi cît mai repede şi mai discret expediat. Apoi se plimbară toţi trei prin apropiere, aşteptînd ca circul să fie golit nu numai de public, dar şi de trupă şi de cai. După ce pîndiră în jurul circului vreme îndelungată, îl văzură pe domnul Sleary scoţînd afară un scaun, aşezîndu-se lîngă uşa din dos şi începînd a fuma, ca şi cum astfel le dădea semnalul că se pot apropia.

— Hluga dumneavoahtră, domnule, îl salută precaut domnul Sleary cînd intrară în circ. Dacă aveţi nevoie de

mine, mă găhiţi aici. Hă nu vă necăjiţi că fiul dumneavoahtră poartă o livrea comică.

Intrară toţi trei înăuntru, şi domnul Gradgrind se aşeză cu un aer nenorocit în mijlocul arenei, pe scaunul pe care îl folosea clovnul în timpul reprezentaţiei. Pe o bancă din fund, ce părea şi mai îndepărtată în lumina slabă şi în acel loc ciudat, stătea, îmbufnat ca întotdeauna, secătura ticăloasă care, din nefericire, era fiul lui.

Purta o haină absurdă, ca de paracliser, cu manşete şi revere nemaipomenit de exagerate, o vestă imensă, pantaloni scurţi, pantofi cu catarame şi un tricorn trăsnit ; nimic nu i se potrivea, şi toate erau din materiale grosolane, mîncate de molii şi pline de găuri ; riduri îi brăzdau faţa neagră în locurile unde frica şi căldura străbătuseră amestecul unsuros cu care îi era mînjit tot chipul. Domnul Gradgrind nu crezuse niciodată pînă atunci că poate exista ceva aşa de ruşinos ca secătura în livreaua ei comică, deşi era un Fapt ce putea fi cu uşurinţă cîntărit şi măsurat. În asemenea hal ajunsese unul din copiii lui Model !

La început secătura nu voia de loc să se apropie, încăpăţînîndu-se să rămînă cocoţat acolo, singur pe banca lui din fund. În cele din urmă se înduplecă — dacă se poate spune astfel despre o concesie făcută cu un aer atît de urîcios — la stăruinţele lui Sissy (căci de Louisa nici nu voia să ştie) şi coborî din bancă în bancă pînă ajunse la rumeguşul de la marginea arenei, rămînînd în acea regiune şi ţinîndu-se cît mai departe cu putinţă de locul unde stătea pe scaun tatăl lui.

— Cum s-a săvîrşit ? întrebă tatăl.

— Cum s-a săvîrşit ce ? răspunse posac fiul.

— Furtul, zise tatăl, rostind cuvîntul cu voce mai ridicată.

— Am forţat casa de bani seara şi, înainte de a pleca de la birou, am lăsat uşa crăpată. Dădusem cu mult înainte la făcut cheia care s-a găsit pe stradă. Am aruncat-o în apropiere de bancă în dimineaţa următoare, ca să se creadă că a fost folosită. N-am luat toţi banii o dată. Mă făceam în fiecare seară că pun soldul în casă, dar nu era adevărat. Acum ştii totul.

— Trăsnetul să fi căzut asupra mea, zise tatăl, nu m-ar fi zguduit mai tare decît cele ce-mi spui !

— Nu văd de ce, mormăi fiul. Dacă un anumit număr de oameni sînt folosiţi în posturi de încredere, atîţia la sută dintre ei vor fi necinstiţi. Te-am auzit spunînd de o sută de ori că asta e o lege. Ce pot face eu împotriva legilor ? Ai consolat pe atîţia cu astfel de lucruri, tată ; ei, acuma consolează-te şi pe dumneata cu ele.

Tatăl îşi ascunse faţa în mîini, iar fiul rămase în picioare în ţinuta-i grotescă şi degradantă, mozolind în gură un fir de pai ; mîinile lui, cu palmele în parte şterse de negreală, parcă erau nişte labe de maimuţă. Seara se lăsa cu repeziciune. Din cînd în cînd Tom îşi îndrepta neliniştit şi enervat spre tatăl lui albul ochilor, singura parte a feţei care mai păstra o urmă de viaţă sau de expresie, aşa de groasă era vopseaua pe ea.

— Trebuie să te trimit la Liverpool, şi de acolo, în străinătate.

— Cred că nu-mi rămîne altceva de făcut. De altfel, nicăieri n-aş putea fi mai nenorocit, se văită secătura, decît am fost aici de cînd mă ştiu. Tot e ceva !

Domnul Gradgrind se duse pînă la uşă şi se întoarse cu Sleary, ca să-i ceară sfat cum să trimită de acolo acea netrebnică făptură.

— M-am hi gîndit la ahta, domnule. Nu-i mult timp de pierdut, aha că trebuie hă hpuneţi îndată : da sau ba. Pînă la calea ferată hînt mai mult de douăzeci de mile. Pehte o jumătate de oră pleacă o diligenţă la gară ca hă prindă trenul pohtal. Trenul acela îl va duce direct la Liverpool.

— Dar uită-te la el, gemu domnul Gradgrind, crezi că există vreo diligenţă care să-l...

— N-am hpuh că trebuie hă meargă în livreaua comică, zise Sleary. Ajunge hă hpuneţi un hingur cuvînt, hi în cinci minute, cu ajutorul garderobei mele, îl tranhform în harabagiu.

— Nu înţeleg, spuse domnul Gradgrind.

— În harabagiu — în căruţah. Hotărîţi-vă repede, domnule. Trebuie hă facem roht de bere. Nu exihtă ceva mai bun ca berea cînd e vorba de curăţat o paiaţă neagră de vopsea.

Domnul Gradgrind se grăbi să accepte planul lui Sleary, iar Sleary se grăbi să scoată dintr-o ladă o bluză, o pălărie de fetru şi alte lucruri trebuincioase ; secătura se grăbi să-şi schimbe hainele după o perdea de postav, şi domnul Sleary se grăbi şi el să aducă bere şi să-l spele, făcîndu-l din nou alb.

— Acum, zise Sleary, du-te la diligenţă hi caţără-te huh, la hpate. Am hă merg hi eu cu dumneata pînă acolo, ca lumea hă creadă că ehti unul dintre oamenii mei. Ia-ţi rămas bun de la familia dumitale, hi cu viteză maximă !

După asta, domnul Sleary, din delicateţe, se retrase.

— Iată scrisoarea, zise domnul Gradgrind. Ţi se va face rost de tot ce vei avea nevoie. Caută să răscumperi prin pocăinţă şi o purtare mai bună fapta revoltătoare pe care ai săvîrşit-o şi consecinţele ei groaznice. Dă-mi mîna, biet copil, şi să te ierte şi dumnezeu cum te-am iertat eu.

Mişcat de cuvintele şi tonul patetic al tatălui său, vinovatul vărsă cîteva lacrimi ticăloase, dar cînd Louisa îşi deschise braţele, el o respinse iar.

— Tu lasă-mă ! Cu tine nu mai am nimic de vorbit !

— O, Tom, aşa ne despărţim, după toată dragostea pe care ţi-am arătat-o ? !

— După toată dragostea ! replică el cu asprime. Grozavă dragoste ! Îl părăseşti pe bătrînul Bounderby, îi faci vînt domnului Harthouse, cel mai bun prieten al meu, şi o ştergi acasă la tata tocmai cînd mă aflam în cea mai mare primejdie. Halal dragoste ! Te apuci să povesteşti în cele mai mici amănunte că am fost împreună în casa lui Blackpool tocmai cînd ai văzut că sînt încolţit din ce în ce mai rău. Halal dragoste ! M-ai trădat, pur şi simplu ! N-ai ţinut niciodată la mine !

— Cu viteză maximă ! zise domnul Sleary din uşă.

Ieşiră cu toţii grămadă. Louisa tocmai îi striga fratelui ei că-l iertă, că tot îl iubea, că într-o zi are să regrete că s-a despărţit aşa de ea şi are să fie fericit cînd îşi va aminti de ultimele ei cuvinte, acolo departe, cînd cineva se ciocni din fugă de ei. Domnul Gradgrind şi Sissy, care o luaseră înainte, în timp ce Louisa se mai agăţa încă de umărul lui Tom, se opriră şi se traseră brusc înapoi.

În faţa lor sta Bitzer, abia trăgîndu-şi sufletul, cu buzele subţiri întredeschise, cu nările subţiri dilatate, cu genele

albe tremurînd, cu faţa palidă, mai palidă ca niciodată, ca şi cum fierbinţeala fugii, în loc să-l înroşească la faţă ca pe alţii, pe el îl albea şi mai tare.

Stătea în faţa lor, gîfîind şi icnind, de parcă nu se mai oprise din fugă din acea seară, era mult de atunci, cînd se izbise din fugă de ei.

— Îmi pare rău că vă stric planurile, spuse Bitzer clătinînd din cap, dar nu mă pot lăsa tras pe sfoară de nişte călăreţi de circ. Trebuie să-l iau cu mine pe domnişorul Tom ; nu admit să-l facă scăpat nişte călăreţi de circ. Uite-l aici, e cel cu bluză ! Trebuie să-l iau cu mine.

Şi încă de guler, pare-se, căci aşa puse stăpînire pe el.

Capitolul VIII

DISCUŢII FILOZOFICE

Se întoarseră cu toţii în baracă, şi Sleary închise uşa, ca persoanele nepoftite să nu poată intra. Bitzer, urmînd să-şi ţină de guler prizonierul paralizat de frică, se opri în arenă şi, prin întunecimea amurgului, privi, clipind mereu din ochi, pe fostul lui superior.

— Bitzer, zise domnul Gradgrind foarte abătut, pe un ton de umilă supunere, tu ai inimă ?

— Circulaţia, domnule, răspunse Bitzer, zîmbind la auzul acestei întrebări ciudate, nu s-ar putea face fără ea. Nici un om, domnule, oricît de puţin familiarizat ar fi cu faptele stabilite de Harvey [1] cu privire la circulaţia sîngelui, nu se poate îndoi că am o inimă.

— N-o poate înrîuri de fel mila ? strigă domnul Gradgrind.

— N-o poate înrîuri decît Raţiunea, domnule, răspunse vrednicul tînăr, şi încolo, nimic altceva !

Rămaseră uitîndu-se unul la altul ; faţa domnului Gradgrind era tot aşa de palidă ca şi a urmăritorului.

[1] *William Harvey* (1578—1657), medic englez, a descoperit sistemul circulaţiei sîngelui în organism.

— Ce motiv... mai bine zis, ce motiv explicabil poţi avea, zise domnul Gradgrind, ca să împiedici fuga acestui tînăr nenorocit şi să zdrobeşti inima nefericitului său tată ? Uită-te şi la sora lui. Fie-ţi milă de noi !

— Domnule, răspunse Bitzer cu tonul logic al unui om de afaceri, pentru că mă întrebaţi ce motiv explicabil am ca să-l duc pe domnişorul Tom înapoi la Coketown, am să vi-l explic. De la început am bănuit că domnişorul Tom e autorul furtului de la bancă. Eram cu ochii pe el de mai multă vreme, fiindcă îi cunoşteam obiceiurile. Mi-am păstrat observaţiile numai pentru mine, dar am continuat să-l urmăresc. Şi, în prezent, am destule probe împotriva lui, fără să mai pun la socoteală fuga şi mărturisirile, pe care le-am auzit pentru că am avut norocul să vin tocmai la timp. Am avut plăcerea să supraveghez casa dumneavoastră ieri dimineaţă şi să vă urmăresc pînă aici. Am să-l duc pe domnişorul Tom înapoi la Coketown, să-l predau domnului Bounderby. Sînt pe deplin încredinţat, domnule, că domnul Bounderby mă va avansa şi-mi va da postul domnişorului Tom. Şi ţin foarte mult să obţin postul acesta, domnule, pentru că mă va ridica în ochii lumii şi voi trage foloase.

— Dacă nu-i decît o chestiune de interes personal... începu domnul Gradgrind.

— Iertaţi-mă că vă întrerup, domnule, replică Bitzer, dar ştiţi, fără îndoială, că întregul sistem social este o chestiune de interes personal. Totdeauna trebuie făcut apel la interesul personal al omului. Numai aşa poţi ţine oamenii în frîu. Aşa sîntem noi făcuţi. După cum ştiţi prea bine, domnule, de mic copil am fost crescut în crezul acesta.

— Ce sumă eşti dispus să primeşti în schimbul avansării la care te aştepţi ? zise domnul Gradgrind.

— Vă mulţumesc, domnule, răspunse Bitzer, pentru propunerea la care faceţi aluzie, dar nu sînt dispus să primesc nici un ban în schimbul avansării mele. Cunoscînd mintea dumneavoastră ascuţită, am bănuit de la început că-mi veţi propune această alternativă, aşa că mi-am făcut bine toate socotelile în gînd. Am ajuns la concluzia că e mult mai sigur şi mai bine pentru mine să mă mulţumesc cu perspectiva avansării la bancă decît să mă amestec într-o ticăloşie, chiar dacă aş obţine în schimb condiţii într-adevăr avantajoase.

— Bitzer, zise domnul Gradgrind, întinzînd spre el mîinile ca şi cum ar fi vrut să spună : „Priveşte cît de nenorocit sînt !“ Bitzer, nu mi-a mai rămas decît un mijloc ca să te înduplec. Ai învăţat atîţia ani la şcoala mea ; dacă amintirea ostenelilor pe care mi le-am dat cu dumneata te poate face să mai renunţi puţin la interesul dumitale prezent, te implor din tot sufletul să-l laşi pe fiul meu să profite de amintirea asta dîndu-i drumul.

— Mă surprinde, domnule, răspunse fostul elev pe un ton sentenţios, că vă plasaţi pe o poziţie ce nu poate fi apărată. Educaţia mea a fost plătită ; a fost un tîrg şi, o dată cu plecarea mea din şcoală, tîrgul acela s-a sfîrşit.

Unul din principiile fundamentale ale filozofiei domnului Gradgrind era că orice lucru trebuie plătit. Nimeni nu trebuie, sub nici un motiv, să dea cuiva ceva sau să ajute pe cineva fără a-şi primi preţul. Recunoştinţa urma să fie desfiinţată, şi virtuţile ce izvorau din ea nu trebuiau să existe. Fiecare clipă a existenţei umane, de la naştere pînă la moarte, trebuia să fie un tîrg încheiat la tejghea. Şi dacă pe calea asta nu ajungem în rai, nu-i nici o pagubă, deoarece raiul nu-i un spaţiu politico-economic, şi noi n-avem ce face acolo.

— Nu spun, adăugă Bitzer, că educaţia mea n-a fost ieftin plătită. Dar asta se potriveşte perfect, domnule. Dacă formarea mea a costat foarte ieftin, trebuie să caut să-mi vînd persoana cît mai scump.

Aici Louisa şi Sissy îl deranjară puţin cu plînsetele lor.

— Vă rog, nu mai plîngeţi, spuse el ; nu-i de nici un folos, enervează numai. Credeţi poate că am pică pe domnişorul Tom ? Să ştiţi că n-am nimic cu dînsul. Motivele întemeiate pe care vi le-am arătat mă obligă să-l duc înapoi la Coketown. Dacă se opune, încep să strig : Prindeţi hoţul ! Dar nu se va opune, fiţi siguri.

Domnul Sleary, care pînă atunci ascultase doctrinele acelea cît se poate de atent, cu gura căscată şi cu ochiul mobil tot atît de perfect înţepenit în cap ca şi cel fix, făcu un pas înainte.

— Domnule, htiţi prea bine, hi fiica dumneavoahtră htie de ahemenea (poate chiar mai bine decît dumneavoahtră, fiindcă i-am hpuh-o), că habar n-aveam ce făcuhe fiul dumneavoahtră hi nici nu ţineam hă aflu ; hpuneam că e mai bine hă nu htiu nimic, dehi pe atunci bănuiam că e vorba

numai de vreo nebunie a tinereţii. Dar tînărul acehta a declarat că e vorba de prădarea unei bănci, hi, zău, ahta-i lucru grav ; un lucru prea grav ca să mă amehtec, cum foarte bine a hpuh aceht tînăr. Aha că nu trebuie, domnule, hă vă hupăraţi pe mine că iau partea acehtui tînăr, hpunînd că are dreptate hi că nu-i nimic de făcut. Dar hă vă hpun ce am hă fac, domnule : am hă-l duc pe fiul dumneavoahtră hi pe tînărul acehta cu trăhura pînă la gară, ca hă evit aici vreun hcandal public. Nu pot conhimţi la mai mult, dar ahta pot h-o fac.

Dezertarea ultimului lor prieten provocă noi tînguiri din partea Louisei şi spori mai mult mîhnirea domnului Gradgrind. Sissy, însă, care se uitase la domnul Sleary foarte atent, nu se înşelă nici o clipă asupra intenţiilor lui. Pe cînd ieşeau din nou cu toţii afară, el o onoră cu o uşoară rotire a ochiului său mobil, poftind-o să rămînă mai în urmă. În timp ce încuia uşa cu cheia, îi spuse cu glas tulburat :

— Pentru că domnul acehta te-a ajutat, Cecilia, am hă-l ajut hi eu. Mai mult decît atît : tînărul cel blond e o puhlama afurihită hi-i în hlujba tipului lăudăroh pe care oamenii mei erau cît pe ce hă-l arunce pe fereahtră. Noaptea are hă fie întunecoahă ; am un cal care face orice, numai nu vorbehte ; am un ponei care poate hă facă cincihprezece mile pe oră dacă îl mînă Childerh ; am un cîine care poate hă ţină un om pe loc douăzeci şi patru de ore. Tu htrecoară cîteva cuvinte domnului cel tînăr. Hpune-i hă nu-i fie teamă că va fi aruncat joh cînd calul nohtru va începe hă danheze hi hă pîndeahcă venirea unei gabriolete trahe de un ponei. Hpune-i că, îndată cum va vedea gabrioleta apropiindu-he, hă hară joh, hi ea îl va duce de acolo într-o goană nebună. Dacă cîinele meu îl lahă pe blond hă facă măcar un pah din loc, îl dau cui vrea hă-l ia. Hi dacă calul meu he va mai mihca pînă mîine dimineaţă din locul unde va începe hă danheze, înheamnă că nu-l cunohc ! Cu viteză maximă !

Totul se îndeplini cu o asemenea viteză, că după zece minute domnul Childers, care hoinărea prin piaţă în papuci, îşi primise instrucţiunile, iar trăsura domnului Sleary stătea gata de drum. Era un spectacol frumos să-l vezi pe cîinele savant lătrînd în jurul trăsurii, în timp ce domnul Sleary îl instruia cu singuru-i ochi utilizabil că Bitzer trebuia să fie obiectul atenţiei lui deosebite. Îndată după căderea nopţii, Sleary, Bitzer şi Tom se urcară în trăsură şi porniră la drum.

Cîinele savant, o făptură formidabilă, îl şi pironise pe Bitzer pe locul lui numai uitîndu-se la el, stînd nemişcat lîngă roată în partea unde era aşezat acesta, gata să-l înhaţe dacă ar fi manifestat cea mai mică intenţie să coboare.

Ceilalţi trei vegheară toată noaptea la han, în prada unei mari nelinişti. La ora 8 dimineaţa îşi făcură apariţia domnul Sleary şi cîinele ; amîndoi foarte bine dispuşi.

— Totul e în ordine, domnule, zise domnul Sleary ; probabil că la ora ahta fiul dumneavoahtră h-a hi îmbarcat. Childerh l-a luat cu gabrioleta la un ceah hi jumătate după plecarea noahtră de aici. Calul a danhat polca pînă a fost frînt de oboheală (dacă nu era înhămat, danha valh) ; atunci i-am hpuh numai o vorbă, hi îndată h-a puh pe un homn tihnit. Cînd pungahul acela afurihit a hpuh că-hi continuă drumul pe joh, cîinele l-a înhăţat de bahmaua de la gît, hărind cu toate labele în aer, l-a trîntit joh hi l-a tăvălit prin ţărînă. Aha că h-a urcat la loc în trăhură hi n-a mai mihcat din ea pînă azi-dimineaţă, aproape de hapte, cînd am făcut cale întoarhă.

Domnul Gradgrind, bineînţeles, îl copleşi cu mulţumiri şi, cu cea mai mare delicateţe, făcu aluzie la o frumuşică recompensă băneaască.

— Eu, unul, n-am nevoie de bani, domnule ; dar Childerh e tată de familie hi, dacă aţi vrea hă-i oferiţi o hîrtie de cinci lire, h-ar putea hă n-o refuze. De ahemenea, dacă aţi huporta cheltuiala unei zgarde pentru cîine hau a unui ham cu zurgălăi pentru cal, ah fi încîntat hă le primehc. Rachiu cu apă beau oricînd (pînă acum băuse un pahar, şi mai ceru unul), hi, dacă hocotiţi că nu merg prea departe, domnule, o mică trataţie oferită trupei, cam de trei hilingi hi hahe *pence* de căciulă (fără hă mai pun la hocoteală pe Luc, cîinele nohtru), i-ar face pe toţi fericiţi.

Domnul Gradgrind se angajă să aducă la îndeplinire acele mici dovezi de recunoştinţă, deşi, spunea el, le socotea cu totul neînsemnate faţă de asemenea serviciu.

— Foarte bine, domnule ; ajunge hă comandaţi o reprezentaţie de circ de cîte ori veţi avea prilejul, hi atunci vom fi noi datornicii dumneavoahtră. Acum, domnule, dacă fiica dumneavoahtră îmi îngăduie, ah vrea hă vă hpun ceva între patru ochi înainte de a ne dehpărţi.

Louisa şi Sissy se retraseră într-o încăpere alăturată, şi domnul Sleary urmă să vorbească stînd în picioare, în timp ce-şi amesteca şi-şi bea rachiul cu apă.

— Domnule, cred că nu e nevoie hă vă mai hpun ce minunat animal e cîinele.

— Are un instinct surprinzător, recunoscu domnul Gradgrind.

— Hpuneţi-i cum vreţi... dar eu hă fiu al naibii dacă htiu cum hă-i hpun ! zise Sleary. Te crucehti cînd vezi cum îţi dă de urmă un cîine şi depărtarea de la care he întoarce.

— Are mirosul atît de fin, zise domnul Gradgrind.

— Hă fiu al naibii dacă htiu cum hă-i hpun, repetă domnul Sleary dînd din cap, dar am văzut cîini care m-au găhit, domnule, într-un chip ce m-a făcut hă-mi pun întrebarea dacă cîinele cu pricina nu cumva he duce la alt cîine hi-l întreabă : „Nu cunohti din întîmplare o perhoană cu numele de Hleary, hai ? Un tip care îhi zice Hleary hi ţine o hcoală de călărie... unul groh... cu un ochi care fuge ?“ Hi dacă al doilea cîine nu cumva îi răhpunde : „Vezi, nu pot hpune hă-l cunosc perhonal, dar htiu un cîine care cred că h-ar putea hă-l cunoahcă“. Hi dacă cel de-al treilea cîine, gîndindu-he mai bine, nu i-o fi răhpunzînd : „Hleary ? ! A, da, firehte, un prieten de-al meu mi-a pomenit cîndva de el. Pot hă-ţi dau adreha lui imediat.“ Din pricină că apar mereu în faţa publicului hi umblu pehte tot cu circul, înţelegeţi, domnule, că trebuie hă mă cunoahcă o mulţime de cîini pe care eu nu-i cunohc !

Domnul Gradgrind păru foarte surprins şi nedumerit de acele reflecţii.

— Hă vedeţi, domnule, zise Sleary după ce-şi muie buzele în rachiul cu apă ; acum paihprezece luni ne aflam la Chehter. Într-o dimineaţă, pe cînd tocmai pregăteam numărul nohtru *Copiii din pădure,* iată că intră în arenă, prin uha artihtilor, un cîine. Făcuhe un drum lung, era într-o htare jalnică, hchiop hi aproape orb. Apropiindu-he de copiii nohtri, începu a da tîrcoale pe rînd fiecăruia în parte, ca hi cum ar fi căutat unul pe care îl cunohtea, apoi a venit la mine hi, cu toată hlăbiciunea lui, hi-a hăltat în huh partea dinapoi, rămînînd pe amîndouă labele din faţă, apoi a dat din coadă hi a căzut mort. Domnule, cîinele acela era Labă-hprintenă.

— Cîinele pe care-l avea tatăl lui Sissy ?

— Bătrînul cîine pe care-l avea tatăl Ceciliei. Hi, domnule, după cît îl cunohc eu pe cîinele ăhta, pot hă bag mîna în foc că hă nu fi foht mort htăpînul lui... hi îngropat de mult... cîinele nu h-ar fi întorh la mine. Am dihcutat cu Johephine hi cu Childerh multă vreme chehtiunea ahta, întrebîndu-ne dacă trebuie hă vă hcriu hau nu. Dar toţi au foht de părere că nu. Nu-i ceva plăcut de aflat. La ce hă-i tulburăm linihtea Ceciliei hi h-o mai amărîm ? Că tatăl Ceciliei a părăhit-o din ticălohie ori că a preferat hă moară de durere decît h-o tragă după el în mizerie, ahta de acum încolo n-o vom mai afla niciodată, domnule, pînă ce... da, pînă ce nu vom hti cum izbutesc cîinii hă ne găheahcă.

— Sissy mai păstrează şi astăzi sticla după care a trimis-o el şi va crede în dragostea lui pînă la sfîrşitul vieţii, zise domnul Gradgrind.

— După cîte he pare, oricine ar putea înţelege de aici două lucruri, nu-i aha, domnule ? zise domnul Sleary gînditor, cufundîndu-şi privirile în adîncurile rachiului său cu apă. Primul, că există o iubire pe lume care pînă la urmă he vede că nu-i „intereh perhonal", ci cu totul altceva ; al doilea, că iubirea ahta are un fel hpecial al ei de a hocoti hau de a nu hocoti, că, orice-ai face, e tot aha de greu hă-i dai un nume ca hi înhuhirilor ciudate ale cîinelui !

Domnul Gradgrind se uită afară pe fereastră, fără să răspundă nimic. Domnul Sleary îşi goli paharul, apoi le pofti pe doamne înapoi.

— Hărută-mă, Cecilia, draga mea, hi-ţi hpun adio ! Htimată domnihoară, tare mă bucur văzînd că o trataţi pe Cecilia ca pe o horă în care aveţi încredere hi pe care-o cinhtiţi din toată inima. Hper că fratele dumneavoahtră va trăi hă ajungă mai vrednic de dumneavoahtră, hi hă vă aducă mai multă mulţumire. Domnule, hă ne htrîngem mîna pentru prima hi ultima oară ! Nu fiţi ahpru cu noi, nihte hărmani vagabonzi. Oamenii au nevoie de puţină dihtracţie. Nu pot hă înveţe hi hă munceahcă mereu, căci nu hînt făcuţi numai pentru ahta. Aha că aveţi neapărată nevoie de noi, domnule. Hi totdeauna faceţi cum e înţelept hi bine, hi luaţi ce-i mai bun de la noi, nu ce-i mai rău ! Nu mi-am dat heama niciodată pînă acum, zise domnul Sleary vîrîndu-şi din nou capul pe uşă ca să spună asta, ce palavragiu hînt !

Capitolul IX

INCHEIERE

Cînd trăieşti în preajma unui fanfaron orgolios este lucru cu primejdie să observi înaintea lui ceva ce-l interesează. Domnul Bounderby socotea că doamna Sparsit dăduse dovadă de prea multă cutezanţă luîndu-i-o înainte şi închipuindu-şi că e mai deşteaptă decît el. Peste seamă de indignat împotrivă-i pentru descoperirea triumfală a doamnei Pegler, cugeta aşa de mult la cutezanţa femeii care-i era subalternă, încît pînă la urmă vina ei începu să se mărească asemeni bulgărelui de zăpadă ce se rostogoleşte la vale. În sfîrşit, domnul Bounderby descoperi că a concediat pe acea femeie cu rude sus puse, a avea dreptul să spună : „Era o femeie de familie bună, care voia să se agaţe de mine, dar mie nu mi-a trebuit şi m-am descotorosit de ea..." ar însemna să obţină maximum posibil de glorie din această întîmplare, pedepsind totodată pe doamna Sparsit după cum merita.

Stăpînit de acea idee măreaţă, domnul Bounderby se întoarse acasă la dejun şi se instală în sufrageria de pe vremuri, unde se afla portretul lui. Doamna Sparsit şedea pe scaunul de lîngă foc, cu piciorul în scara ei de aţă, fără să bănuiască de loc încotro se îndreaptă.

De cînd cu afacerea Pegler, distinsa doamnă îşi ascundea mila pe care i-o inspira domnul Bounderby sub un discret văl de melancolie şi căinţă. Ca urmare, îşi luase obiceiul să afişeze un aer întristat, cu care îl întîmpină pe patronul ei şi de data asta.

— Ei, acum ce mai este, doamnă ? zise domnul Bounderby pe un ton foarte tăios şi grosolan.

— Vă rog, domnule, răspunse doamna Sparsit, nu-mi mai daţi peste nas.

— Să-ţi dau peste nas, doamnă ? repetă domnul Bounderby. Peste *nasul* dumitale ?

Adică, după cum înţelese foarte bine doamna Sparsit, nasul ei ar fi fost prea monumental pentru asemenea ispravă. După această insinuare jignitoare, domnul Bounderby îşi tăie o bucată de pîine şi aruncă apoi cuţitul cu zgomot pe masă.

— Domnule Bounderby ! zise doamna Sparsit, scoţîndu-şi piciorul din scara ei de aţă.

— Ce-i, doamnă? răspunse domnul Bounderby. La ce te holbezi aşa?

— Îmi îngăduiţi să vă întreb, domnule, zise doamna Sparsit, dacă v-a enervat ceva în dimineaţa asta?

— Da, doamnă!

— Îmi îngăduiţi să mă interesez, domnule, urmă acea femeie jignită, dacă eu sînt pricina nefericită care v-a făcut să vă ieşiţi din fire?

— Ştii ce? Am să-ţi spun ceva, doamnă, zise Bounderby; n-am venit aici să fiu terorizat. Oricîte rude sus puse ar avea o femeie, nu-i este îngăduit să plictisească şi să piseze pe un om cu situaţia mea, şi n-am de gînd să permit asta! (Domnul Bounderby găsise necesar să-i dea cu gura, deoarece prevedea că dacă i-ar îngădui să intre în detalii, ar ieşi învins.)

Doamna Sparsit îşi ridică mai întîi sprîncenele ei coriolaneşti, apoi şi le încruntă, îşi strînse lucrul de mînă în coşuleţ şi se ridică.

— Domnule, zise ea pe un ton majestuos, pentru mine e limpede că în clipa de faţă vă stingheresc. Mă voi retrage în apartamentul meu.

— Dă-mi voie să-ţi deschid uşa, doamnă.

— Mulţumesc, domnule, pot s-o deschid şi singură.

— Ar fi mai bine să-mi dai voie mie, doamnă, zise Bounderby, trecînd înaintea ei şi punînd mîna pe clanţă, pentru că vreau să profit de această ocazie ca să-ţi spun ceva înainte de a pleca. Ştii, doamnă Sparsit, m-am gîndit că aici stai puţin cam înghesuită. Am impresia că sub modestul meu acoperiş nu-i destul spaţiu pentru o doamnă care are geniul dumitale cînd e vorba de treburile altora.

— Într-adevăr, domnule? zise doamna Sparsit cu mare politeţe, aruncîndu-i cea mai neagră privire de dispreţ.

— Ştii, doamnă, zise iar Bounderby, de cînd cu întîmplările din ultima vreme, am început să mă gîndesc la asta şi, cu judecata mea slabă, am ajuns la concluzia...

— Ah, vă rog, domnule, îl întrerupse doamna Sparsit cu o veselie exuberantă, nu vă defăimaţi judecata. Toţi ştiu că judecata domnului Bounderby este infailibilă. Aţi dovedit-o tuturor. Lumea nici nu discută altceva. Dispreţuiţi orice vreţi din dumneavoastră, dar nu vă dispreţuiţi judecata, domnule, zise doamna Sparsit rîzînd.

Foarte roşu şi stingherit, domnul Bounderby urmă:

— Am impresia, doamnă, că o casă în care s-ar duce cu totul alt gen de viaţă ar pune în lumină o doamnă cu însuşirile dumitale ; o casă cum e, de pildă, a rudei dumitale, *lady* Scadgers. Nu crezi, doamnă, că ai putea găsi acolo cîteva chestiuni în care să te amesteci ?

— Nu m-am gîndit pînă acum la asta, domnule, răspunse doamna Sparsit, dar fiindcă mi-aţi atras atenţia, îmi dau seama că e foarte probabil.

— Atunci ce ar fi să încerci, doamnă ? zise Bounderby punînd în coşuleţul ei de lucru un plic în care se afla un cec. Poţi să pleci cînd vrei, doamnă, dar pînă atunci poate că ar fi mai plăcut pentru dumneata, o doamnă cu o inteligenţă atît de extraordinară, să iei masa singură, ca să nu fii deranjată. Şi nu-mi mai rămîne decît să-ţi cer scuze că eu, neînsemnatul Josiah Bounderby din Coketown, te-am ţinut atîta vreme în umbră.

— Vă rog, domnule, nu vă osteniţi, răspunse doamna Sparsit. Dacă acest portret ar vorbi... (el însă are asupra originalului avantajul că nu e în stare să se compromită şi să scîrbească lumea) ar putea aduce mărturie că de multă vreme am luat obiceiul să-l numesc : portretul unui găgăuţă. Orice ar face, o găgăuţă nu poate stîrni nici uimire, nici indignare ; purtarea unui găgăuţă nu poate stîrni decît dispreţul !

Isprăvind ce avea de spus, doamna Sparsit, al cărei chip roman părea o medalie bătută pentru comemorarea dispreţului ce i-l inspira domnul Bounderby, îl măsură cu privirea din cap pînă-n picioare şi, defilînd pe dinaintea lui măreaţă şi dispreţuitoare, urcă scara. Domnul Bounderby închise uşa, se opri înaintea focului şi, încordîndu-se exploziv, după vechiu-i obicei fanfaron, îşi proiectă personalitatea prin tablou... în viitor.

Cît de departe în viitor ? O vede fără îndoială pe doamna Sparsit întrebuinţînd tăişurile tuturor armelor din arsenalul feminin ca să lupte zi de zi cu răutăcioasa, muşcătoarea, arţăgoasa, morocănoasa *lady* Scadgers, care, veşnic ţintuită în pat de misteriosul ei picior, îşi mînca micu-i venit trimestrial în cîteva săptămîni, într-o locuinţă mică, sărăcăcioasă, lipsită de aer, o biată cămăruţă de o persoană, în care două persoane stăteau ca într-o cutie. Dar mai vede el şi altceva ? Să se fi zărit oare pe el însuşi grozăvindu-se faţă de străini cu Bitzer, tînărul în ascensiune, atît de devotat marilor merite ale patronului său, care dobîndise locul lui Tom şi aproape izbutise

să pună mîna pe el, pe vremuri, cînd Tom fusese ajutat să dispară de niște ticăloși ? O fi văzut el măcar umbra vagă a propriei lui imagini făcînd un testament fanfaron și van, de care aveau să profite douăzeci și cinci de farsori, trecuți de 25 de ani, ce trebuiau să poarte pe viitor o insignă cu numele lui Josiah Bounderby din Coketown, să ia masa numai în sala „Bounderby", să locuiască numai în locuințele „Bounderby", să asculte slujba numai în capela „Bounderby", să se ducă la culcare numai după binecuvîntarea unui capelan „Bounderby", să fie întreținuți din veniturile unei proprietăți „Bounderby" și să provoace necontenit greață stomacurilor sănătoase cu o cantitate imensă de stupiditate și fanfaronadă ? O fi simțind el ziua ce avea să vină peste cinci ani, în care Josiah Bounderby din Coketown avea să moară în urma unui atac de apoplexie pe o stradă din Coketown, după care testamentul lui cel grozav avea să-și înceapă lunga-i carieră de șicane, jecmăneli, falsuri, escrocherii, cu puține foloase și multe procese ? Probabil că nu. Portretul lui însă avea să le vadă pe toate.

Iată-l pe domnul Gradgrind în aceeași zi și la aceeași oră, stînd gînditor în camera sa. El cît de departe deslușește în viitor ? S-o fi văzînd gîrbov și cu părul alb, modificîndu-și după împrejurări teoriile inflexibile de pe vremuri ? Subordonînd Faptele și Cifrele Credinței, Speranței și Milei, fără a mai încerca să macine în morile lui meschine și prăfuite acest trio ceresc ? Se vede oare dispreţuind din această pricină pe foștii lui asociați politici ? Îi vede pe ei — în era în care se stabilise definitiv că gunoierii naționali au obligații numai între dînșii și n-au nici un fel de datorie față de o noțiune abstractă numită popor — mustrîndu-l cu asprime pe onorabilul *gentleman* cînd cu una, cînd cu alta, găsindu-i pricină din toate, cinci nopți pe săptămînă pînă în zorii zilei ? Probabil că le prevede pe toate, deoarece își cunoaște oamenii.

Iat-o pe Louisa, în seara aceleiași zile, privind focul ca în zilele de odinioară, dar cu o față mai îmblînzită și mai umilă. Cu ce se poate înfățișa viitorul în fața ochilor ei ? Afișele de pe străzi, semnate cu numele tatălui ei, care dezvinovățeau pe răposatul Stephen Blackpool, țesător, de bănuielile neîntemeiate și făceau cunoscută vinovăția fiului său, invocînd ca circumstanțe vîrsta și ispitele tinereții (nu avusese curajul să adauge și educația lui), aparțineau Prezentului. Și

piatra funerară a lui Stephen Blackpool, pe care domnul Gradgrind scrisese povestea morții lui, făcea parte aproape tot din prezent, deoarece Louisa știa că așa va fi. Lucrurile acelea le putea vedea clar. Dar ce vede ea în viitor ?

Vede oare o lucrătoare, cu numele Rachael, apărînd după o boală lungă, cînd clopotele fabricilor încep să sune, plecînd și întorcîndu-se la ore precise o dată cu lucrătorii din Coketown ; o femeie de o frumusețe visătoare, veșnic învești mîntată în negru, dar blîndă și senină, uneori chiar veselă, singura ființă din tot orașul părînd că are milă de o femeie nenorocită, decăzută și bețivă, ce putea fi văzută uneori prin oraș, venind într-ascuns să-i ceară de pomană și tînguindu-i-se ; o muncitoare muncind, muncind tot timpul, dar mulțumită să muncească, socotind că așa i-a fost dat și că munca e soarta ei firească pînă la adînci bătrînețe, cînd nu va mai putea munci ? Vede Louisa asta ? Așa avea să fie.

Vede ea oare pe un frate singuratic, la o depărtare de mii de leghe, scriind pe o hîrtie pătată de lacrimi că vorbele ei se adeveriseră prea devreme și că ar da toate comorile din lume ca să-i mai poată revedea măcar o dată chipul drag ? Și, mai tîrziu, pe acel frate apropiindu-se de țara lui cu speranța de-a o vedea, dar fiind oprit în drum de o boală, și apoi o scrisoare cu un scris străin, vestind că a murit de friguri într-un spital în ziua cutare și că s-a săvîrșit din viață căindu-se și iubind-o ; că ultimul lui cuvînt a fost numele ei ? Vede Louisa toate acestea ? Așa avea să fie.

Se vede pe ea recăsătorită — mamă — veghindu-și cu dragoste copiii, avînd necontenit grijă ca ei să rămînă tineri și sufletește, nu numai trupește, știind că e lucrul cel mai frumos, comoară din care orice fărîmă păstrată devine o binefacere și o fericire chiar și pentru cei mai înțelepți ? Vede oare Louisa asta ? Așa ceva n-avea să se îndeplinească niciodată.

Dar se vede ea iubită de copiii fericiți ai fericitei Sissy ? Iubită de toți copiii ; ajungînd savantă în poveștile pentru copii, socotind că nici o născocire frumoasă și nevinovată nu-i de disprețuit ? Încercînd din toate puterile ei să-și cunoască semenii mai umili și să le înfrumusețeze viața prozaică și mecanică prin podoabele și bucuriile imaginației, fără de care sufletul copilăriei se veștejește, maturitatea fizică cea mai viguroasă îmbracă un suflet mort și prosperitatea națională, oricît de limpede s-ar dovedi ea prin cifre, nu va fi decît o povestire funestă ? Se vede ea oare urmînd calea

această nu ca să-şi ţină vreo făgăduială romantică ori vreun legământ, nu că ar fi făcut parte dintr-o confrerie de bărbaţi ori de femei, nu că ar fi fost ţinută printr-un jurământ ori vreo convenţie, sau că i-ar plăcea să se deghizeze, sau doar din capriciu, ci numai fiindcă socotea că-i o datorie ce trebuie îndeplinită ? Se vede oare Louisa astfel ? Aşa avea să fie.

Dragă cititorule ! Depinde de dumneata şi de mine ca lucrurile acestea să se îndeplinească ori nu în limitele sferelor noastre de acţiune. Să le lăsăm să se îndeplinească ! Vom sta cu inimile mai uşoare lîngă vatră, privind cum cenuşa focurilor noastre se albeşte şi se răceşte.

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte 5

CARTEA ÎNTÎI. SEMĂNATUL

Cap. I Singurul lucru folositor 13
„ *II* Uciderea pruncilor 14
„ *III* O fisură 20
„ *IV* Domnul Bounderby 25
„ *V* Nota dominantă 32
„ *VI* Înalta şcoală de călărie a lui Sleary . 38
„ *VII* Doamna Sparsit 51
„ *VIII* Să nu te miri niciodată 57
„ *IX* Sissy face progrese 63
„ *X* Stephen Blackpool 71
„ *XI* Nici o portiţă de scăpare 76
„ *XII* Bătrîna 84
„ *XIII* Rachael 89
„ *XIV* Marele fabricant 96
„ *XV* Tatăl şi fiica 101
„ *XVI* Soţ şi soţie 109

CARTEA A DOUA. RECOLTA

Cap. I Valori în bancă 117
„ *II* Domnul James Harthouse 130
„ *III* Secătura 138
„ *IV* Oameni şi fraţi 143
„ *V* Oameni şi stăpîni 151
„ *VI* Dispariţie 158

Pag.

Cap. VII Praf de puşcă 170
„ *VIII* Explozia 182
„ *IX* Se vede sfîrşindu-se ceva 195
„ *X* Scara doamnei Sparsit 203
„ *XI* Din ce în ce mai jos 207
„ *XII* Prăbuşire 216

CARTEA A TREIA. STRÎNGEREA ROADELOR

Cap. I Alt lucru folositor 223
„ *II* Foarte ridicol 229
„ *III* Foarte hotărît 238
„ *IV* Pierdut 246
„ *V* Găsită 255
„ *VI* Lumina stelelor 264
„ *VII* Goana după secătură 274
„ *VIII* Discuţii filozofice 286
„ *IX* Încheiere 293